www.mruni.eu

Simonas NIKARTAS

DAKTARO DISERTACIJA

Bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)
VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Simonas Nikartas

BENDRUOMENIŲ DALYVAVIMAS NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2008–2012 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:
doc. dr. Rokas Uscila (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

ISBN 978-9955-19-481-1
© Mykolo Romerio universitetas, 2012

TURINYS

ĮVADAS 5
1. BENDRUOMENĖ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE: SAMPRATA IR VAIDMUO ... 12
1.1 Bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos samprata ir formos 12
1.2. Bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje: užsienio valstybių patirties analizė 17
1.3 Pagrindiniai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai 36
2. BENDRUOMENIŲ DALYVAVIMO PRAKTIKA NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE LIETUVOJE 47
2.1 Piliečių įsitraukimas į nusikalstamumo prevencijos veiklas 47
2.2 Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje formos Lietuvoje 61
3. BENDRUOMENIŲ DALYVAVIMO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE LIETUVOJE VEIKSNIAI IR PROBLEMINIAI ĮGYVENDINIMO ASPEKTAI 86
3.1 Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje vidinės psicho-socialinės charakteristikos 86
3.2 Bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos probleminiai įgyvendinimo aspektai .. 130
IŠVADOS IR SIŪLYMAI 168
LITERATŪRA 175
PRIEDAI 186

ĮVADAS

Temos aktualumas.

Bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo[1] prevencijoje – sritis, kuriai daug dėmesio skiriama įvairiose valstybėse. Išryškėjus teisėsaugos institucijų įgyvendinamos ir vertikaliuoju organizavimo principu pagrįstos prevencijos neveiksmingumui,[2] pradėta dairytis alternatyvų šiai tradicinei nusikalstamumo prevencijos formai. Viena iš pagrindinių alternatyvių nusikalstamumo prevencijos krypčių buvo pagrįsta idėja prevencinę veiklą orientuoti į vietines bendruomenes. Ši idėja grindžiama prielaida, kad privatūs piliečiai vaidina svarbiausią vaidmenį užtikrinant tvarką laisvoje visuomenėje[3] ir dėl to turi būti padrąsinti prisiimti daugiau atsakomybės nusikalstamumo prevencijoje. Remiantis šia prielaida, pradėtos organizuoti įvairios programos, kuriomis siekiama piliečius, jų grupes ir savanoriškas organizacijas įtraukti į veiklą, skirtą mažinti nusikalstamumą savo gyvenamajame rajone ir gerinti gyvenimo kokybę. Įvairiose valstybėse ši idėja sulaukė didelės visuomenės, žiniasklaidos bei politikų paramos. Nacionalinės nusikalstamumo prevencijos sistemos pradėjo orientuotis į horizontalųjį prevencijos organizavimą, paremtą bendradarbiavimo ir prevencijos subjektų lygiateisiškumo principais. Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje aktualumas ir reikšmingumas užsienio valstybėse paprastai grindžiamas šiais pagrindiniais argumentais:

- vietinės bendruomenės geriausiai suvokia vietos problemas, tarp kurių yra ir nusikalstamumas, todėl gali geriausiai parinkti jų sprendimo priemones;
- kiekviena vietovė skiriasi savo nusikalstamumo būkle, lygiu ir struktūra, todėl ir prevencinės priemonės turi būti skirtingos, pritaikytos konkrečios vietovės nusikalstamumui. Prevencija yra orientuota į konkrečių lokalinių problemų sprendimą;
- itin svarbus prevencijos subjektų lygiateisiškumo ir bendradarbiavimo principas – prevencijos sistema turi būti grindžiama ne hierarchiniu paklusnumu ir vadovavimu iš aukščiau, o lygiateise bendra prevencine veikla, jos koordinavimu ir organizavimu;
- bendruomenės telkimas, socialinių ryšių stiprinimas: bendruomenės narių įtraukimas į prevencinę veiklą, sprendžiant bendras problemas, stiprina bendruomeniškumo jausmą, atitinkamai didinama socialinė kontrolė ir jos prevencinė įtaka nusikalstamumui.

---

[1] Šiame darbe dažniau naudojamas nusikalstamumo, o ne nusikaltimų prevencijos terminas. Tokį autoriaus pasirinkimą lėmė tai, jog nusikalstamumo sąvoka savo apimtimi yra platesnė nei nusikaltimai. Tiek teoriškai, tiek praktiškai bendruomeninės prevencijos veikla skiriama ne tik nusikaltimų mažinimui, bet ir tokiems reiškiniams, kaip socialinė ir fizinė netvarka, alkoholio ir psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, nedarbas, taip pat nusikaltimų baimė, nesaugumo jausmas ir kt. Atsižvelgiant į tai, dažnai kriminologinėje literatūroje vartojamas nusikaltimų prevencijos terminas šio darbo kontekstu būtų per siauras.

[2] Čia turima galvoje reaktyvioji prevencija, kuria reaguojama į jau padarytas nusikalstamas veikas ir kuri visų pirma susijusi su baudžiamosios atsakomybės ir kitų teisinių prievartos priemonių taikymu pažeidėjams. Pastaraisiais dešimtmečiais įvairiose pasaulio šalyse atlikta daugiau kaip šimtas tyrimų, siekiant išaiškinti baudžiamojo įstatymo sankcijų ir taikomų bausmių vaidmenį vykdant nusikaltimų prevenciją. Visi jie gan vienareikšmiškai parodė, kad baudžiamosios atsakomybės priemonės (ir ypač jų sugriežtinimas) apskritai neturi prevencinio efekto. Vieną iš plačiausių ir svarbiausių baudžiamųjų priemonių poveikio tyrimų apibendrino žymus vokiečių kriminologas P. A. Albrechtas. Jo pagrindinė išvada tokia: geriausiu atveju bausmės nedaro jokio prevencinio poveikio, o blogiausiu atveju daro priešingą poveikį – padidina recidyvo tikimybę.

[3] *Skogan W.* (ed.) Community policing: can it work? Belmont CA: Wadsworth Publishing Co, 2003, p. XX.

Atsižvelgiant į esamas nusikalstamumo prevencijos įgyvendinimo bei jos veiksmingumo užtikrinimo problemas Lietuvoje,[4] vis dažniau žvalgomasi į bendruomeninę nusikalstamumo prevenciją kaip esamos prevencijos sistemos alternatyvą. Mūsų šalyje atsiranda vis daugiau saugios kaimynystės iniciatyvų.[5] Bendruomeninės prevencijos apraiškų galima rasti įvairiuose kituose lokaliniuose teisės pažeidimų prevencijos projektuose.[6] Apie šias veiklas dažniausiai sužinome iš žiniasklaidos pranešimų ar aprašomojo pobūdžio policijos ir kitų institucijų bei organizacijų pranešimų. Vis dėlto apie šias veiklas nėra atlikta nė vieno mokslinio tyrimo. Pagrindinis bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos skatinimo argumentas mūsų šalyje – gerosios užsienio valstybių praktikos pavyzdžiai. Neabejotina, jog siekiant veiksmingo prevencijos įgyvendinimo, yra svarbus išsamus esamos situacijos bei bendruomenių galimybių ir gebėjimų dalyvauti prevencinėje veikloje ištyrimas.

Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje moksliniai tyrimai turi gilias tradicijas Vakarų valstybėse, ypač JAV ir Jungtinėje Karalystėje. Visų pirma paminėtini Čikagos sociologijos mokyklos atstovų darbai, o ypač C. R. Shaw ir H. D. Mckey socialinės dezorganizacijos teorija, kuri teigia, jog viena pagrindinių nusikalstamumo priežasčių – vietos bendruomenių socialinių institucijų ir jų įgyvendinamos neformalios socialinės kontrolės susilpnėjimas. Ši teorija davė pradžią nusikalstamumo prevencijos programoms, nukreiptoms į bendruomenių stiprinimą ir vietos gyventojų dalyvavimą įgyvendinant nusikalstamumo prevencijos priemones. Didelį indėlį bendruomenių dalyvavimo tyrimuose davė ir Socialinio kapitalo teorijos atstovai (pvz., J. Coleman, R. Putnam, M. Woolcock), kurie taip pat daug dėmesio skyrė socialinių ryšių, socialinių normų ir neformalios socialinės kontrolės, kaip bendruomenių socialinio kapitalo elementų vaidmeniui, užkertant kelią nusikaltimams, užtikrinant saugią aplinką bei gyventojų saugumo jausmą.

JAV buvo atlikta daug empirinių tyrimų, kuriais buvo siekiama patikrinti socialinės dezorganizacijos ir socialinės teorijos teiginius apie neformalios socialinės kontrolės poveikį nusikalstamumui. Šioje srityje išskirtinas mokslininkų R. J Sampson, J. Cohen, R. J. Bursik ir H. G. Grasmick, S. R. Schneider, S. W. Greenberg, D. R. Rose ir T. Clear, W. G. Skogan, R. Stark, B. D. Warner ir P. R. Wilcox, T. Hope ir kt. indėlis.

---

[4] Nusikalstamumo prevencijos sistemos problemas Lietuvoje atskleidžia įvairūs atlikti tyrimai. Pavyzdžiui, 2005 m. Teisės instituto atliktas tyrimas parodė, kad nusikaltimų prevencijos įgyvendinimas Lietuvoje susiduria su įvairiomis problemomis tiek planuojant bei organizuojant prevencinę veiklą, tiek atliekant prevencinių priemonių monitoringą, tiek veiksmingumo vertinimą (plačiau žr.: Nusikaltimų prevencijos programų rengimo ir administravimo metodologija. Vilnius: Teisės institutas, 2005). Nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo ir kryptingumo problemas taip pat atskleidžia V. Justickio, R. Uscilos ir kt. (žr.: *Justickis V., Uscila R. ir kt.* Situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros galimybių Lietuvoje analizė ir pasiūlymų parengimas. Vilnius. 2008), S. Justickajos ir S. Nikarto tyrimai (*Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.). Taip pat atskirų nusikaltimų rūšių prevencijos įgyvendinimo problematika buvo atskleista T. Rudzkio, A. Paukštės, A. Petkaus, G. Jurgėlaitienės, S. Zaksaitės darbuose.

[5] Policijos departamento duomenimis, 2011 m. mūsų šalyje veikė 1083 saugios kaimynystės grupės (žr.: Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2011 m. veiklos ataskaita. 2012 m. vasario 17 d. Nr. 5-1N-9).

[6] Lietuvos valstybės ir savivaldos institucijų skelbiamuose nusikaltimų prevencijos projektų konkursuose dažnai dalyvauja ir prevencines veiklas įgyvendina įvairios vietinės nevyriausybinės organizacijos ar įstaigos, kurios siekia į prevencines veiklas, orientuotas į bendruomeninių ryšių stiprinimą, įtraukti savo vietos bendruomenės gyventojus.

Kita svarbi tyrimų kryptis – nusikaltimų prevencijos programų veiksmingumo vertinimo tyrimai. Čia paminėtini R. Martinson, L. W. Sherman, D. P. Farrington ir jų pasekėjų darbai.

Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijos praktikai bei jos veiksmingumui daug dėmesio savo darbuose taip pat skyrė T. Hope, D. Gilling, D. P. Rosenbaum, W. G. Skogan, A. Crawford. Kritiniu kriminologiniu ir sociologiniu požiūriu bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje klausimus nagrinėjo G. Hughes, W. G. Carson, A. Amin, A. Crawford.

Užsienio mokslinėje literatūroje taip pat daug dėmesio skiriama bendruomeninės policijos (*community policing*) tyrimams, kuriuose nagrinėjami bendruomenių įtraukimo į prevencinę veiklą aspektai bendradarbiavimo su policija kontekste. Žymiausi šios srities tyrėjai: M. Innes, W. G. Skogan, R. Hughes, M. Rowe, Klockars C. B., Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. P. Ponsaers. L. Holmberg ir kt. Paminėtini visuomenės reakcijų į nusikalstamumą (saugumo jausmo, nusikaltimų baimės) tyrimai, pavyzdžiui, M. Innes, V. Jones tyrė gyventojų reakcijas į nusikaltimus bei į jas orientuotas prevencines programas.

Lietuvoje bendruomenių dalyvavimui nusikaltimų prevencijoje skiriama mažai dėmesio. Teoriniais aspektais bendruomenės dalyvavimą teisėtvarkoje ir baudžiamajame persekiojime tyrė V. Justickis, Laurinavičius, P. Ancelis. Visuomenės ir policijos bendradarbiavimo aspektus savo darbuose palietė R. Kalesnykas, A. Laurinavičius, A. Šakočius. Šiuose darbuose bendruomenių dalyvavimas teoriniu aspektu nagrinėjamas labiau administracinės teisės, policijos veiklos teisinio reglamentavimo kontekstu. Kriminologijos mokslo požiūriu, bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos teorinius aspektus plačiau nagrinėjo tik V. Justickis, kuris daug dėmesio skiria užsienio valstybių patirties, įgyvendinant bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos programas ir užtikrinant jų veiksmingumą, analizei.[7]

Lietuvoje atlikta nemažai mokslo darbų, kuriuose nagrinėjami įvairūs nusikalstamumo prevencijos aspektai. Šio darbo kontekstu reikšmingas V. Justickio ir S. Justickajos mokslinis įdirbis nusikaltimų prevencijos veiksmingumo užtikrinimo klausimais. Bendrus nusikaltimų prevencijos koncepcinius aspektus nagrinėjo G. Babachinaitė, A. Dapšys, G. Sakalauskas, J. Bluvšteinas, V. Justickis. Viktimologiniu požiūriu, nusikalstamumo prevenciją tyrė G. Babachinaitė, R. Uscila, I. Michailovič. Recidyvinio nusikalstamumo prevenciją – G. Jurgėlaitienė. Informacinę nusikalstamumo prevencijos sistemą nagrinėja A. Kiškis. Atskirų nusikaltimų rūšių prevencijos klausimus nagrinėjo T. Rudzkis, A. Paukštė, A. Petkus, G. Zaksaitė, G. Babachinaitė. Pabrėžtina, kad Lietuvoje daug dėmesio skiriama nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai, kurią kriminologiniais ir teisiniais aspektais nagrinėjo G. Babachinaitė, A. Dapšys, A. Čepas, S. Justickaja, I. Michailovič, A. Jatkevičius, G. Sakalauskas ir kt.

Lietuvoje nėra mokslinių darbų, kuriuose būtų išsamiai nagrinėjami bendruomenės (arba bendruomeniškumo) vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje, bendruomenių dalyvavimo veiksniai. Labai mažai tirta ir bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje praktika. Pabrėžtina, kad bendruomenės (bendruomeniškumo) elementas sąlygoja ir specifinę bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sampratą, kuriai reikalingas išsamus mokslinis pagrindimas.

---

[7] *Justickis V.* Prevencinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu. Vilnius, Lietuvos Teisės akademija, 2000; *Justickis V.* Kriminologija. II dalis. Vilnius, 2004.

Dėl mokslinių tyrimų trūkumo šioje srityje bendruomenių dalyvavimu pagrįstos prevencijos programos įgyvendinamos gana stichiškai, jos dažnai neturi mokslinio pagrįstumo, jas įgyvendindami prevencijos subjektai paprastai remiasi savo nuožiūra ir pan. Šis eklektiškumas persikelia ir į valstybės institucijų strategijų bei programų lygmenį. Tai gali sukelti tam tikrus pavojus, pavyzdžiui, gali būti įgyvendinamos neveiksmingos priemonės, o tai reikštų visuomenės finansinių ir žmogiškųjų resursų švaistymą. Tuo tarpu klaidingas prevencijos krypčių pasirinkimas gali apsunkinti veiksmingos nusikaltimų prevencijos sukūrimą.

Minėtos praktikos problemos paskatino atlikti šį tyrimą ir leido suformuluoti mokslinę **problemą** – prieštaravimą tarp mokslinių žinių trūkumo ir jų poreikio mokslinio bei praktinio pažinimo lygmenyse.

Tyrimo objektas: socialiniai santykiai, susiklostantys bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos srityje.

Tyrimo tikslas – kompleksiškai ištyrus bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje ypatumus, sukurti prielaidas moksliškai pagrįstai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sistemai Lietuvoje.

Disertacijoje suformuluotam tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Pateikti bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sampratą bei atskleisti bendruomenės vaidmenį nusikalstamumo prevencijoje – išnagrinėti bendruomenės vidinių struktūrinių charakteristikų ir neformalios socialinės kontrolės sąveikos aspektus.
2. Išanalizuoti užsienio šalių pagrindinius bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo užtikrinimo aspektus bendruomenių vidinių charakteristikų ir nusikalstamumo prevencijos santykio kontekste.
3. Išnagrinėti bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje praktiką, aptarti pagrindines jos formas.
4. Ištirti pagrindinius bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje veiksnius.
5. Išanalizuoti pagrindinius bendruomenių dalyvavimu pagrįstos prevencinės veiklos Lietuvoje įgyvendinimo probleminius aspektus.

Disertacijoje ginami teiginiai

1. Stiprūs socialiniai ryšiai (bendruomeniškumas) automatiškai nesąlygoja nusikalstamo ir kito įstatymų draudžiamo elgesio neformalios socialinės kontrolės veikimo. Socialiniai ryšiai vertintini kaip bendruomenės vertybių ir socialinių normų laidininkai. Nusikalstamo elgesio atžvilgiu neformali socialinė kontrolė veikia tuo atveju, jei toks elgesys neatitinka bendruomenės propaguojamų vertybių ir socialinių normų reikalavimų, kurie gali skirtis nuo reikalavimų ir draudimų, kurie yra nustatyti valstybės institucijų.
2. Esminė bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingo įgyvendinimo sąlyga – prevencinių priemonių pritapimas bendruomenėje, t. y. jų turinio bei kryptingumo atitikimas specifinėms bendruomenės fizinės ir socialinės aplinkos charakteristikoms.

3. Kolektyvinis (bendruomeninis) piliečių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje kiekybiškai nėra labai paplitęs reiškinys. Gyventojai aktyvesni individualaus dalyvavimo prevencinės veiklos formose.
4. Individualus gyventojų aktyvumas nusikalstamumo prevencijoje labiausiai priklauso nuo asmens socialinio-ekonominio pajėgumo ir asmens gebėjimų bei psichologinių savybių, kurios turi atitikti šios socialinės srities specifiką, susijusią su padidinta tokios veiklos rizika ir grėsmėmis.
5. Kolektyvinį (bendruomeninį) piliečių įsitraukimą sąlygoja sąveika tokių veiksnių, kaip socialiniai ryšiai, bendruomenės organizuotumas ir socialinė struktūra, subjektyvusis nusikalstamumo problemos aktualumas bei pasitikėjimo santykis su formaliosios kontrolės institucijomis.
6. Bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos praktika ir vystymasis Lietuvoje susiduria su objektyviomis ir subjektyviomis kliūtimis: atitinkamai prevencijos subjektų ribotomis galimybėmis ir moksliniu požiūriu klaidingu prevencijos įgyvendinimo būdų, tikslų ir krypčių suvokimu.

Tyrimo šaltiniai. Lietuvos Respublikos teisės aktai nusikalstamumo prevencijos ir piliečių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijos srityje, kriminologinių, sociologinių empirinių tyrimų duomenys, mokslinė literatūra, disertacijos autoriaus atliktų kriminologinių empirinių tyrimų duomenys. Rengiant disertaciją taip pat naudotasi informacija gauta susitikimuose ir seminaruose su užsienio ekspertais, disertantui dalyvaujant tarptautiniame projekte „Bendruomenės įsitraukimas į viešosios tvarkos palaikymą, priežiūrą ir saugumo užtikrinimą" (angl. „*Community Engagement for Civic Order, Policing and Security*" (CECOPS)).

Tyrimo metodai. Darbe buvo panaudoti teoriniai literatūros analizės, antrinės statistinių duomenų analizės, lyginimo, apibendrinimo, dedukcijos ir indukcijos teoriniai metodai bei vienas kitą papildantys empiriniai kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai.

Siekiant ištirti bendruomenių dalyvavimo problemas ir veiksnius buvo atliktas empirinis kokybinis tyrimas, kuriame buvo naudojami sutelktos grupinės diskusijos (*focus group*) ir giluminio interviu tyrimo metodai. Iš viso empiriniame kokybiniame tyrime dalyvavo 83 respondentai.[8]

Empirinis kokybinis tyrimas buvo atliekamas laikotarpiu nuo 2010 m. rugsėjo mėn. iki 2011 m. lapkričio mėn.[9]

*Sutelktos grupinės diskusijos (*angl. *focus group)*.[10] Tiriamieji – Lietuvos vietos bendruomenių lyderiai. Vykdyta tikslinė respondentų atranka. Apklausti bendruomenių lyderiai (bendruomenių pirmininkai, vietos organizacijų vadovai ar kiti aktyvūs vietos bend-

[8] Pažymėtina, kad respondentų vardai ir pavardės ar kiti juos leidžiantys identifikuoti duomenys disertacijos tekste nepateikiami. Bendruomenės atstovai tekste koduojami raide B ir skaičiumi (pvz., B1), policijos pareigūnai – raide P ir skaičiumi (pvz., P2).

[9] Interviu buvo atliekami dviem etapais. Pirmajame etape, kuris vyko 2010 m. rugsėjo mėn., buvo atlikta 11 interviu: 4 su policijos pareigūnais, 7 su bendruomenių atstovais ir policijos rėmėjais. Šio etapo tikslas – susipažinti su pagrindiniais bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijos bruožais bei nustatyti tolesnio tyrimo kryptis. Antrasis tyrimo etapas buvo įgyvendinamas laikotarpiu nuo 2011 m. balandžio iki 2011 m. lapkričio mėn. Buvo atliekamos interviu ir sutelktų grupinių diskusijų apklausos, kurių tikslas surinkti pagrindinius disertacijos tyrimo empirinius duomenis. Dalis interviu (daugiausia pirmajame etape) atlikta dalyvaujant tarptautiniame projekte CECOPS („*Community Engagement for Civic Order, Policing and Security*"), kuriame atliekant interviu disertantui talkino dr. A. Pocienė bei VU sociologijos magistrantūros studijų studentės R. Tumilaitė, D. Maleckaitė ir S. Idkinaitė, kurioms disertantas yra labai dėkingas.

[10] Sutelktų grupinių diskusijų klausimynas pateiktas priede Nr. 1.

ruomenės veikėjai). Tokio atrankos kriterijaus motyvas – prielaida dėl šių žmonių didelio informuotumo apie vietos problemas bei patirties jas sprendžiant. Iš viso atliktos 6 apklausos. Siekiant užtikrinti miestų ir miestelių bei kaimų reprezentatyvumą, apklausose dalyvavo Vilniaus (6), Marijampolės (4), Druskininkų (8) miestų, Telšių miesto ir rajono (13), Kauno rajono (12), Kupiškio rajono bendruomenių atstovai (6).

Sutelktų grupinių diskusijų dalyvių skaičius – 49 asmenys.

Bendruomenių atstovų interviu apklausa naudota kaip sutelktas grupines diskusijas papildantis metodas.[11] Interviu specifika leidžia gauti išmanesnės ir gilesnės informacijos apie tyrėją dominančius tiriamo reiškinio aspektus. Šiuo metodu buvo apklausta 19 bendruomenių atstovų: 9 Vilniaus mikrorajonų bendruomenių atstovai, 7 Vilniaus policijos rėmėjai, 2 Lietuvos miestelių bendruomenių atstovės, Šiauliuose veikiančios visuomeninės organizacijos, aktyviai dalyvaujančios prevencinėje veikoje, atstovas.[12]

Policijos pareigūnų interviu.[13] Siekiant ištirti policijos pareigūnų požiūrį į bendruomenių dalyvavimą teisės pažeidimų prevencijoje ir policijos vaidmenį šioje srityje bei atskleisti pagrindinius bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos probleminius aspektus Lietuvoje, atlikta 15 giluminių interviu su policijos pareigūnais, atsakingais už prevencinę veiklą. Tyrime dalyvavo visų Lietuvos apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų prevencijos skyrių arba poskyrių pareigūnai.[14] Taip pat interviu buvo atliktas su kai kuriais teritorinių policijos įstaigų prevencijos poskyrių pareigūnais. Vienas interviu atliktas su Policijos departamento atstovu.

Tarp kokybinio empirinio tyrimo metodų paminėtini ir pokalbiai su užsienio ekspertais – kriminologais. Disertantas 2011 m. vasario – kovo mėnesiais atliktos mokslinės stažuotės Danijos Orhuso universitete metu susitiko ir rengiamos disertacijos tematika kalbėjo bei diskutavo su 4 ekspertais: 2 mokslininkais ir 2 nusikalstamumo prevencijos praktikais.

Anketinė apklausa buvo atlikta 2009 m. birželio – rugpjūčio mėn. tyrimo „Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje“ metu. Apklausa vyko elektroniniu būdu (elektroniniu paštu buvo išsiųsti kvietimai dalyvauti apklausoje ir pats klausimynas) pagal standartizuotą klausimyną (žr. priedą Nr. 4). Respondentams atrinkti naudotas tikslinės atrankos metodas. Tikslinę grupę sudarė asmenys,[15] kurie dalyvavo Vidaus reikalų ministerijos organizuojamame kasmetiniame nacionaliniame Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų (programų) konkurse per 2006-2009 metus. Pasirinkimą lėmė tai, kad šiame konkurse dalyvauja prevencijos projektų rengėjai iš įvairių Lietuvos regionų, atstovaujantys įvairias įstaigas ir organizacijas

[11] Bendruomenių atstovų interviu klausimyno gairės pateiktos priede Nr. 3

[12] Jie atstovavo įvairaus tipo Vilniaus mikrorajonų bendruomenes: Justiniškių, Viršuliškių, Šnipiškių, Naujosios Vilnios, Užupio, Fabijoniškių, Riešės (pastarasis miestelis priklauso Vilniaus rajonui, tačiau laikomas Vilniaus priemiesčiu).

[13] Policijos pareigūnų interviu klausimyno gairės pateiktos priede Nr. 2.

[14] 8 iš jų viršininkai arba laikinai einantys pareigas, vienas respondentas – buvęs prevencijos poskyrio viršininkas, tačiau tyrimo metu jau ėjęs kitas pareigas. Šis informantas pasirinktas dėl didelės patirties ir ekspertinių žinių policijos prevencinės veiklos srityje.

[15] Apklaustųjų grupę sudarė keturių pagrindinių nusikaltimų prevencijoje dalyvaujančių įstaigų atstovai: (1) mokyklų ir kitų ugdymo ar globos įstaigos darbuotojai (mokytojai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai); (2) policijos prevencijos padalinių darbuotojai; (3) Valstybinės ir savivaldybių institucijos darbuotojai ir (4) nevyriausybinių organizacijų atstovai. Aktyviausiai atsakinėjo policijos pareigūnai ir savivaldybių institucijų atstovai (atsakomumas atitinkamai 85,7 ir 75 proc.) Iš mokyklų gauta 65,1 proc. anketų. Mažiausias aktyvumas tarp NVO – užpildyta 56 proc. anketų.

(tiek valstybines, tiek nevyriausybines). Apklaustųjų sąrašą taip pat papildė asmenys, kurie įgyvendina prevencinę veiklą pagal kitus projektus (pvz., Švietimo ar Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos) arba vykdo neprojektinę prevencinę veiklą. Iš viso buvo atrinkta ir išsiusta 117 anketų, gražinta 79 anketų (grįžtamumas 67 proc.).[16]

Darbo mokslinis naujumas. Šiame darbe pirmą kartą Lietuvoje kompleksiškai kriminologiniu aspektu buvo nagrinėtas bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje. Darbe:

- pateikta bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos samprata;
- išnagrinėtas bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje – atskleisti pagrindiniai bendruomenės elementų (charakteristikų) prevencinio poveikio nusikalstamumui aspektai;
- išsamiai analizuojami piliečių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje kiekybiniai rodikliai;
- naudojant empirinius tyrimo metodus: (1) atskleisti ir išnagrinėti bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje veiksniai; (2) atskleistos ir išanalizuotos pagrindinės bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje įgyvendinimo bei veiksmingumo užtikrinimo problemos.
- Darbas naujas taip pat ir metodologiniu požiūriu – jame pirmą kartą, tiriant nusikalstamumo prevenciją kriminologiniu aspektu, buvo atliktas kokybinis empirinis tyrimas, tarpusavyje derinant sutelktos grupinės diskusijos (*focus group*) ir interviu metodus.

Darbo praktinė reikšmė. Darbo rezultatai naudingi teisėsaugos, valstybės valdymo ir savivaldos institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms, kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims, kurių veikla yra susijusi su nusikalstamumo prevencija vietos bendruomenėse, gerinant prevencinės veiklos veiksmingumą, organizuojant gyventojų įsitraukimą, tobulinant teisinį nusikaltimų prevencijos sistemos reglamentavimą. Darbe pateikti duomenys gali būti naudingi ir pritaikyti rengiant įvairias metodines priemones bei mokymus nusikalstamumo prevencijos subjektams. Disertanto tyrimais gauti duomenys taip pat gali būti naudingi kitiems mokslininkams, atliekantiems palyginamuosius tyrimus. Remiantis disertacijoje pateiktais kokybinio empirinio tyrimo rezultatais, gali būti formuluojamos hipotezės kiekybiniams kriminologiniams bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje tyrimams atlikti.

Disertacijos rezultatų aprobavimas. Autorius parengė ir publikavo 2 mokslinius straipsnius nagrinėjama tema. Dirbant Teisės institute atliktas tyrimas „Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje“ (2010), dalyvauta įgyvendinant tarptautinį projektą „Bendruomenės įsitraukimas į viešosios tvarkos palaikymą, priežiūrą ir saugumo užtikrinimą” (angl. „*Community Engagement for Civic Order, Policing and Security*“ (CECOPS)). Skaityti pranešimai nacionalinėse ir tarptautinėse konferencijose.

Disertacijos struktūra. Darbo struktūrą sudaro disertacijos įvadas, 3 dalys, 7 skyriai, tyrinėjimo pagrindu suformuluotos išvados ir siūlymai bei priedai. Darbo pabaigoje pateiktas literatūros ir autoriaus publikuotų straipsnių sąrašas.

[16] Iš visų 38 negrįžusių anketų, 6 respondentai papildomai nurodė atsisakymo dalyvauti apklausoje priežastis: laiko trūkumas (3), nusikaltimų prevencija nepatenka tarp subjekto pagrindinių veiklos funkcijų (nėra jo kompetencijoje) (2), taip pat dėl ligos (1).

1. BENDRUOMENĖ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE: SAMPRATA IR VAIDMUO

1.1 Bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos samprata ir formos

Lietuvos ir užsienio šalių viešojoje erdvėje bei mokslo darbuose plačiai vartojamas *bendruomenės* terminas. Pavyzdžiui, britų kriminologas R. Hughesas teigia, kad šiuolaikinėse anglofoniškose valstybėse beveik neįmanoma išvengti žodžio *bendruomenė* politikoje ir politiniuose debatuose bei nagrinėjant klausimus, kas turi būti padaryta sprendžiant nusikalstamumo, netvarkos[17] ir saugumo problemas.[18] Bendruomenės sąvoka ypač populiari Vakarų valstybių nusikalstamumo prevencijos teorijoje ir praktikoje, ji tampa vis populiaresnė ir Lietuvoje. Ilgą laiką vyravus vertikaliai, centralizuotai prevencijos sistemai, paremtai visų pirma valstybės institucijų, ypač teisėsaugos veikla, pastaraisiais metais vis daugiau kalbama apie nusikalstamumo prevencijos orientavimą į vietos bendruomenes.[19]

Socialiniuose moksluose nėra vienos bendruomenės sampratos. Bendruomenė – tai gana aptakus terminas, kuris įvairių žmonių gali būti suprantamas skirtingai. Mokslo literatūroje pateikiama labai daug skirtingų bendruomenės apibrėžimų. Jų turinys iš esmės priklauso nuo konkretaus mokslinio konteksto, kuriame bendruomenė yra nagrinėjama. Sociologas G. Hilleris, išnagrinėjęs dažniausiai vartojamus bendruomenių apibrėžimus socialinių mokslų srityje, teigia, kad nors yra kai kurių nedidelių turinio ir prasmės skirtumų, 73,3 proc. visų apibrėžimų pagrindiniai bendruomenės požymiai yra šie: (1) socialinė sąveika, (2) gyvenamoji teritorija ir (3) bendras ryšys (arba ryšiai). Būtent tokie bendruomenės sampratos požymiai vyrauja ir nusikaltimų prevencijos teorijoje – bendruomenė suvokiama kaip tam tikroje teritorijoje gyvenančių ir (ar) veikiančių žmonių grupė, kurią sieja tarpusavio ryšiai, bendri interesai, vidinis jausmas, kad priklauso tai žmonių grupei ir tai teritorijai.[20] Šiame darbe naudojant terminą

---

[17] Terminas perimtas iš prof. A. Šakočiaus, kuris netvarka laiko aplinkos terpę, kurioje vyrauja bendruomenės interesų nepaisantys individai. Plačiau žr.: Šakočius A. Kova su netvarka įgyvendinant bendruomenės teisėtvarką. Vilnius: LTA Leidybos centras, 2000.

[18] *Hughes R., Rowe M.* Neighbourhood Policing and Community Safety: Researching the Instabilities of the Local Governance of Crime, Disorder and Security in Contemporary UK // Criminology and Criminal Justice, 2007, Nr. 7 (317), p. 319.

[19] Pavyzdžiui, gana aktyviai platinamos tokios bendruomenių veiklos, įsitraukiant į visuomenės saugumo užtikrinimą, idėjos kaip saugi kaimynystė, savisaugos grupės ir pan. (žr.: Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2008.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336; *Gavėnaitė A., Kalesnykas R., Kiškis A., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Uscila R.* Saugumo miestuose užtikrinimo problemos: metodinė priemonė. Vilnius: Teisės institutas, 2009).

[20] Šios sampratos vyravimas sietinas su istorinėmis aplinkybėmis, nulėmusiomis kriminologinę mokslinę mintį, ypač vadinamąją Čikagos sociologijos mokyklą, kuri daug dėmesio skiria bendruomenės ir nusikalstamumo bei deviacijų santykiams. Minėti bendruomenės požymiai ypač būdingi kaimo bendruomenėms, kurias sieja tvirti socialiniai ryšiai, bendrumo jausmas ir stiprus santykis su gyvenamąja teritorija. Tokiose bendruomenėse vyraudavo aukšto lygio socialinė tvarka. XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje, didėjant urbanizacijos ir kaimo gyventojų migracijos į miestus tempams, pirmieji imi-

„bendruomenė“ vadovaujamasi būtent tokia sąvoka. Teisiškai panašią sąvoką įtvirtina Lietuvos Respublikos savivaldos įstatymas, kuriame apibrėžiama gyvenamosios vietovės bendruomenė – tai savivaldybės gyvenamosios vietovės (jos dalies arba kelių gyvenamųjų vietovių) gyventojai, susieti bendrais gyvenimo kaimynystėje poreikiais ir interesais, bei tenkindami šiuos poreikius ir interesus, veikiantys įvairiomis tiesioginio dalyvavimo formomis (susirinkimas, viešas svarstymas, apklausa, veikla per savo atstovus, bendruomeninės organizacijos ir kt.).[21]

Vietos gyventojų dalyvavimas prevencinėje veikloje lokaliniu lygmeniu užsienio mokslo literatūroje įvardijamas bendruomeninės (angl. *community*), į bendruomenes orientuotos (angl. *community oriented*) arba bendruomene paremtos (angl. *community-based*) prevencijos terminais. Bendruomeninę prevenciją, nagrinėjamu požiūriu, galima vadinti atskira nusikalstamumo prevencijos rūšimi, kuri remiasi prielaida apie reikšmingą bendruomenės poveikį nusikalstamumui.

Tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslinėje Literatūroje yra skiriama gana nedaug dėmesio teoriniams bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sampratos aspektams. Galima teigti, jog bendruomeninė nusikalstamumo prevencija lieka gana neapibrėžta: ne visada aišku, kokias prevencijos formas ji apima. Išsiskiria keletas mokslininkų nuomonių bendruomeninės prevencijos sąvokos apimties ir struktūros klausimais. Žinomas bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos tyrėjas T. Hope apibūdina bendruomeninę nusikaltimų prevenciją kaip „veiklas, kuriomis siekiama pakeisti socialines sąlygas, kurios, kaip manoma, palaiko (skatina) nusikaltimų darymą vietinėse gyventojų bendruomenėse“.[22] Ji paprastai koncentruojasi ties vietinių socialinių institucijų gebėjimais sumažinti nusikalstamumą gyvenamuosiuose rajonuose. Socialinės institucijos apima įvairaus pobūdžio organizacijas ir grupes kaip, pavyzdžiui, šeimos, klubai, asociacijos, organizacijos ir kiti socialiniai dariniai, kurie suburia žmones bendruomenių viduje ir tokiu būdu veikia tos vietovės gyventojų elgesį.[23] Kartu šios institucijos kuria gyvenamųjų rajonų socialinę struktūrą. Šioje sąvokoje bendruomenių prevencija pateikiama socialinės prevencijos kontekstu: jos objektas – socialinės sąlygos, sudarančios prielaidas nusikaltimų darymui. Tokia bendruomeninės prevencijos samprata buvo padiktuota socialinės dezorganizacijos teorijos idėjos: jei nusikaltimų priežastis yra bendruomenių socialinė dezorganizacija, tai prevencija turi

---

grantai atitinkamo tipo bendruomeniškumą perkėlė į savo gyvenamąją aplinką miestuose, todėl, nepaisydami visiškai kitokios urbanistinės aplinkos, skurdo, nedarbo, remdamiesi stipraus bendruomeniškumo samprata, sugebėjo išlaikyti aukštą socialinės tvarkos lygį. Kriminologai šį reiškinį pavadino urbanistinio kaimo modeliu. Galima teigti, kad toks bendruomenės modelis tapo tam tikru idealu nusikaltimų prevencijos teorijoje ir praktikoje, ypač atsižvelgiant į spartų nusikalstamumo bei fizinės ir socialinės netvarkos miestuose didėjimą, kurio tiesioginė priežastis, pasak Čikagos sociologijos mokyklos atstovų C. R. Shaw ir H. D. McKay'aus, – socialinė dezorganizacija arba, kitaip tariant, susilpnėjęs bendruomeniškumas. Atsižvelgiant į tai, manyta, kad pagrindinė nusikalstamumo prevencijos ir socialinės bei fizinės netvarkos mažinimo kryptis turėtų būti bendruomenių miestuose stiprinimas arba kūrimas. Buvo daroma prielaida, kad esminis bendruomenės vaidmuo užkertant kelią nusikalstamumui reiškiasi per joje veikiančius neformalios socialinės kontrolės mechanizmus.

[21] Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Valstybės Žinios, 1994, Nr. 55-1049.

[22] *Hope T.* Community crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19(44), p. 21.

[23] *Hope T.* Community crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19(44), p. 21.

būti skirta tvarkos palaikymui ir socialinių ryšių stiprinimui.[24] Todėl bendruomeninės prevencijos studijose daug dėmesio skiriama neformaliai socialinei kontrolei. Taigi galima teigti, jog T. Hope apibrėžimo kontekstu bendruomeninė prevencija siekia dviejų tikslų – 1) skatinti neformalią socialinę kontrolę, stiprinant socialinius ryšius bei keičiant bendruomenės socialinę struktūrą; 2) kaip galutinio tikslo siekti mažinti nusikalstamumą.[25] Socialinių ryšių stiprinimas, bendruomenės socialinės struktūros keitimas, bendruomenės institucijų gebėjimų stiprinimas čia gali būti įvardijami bendruomenės stiprinimu ir atkūrimu prevencijos tikslo ir priemonių (arba veikimo būdo) prasme. Čia pagrindinis dėmesys skiriamas neformaliai socialinei kontrolei kaip bendruomenės elementui, tiesiogiai sąveikaujančiam su nusikalstamumu. Todėl kai kurie autoriai tokią bendruomeninės prevencijos sampratos kryptį vadina neformaliosios socialinės kontrolės paradigma (požiūriu) bendruomeninėje nusikaltimų prevencijoje.

Atrodytų, kad į tokio apibrėžimo ribas neturėtų patekti situacinės nusikalstamumo prevencijos priemonės, kurios dažnai įgyvendinamos praktinėje bendruomenių prevencinėje veikloje. Čia svarbu pažymėti, kad bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos samprata pasižymi prevencijos tikslų dvilypiškumu. Pagrindinis tikslas dažnai įvardijamas kaip minėtame T. Hope apibrėžime: pakeisti socialines sąlygas, kurios skatina nusikalstamumą. Tokios sąlygos – tai bendruomenės dezorganizacija, socialinių ryšių silpnumas, socialinė ir fizinė netvarka, socialinių ekonominių resursų stoka ir pan. Šių tikslų įgyvendinimas siejamas ne tiek su pačiomis priemonėmis ir jų pobūdžiu, kiek su bendra kolektyvine gyventojų veikla. Manoma, kad gyventojų bendra veikla gali būti veiksminga, sprendžiant vietos nusikalstamumo problemas, nepriklausomai nuo to, ar naudojamomis priemonėmis veikiamos konkrečios nusikalstamų įvykių situacijos, ar gilesnės socialinės ekonominės priežastys. Ši veikla keičia minėtąsias socialines sąlygas ir skatina bendruomeniškumą, kaip manoma, – nusikalstamumą mažinantį veiksnį. Toks bendruomeninės prevencijos supratimas gali būti apibūdintas kaip siekis vienu šūviu nušauti du zuikius: pavyzdžiui, bendruomenės gyventojams įgyvendinant situacinės prevencijos priemones, siekiama paveikti tam tikras nusikaltimams daryti palankias situacijas ir tuo pačiu tokia bendra veikla stiprinti bendruomenės socialinius ryšius kaip giluminę nusikalstamumo mažėjimo bendruomenėje sąlygą. Kita vertus, toks prevencijos tikslų dvilypiškumas sąlygoja nusikalstamumo problemos bendruomenėje neapibrėžtumą bei jo neigiamą įtaką prevencijos veiksmingumui.

Manytina, jog greičiausiai, siekdami išvengti šių dėl bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos apibrėžimo sudėtingumo kylančių neaiškumų, kai kurie autoriai bendruomeninę prevenciją suvokia gana plačiai ir ja laiko visą veiklą, kuri skiriama nusikalstamumo mažinimui konkrečioje bendruomenės teritorijoje.[26] Taigi čia esminis elementas yra bendruomenė kaip prevencijos įgyvendinimo vieta (kryptis). Vis dėlto,

---

[24] *Schneider S.* Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // International Criminal Justice Review, 2000, Nr. 10 (32).

[25] Labai dažnai bendruomeninės prevencijos tikslai neapsiriboja vien nusikalstamumo mažinimu. Prevencinė veikla gali būti nukreipta į socialinės netvarkos mažinimą, saugumo jausmo didinimą, asocialaus elgesio, nusikaltimų baimės mažinimą ir pan. Kiekvienu atveju tikslas priklauso nuo bendruomenės interesų ir poreikių.

[26] *Sherman L. W., Farrington D. P. Welsh B. C., MacKenzie L. D.* Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006, p. 165.

nepaisant šių skirtumų bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos apibrėžimuose, dauguma autorių sutaria, jog bendruomeninė nusikalstamumo prevencija – tai kolektyvinė vietos bendruomenių veikla, kuri įgyvendinama per įvairius socialinius darinius, veikiančius bendruomenių viduje, ir, kuria siekiama sumažinti nusikalstamumą bendruomenės gyvenamajame rajone.

Diskutuojama, ar bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos subjektais gali būti policija ir kitos valstybės institucijos. Kai kurių autorių nuomone, bendruomeninės prevencijos veikėjai yra tik privatūs subjektai (organizacijos), tačiau nemaža dalis autorių nelinkę bendruomenės atskirti nuo viešojo sektoriaus subjektų, kurie esą taip pat yra neatskiriama lokalinių bendruomenių dalis bei dalyvauja sprendžiant vietos problemas. Taigi bendruomeninė prevencija dar yra suvokiama kaip bendradarbiavimas tarp nevyriausybinio ir viešojo sektoriaus institucijų vietos bendruomenėse, siekiant sumažinti nusikalstamumą.

Atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje pateikiamą bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sampratą, galima išskirti šiuos esminius jos elementus:

Geografinis elementas: prevencinė veikla orientuota į konkretų gyvenamąjį rajoną (kaimas, miestelis, priemiestis, miesto mikrorajonas). Yra programų, kurios taikomos ir visam miestui (bet daugiau iš aukščiau, kurias paprastai organizuoja policija).

Kolektyvinė, organizuota veikla: pagrindiniai veikėjai ne pavieniai asmenys, o jų susivienijimai: organizacijos, grupės, klubai ir pan., veikiantys vietinės bendruomenės viduje. Prevencinė veikla yra organizuota, veikiama kartu, sprendimai priimami kartu. Čia labai svarbūs lygiateisiškumo ir bendradarbiavimo principai.

Prevencinės veiklos objektas – nusikalstamumas ir kitos su nusikaltimų darymu susijusios problemos toje konkrečioje bendruomenėje.

Neformali socialinė kontrolė, galima teigti, yra centrinis bendruomeninės prevencijos elementas: mokslinėje literatūroje daroma prielaida, kad bendruomenė užtikrina nusikaltimų prevenciją per neformalios socialinės kontrolės mechanizmus.

Tai elementai, kuriuos galima įvardinti kaip apibrėžiančius bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos ribas. Skirtingai nuo kitų prevencijos rūšių, kur kas mažiau svarbus elementas yra prevencinės priemonės ir jų pobūdis.[27] Bendruomeninė prevencija gali apimti įvairias prevencijos priemones, nukreiptas tiek nepilnamečių nusikalstamumo, tiek recidyvo, svaigiųjų medžiagų vartojimo ir pan. Prevencinė priemonė parenkama atsižvelgiant į kiekvienos bendruomenės specifiką. Taigi ypač svarbus bendruomeninės prevencijos aspektas – bendruomenės (jos charakteristikų) ir prevencinių priemonių santykis.

Nuo to, kokios rūšies prevencijos priemonės įgyvendinamos, iš esmės priklauso bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos forma. Galima išskirti šias pagrindines bendruomeninės nusikaltimų prevencijos kryptis: saugios kaimynystės programos, socialinė bendruomenių prevencija, ekologinė-architektūrinė bendruomeninė prevencija.

---

[27] Bendruomeninė prevencija taip pat pasižymi kai kuriomis specifinėmis tik jai būdingomis prevencinėmis priemonėmis, kaip pavyzdžiui gyventojų patruliavimas, aplinkos stebėjimas ir pan. Tačiau prevencinių priemonių pobūdžio negalime įvardyti kaip sąvoką apibrėžiančiojo elemento, kadangi praktikoje bendruomeninės prevencijos priemonėmis gali būti bet kurios prevencijos priemonės.

Saugi kaimynystė – tai veikla, kuri vienija gyvenamojo rajono, gyvenvietės ar namo gyventojus ir kuria siekiama užtikrinti savo gyvenamosios aplinkos saugumą. Savo pobūdžiu – tai daugiau situacinės prevencinės priemonės, kaip gyvenamosios aplinkos stebėjimas, gyventojų patruliavimas ir pan. Taip pat organizuojami gyventojų susirinkimai, bendradarbiaujama su policija, sprendžiant vietos saugumo problemas. Saugios kaimynystės veiklose yra svarbu įtraukti gyventojus ir siekti jų aktyvumo.

Socialine bendruomenių prevencija galima įvardyti visas veiklas, kurios nukreiptos labiau į socialines nusikalstamumo priežastis bendruomenėse. Priklausomai nuo konkrečiai bendruomenei būdingų problemų, gali būti dirbama su socialinės rizikos šeimomis, vaikais, jaunimo grupuotėmis, įgyvendinama priklausomybių nuo svaigiųjų medžiagų prevencija ir pan. Paprastai socialinės prevencijos priemonėms įgyvendinti reikalinga atitinkama kvalifikacija, todėl pagrindiniai tokios veiklos vykdytojai būna įvairios bendruomenėje veikiančios socialinės institucijos bei organizacijos.

Prie socialinės prevencijos priskirtinos mokslinėje literatūroje dažnai minimos bendruomenės mobilizavimo programos. Bendruomenės mobilizavimas yra suvokiamas gana įvairiai – pradedant formalių bendruomenės vystymo organizacijų sukūrimu ir baigiant resursų pritraukimo iš išorės, sprendžiant vietines, pavyzdžiui, nusikalstamumo ir/ar bedarbystės, problemas.[28] T. Hope bendruomenės mobilizaciją apibrėžia kaip resursų sutelkimą ir teigia, kad užkertant kelią nusikalstamumui, socialiniai ryšiai bendruomenėse yra labai svarbūs, o resursų mobilizacija reiškia, kad perkeliami ekonominiai ir politiniai resursai vietos bendruomenių sustiprinimui, siekiant suteikti jaunimui galimybę elgtis pagal visuomenės normas,[29] sumažinti jų nusivylimą dėl neišsipildžiusių siekių bei socialinę atskirtį, skatinančią nusikalstamumą. Taigi bendruomenės mobilizavimo esmė – socialinių, ekonominių resursų kaupimas bendruomenėje, siekiant vietos gyventojų socialinės gerovės, kaip sąlygos nusikalstamumo mažėjimui.

Ekologinė-architektūrinė prevencija paprastai susijusi su fizine gyvenamosios vietovės aplinka. Galima išskirti dvi pagrindines šios prevencijos rūšies kryptis: 1) tvarkingos gyvenamosios aplinkos užtikrinimas; 2) saugus miesto, gyvenvietės ar mikrorajono architektūrinis išplanavimas.

Pirmoji kryptis remiasi „išdaužto lango“ teorija, teigiančia, jog nusikalstamumas turi priklausomybės ryšį su netvarkinga socialine aplinka.[30] Bendruomenės pasipriešinimas ir kova su netvarka jos gyvenamoje vietovėje laikoma svarbia nusikalstamumo mažinimo priemone. Šios priemonės sėkmingas įgyvendinimas iš esmės priklauso nuo gyventojų aktyvumo bei organizuotumo užtikrinant tvarką savo gyvenamojoje aplinkoje.

Antroji kryptis remiasi įvairiais moksliniais tyrimais, kurie parodė, kad pastatų, gatvių, aikštelių, parkų ir kitų miesto erdvių išplanavimo pobūdis, jų apšvietimas gali prisidėti prie socialinės kontrolės stiprinimo arba silpninimo. Architektūrinis

---

[28] *Sherman L. W.,* Communities and crime prevention. In *Sherman L. W., Gottfredson D. C., Mackenzie D. L., Eck J. E., Reuter P., Bushway S. D.* Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising. Washington DC: National institute of Jusctice, US Department of Justice, 1997,p. 9.

[29] Socialinio konformizmo (konformiškumo) idėja grindžiama T. Hirshi kriminologine socialinės kontrolės teorija (žr. *Justickis V.* Kriminologija, I d. Vilnius, 2001).

[30] Apie „išdaužto lango“ teoriją ir jos reikšmę bendruomeninėje nusikalstamumo prevencijoje plačiau žiūrėti.: *Justickis V*. Kriminologija, II d., Vilnius, 2004. p. 367; *Wilson J. Q., Kelling G. L.* Broken Windows // The atlantic Monthly, 1982.

išplanavimas svarbus ir situacinės nusikaltimo prevencijos prasme – paliekant kuo mažiau fiziškai palankių erdvių nusikaltimų darymui: pavyzdžiui, įėjimas į namą yra toje vietoje, kurią sunku pastebėti arba gyvenamajame rajone yra daug tamsių, sunkiai pastebimų praeiviams užkampių ir pan.[31]

Įgyvendinant architektūrinę prevenciją itin reikšmingą vaidmenį turi vietos valdžia, kuri priima sprendimus dėl miestų architektūros ir išplanavimo.

1.2. Bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje: užsienio valstybių patirties analizė

Neformali socialinė kontrolė kaip bendruomenės elementas

Esminis bendruomenės vaidmuo užkertant kelią nusikalstamumui reiškiasi per joje veikiančius neformalios socialinės kontrolės mechanizmus, kurių prigimtis siejama su bendruomene, kuri tokią kontrolę įgyvendina. Neformali socialinė kontrolė laikoma vienu esminių bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos elementų. Ji atspindi bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos tikslą – sustiprinti ir pakeisti individualų ir kolektyvinį gyventojų elgesį, kad kurtų ir stiprintų vietinę socialinę aplinką ir neformaliai reguliuotų pati save (socialinės aplinkos savireguliacija), apimdama tiek nusikalstamo, tiek netvarkingo elgesio kontrolę.[32]

Plačiąja prasme socialinės kontrolės apibrėžimą pateikia S. W. Greenberg, W. M. Rohe ir J. R. Williamsas: „Socialinė kontrolė – tai paskatinimų ir bausmių taikymas (sankcijų sistema), kurių tikslas – užtikrinti, kad grupės, pavyzdžiui, šeima, organizacija, vietos bendruomenės nariai, paklustų grupės taisyklėms ir normoms.“[33]

Išskiriamos formali ir neformali socialinės kontrolės formos.

Formali socialinė kontrolė kyla iš valstybės įvestų sankcijų, kodifikuotų ir rašytinių įstatymų, reguliavimo, kurį užtikrina teisėsaugos ir kitos valstybinės ar valstybės deleguotos[34] institucijos.

Neformali socialinė kontrolė paremta bendru sutarimu, papročiais ar kitomis išoriškai neartikuliuojamomis socialinėmis normomis ir vietos bendruomenių kontekste gali būti apibūdinama, kaip reikalavimas gyventojams laikytis vietos taisyklių ir tinkamo viešo elgesio.[35] Tai tam tikras neformalus spaudimas laikytis elgesio teisės standartų

---

[31] Plačiau apie architektūrinę prevenciją žr.: *Pocienė A., Kalesnykas R., Kiškis A., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Uscila R.* Saugumo miestuose užtikrinimo problemos. Teisės institutas. Vilnius, 2009.

[32] *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997, p. 44.

[33] *Greenberg S. W., Rohe W. M., Williams J. R.* Informal citizen action and crime prevention at the neighbourhood level: Synthesis and assessment of the research. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1985, p. 4.

[34] Tam tikros institucijos nėra valstybinės, tačiau gali įgyvendinti įstatymų joms numatytas kontrolės funkcijas, pavyzdžiui, tam tikros profesinės organizacijos kaip Advokatų taryba, Notarų, antstolių rūmai ir pan.

[35] *Greenberg S. W., Rohe W. M., Williams J. R.* Informal citizen action and crime prevention at the neighbourhood level: Synthesis and assessment of the research. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1985, p. 4.

viešosiose vietose, kuriose individas gyvena ir būna. Tie standartai atitinka ir remiasi vertybėmis ir gyvenimo būdu, būdingu tai konkrečiai bendruomenei.[36]

Neformali socialinė kontrolė pasireiškia elgesiu, kuris yra atsakas į vyraujantiems standartams prieštaraujantį elgesį. Tas elgesys gali pasireikšti įvairiomis formomis: subtiliais bei daugiau netiesioginiais reagavimo būdais (pavyzdžiui, rūstesniu žvilgsniu, apkalbomis, pajuoka) arba tiesiogine spontaniška konfrontacija (pavyzdžiui, žodiniu pabarimu, įspėjimu, fiziniu įsikišimu ir pan.), taip pat ir organizuotomis veiklomis (pavyzdžiui, saugios kaimynystės ar savisaugos grupių veikla ir pan.)[37]

Taigi neformali socialinė kontrolė – alternatyvių bausmės formų įgyvendinimas ar jų grėsmės sukėlimas: pavyzdžiui, grėsmė stigmų, kuriomis gali būti paženklinti tie, kurie pažeidžia bendruomenės normas, arba gėdos jausmo grėsmė, jei bendruomenės narys pažeidžia normas, kurias yra perėmęs.[38]

S. R. Schneiderio teigimu, yra du socialinės kontrolės raidos bendruomenėse būdai:

- natūralusis – kai gyventojų mobilumas yra minimalus, socialinės kontrolės institucijos yra tvirtos ir egzistuoja stiprūs socialiniai ryšiai;[39]
- intencinis (arba tikslinis) – kai neformalią socialinę kontrolę siekiama įdiegti bendruomenėje, kurioje socialinė kontrolė neegzistuoja arba yra labai silpna. Toks socialinės kontrolės modelis grindžiamas implantavimo arba transplantavimo hipoteze.[40]

Būtent socialinės kontrolės implantavimo hipoteze paremtos pirmosios bendruomeninės prevencijos programos. Buvo iškeltas esminis klausimas, ar įmanoma įdiegti socialinės kontrolės mechanizmus socialiai dezorganizuotose vietos bendruomenėse.

Tokios bendruomeninės prevencijos hipotezės teoriniu pagrindu laikoma C. R. Shaw ir H. D. McKey'aus socialinės dezorganizacijos teorija.[41] Šie kriminologai tyrė bendruomenės charakteristikų poveikį nusikalstamumui. Savo tyrimais jie nustatė, kad aukštas nusikalstamumo lygis paprastai būdingas miestų rajonams, kurie pasižymi didele etnine ir klasine gyventojų įvairove bei mobilumo laipsniu, neproporcingai dideliu jaunimo skaičiumi.[42] Jie nustatė, kad viena pagrindinių didelio nusikalstamumo tam

---

[36] Svarbu pabrėžti, kad čia autoriai vietos bendruomenei įvardyti vartoja anglų kalbos terminą *neighbourhood*, kuris šiame kontekste reiškia kaimynysčių bendruomenę. Ši sąvoka indikuoja siauresnę gyvenamąją teritoriją, pvz., mikrorajoną arba kvartalą (ir) arba joje gyvenančius žmones, susijusius kaimynystės ryšiais ir iš jų kylančiais interesais ir poreikiais. Ji gana paplitusi kriminologinėje literatūroje, taip pat daugelyje šiame darbe cituojamų užsienio mokslininkų darbų. Darbe labiau vartojamas vietos bendruomenės terminas, kadangi yra platesnis ir drauge apima ir kaimynysčių bendruomenės sąvokos požymius.

[37] *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997, p. 44–45.

[38] *Grasmick H. G., Jacobs D., Mc Collom C. B.* Social Class and Social Control: an Application of Deterrence Theory // Social Forces, 1983, Nr. 62, p. 359–374.

[39] *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997, p. 45.

[40] Ten pat.

[41] Ši teorija daugelio bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos tyrėjų apskritai laikoma bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos pagrindu, nepaisant vėliau išplėtotų skirtingų jos modelių ir paradigmų.

[42] *Greenberg S. W., Rohe W. M., Williams J. R.* Informal citizen action and crime prevention at the neighbourhood level: Synthesis and assessment of the research. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1985.

tikruose miestų rajonuose priežasčių – socialinė dezorganizacija, kuri buvo apibrėžiama kaip bendruomenės ir jos institucijų nepajėgumas įgyvendinti vyraujančių gyventojų vertybių ir palaikyti socialinę bei fizinę tvarką. Tos institucijos ir organizacijos – tai šeima, parapija, kitos vietos bendruomenės organizacijos, kurios palaikydavo integralią bendruomenę ir perduodavo gyventojams socialinio elgesio normas bei reguliuodavo jų laikymąsi. Šis teorinis apibrėžimas buvo suformuluotas vadovaujantis sisteminiu požiūriu – tariamai dezorganizuota bendruomenė buvo suvokiama kaip kenčianti dėl suirusių ar susilpnėjusių draugystės, brolystės, pažinčių tinklų ir atitinkamai susilpnėjusio socializacijos proceso.[43]

Remiantis šia teorija buvo formuluojamos pirmosios bendruomeninės prevencijos strategijos, kurių pagrindinis tikslas – organizuoti dezorganizuotas vietos bendruomenes, stiprinant (arba kuriant) neformalios socialinės kontrolės institucijas, skatinant gyventojų elgesį, kuris palaikytų socialinių normų laikymąsi.[44]

Tačiau kaip parodė vėlesni tyrimai,[45] tokios prevencijos programos nebuvo veiksmingos ir iš esmės socialinės dezorganizacijos ir nusikalstamumo situacijos tuose rajonuose nepakeitė. Tai lėmė įvairios priežastys, tačiau pagrindinė priežastis, kaip teigia S. R. Schneideris, – klaidingas bendruomenių (bendruomeniškumo) vaidmens nusikaltimų prevencijoje suvokimas.[46] Klaidingos teorinės prielaidos apie bendruomenės elementų vaidmenį lėmė ir neveiksmingą jomis paremtų prevencinių programų įgyvendinimą.[47]

Nesėkmės bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos praktikoje paskatino mokslininkus permąstyti kai kurių struktūrinių bendruomenės elementų vaidmenį užtikrinant veiksmingą socialinę kontrolę. Toliau šiame darbe pateikiama pagrindinių bendruomenės socialinės ir kultūrinės struktūros elementų bei jų sąveikos su neformalia socialine kontrole analizė.

Socialinių ryšių vaidmuo ir jų suvokimas bendruomeninėje nusikalstamumo prevencijoje

Socialiniai ryšiai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos teorijoje buvo laikomi esminiu veiksniu, lemiančiu neformalios socialinės kontrolės funkcionavimą. Keliama hipotezė, kad socialinis bendruomenės integruotumas, bendruomeniškumo

---

43 *Sampson R. J.* Network and neighbourhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. Network logic, 2004.

44 Žr.: *Hope T.* Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44).

45 Žr.: *Hope T.* Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44); *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

46 *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

47 Pagrindinės teorinių interpretacijų klaidos buvo padarytos nė dėl pačios neformalios socialinės kontrolės poveikio nusikalstamumui, kuris pripažįstamas beveik visų mokslininkų. Nedaug diskutuojama ir dėl svarbaus piliečių vaidmens užtikrinant neformalią socialinę kontrolę, kuri iš esmės ir yra vadinama neformalia, kadangi įgyvendinama ne valdžios institucijų, o gyventojų ir jų nevalstybinių socialinių darinių. Pagrindinė problema kyla tuomet, kai neformali socialinė kontrolė susiejama su bendruomenės samprata ir struktūrinių bendruomenės elementų bei jų vaidmens užtikrinant neformalią socialinę kontrolę suvokimu arba, kitaip tariant, su bendruomenėje esančių socialinės kontrolės veiksnių interpretavimu.

jausmas – pagrindiniai nepriklausomi kintamieji, kurie skatina socialinę kontrolę ir atitinkamai veiksmingą nusikalstamumo prevenciją.

Gana ilgai daugelis neformalios socialinės kontrolės tyrėjų pritarė nuostatai, kad kuo tvirtesniais socialiniais ryšiais susijusi ir kuo labiau socialiai integruota yra žmonių grupė, tuo veiksmingesnė neformali socialinė kontrolė. Taigi buvo pabrėžiamas bendruomeniškumo kaip stiprių socialinių ryšių (socialinės sanglaudos) ir socialinės kontrolės tarpusavio priklausomumo ryšys. Šią hipotezę patvirtino ir kai kurie moksliniai tyrimai. Pavyzdžiui, S. W. Greenberg ir kiti[48] nustatė, kad kuo labiau socialiai integruota yra grupė, tuo mažesnė tikimybė, kad ją neigiamai paveiks, dezorganizuos tam tikri išorės veiksniai kaip nusikalstamumas ir pan. W. G. Skoganas ir N. G. Maxfieldas teigia, kad žmonės, artimai susiję su vietine socialine sistema, labiau linkę saugoti savo gyvenamąją aplinką (namus).[49] A. R. Gillisas ir J. Haganas atskleidė, kad liudininkai labiau linkę įsikišti į teisės pažeidimų situacijas, kai auka yra pažįstamas asmuo ir kai įvykis nutinka jų gyvenamojoje vietovėje.[50]

Vis dėlto vėliau šis požiūris sulaukė kritikos. Vėlesni tyrimai parodė, kad nemažai bendruomenių, kurioms būdingi stiprūs socialiniai ryšiai, nusikalstamumo ir netvarkos lygis buvo aukštas[51] arba nebuvo rasta patikimų įrodymų, kad tvirti socialiniai ryšiai (tinklai) mažintų nusikalstamumą.[52] Socialinės dezorganizacijos teorijose ir jomis paremtuose tyrimuose socialiniai ryšiai labai dažnai buvo tapatinami su neformalia socialine kontrole, tačiau tai nėra tapačios kategorijos. Socialiniai ryšiai gali būti svarbus kintamasis, skatinantis neformalią socialinę kontrolę, tačiau bendruomenė yra kur kas platesnė kategorija, čia svarbūs ir kiti socialiniai bei kultūriniai veiksniai.

Galima išskirti šias pagrindines stiprių socialinių ryšių, kaip neformalios socialinės kontrolės veiksnio, interpretavimo problemas:

- netikslus socialinių ryšių vaidmens užtikrinant socialinę kontrolę suvokimas;
- pernelyg abstraktus socialinių ryšių suvokimas, neatsižvelgiant į jų realią įvairovę. Yra labai įvairių socialinių ryšių, todėl jų kaip vieno kintamojo interpretacija metodologiniu požiūriu yra klaidinga. Svarbu suvokti įvairių socialinių ryšių tipų santykį su socialine kontrole ir moksliniuose tyrimuose atitinkamai juos diferencijuoti;
- kitų socialinių ir kultūrinių veiksnių įtaka neformaliai socialinei kontrolei.

---

48 *Greenberg S. W., Rohe W. M*. Neighbourhood design and crime: a test of two perspectives // Journal of the American Planning Associacion, 1984, Nr. 1 (50), p. 48–61.

49 *Skogan W. G., Maxfield N. G.* Coping with crime: individual and neighbourhood reactions. Beverly Hills: Sage, 1981 (cit. iš *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997).

50 *Gillis A. R., Hagan J.* Bystander Apathy and the Territorial Imperative // Sociological Inquiry, 1983, Nr. 4 (53), p. 449–460.

51 *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4; *Browning C. R.* Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // American Behavioral Scientists, 2009, Nr. 52; *Pattilo-McCoy M*. Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999; *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Neighbourhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control. New York: Lexington Books, 1993.

52 *Bellair P. E.* Social interaction and community crime: Examining the importance of neighbour networks // Criminology, 1997, Nr. 35, p. 677–704.

Socialinių ryšių bendruomenėje pobūdis ir jų struktūros ypatumai

Suvokti bendruomenės elementų ir neformalios socialinės kontrolės (kaip bendruomenės poveikio nusikalstamumui formos) sąveiką padeda socialinio kapitalo teorija. Socialinio kapitalo idėja paremti daugelis pastarųjų trijų dešimtmečių bendruomenės lygmens tyrimų. Socialinis kapitalas, nepaisant kai kurių vienas kitam prieštaraujančių apibrėžimų, paprastai suvokiamas kaip socialinių ryšių tarp žmonių išraiška. Sociologas R. Putnamas apibrėžia socialinį kapitalą kaip tinklus, normas ir pasitikėjimą, kurie palengvina koordinavimą ir bendradarbiavimą siekiant tarpusavio naudos.[53]

Socialinio kapitalo samprata padeda aiškiau suvokti struktūrinių bendruomenės elementų turinį ir tiksliau apibrėžti jų santykį su neformalia socialine kontrole ir nusikalstamumu. Socialinis kapitalas paprastai apibrėžiamas kaip neapčiuopiami resursai, kuriuos sukuria žmonės ir kurie palengvina veikimą siekiant bendros naudos.[54] Socialinis kapitalas (jo veiksmingumas) pasireiškia socialinių vertybių ir socialinių tinklų santykiu. Socialinės vertybės, būdingos atskiriems individams, yra socialinio kapitalo šaltinis, tačiau tos vertybės tampa veiksmingos (t. y. duoda naudą) tik tuomet, kai yra įsitvirtinusios tankiame žmonių tarpusavio socialinių santykių tinkle. Kaip teigia R. Putnamas, daugybės dorų, tačiau tarpusavyje izoliuotų individų bendruomenė nebūtinai turi daug socialinio kapitalo.[55]

Taigi socialinio kapitalo teorijoje socialiniai ryšiai (socialiniai tinklai) suvokiami kaip tuos resursus perduodantis elementas, o ne patys socialiniai ryšiai kaip socialinės kontrolės resursas. Patys resursai apibūdinami kaip tarpusavio pareigos, informacija, socialinės ir moralinės normos, pasitikėjimas ir pan. Pavyzdžiui, kaimynų tėvų įsipareigojimai dalytis informacija gali padėti kontroliuoti jų vaikų elgesį.

Svarbi teorinio interpretavimo problema – tai abstraktus socialinių ryšių suvokimas, neatsižvelgiant į jų įvairovę ir skirtingus tipus. Socialinių ryšių gali būti labai įvairių: nuo gana spontaniškų draugystės ryšių iki organizuotų formalių bendruomenės ryšių (pavyzdžiui, dalyvavimas įvairiose organizacijose, organizuotose prevencijos programose ir pan.). Metodologiškai svarbus socialinių ryšių klasifikavimas, kadangi tai gali padėti suvokti įvairių jų tipų skirtingą santykį su neformalia socialine kontrole ir nusikalstamumu. Šiame kontekste tikslinga aptarti amerikiečių mokslininko M. Woolcocko pateiktą socialinių ryšių tipologiją. Jis socialinius ryšius sieja su socialiniu kapitalu ir išskiria horizontaliųjų ir vertikaliųjų socialinių ryšių kapitalo formas.[56] Horizontaliuosius jis skirsto į rišamąjį ir jungiamąjį (tiltinį) socialinį kapitalą.

Rišamasis socialinis kapitalas apima stiprius socialinius ryšius, siejančius žmones ir jų grupes, kuriems būdingos panašios vertybės, interesai, kilmė ir pan. Šie ryšiai – tai tarsi socialiniai „klijai“, palaikantys tarpusavio priklausomybę.

---

[53] *Putnam R. D.* The prosperous community: social capital and community life // American Prospect, 1993, Nr. 4 (13).

[54] *Coleman J.* Social capital in the creation of human capital // American Journal of Sociology, 1988, Nr. 94, p. 100.

[55] *Putnam R. D.* Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster, 2000, p. 19.

[56] *Woolcock M.* The place of social capital in understanding social and economic outcomes // Isuma: Canadian Journal of Policy Research, 2001, Nr. 2 (1), p. 11–17.

Jungiamasis (tiltinis) socialinis kapitalas apima ryšius tarp skirtingų socialinių grupių – skirtingų kartų, kultūrinių, etninių ir religinių grupių. Tai paprastai silpnesni, ne tokie intensyvūs, mažiau prisirišimo reikalaujantys socialiniai ryšiai, svarbūs tarpusavio pasitikėjimo ir supratimo heterogeniškose bendruomenėse raidai.

Vertikalusis socialinis kapitalas apima ryšius, kurie susieja žmones su vietinių paslaugų tiekėjais, jų šaltiniais. Tai vertikalūs santykiai, kurie jungia žmones ir bendruomenes su resursais, esančiais už vietos bendruomenės ribų, plačiojoje visuomenėje, paprastai teikiamų iš formaliųjų institucijų. Šie santykiai palaiko socialinę pusiausvyrą, suteikdami priėjimą prie socialinių paslaugų, informacijos ir galimybių.

Vertikaliuosiuose santykiuose svarbus gyventojų gebėjimas susikalbėti su vietinėmis valdžios institucijomis ir gebėjimas prieiti prie ekstrabendruomeninių resursų. Tačiau tokios gyventojų galimybės nulemtos ir politinių bei ekonominių valdžios sprendimų ir institucijų bei žiniasklaidos požiūrio.[57]

Remiantis šiais skirtingų socialinių ryšių tipais toliau bus aptariami pagrindiniai jų santykio su neformalia socialine kontrole aspektai.

Stiprūs socialiniai ryšiai ir kultūriniai veiksniai (bendruomenės subkultūros įtaka)

Kaip minėta, nusikaltimų prevencijos teorijoje buvo akcentuojamas stiprių socialinių ryšių vaidmuo. Kaip vėliau parodė atlikti tyrimai,[58] jų vaidmuo neatsiejamas nuo kultūrinių bendruomenės charakteristikų.

Kaip minėta, socialiniai ryšiai bendruomenės socialinio kapitalo struktūroje yra socialinių vertybių laidininkai. Šios struktūros kontekste svarbu nagrinėti socialinių ryšių ir neformalios socialinės kontrolės poveikį. Tikslinga išskirti tokius svarbius bendruomenės elementus, kurie lemia socialinių ryšių virtimą (ar nevirtimą) neformalia socialine kontrole:

- Bendruomenės vertybės, kurias socialiniai ryšiai perduoda ir palaiko.
- Bendruomenės resursai, kurie perduodami pasitelkus socialinius ryšius.

Stiprių socialinių ryšių santykį su neformalia socialine kontrole tikslinga nagrinėti per kultūrinę vertybinę bendruomenių prigimties prizmę. Bendruomenės kultūrinį ir socialinį pagrindą sudaro jos narių vertybės, normos, kurios įgyvendinamos ir perduodamos per socialinius ryšius (socialinius tinklus), socialinė kontrolė – kaip sankcijų sistema, ji užtikrina vertybių ir normų laikymąsi, bendruomenės stabilumą ir vientisumą. Socialinis kapitalas, kaip bendruomenėje slypintys resursai, per bendruomenės narių ryšius panaudojamas socialinei kontrolei užtikrinti ir palaikyti. Kaip minėta, socialiniai ryšiai čia nėra resursai, o tik jų laidininkas, leidžiantis bendruomenei naudotis turimais

[57] *Crawford A*. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // Urban studies, 2006, Nr. 43, p. 962.

[58] *Pattilo-McCoy M*. Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999; *Warner B. D. and Wilcox Rountree P.* Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // Social Problems, 1997, Nr. 4 (44); *Browning C. R*. Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // American Behavioral Scientists, 2009, Nr. 52; *Sampson R. J., Bartusch D. J.* Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // Law and Society Review, 1998, Nr. 32, p. 777–804; *Kubrin G. E., Weitzer R*. New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

resursais. Šia prasme socialinių ryšių vaidmuo yra svarbus, tačiau jis nėra lemiamas veiksmingos neformalios socialinės kontrolės veiksnys. Neformalią socialinę kontrolę lemia kultūriniai veiksniai, pasireiškiantys bendruomenės vertybėmis, nuostatomis bei jų formuojamomis socialinėmis ir moralinėmis normomis. C. R. Shaw ir H. D. McKay'aus socialinės dezorganizacijos teorijoje kultūriniai veiksniai laikomi svarbiu bendruomenės organizuotumo veiksniu, tačiau vėlesniuose jų tyrimuose neskiriama daug dėmesio šiam aspektui. Socialinės bendruomenių dezorganizacijos tyrėjai ilgą laiką koncentravosi tik ties socialiniais struktūriniais bendruomenės veiksniais.[59]

Kaip minėta, vėlesni, per pastaruosius 20 metų JAV mokslininkų atlikti tyrimai[60] parodė, kad net ir stiprių socialinių ryšių bendruomenėse vyravo aukšti nusikalstamumo ir gyventojų viktimizacijos lygiai. Tai vertė mokslininkus ieškoti to priežasčių ir iš naujo persvarstyti socialinių ryšių įtaką neformaliai socialinei kontrolei.

JAV ir Didžiosios Britanijos mokslininkų atlikti tyrimai[61] parodė, kad didelę reikšmę turi vertybinės bendruomenės narių nuostatos arba bendruomenių subkultūra. Ji pasireiškia keliais būdais. Visų pirma vertybinės bendruomenės nuostatos gali nesutapti su bendrai priimtomis visuomenės vertybėmis ir normomis. Pavyzdžiui, tam tikrose bendruomenėse vyrauja visai kitokios ir neretai įstatymams prieštaraujančios vertybės, taigi jas palaikantys bendruomenės ryšiai nepadės užtikrinti socialinės nusikalstamumo kontrolės, o atvirkščiai – skatins įstatymams prieštaraujantį elgesį.[62]

Antra, socialiniai tinklai gali tarpusavyje jungti paklusnius įstatymui ir linkusius nusikalsti gyventojus. M. Pattilo-McCoy juodaodžių vidutinės klasės bendruomenės tyrime[63] Čikagoje atskleidė stiprių socialinių ryšių ribas skatinant neformalią socialinę kontrolę: vietos bendruomenėse, kuriose tarpusavio santykiais yra susiję tiek įstatymui paklusnūs, tiek nusikaltimus darantys gyventojai, socialinė nusikalstamumo kontrolė

---

[59] *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

[60] *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4; *Browning C. R.* Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // American Behavioral Scientists, 2009, Nr. 52; *Pattilo-McCoy M.* Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999; *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Neighbourhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control. New York: Lexington Books, 1993.
Bellair P. E. Social interaction and community crime: Examining the importance of neighbour networks // Criminology, 1997, Nr. 35, p. 677–704.

[61] *Crawford A.* Appeals to Community and Crime Prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22, p. 97–126; *Crawford A.* Questioning Appeals to Community within Crime Prevention and Control // European Journal on Criminal Policy and Research, 1999, Nr. 7, p. 509–530; *Pattilo-McCoy M.* Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999; *Warner B. D. and Wilcox Rountree P.* Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // Social Problems, 1997, Nr. 4 (44); *Browning C. R.* Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // American Behavioral Scientists, 2009, Nr. 52; *Sampson R. J., Bartusch D. J.* Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // Law and Society Review, 1998, Nr. 32, p. 777–804; *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

[62] Galima pateikti tokių pavyzdžių, kaip futbolo chuliganų, romų, organizuotų nusikalstamų grupuočių bendruomenės, neformalios jaunimo grupės, uždaros religinės bendruomenės (sektos) ir pan.

[63] *Pattilo-McCoy M.* Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999.

yra silpna. Čia veikia vadinamasis koegzistencinis tarpusavio sutarimo modelis (angl. *negotiated-coexistence*), kai socialiniai ryšiai veikia kaip nusikalstamo elgesio apsaugos nuo išorės (pavyzdžiui, teisėsaugos institucijų) mechanizmas. Autorė teigia, kad tvirti vietiniai ryšiai skatina socialinę sanglaudą, bet tuo pat metu jie skatina tinklų, kurie kliudo bendruomenėms atsikratyti nusikaltimų, susijusių su narkotikais ir organizuotų grupuočių veikla, plėtotę. Tad glaudūs socialiniai ryšiai turi tiek pozityviąją, tiek negatyviąją pusę. Tai primena mums, kad kalbant apie socialinius tinklus svarbu paklausti, kas tarpusavy susieta, nes tinklai nėra vienodi ir prosocialūs savo prigimtimi.[64]

Pirmieji du būdai rodo, kad vertybinės gyventojų nuostatos formuoja ir socialinę kontrolę, o socialiniai tinklai tik padeda jas perduoti, nesvarbu, ar jos socialios, moralios, ar antisocialios ir amoralios. Trečiasis vadovaujasi subkultūros teorijų krypties socialinės frustracijos idėjomis: net ir pritardamos bendroms visuomenės vertybėms tam tikros bendruomenės gali jų nepaisyti ir toleruoti įstatymui priešingą elgesį dėl socialinių ir ekonominių resursų trūkumo, pasireiškiančio tuo, kad jie paprasčiausiai dėl savo socialinės ir ekonominės padėties nėra pajėgūs palaikyti ir įgyvendinti bendrų visuomenės vertybių. Taip čia susiformuoja įstatymo nesilaikymo ir teisinio cinizmo būsena.

Pavyzdžiui, JAV sociologas W. J. Wilsonas teigia, kad skurdžių bendruomenių gyventojai linkę susisaistyti glaudžiais tarpusavio ryšiais, bet tai nebūtinai sukuria tokius kolektyvinius resursus kaip socialinė kontrolė.[65] Jo aiškinimu, ryšiai tokiose miestų bendruomenėse yra labiau asmeniniai ir siauri (apimantys nedideles gyventojų grupes) bei natūraliai socialiai izoliuoti nuo viešųjų resursų.[66]

Kaip teigia B. D. Warner ir P. Wilcox Rountree, paprasčiausiai mažai tikėtina, kad žmonės imsis kontroliuoti – neformaliai bausti, drausminti žmones dėl netinkamo elgesio, jei jo tikėtis supančioje realybėje yra nerealu.[67] Šios mokslininkės savo atliktu tyrimu JAV Sietlo mieste[68] išryškino tendenciją, rodančią didesnio cinizmo ir skurdo lygio konkrečiame rajone santykį: žmonės, kuriems visuomenės vertybės yra sunkiai pasiekiamos, arba nuleidžia rankas ir tenkinasi esama padėtimi, arba siekia visuomenės vertybių jiems prieinamomis priemonėmis, kurios neretai būna neteisėtos. Taigi skurdas didina ir nenusikalstančių žmonių toleranciją, kadangi, patirdami panašią padėtį kaip ir nusikalstantys bendruomenės nariai, jie pateisina tokį pažeidėjų elgesį.

Subkultūrų teorijos idėjos verčia permąstyti ir pačią neformalios socialinės kontrolės kaip bendruomenės elemento sąvoką ir jos vaidmenį, užkertant kelią nusikalstamumui ir antisocialiam elgesiui.

Kalbant apie neformalią socialinę kontrolę, visų pirma reikia pabrėžti, kad tai konkrečios vietos bendruomenės, o ne visos visuomenės (arba valstybės) kategorija ir ji stipriai susijusi su bendruomenės subkultūra.

---

64 *Sampson R. J.* Network and neighbourhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. Network logic, 2004, p. 158.

65 *Wilson W. J.* The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass, and Public Policy. Chicago: University of Chicago Press, 1978.

66 Ten pat.

67 *Warner B. D., Wilcox Rountree P.* Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // Social Problems, 1997, Nr. 4 (44).

68 Ten pat.

O štai nusikalstamumas yra visuomeninė (arba valstybinė) kategorija, nes tai yra visuma veikų, kurias valstybė teisiškai formalizuoja ir įvardija kaip nusikalstamas, tačiau nebūtinai tokį patį elgesį vienodai suvoks ir įvardys konkrečios bendruomenės, kuri pripažįsta skirtingas vertybes, nariai.

Bendruomenė, kaip minėta, apibūdinama tokiais elementais kaip socialiniai ryšiai, bendrumo jausmas, paremtas bendromis vertybėmis, socialinėmis ir moralinėmis normomis. Neformali socialinė kontrolė veikia kaip bendruomenės vertybių ir elgesio normų užtikrinimo instrumentas, pasitelkdama socialines sankcijas (tiek bausmes, tiek paskatinimus) ir jų galimybę bei grėsmes. Taigi socialinė kontrolė tampa tarsi bendruomenės socialinio stabilumo sąlyga. Tačiau neformali socialinė kontrolė (kaip bendruomenės elementas) užtikrina tik bendruomenės normų laikymąsi ir stabdo tik tokį elgesį, kuris prieštarauja bendruomenės normoms. Nusikalstamumo atžvilgiu neformali socialinė kontrolė bus efektyvi tik tada, jei nusikalstamą elgesį apibrėžiančios teisės normos sutaps su konkrečios bendruomenės normomis ir vertybėmis. Taigi neformalią socialinę kontrolę galima vadinti nusikalstamumą stabdančiu veiksniu tik tuo atveju, jeigu vietos bendruomenės vertybės ir socialinės normos atitinka plačiosios visuomenės vertybes ir normas, arba, kitaip tariant, jei tiek bendruomenėje, tiek plačiojoje visuomenėje tas pats elgesys vertinamas vienodai.

Kaip minėta, bendruomenėms gali priklausyti ir įstatymams paklusnūs, ir juos pažeisti linkę gyventojai. Jei abi šias gyventojų grupes sieja stiprūs socialiniai ryšiai, visų pirma jie tarnaus bendruomenės, o ne visuomenės interesų apsaugai. Čia tokios vertybės, kaip bendruomenės narių solidarumas, tarpusavio draugiškumas, ištikimybė ir panašiai, užima aukštesnę poziciją paklusniųjų gyventojų vertybių hierarchijoje nei nepakantumas nusikalstamam elgesiui. Taigi socialiniai ryšiai susaisto ir atlieka apsauginį vaidmenį nusikalsti linkusių piliečių atžvilgiu.

Tai leidžia teigti, kad neformali socialinė kontrolė visada veikia tose bendruomenėse, kurios vadovaujasi bendromis vertybėmis, socialinėmis ir moralinėmis normomis bei jas palaikančiais socialiniais ryšiais. Neformali socialinė kontrolė visada veiks kaip tas vertybes saugantis bendruomenės komponentas, tačiau ne visada tai bus neformali socialinė kontrolė įstatymo (valstybės) apibrėžto nusikalstamo elgesio atžvilgiu.

Taigi tipinis stiprios bendruomenės modelis, suvokiamas kaip gyventojų vertybių, normų, bendrumo jausmo vienovė, kurios vientisumą palaiko socialiniai ryšiai ir neformali socialinė kontrolė, pateikia mums tokią bendruomenę (ir bendruomeniškumą), kuri prevenciškai veiks nusikalstamumą tuo atveju, jei formaliai įstatymo apibrėžtas elgesys toks bus laikomas ir bendruomenės vertybių ir moralinių bei socialinių normų sistemoje.

Kai kurie stipriais socialiniais ryšiais pagrįsto bendruomeniškumo pavojai praktiniame nusikalstamumo prevencijos lygmenyje

Tam tikros teorinio interpretavimo klaidos gali sukelti problemų praktiniame lygmenyje. Pavyzdžiui, A. Crawfordo teigimu, stiprūs socialiniai ryšiai skatina uždarumą, nepritarimą ir netoleranciją tam, kas neatitinka bendruomenės vertybių.[69] Socialiniai ryšiai pradeda veikti kaip savigynos mechanizmas – kaip tinklas, kuris saugo nuo „svetimųjų“ įsiveržimo arba sugaudo tas „žuvis“, kurios nori prasiskverbti ir pakenk-

[69] *Crawford A*. Appeals to Community and Crime Prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22.

ti bendruomenės vertybėms. Kai kurios subkultūros teorijos[70] teigia, kad tam tikros socialinės, etninės ar rasinės grupės, pvz., jaunimo gaujos, romai, skurstantieji ir pan., turi kitokias nei visuomenėje pripažintos vertybės, todėl savo elgesiu gina savo vertybes ir laikosi savo normų, taip priešindamiesi visuomenės vertybėmis ir laužydami socialines (teisės) normas. Tokiu pačiu būdu, tik jau nukreiptu į mažumos subkultūrų bendruomenes, gali veikti ir stiprios bendruomenės, pritariančios bendroms visuomenės vertybėms ir aktyviai jas palaikančios. Tokios bendruomenės įgyvendina neformalios socialinės kontrolės mechanizmus, kurie gali būti apibūdinami kaip bendruomenių savigynos procesai. Čia iškyla du tarpusavyje susiję pavojai:

- stigmatizacijos pavojus;
- susidorojimo su skirtingai mąstančiais ir besielgiančiais pavojus.

Kaip minėta, subkultūrų teorijose kalbama apie tam tikras žmonių grupes, kurioms būdingi antivisuomeniniai įsitikinimai, ir tokie žmonės savo veiksmais eina prieš visuomenės vertybes pažeisdami visuomenės normas, neretai darydami nusikalstamas veikas. Iš tiesų nusikalstama veikla tampa tokių žmonių gyvenimo būdu. Visuomenėje yra nemažai socialinių ir etninių bendruomenių, kurių tik tam tikra dalis narių elgiasi asocialiai, tačiau neretai jų elgesį didelė dalis piliečių „užklijuoja“ visai socialinei (etninei) grupei, kuriai jie priklauso. Pavyzdžiui, žinomas olandų kriminologas R. Van Swaaningenas teigia, kad šių dienų Olandijoje debatuose apie tokias problemas, kaip triukšmas, jaunimo gaujos, terorizmas, piktnaudžiavimas socialinėmis garantijomis ir pan., tapo išimtimi atvejai, kai neminimos etninės grupės.[71] Tokį procesą gali paaiškinti stigmatizacijos teorija. Tam tikrų socialinių grupių ir bendruomenių stigmatizavimo tendencijos pastebimos ir bendruomenėms siekiant užtikrinti saugią aplinką. Įvairūs tyrimai[72] atskleidžia, kad saugios kaimynystės programos neretai būna nukreiptos į tam tikras socialines, etnines ar rasines grupes, kurias vietiniai gyventojai sieja su teisės pažeidėjais. Kaip pavyzdys gali būti pateikiamos kai kurios gyventojų patruliavimo ar stebėjimo programos, kai „įtartinų asmenų“ stebėjimas neretai virsdavo tam tikros rasės ar tautybės žmonių stebėjimu. R. K. Yin ir kiti bendraautoriai savo tyrimu atskleidė, kad patruliavimo grupės buvo populiariausios heterogeniškose bendruomenėse, tačiau daugelis jų formuotos selektyviai – tik iš vienos socialinės grupės asmenų, remiantis tos kategorijos asmenų vertybėmis, todėl jų veiklą, kalbant ir apie nusikalstamumo prevenciją, greičiau galima pavadinti bendruomenę skaldančia nei integruojančia ir vienijančia.[73] Vankuverio miesto Maunt Plezanto rajone atliktas tyrimas parodė, kad viena bendruomeninės prevencijos programos nepritapimo priežasčių buvo ta, jog prevencijos vykdytojai priklausė vidurinei klasei, kurios atstovai sudarė rajono gyventojų mažumą. Jie įgyvendino prevenciją, remdamiesi vidurinės klasės interesais ir poreikiais, tačiau didesnė dauguma gyventojų

---

[70] Pavyzdžiui, kriminologų W. Milerio, W. Ferracuti, W. Wolfgango, E. Banfieldo, S. Kobrino, A. Coheno subkultūros teorijos (žr.: *Justickis V.* Kriminologija. I d. Vilnius: LTU leidykla, 2001; *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008).

[71] *Van Swaaningen R.* Critical Criminology: Visions from Europe. London: Sage, 1997.

[72] *Skogan W. G.* Community organizations and Crime // Crime and Justice, 1988, Nr. 10 (39), p. 47; *Schneider S.* Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // International Criminal Justice Review, 2000, Nr. 10 (32); *Crawford A.* Appeals to community and crime prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22; *Hope T.* Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44).

[73] *Skogan W. G.* Community organizations and Crime // Crime and Justice, 1988, Nr. 10 (39), p. 47.

nepritarė tokioms prevencinėms priemonėms, kadangi jų prioritetiniai poreikiai buvo visai kitokie, pavyzdžiui, įvairių socialinių paslaugų poreikis ir pan.[74]

Šias problemas visų pirma galima paaiškinti stiprių socialinių ryšių vietos bendruomenės prigimtimi – ją sudaro žmonės, kurių vertybės ir interesai panašūs, juos sieja bendrumo jausmas. Visi tie žmonės arba tos žmonių grupės, kurie nepriklauso tai grupei, nors ir gyvena toje pačioje teritorijoje, nėra laikomi bendruomenės dalimi. Jie gali būti laikomi bendruomenės nariais objektyviai arba fiziškai, pavyzdžiui, vertinant iš išorės subjektų pusės (formaliųjų institucijų ir pan.), tačiau jie nebus vertinami kaip priklausantys vietos bendruomenei subjektyviąja prasme – t. y. iš konkrečios žmonių grupės, save suvokiančios kaip bendruomenę, pusės. Pavyzdžiui, kriminologo A. Crawfordo Didžiojoje Britanijoje atlikti tyrimai parodė, kad stipriose bendruomenėse vietos gyventojų dalyvavimas prevencinėje veikloje suvokiamas kaip savigyna nuo svetimųjų, t. y. nepriklausančių tai bendruomenei pažeidėjų. Vyrauja požiūris, kad pavojingas elgesys yra viešose, o ne privačiose vietose. Tai prieštarauja empiriniams duomenims, kurie rodo, kad daugiausia smurto atvejų įvyksta šeimos, draugystės lygmenyje. Namai suvokiami kaip saugi vieta, užuovėja nuo smurto ir svetimų žmonių nenuspėjamumo bei vadinamųjų pavojingų vietų. Todėl daugelis smurto šeimoje, seksualinių nusikaltimų, moterų ir vaikų viktimizacijos atvejų privačiose erdvėse į šį suvokimą (apibūdinimą) nepatenka. A. Crawfordas pateikia vienos bendruomenės pavyzdį, kurios gyventojai mano, kad jų erdves „užkariauja" svetimi pažeidėjai, tačiau iš tiesų dauguma tų pažeidėjų (pavyzdžiui, prostitučių, prekiautojų narkotikais) yra to paties rajono gyventojai.[75]

A. Crawfordas taip pat pabrėžia, kad Didžiosios Britanijos bendruomeninės nusikaltimų prevencijos praktikoje dominuoja bendruomenių kaip homogeniškų darinių su universaliais interesais apibrėžimas. Toks bendruomenės suvokimas sukelia vidinių konfliktų vengimą arba jų atmetimą kaip negalimų bendruomenėje arba kaip neatitinkančių bendruomenės (bendruomeniškumo) esmės. Taip bendrame institucijų ir bendruomenės atstovų prevenciniame darbe susiformuoja vieningumo ideologijos tendencija.[76] Ši vieningumo ideologija remiasi idėja apie galimybę sumažinti konfliktus (įtampą) bendradarbiaujant skirtingiems subjektams (profesionalams, bendruomenių atstovams, kitų interesų grupėms) homogeniškame „kūne", turinčiame bendrus kolektyvinius tikslus.[77] Čia konfliktas ir konkurencija matomi kaip efektyvaus partnerystės darbo priešai.

Vieningumo ideologija praktikoje dažnai sukelia konfliktų vengimo situaciją. Konfliktas, kuris realiai egzistuoja tarp skirtingų, skirtingos prigimties subjektų, jų forumuose vengiamas. Bendro sutarimo ieškoma apeinant konfliktus: neatsižvelgiant į nesutinkančiųjų balsus ir preziumuojama, kad sprendžiant problemą egzistuoja sutarimas.[78] Dėl tokio ignoravimo esami realūs konfliktai lieka neišspręsti.[79]

---

[74] *Schneider S.* Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // International Criminal Justice Review, 2000, Nr. 10 (32).

[75] *Crawford A.* Appeals to community and crime prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22.

[76] *Crawford A.* Appeals to community and crime prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22, p. 108.

[77] Ten pat.

[78] Ten pat.

[79] Toks bendruomeninės veiklos modelis, kai vadovaujamasi savaime pripažįstamomis ir neginčijamomis bendruomeninėmis vertybėmis ir tiesomis, kurios būdingos tik tam tikrai visuomenės daliai, kai kurių autorių kaip R. Hughesas ar W. G. Carsonas yra įvardijamas moralinio komunitarizmo terminu.

Alternatyvus požiūris į bendruomenės vaidmenį: prevencinis silpnų socialinių ryšių poveikis nusikalstamumui

Anksčiau pateikta užsienio autorių mokslinės literatūros analizė parodė, kad toli gražu ne visada stiprūs socialiniai ryšiai susiję su mažesniu nusikalstamumu ar tvarka vietos bendruomenėse. Buvo paneigta hipotezė, kad socialinių ryšių trūkumas lemia bendruomenės dezorganizaciją: tyrimai parodė, kad nemažai mažo nusikalstamumo vietovių (paprastai tai vidurinės klasės atstovų apgyvendinti priemiesčiai), kurios išoriškai parodo jų gyventojų pilietiškumą, nepasižymi aukšto lygmens socialinės sanglaudos požymiais, kaip gyventojų tarpusavio artumas, draugystė, tarpusavio palaikymas ir pan.[80] Šios bendruomenės nesiremia tradiciniais neformalios socialinės kontrolės mechanizmais. Jos labiau linkusios pasitikėti formaliosios socialinės kontrolės institucijomis, kurių paslaugos yra prieinamos ir egzistuoja grįžtamasis ryšys.[81]

Kaip teigia R. Forrestas ir A. Kearnsas, čia svarbu atskirti išorinės fizinės aplinkos charakteristikas nuo pačios bendruomenės, kaimynystės ryšių, kaip vietinės socialinės sąveikos charakteristikos, kurios neretai literatūroje apie socialinę dezorganizaciją ir socialinį kapitalą yra sujungiamos.[82] Ši tendencija aiškintina tuo, kad moksliniuose tyrimuose daug dėmesio skiriama socialiai dezorganizuotoms bendruomenėms, kuriose pabrėžiamas tas kaimynystės aspektas, kuris susijęs su fizinės aplinkos irimu. Kitaip tariant, socialinės dezorganizacijos, kurios viena iš priežasčių, kaip manoma, yra susilpnėję socialiniai ryšiai, simptomu įvardijama netvarkinga vietos bendruomenės fizinė aplinka. Tačiau tiesioginė socialinės dezorganizacijos priežastis čia veikiau yra ne tiek socialinių ryšių susilpnėjimas, kiek alternatyvaus socialinės kontrolės palaikymo mechanizmo nebuvimas. Toks alternatyvus mechanizmas vidurinės klasės priemiesčių bendruomenėse – veiksminga formali socialinė kontrolė, kurios veiksmingumą lemia jos prieinamumas bendruomenei.

Silpnų socialinių ryšių vaidmenį užtikrinant visuomenės socialinių resursų (pavyzdžiui, darbo pasiūlymų) prieinamumą pabrėžia M. Granovetteris.[83] Silpni socialiniai ryšiai sudaro prielaidas labiau remtis vertikaliaisiais socialiniais ryšiais, kurie padeda pasiekti platesnius visuomenės resursus.

Taigi daroma prielaida, prieštaraujanti ankstesniems socialinės dezorganizacijos ir socialinio kapitalo teiginiams, kad būtent silpnesni socialiniai ryšiai lemia didesnį nusikalstamumą. Pavyzdžiui, mokslininkai C. Henningas ir M. Liebergas nustatė, kad vietos bendruomenėse silpni ryšiai yra kiekybiškai reikšmingesni negu stiprūs ryšiai. Jie savo tyrimu atskleidė, kad silpni ryšiai suteikia saugumo, identiškumo, jautimosi namie jausmą, taip pat skatina praktinę ir socialinę pagalbą.[84]

---

[80] *Crawford A*. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // Urban studies, 2006, Nr. 43.

[81] Ten pat.

[82] *Forrest R., Kearns A*. Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood // Urban Studies, 2001, Nr. 12 (38), p. 2130.

[83] *Granovetter M*. The strength of weak ties // American Journal of Sociology, 1973, Nr. 78, p. 1360–1380.

[84] *Crawford A*. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // Urban studies, 2006, Nr. 43, p. 963.

Kaip teigia B. Wellmanas ir S. Wortley, stiprūs ir silpni ryšiai atlieka skirtingas funkcijas ir suteikia skirtingos rūšies naudą.[85] A. Crawfordo teigimu, silpni ryšiai dažnai yra naudingiausia socialinės organizacijos forma tam, kad būtų padaryta tai, kas reikalinga. Jo nuomone, atviros, išorėn žvelgiančios kaimynysčių bendruomenės gali kur kas labiau prisidėti prie tolerancijos, pagarbos skirtumams, pasitikėjimo didinimo ir stereotipų neutralizavimo nei vientisos, introspektyvios, stiprios socialinės sanglaudos bendruomenės.[86] Instrumentinio pritaikymo prasme tikslinga skatinti silpnus ryšius, kurie didina prieinamumą prie resursų ir informacijos.

Mokslininkų teigimu, silpni (tiltiniai) socialiniai ryšiai skirti palaikyti resursų judėjimą tarp skirtingų socialinių grupių, spręsti bendras šių grupių problemas. Stiprūs socialiniai ryšiai neretai atlieka užsivėrimo funkciją – stiprios bendruomenės siekia koncentruoti resursus į save. Taip pat silpni socialiniai ryšiai padeda palaikyti vertikaliuosius socialinius ryšius bei vertikalųjį resursų judėjimą ir jų didesnį prieinamumą.

Kaip minėta, silpni socialiniai ryšiai lemia didesnį pasitikėjimą formaliąja socialine kontrole ir jos institucijomis ir silpnesnį neformaliosios socialinės kontrolės palaikymą kolektyvinėmis pastangomis. Kita vertus, yra tyrimų, kurie parodo, kad silpni socialiniai ryšiai gali būti palanki sąlyga ir neformalią socialinę kontrolę padedantiems užtikrinti kolektyviniams veiksmams, ir socialinei sąveikai.

Tokių tyrimų pradininkas R. J. Sampsonas atskleidė, kad vienas svarbiausių neformalios socialinės kontrolės veiksnių yra gyventojų noras veikti kartu sprendžiant vietos problemas ir pasitikėjimas savo kaimynais. Šiuos veiksnius R. J. Sampsonas įvardijo kolektyvinio potencialo (angl. *colective efficacy*) terminu. Jo ir kitų mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad daugeliu atvejų kolektyvinis potencialas atvirkščiai proporcingas smurto ir netvarkos lygiui vietos bendruomenėse.[87] Stiprūs socialiniai ryšiai, socialinė sanglauda gali būti palanki terpė kolektyviniam potencialui, tačiau tai nėra būtinas elementas – net ir esant silpniems socialiniams ryšiams, bet egzistuojant kolektyviniam potencialui bendruomenėje, galima veiksminga neformali socialinė kontrolė. Kolektyvinis potencialas aktyvuoja neformalią socialinę kontrolę, kai gyventojai susiduria su jiems bendra problema, pavyzdžiui, nepilnamečių dykinėjimu, vandalizmu, vagystėmis ir pan. Kolektyvinio potencialo tyrimai rodo, kad gyventojai, pasitikintys vieni kitais ir turintys norą veikti kartu, kur kas aktyviau kolektyviai sprendžia saugumo problemas.[88]

---

85 *Wellman B., Wortley S.* Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support // The American Journal of Sociology, 1990, Nr. 96.

86 *Crawford A*. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // Urban studies, 2006, Nr. 43.

87 *Sampson R. J.* Transcribing Tradition: New Directions in Community Research, Chicago Style // Criminology, 2002, Nr. 2 (40), p. 213–230; *Kubrin G. E., Weitzer R*. New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4; *Veysey B. M., Messner S. F*. Further Testing of Social Disorganization Theory: An Elaboration of Sampson and Groves's "Community Structure and Crime" // Journal of Research in Crime and Delinquency, 1999, Nr. 36.

88 *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

Vertikaliųjų ryšių kaip socialinių resursų laidininkų vaidmuo arba vidinių bendruomenės resursų (ne)pakankamumo problema

Remiantis bendruomeninės prevencijos teorija ilgą laiką manyta, kad bendruomenė, nepaisant išorinių makroveiksnių, gali mobilizuotis ir veiksmingai sumažinti nusikalstamumo lygį savo teritorijoje bei pagerinti gyventojų saugumą. Ši idėja buvo plėtojama socialinės dezorganizacijos teorijos atstovų. Pavyzdžiui, W. G. Skoganas teigė, kad XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje JAV miestuose, nepaisant makroveiksnių, lėmusių gyventojų skurdą, nedarbą, prastas gyvenimo sąlygas, socialinės netvarkos lygis miestuose būdavo žemas, kadangi iš kaimo regionų atsikėlę gyventojai (imigrantai) spontaniškai sukurdavo urbanistinio kaimo bendruomenės modelį. Kaip teigia W. G. Skoganas, žemą socialinės netvarkos ir nusikalstamumo lygį lėmė stiprios tradicinės neformalios socialinės kontrolės institucijos: šeima, bažnyčių parapijos, mokyklos, etninio solidarumo ryšiai ir konservatyvios vertybės. Šiandieninės netvarkos ir nusikalstamumo problemos yra kur kas didesnės, nes šios jėgos prarado savo įtaką.[89] Tokio urbanistinio kaimo bendruomenės atkūrimu socialiai dezorganizuotuose rajonuose rėmėsi pirmosios bendruomeninės prevencijos teorijos ir strategijos.[90] Pirminė šių strategijų idėja ta, kad bendruomenė gali mobilizuoti savo resursus ir juos pasitelkti saugumui užtikrinti. Vis dėlto kaip parodė vėlesni tyrimai, tokios strategijos nebuvo itin veiksmingos. T. Hope'as kaip pagrindinę neveiksmingumo priežastį nurodė būtent tai, kad buvo orientuojamasi tik į horizontalųjį lygmenį, t. y. remiamasi tik socialiniais, ekonominiais bendruomenės resursais.[91] Dauguma socialinės dezorganizacijos studijų (tyrimų) koncentruojasi tik ties vidinių bendruomenės veiksnių įtaka nusikalstamumui, bet primirštamas platesnis politinis ir ekonominis miestų kontekstas.[92] Britų mokslininkas A. Aminas kritikuoja požiūrį, kad bendruomenės, autonomiškai panaudodamos tik savo resursus, gali įveikti socialines problemas. Jis kelia klausimą, kodėl reikalaujama tiek daug iš bendruomenių, o remiama tiek mažai? Kodėl tiek daug tikimasi iš pačių bendruomenių ir jų resursų, jeigu jos turi didžiulių problemų, jei tų resursų neturi arba turi labai mažai ir joms reikia išorės pagalbos?[93] A. Amino teigimu, bendruomenė buvo pateikta kaip pagrindinis vietinės regeneracijos variklis, tačiau svarbu derinti tiek „gemeinschaft" (bendruomenės), tiek „gesellschaft" (visuomenės) elementus. Tačiau paprastai į žaidimą įtraukiamas tik siaurai apibrėžtas „gemeinschaft" (bendruomenė), be to, labai selektyviai.[94]

A. Aminas, kritikuodamas požiūrį, kad socialinės ir ekonominės vietos problemos turi būti sprendžiamos pasitelkiant vien tik lokalinius bendruomenių resursus, remiasi politiniu kontekstu. Jo teigimu, politiniame lygmenyje kaltė dėl bendruomeniškumo stokos suverčiama lokalinei degeneracijai kritiškai neįvertinus kitų veiksnių:

---

89 Cit. iš: *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A tiesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

90 Pvz., bendruomenės atkūrimo ir bendruomenės mobilizacijos teorijos ir jomis paremtos strategijos (žr.: *Hope T.* Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44).

91 *Hope T.* Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44).

92 *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Neighbourhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control. New York: Lexington Books, 1993, p. 52.

93 *Amin A.* Local community on trial // Economy and Society, 2005, Nr. 4 (34).

94 Ten pat.

Bendruomenės atkūrimas matomas kaip vietos ekonomikos ir politikos regeneracijos ramstis, tačiau kritiškai neįvertinama, ką bendruomenė iš tikrųjų reiškia, ir neišanalizuojama keičiančių ir atnaujinančių veiksnių už bendruomenės ribų. „Žlugusių" vietų problema tampa blogų bendruomenių eliminavimo ir pakeitimo gera bendruomene problema su nerašyta išankstine nuostata, kad jei ir politinės pastangos žlunga, bendruomenės turi kaltinti tik save. Jie pasirinko atmesti bendruomenę.[95]

Šią bendruomenių kaltinimo problemą politiniame lygmenyje iškelia ir W. G. Carsonas, teigdamas, kad problemų turinčios bendruomenės yra patologizuojamos, kaltę dėl jų degradacijos suverčiant joms pačioms ir tarsi užmirštant, kad pagrindiniai socialinių problemų veiksniai yra už bendruomenės ribų.[96] Taip tarsi siekiama nusikratyti atsakomybės ir apkaltinti bendruomenes, kad jos pačios nesugeba susitvarkyti.

Taigi šie autoriai atskleidžia vidinių bendruomenės resursų nepakankamumo problemą. Čia itin svarbiu veiksniu tampa vertikalieji – ekstrabendruomeniniai ryšiai, pirmiausia pasireiškiantys politiniais ir ekonominiais sprendimais. Jie gali turėti tiesioginį ir netiesioginį poveikį nusikalstamumui ir socialinei bei fizinei tvarkai gyvenamuosiuose rajonuose. Tiesioginio poveikio pavyzdys, kai rajone apgyvendinama daug socialinės rizikos asmenų ir jie pradeda daryti pažeidimus. Netiesioginis poveikis – politiniai ir ekonominiai sprendimai, kurie didina nedarbą ir skurdą, pavyzdžiui, deindustrializacija, investicijų stoka; arba sprendimai, kurie spartina gyventojų kaitą, pavyzdžiui, nekilnojamojo turto politika, daugiabučių namų koncentracija nedidelėje teritorijoje (miestų projektavimo problemos, architektūriniai sprendimai) ir pan.

Kai kurie tyrimai patvirtina hipotezę apie vertikaliųjų ryšių svarbą: buvo nustatyta, kad tose vietovėse, kuriose gyventojų ir valdžios santykiai yra geri, vyrauja mažesnės viktimizacijos tendencijos.[97]

Neformalios ir formalios kontrolės sąveika kaip vertikaliųjų ryšių išraiškos forma

Kitas svarbus vertikaliųjų ryšių tipas – neformalios ir formalios kontrolės santykis. Kai kalbama apie socialinę kontrolę socialinės dezorganizacijos ir socialinio kapitalo teorijose, paprastai turima galvoje neformali socialinė kontrolė, kuri pasireiškia privačiame tarpasmeninių ryšių lygmenyje.[98] Tai, kas čia praleidžiama – formali socialinė kontrolė ir jos kaip veiksnio tyrimas. Formali kontrolė buvo kritikuojama, kadangi ji labiau centralizuota ir dažnai yra už bendruomenės ribų, ji suvokiama kaip intervencija iš išorės, be to, manoma, kad neformali kontrolė turi didesnį prevencinį poveikį nusikalstamumui už formaliąją kontrolę, kuri yra labiau reaktyvaus nei proaktyvaus pobūdžio. Vis dėlto formalios socialinės kontrolės „užmiršimas" socialinės dezorganizacijos teorijoje yra probleminis. Formali kontrolė gali būti svarbi dėl dviejų priežasčių, nes: 1) tiesiogiai veikia nusikalstamumą ir netvarką; 2) veikia gyventojų neformalios kontrolės praktiką.[99]

Tiesioginis formalios kontrolės poveikis gali būti susijęs su policijos pareigūnų skaičiumi ir jos veiklos kokybės poveikiu nusikalstamumo lygiui. Keletas atliktų tyrimų

---

95 *Amin A.* Local community on trial // Economy and Society, 2005, Nr. 4 (34).

96 *Carson W. G.* Calamity or Catalyst // British Journal of Criminology, 2007, Nr. 47, p. 711–727.

97 *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4, p. 386.

98 *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Longitudinal Neighbourhood Profiles of Delinquency: The Decomposition of Change // Journal of Quantitative Criminology, 1992, Nr. 3 (8), p. 247–264.

99 Ten pat.

rodo, kad skurdesnių rajonų bendruomenių gyventojams mažiausiai prieinama policijos apsauga ir paslaugos. Pavyzdžiui, Čikagoje skurdžių bendruomenių gyventojai kur kas dažniau pranešdavo, kad pareigūnai nesprendžia jų problemų, mažai ką daro nusikaltimų prevencijos srityje, prastai palaiko tvarką gatvėse ir per mažai dėmesio kreipia į nusikaltimų aukų pranešimus.[100] Kiti tyrimai taip pat atskleidė gyventojų nepasitenkinimą policijos paslaugomis skurdžiuose rajonuose.[101] R. Weitzeris savo tyrime nustatė, kad JAV skurdžių juodaodžių rajonų gyventojai kur kas dažniau nei vidurinės klasės gyventojai praneša apie netinkamą policijos elgesį: nepagrįstus žmonių stabdymus, žodinius įžeidimus, nepagrįstą jėgos panaudojimą arba įgaliojimų viršijimą.[102]

Buvo atlikta nedaug policijos taikomos praktikos tyrimų bendruomenių lygmeniu, tačiau esantys tyrimai leidžia teigti apie skurdžių rajonų gyventojų požiūrio ir pranešimų apie policijos veiklą pagrįstumą. Tyrimai rodo, kad policija buvo linkusi didelio nusikalstamumo bendruomenių gyventojus vertinti kaip pelnytas aukas, kurių gyvenimo būdas skatina jų viktimizaciją.[103] Tokiose bendruomenėse policijos pareigūnai linkę gyventojų problemas normalizuoti ir dėl to ne taip aktyviai reaguoti į iškvietimus kaip turtingesniuose rajonuose.[104] Policijos duomenų ir pareigūnų elgesio stebėjimo tyrimai rodo, kad netinkamas policijos elgesys dažniau pastebimas skurdesniuose nei turtingesniuose rajonuose.[105] Kaip teigia G. E. Kubrinas ir R. Weitzeris, tokiais atvejais iškyla pavojus, kad netinkamas policijos elgesys gali padidinti priešpriešą tarp policijos ir gyventojų ir taip sugriauti pastangas, kuriant tarpusavio pasitikėjimo ir pagalbos atmosferą, kuri gali padėti sumažinti nusikalstamumą.[106]

Kita tiesioginio policijos poveikio forma, kurią atskleidžia tyrimai – griežtų priemonių (sulaikymų, suėmimų) taikymas, kuris tiesiogiai daro įtaką nusikalstamumo lygiui, formuodamas didesnės atsakomybės už nelegalų elgesį neišvengiamumo suvokimą.[107] Griežtas policijos įstatymo įgyvendinimas gali būti suvokiamas kaip žinia potencialiems

---

[100] *Sampson R. J., Bartusch D. J.* Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // Law and Society Review, 1998, Nr. 32, p. 777–804.

[101] *Reisig M. D. & Parks R. B.* Experience, quality of life, and neighbourhood context: A hierarchical analysis of satisfaction with police // Justice Quarterly, 2000, Nr. 17, p. 607–630; *Velez M.* The Role of Public Social Control in Urban Neighbourhoods // Criminology, 2001, Nr. 39, p. 837–863; *Weitzer R.* Citizens' Perceptions of Police misconduct: Race and Neighbourhood Context // Justice Quarterly, 1999, Nr. 16, p. 819–846; *Weitzer R.* Racialized Policing: Residents' Perceptions in Three Neighbourhoods // Law and Society Review, 2000, Nr. 34, p. 129–155.

[102] *Weitzer R.* Citizens' Perceptions of Police misconduct: Race and Neighbourhood Context // Justice Quarterly, 1999, Nr. 16, p. 819–846; *Weitzer R.* Racialized Policing: Residents' Perceptions in Three Neighbourhoods // Law and Society Review, 2000, Nr. 34, p. 129–155.

[103] *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

[104] Ten pat.

[105] *Fagan J., Davies G.* Street // Stops and Broken Windows: Terry, Race, and Disorder in New York City // Fordham Urban Law Journal, 2000, Nr. 28, p. 457–504; *Kane R. J.* The Social Ecology of Police Misconduct // Criminology, 2002, Nr. 40, p. 867–896; *Mastrofski S., Reisig M., McClusky J. D.* Police Disrespect Toward the Public: An Encounter-Based Analysis // Criminology, 2002, Nr. 40, p. 519–551; *Smith D.* The Neighbourhood Context of Police Behavior // Crime and Justice, 1986, Nr. 8, p. 313–341.

[106] *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4, p. 383.

[107] *Sampson R. J.* Crime in Cities: The Effects of Formal and Informal Social Control // Crime and Justice, 1986, Nr. 8, p. 281.

pažeidėjams, kad jie rizikuoja būti sulaikyti ir nubausti, jei darys nusikaltimus. O štai švelnus įstatymo taikymas siunčia kitokią žinutę: policijos priemonės yra silpnos, ir tai skatina kriminalinę veiklą bei pritraukia deviacinio elgesio asmenis į tą rajoną.[108]

Empiriškai šią hipotezę patvirtino R. J. Sampsono ir J. Coheno sulaikymų dėl viešosios tvarkos pažeidimų ir vairavimo apsvaigus tyrimas 171 JAV miestų. Daugybė sulaikymų už viešosios tvarkos pažeidimus ir vairavimą apsvaigus turi prevencinį poveikį tiesiogiai nesusijusių su šiais pažeidimais nusikaltimų, plėšimų skaičiui.[109] Tokį ryšį R. J. Sampsonas ir J. Cohenas paaiškino kaip policijos veiklos įtaką gyventojų suvokimui apie didesnę riziką būti sulaikytam, padarius nusikalstamas veikas. Panašiai kitu tyrimu buvo nustatyta, kad policijos suaktyvėjimas rajonuose sumažino gyventojų viktimizacijos riziką. Šis efektas buvo ryškesnis skurdesnėse bendruomenėse nei tose, kurių didžiąją dalį gyventojų sudarė vidurinės klasės asmenys.[110]

Be to, formali kontrolė, darydama tiesioginę įtaką nusikalstamumui, gali turėti svarbų netiesioginį poveikį, pavyzdžiui, veikdama gyventojų neformaliosios kontrolės elgseną. Tačiau šiuo klausimu buvo atlikta labai mažai mokslinių empirinių tyrimų.

Tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad visų pirma formali policijos kontrolė gali sustiprinti gyventojų gebėjimus kovoti su nusikalstamumu ir netvarka. Mažinti nusikaltimų skaičių gali padėti ne tik kasdienis reagavimas į gyventojų iškvietimus, bet ir proaktyvi bendruomeninė policija. Teoriškai bendruomeninė policija skatina gyventojus bendrai spręsti problemas ir užtikrinti tvarką. Gyventojai ir policijos pareigūnai dirba išvien identifikuodami ir spręsdami bendruomenės problemas. Aišku, svarbu žinoti, kad toks policijos ir bendruomenės bendradarbiavimas ne visada būtinai sumažina nusikalstamumą, tačiau, kaip rodo kai kurie tyrimai, jis gali turėti tam tikrą prevencinį poveikį nusikalstamumui.[111] Bendruomeninė policija parodo vieną iš būdų, kuriuo formali ir neformali socialinė kontrolė gali sustiprinti viena kitą ir taip sumažinti nusikalstamumą.

Antra, silpna policijos kontrolė (prasta policijos veikla) gali pakirsti įstatymui paklusnių gyventojų kolektyviškumo jausmą ir jų norą bei pajėgumą įsitraukti į neformalią kontrolę. Gyventojai, kurie mato neefektyviai veikiančią arba į jų problemas nereaguojančią policiją, jaučiasi pažeidžiami, kai bando stabdyti deviacinį elgesį jų rajone. Kai policija nėra matoma kaip padedantis resursas, bendruomenės nariai nenori rizikuoti ir kištis į bendruomenės saugumo problemas.[112] Deja, nėra žinoma tyrimų, kuriais būtų patikrintas šis formalios ir neformalios kontrolės santykis.

Trečia, netinkama formali kontrolė gali sukurti vakuumą, kuriame vietiniai pažeidėjai įgyvendins savo pačių neformalią kontrolę ir „teisingumą“ kitų atžvilgiu. An-

[108] *Stark R.* Deviant Places: A Theory of the Ecology of Crime // Criminology, 1987, Nr. 25, p. 893–909.

[109] *Sampson R. J. and Cohen J.* Deterrent Effects of the Police on Crime // Law and Society Review, 1988, Nr. 22, p. 163–89.

[110] *Velez M.* The Role of Public Social Control in Urban Neighbourhoods // Criminology, 2001, Nr. 39, p. 837–863.

[111] Chicago Community Policing Evaluation Consortium. Community Policing in Chicago. Year Seven. Chicago, Illinois Criminal Justice Information Authority, 2000; *Greene J.* Zero Tolerance // Crime and Delinquency, 1999, Nr. 45, p. 171–187. *Skogan W. G.* Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American neighbourhoods. New York: Fret: Ress, 1990; *Skogan W., Susan H.* Community Policing, Chicago Style. Chicago: University of Chicago Press, 1997.

[112] *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

tai žmogžudystės iš kerštо dažnesnės skurdžiose bendruomenėse nei kituose rajonuose. Iš dalies tokia padėtis gali susidaryti todėl, kad gyventojai, kurie menkai pasitiki policija, nori patys tvarkytis su bendruomenių problemomis. Tuomet tam tikri gyventojai ar jų grupė perima kontrolės ir teisingumo įgyvendinimą į savo rankas.[113] Netinkama policijos veikla skatina nelegalią kai kurių bendruomenės narių elgseną, drauge slopindama įstatymui paklusnių piliečių norą ar gebėjimus įsikišti į vietos problemas.

Menkas policijos kišimasis gali mažinti bendruomenės neformalios kontrolės gebėjimus, lygiai tas pats gali nutikti ir dėl per didelio policijos kišimosi. Itin griežta formali kontrolė gali silpninti šeimą ir bendruomenę kaip neformalios kontrolės šaltinius. JAV kriminologų atlikti tyrimai[114] atskleidė vienos iš formalios kontrolės formų – įkalinimo – poveikį bendruomenės organizuotumui. Įkalinimas yra susijęs su policijos veikla (pavyzdžiui, policijos agresyvumas padidina suėmimų ir įkalinimų skaičių). Bet įkalinimas turi neigiamą įtaką šeimos bei bendruomenių ryšiams (sanglaudai) ir socialinei kontrolei. Bendruomenės narių įkalinimas gali turėti įvairių neigiamų padarinių bendruomenės savireguliacijai, ypač tose bendruomenėse, kuriose socialiniai ryšiai ir socialinė kontrolė ir taip nėra pakankami. Jei pažeidėjai yra resursai kai kuriems bendruomenės nariams ir jei jie atlieka svarbius vaidmenis socialiniuose tinkluose, kurių pagrindu formuojama neformali kontrolė, jų pašalinimas iš bendruomenės yra ne tik pozityvus aktas (mažinantis nusikalstamumą), bet ir reiškia praradimus tiems socialiniams tinklams ir jų gebėjimui stiprinti bendruomenės gyvenimą.[115]

Kai nemaža dalis bendruomenės daug laiko praleidžia kalėjime, tai gali (1) sugriauti šeimos ryšius ir finansinius resursus, (2) pakirsti sutuoktinių palaikymą, (3) sumažinti darbo pasiūlą ir taip slopinti socialinį ir ekonominį rajono gyvybingumą, (4) sumažinti suaugusiųjų, galinčių prižiūrėti rajono jaunimą ir įsikišti į rajono problemas, skaičių ir (5) padidinti bendruomenės problemas, kai tie žmonės grįžta iš įkalinimo įstaigų. Kalbant apie pastarąją problemą, įkalinimas gali slopinti iš įkalinimo įstaigų paleistų asmenų galimybes atkurti pozityvius ryšius su šeimos nariais, draugais ir kaimynais, taip pat užkrauti ekonominę atsakomybę jų šeimos nariams, kadangi jiems patiems gali būti sudėtinga rasti darbą.[116]

T. Clearo ir kitų atliktas tyrimas atskleidė, kad, įkalintų gyventojų skaičiui pasiekus kritinį lygį, gali kilti bendruomenės organizaciją silpninančių ir drauge nusikalstamumo didėjimą skatinančių padarinių.[117]

Apibendrinant šį skyrių, galima teigti, kad esminis bendruomeninis prevencinio poveikio nusikalstamumui elementas – neformali socialinė kontrolė – priklauso nuo

---

[113] *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

[114] *Rose D. R., Clear T.* Incarceration, Social Capital, and Crime: Implications for Social Disorganization Theory // Criminology, 1998, Nr. 36; *Clear T., Rose D., Waring E., Scully K.* Coercive Mobility and Crime // Justice Quarterly, 2003, Nr. 20, p. 33–63.

[115] *Rose D. R., Clear T.* Incarceration, Social Capital, and Crime: Implications for Social Disorganization Theory // Criminology, 1998, Nr. 36, p. 451.

[116] *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

[117] *Clear T., Rose D., Waring E., Scully K.* Coercive Mobility and Crime // Justice Quarterly, 2003, Nr. 20, p. 33–63.

kur kas daugiau veiksnių nei tradicinis bendruomeniškumas, išreikštas stipriais socialiniais ryšiais.

Ar tai reiškia, kad tradiciškai suvokiamos bendruomenės vaidmuo nusikaltimų prevencijoje prarado savo reikšmę ir šios krypties reiktų atsisakyti?

Šio darbo autoriaus nuomone, kritinis požiūris, teorinio interpretavimo klaidų atskleidimas nereiškia teorijos žlugimo ar jos visiško devalvavimo. Tai labiau leidžia pažinti nagrinėjamą reiškinį, šiuo atveju bendruomenės struktūrinius elementus ir jų sąveiką su nusikalstamumu, bei sudėlioti aiškesnius taškus bendruomenės vaidmens nusikalstamumo prevencijoje klausimais.

Atsižvelgiant į šiame skyriuje pateiktą bendruomenės vaidmens nusikalstamumo prevencijoje analizę, galima daryti tokias įžvalgas:

- Sudėtinga būtų paneigti faktą, kad natūraliai susiformavusios stiprių ryšių bendruomenės užtikrina veiksmingą neformalią nusikalstamumo socialinę kontrolę, ypač jei bendruomenės vertybės sutampa su plačiosios visuomenės vertybėmis.
- Vis dėlto toks bendruomenės modelis yra labiau tinkamas kaimo vietovių socialinei aplinkai apibūdinti, kur vyrauja aukštas gyventojų socialinio ir kultūrinio stabilumo laipsnis.
- Esminė teorinė klaida – prielaida, jog kaimo bendruomenės modelį galima implantuoti į urbanizuotą socialinę aplinką, kur vyrauja didelis heterogeniškumas, gyventojų judėjimas ir pan. Tačiau pagrindinė tokio bendruomenės modelio implantavimo problema iškyla ne tiek dėl to, kad tokio tipo bendruomeniškumą kurti yra itin sudėtinga, kiek dėl to, kad miestuose, viena šalia kitos egzistuojant skirtingoms socialinėms grupėms su skirtingais interesais ir poreikiais, stiprių ryšių bendruomenės koncepcija redukuoja prevencinę veiklą (taip pat kitas socialines ir ekonomines veiklas) bei vertikaliųjų socialinių resursų judėjimą ties vienos socialinės grupės interesais ir poreikiais, neretai ignoruojant kitas socialines grupes.
- Šios problemos užsienio mokslininkus paskatino permąstyti bendruomenės ir jos vaidmens nusikaltimų prevencijoje koncepciją. Pavyzdžiui, tai ta pati R. Sampsono kolektyvinio potencialo teorija, kuri teigia, kad modernioje visuomenės pagrindinis neformalios socialinės kontrolės veiksnys yra gyventojų tarpusavio pasitikėjimas ir noras veikti kartu.[118] W. Carsonas performuluoja pamatinius bendruomenių prevencinius veiklos principus, kurie visų pirma turi remtis pagarba skirtingiesiems, jo įvardyta kaip „diferencinio solidarumo“ principu.[119] A. Aminas pabrėžia bendruomeniškumo neatsiejamumą nuo plačiųjų visuomenės resursų, politinių ir ekonominių valdžios sprendimų.[120] A. Crawfordas akcentuoja bendruomenės narių interesų ir nuomonių įvairovės atstovavimo svarbą, įgyvendinant praktinę prevencinę veiklą.[121] S. R. Schnei-

[118] *Sampson R* . Transcribing Tradition: New Directions in Community Research, Chicago Style // Criminology, 2002, Nr. 2 (40), p. 213 – 230.

[119] *Carson W.* G. Calamity or Catalyst // British Journal of Criminology, 2007 (47), 711-727.

[120] *Amin A.* (2005). Local community on trial // Economy and Society, 2005, Nr. 4 (34).

[121] *Crawford A.* Appeals to Community and Crime Prevention // Crime, Law and Social Change, 1995 (22), p. 97 – 126; *Crawford A.* Questioning Appeals to Community within Crime Prevention and Control // European Journal on Criminal Policy and Research, 1999, Nr. 7, p. 509 – 530.

deris apibūdina bendruomeninę prevenciją kaip visuomeninį judėjimą, ir būtent kaip judėjimo specifiką pabrėžia tai, kad paprastai į judėjimus įsijungia tik tam tikra specifinė visuomenės dalis, o bendruomeninės prevencijos veiklose labiausiai dalyvauja vidurinė klasė.[122] J. Foster, A. Aminas, W. Carsonas ir kiti pažymi, kad dažnai socialiai dezorganizuotos bendruomenės yra nuvertinamos arba patologizuojamos, nors iš tikro, kaip teigia Foster, turi vidinio potencialo, kuris yra neišnaudojamas.[123]

- Šių mokslininkų tyrimai ir jais paremtos įžvalgos skatina permąstyti ne tik bendruomenės vaidmenį mažinant nusikalstamumą, bet ir pačią bendruomenės koncepciją nusikalstamumo prevencijos kontekste. Bendruomenė heterogeniškoje socialinėje aplinkoje nebeturėtų būti suvokiama kaip siaura žmonių grupė siejama stipriais bendrais ryšiais ir interesais, o prevencinė veikla turėtų būti organizuojama laikantis demokratiškumo principų, tai yra stengiantis išvengti tik vienos socialiai ir ekonomiškai tam tikroje vietovėje dominuojančios socialinės grupės interesų atstovavimo.

1.3 Pagrindiniai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai

Kaip minėta šio darbo įvade, bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje buvo siejamas su įvairiais lūkesčiais, o vienas svarbiausių – tai, kad bendruomenių įsitraukimas įgyvendinant neformalios socialinės kontrolės mechanizmus ir kitaip prisidedant prie nusikalstamumo prevencijos gali padėti išspręsti ar bent sušvelninti nusikalstamumo problemas. Taigi, ar bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje sąlygoja didesnį jos veiksmingumą, t. y. ar realiai padeda sumažinti nusikalstamumą?

Nepaisant didelio bendruomeninės prevencijos programų populiarumo vakarų valstybėse, egzistuoja nedaug moksliškai pagrįstų įrodymų apie bendruomeninės prevencijos veiksmingumą. Visų pirma, tai problema, dėl mokslinių tyrimų skaičiaus, jų kokybės ir kryptingumo bei tam tikrų metodologinių veiksmingumo įvertinimo problemų, susijusių su tyrimo objekto (tiriamosios srities) specifika. Galima išvardinti šias pagrindines moksliškai pagrįstų duomenų apie bendruomeninės prevencijos veiksmingumą trūkumo priežastis:

1) Atlikta mažai metodologiškai pagrįstų mokslinių bendruomeninės prevencijos veiksmingumo vertinimo tyrimų. Pagrindinė to priežastis – nėra skiriamas pakankamas dėmesys moksliniam prevencinės veiklos pagrįstumui bei jos veiksmingumui užtikrinti. Prevencinių programų vertinimas paremtas „sveiko proto“ kriterijais arba atsižvelgiant tik į oficialiosios nusikalstamumo statistikos pokyčius ar abejotino metodologinio pagrįstumo apklausas.[124]

[122] *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighborhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A tiesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

[123] *Foster J.* Informal Social Control and Community Crime Prevention // British Journal of Criminology, 1995, Nr. 4 (35), p. 563 – 583.

[124] Žr.: *Sherman L. W., Farrington D. P., Welsh B. C., MacKenzie L. D.* Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006.

2) Iškylančios metodologinės veiksmingumo įvertinimo kliūtys: a) dėl nesutampančių analizės vienetų sudėtinga atlikti palyginimus tarp skirtingų tyrimų; b) nevienodas rezultatų pasiskirstymas įvairiose populiacijose;[125] c) priežastinių ryšių vertinimo problemos,[126] sisteminė trintis ir sąauga bei ekologinis validumas (įvertinama iš tiesų tai, ką siekimą įvertinti).[127] Antroji ir trečioji problemos būdingos ir kitoms į nusikalstamumo prevenciją nukreiptoms programoms, tuo tarpu pirmoji problema yra labiau specifinė bendruomeninei nusikalstamumo prevencijai.[128] Pavyzdžiui, nusikalstamumo prevencijos programoje pagrindinis vienetas yra bendruomenė, tuo tarpu atliekant veiksmingumo vertinimą analizuojamas programos poveikis bendruomenės nariams kaip atskiriems individams. Atsižvelgiant į tai, programos poveikis bendruomenei, mokyklai ar klasei painiojamas su jos poveikiu atskiriems individams.[129]
3) Dauguma veiksmingumo tyrimų buvo atlikta aukšto nusikalstamumo, socialiai dezorganizuotose, heterogeniškose bendruomenėse. Tokios charakteristikos sąlygoja sudėtingesnį prevencijos įgyvendinimą, atitinkamai didėja tikimybė, jog net ir gerai parengta prevencinė programa dėl gyventojų pasyvumo, itin didelio nusikalstamumo ir kitų socialinių problemų masto paprasčiausiai gali „nepakelti krūvio“ ir būti neveiksminga.

Nepaisant moksliškai pagrįstų bendruomeninės prevencijos programų veiksmingumo vertinimo stokos, mokslinėje literatūroje skiriama nemažai dėmesio bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos klausimams. Mokslininkus labiausiai domina būtent tas prieštaravimas, kurį sukelia šios prevencijos populiarumas bei abejotinas jos veiksmingumas. Stengiamasi labiau įsigilinti į bendruomeninės prevencijos įgyvendinimo bei veiksmingumo užtikrinimo problemas bei identifikuoti pagrindinius veiksmingumo (ar neveiksmingumo) veiksnius. Toliau šiame darbe, remiantis atliktos mokslinės literatūros analize, stengiamasi išryškinti pagrindines bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sąlygas bei problemas.

Atlikta mokslinės literatūros analizė parodė, kad bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumas priklauso nuo:

1) išorinių (plačiosios visuomenės, makro) veiksnių (visuomenės socialinio-kultūrinio konteksto);
2) vidinių bendruomenės charakteristikų:
   - individualių gyventojų charakteristikų (socialinės struktūros);
   - socialinių ryšių stiprumo ir bendruomenės organizuotumo;

---

[125] Bendruomenės pasižymi įvairialype socialine struktūra, tai sąlygoja nevienodą prevencinės priemonės poveikio pasiskirstymą populiacijoje. Pavyzdžiui, viena gyventojų dalis tampa aktyvesnė prevencinėje veikloje, ir jų atžvilgiu nusikaltimų sumažėja. Kita gyventojų dalis lieka pasyvi arba taip pat yra ir labiau socialiai pažeidžiama, todėl nusikalstamumas persiorientuoja: pažeidėjai "nebeliečia" aktyviųjų, tačiau tokiu būdu dar didesnis pažeidimų "krūvis" tenka pasyviesiems ar labiau pažeidžiamiems gyventojams.

[126] Pavyzdžiui, po prevencinės programos įgyvendinimo sumažėja nusikalstamumas, ir tai pateikiama kaip prevencijos rezultatas. Tačiau tikrieji nusikaltimų skaičiaus sumažėjimą sąlygoję veiksniai buvo visai kiti, pavyzdžiui, tam tikri gyventojų migracijos procesai ir pan.

[127] Ten pat, p. 191.

[128] Ten pat.

[129] Ten pat.

- gyventojų mobilumo laipsnio;
- fizinės ir socialinės aplinkos;

3) prevencinės veiklos pobūdžio, kryptingumo bei jos santykio su bendruomenės charakteristikomis (subjektyvusis bendruomeninės prevencijos veiksmingumo aspektas).

Išoriniai-makro bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksniai (socialinis kultūrinis visuomenės kontekstas)

Bendruomenės yra plačiosios visuomenės dalis, veikiama įvairių plataus mąsto socialinių, ekonominių, kultūrinių procesų: migracija, urbanizacija, įvairūs ekonominiai veiksniai keičia esamas ir formuoja naujas bendruomenes. Šie procesai neišvengiamai sąlygoja ir nusikalstamumo pokyčius. Pavyzdžiui, daugelyje valstybių dėl padidėjusios migracijos, sparčios urbanizacijos miestų bendruomenių socialinė struktūra stipriai pakito – tapo daugiatautėmis, daugiakultūrinėmis, pasižyminčiomis dideliu gyventojų mobilumu. Šie veiksniai, o taip pat didelis gyventojų skaičius mažoje teritorijoje susilpnino socialinius ryšius, atitinkamai sumažėjo neformali socialinė kontrolė bei atsirado daugiau galimybių nusikalstamam elgesiui plisti.

Kaip ir didžiajai visuomenės daliai bendruomenės nariams paprastai būdingi tie patys socialiniai-kultūriniai požymiai, pavyzdžiui, kultūra, tradicijos, mentalitetas. Kai kurios visuomenės tradiciškai labiau linkusios į bendruomeniškumą, socialinį aktyvumą, todėl aktyviau įsitraukiama į bendruomeninę nusikalstamumo prevenciją. Kitos visuomenės, dėl tam tikrų istorinių periodų, pavyzdžiui buvusios komunistinės valstybės, yra uždaresnės ir pasyvesnės, tose šalyse atitinkamai ir bendruomeninės veiklos prasiskina kelią kur kas sunkiau.

Bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos prasme, labai svarbus veiksnys, ypač susijęs su makro veiksnių poveikiu, – bendruomenės pastovumas (stabilumas). Visuomenėse, pasižyminčiose ekonomine bei socialine gerove, kur kas mažesnis vietos gyventojų mobilumas, sąlygotas gyventojų pasitenkinimo savo gyvenamąją aplinka ir jos teikiamomis gerovėmis. Mažas gyventojų mobilumas sąlygoja socialinių ryšių formavimąsi bei jų palaikymą, kitaip tariant, – tvirtos bendruomenės susikūrimą. Ir atvirkščiai, didelis ekonominis gyventojų nepriteklius sąlygoja migracinius procesus bei didelę gyventojų kaitą, kas savo ruožtu griauna nusistovėjusius socialinius ryšius bendruomenėse.

Išoriniai makro veiksniai sunkiai kontroliuojami. Jie dažnai yra globalūs ir netgi vykdant kryptingą valstybės politiką jų poveikį neutralizuoti itin sudėtinga. Šiame darbe labiau koncentruojamasi ties vidinėmis bendruomenių charakteristikomis (mikro-veiksniais, kuriuos kontroliuoti ir paveikti kur kas lengviau) bei prevencine veikla, kuri yra subjektyvi ir labiausiai priklausanti nuo jos vykdytojų.

Vidinės bendruomenių charakteristikos kaip bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo sąlygos

Galima išskirti tris bendruomeninei nusikalstamumo prevencijai reikšmingas bendruomenės vidinių charakteristikų grupes:

1) individualios gyventojų charakteristikos;

2) bendruomenės socialinių ryšių specifika, socialinė aplinka, veikiančios organizacijos, jų veiklos pobūdis ir tinklas;

3) ekologinė-architektūrinė aplinka.

Tyrimai rodo, jog bendruomeninės prevencijos programos sėkmingiausiai įgyvendinamos tam tikros socialinės struktūros bendruomenėse. Čia svarbus bendruomenių bruožas – jų homogeniškumas, t. y. daugumos gyventojų socialinių-demografinių, ekonominių, kultūrinių charakteristikų panašumas. Įvairiose užsienio valstybėse atliktų tyrimų duomenimis[130], didžiausias gyventojų aktyvumas prevencinėse veiklose yra tose bendruomenėse, kurių gyventojų daugumą sudaro vidutinio amžiaus, turintys vaikų, nuosavą būstą, vidutinių pajamų bei gana ilgą laiką toje vietovėje gyvenantys asmenys. Prevencinėse veiklose dalyvaujantys asmenys (daugiausia tai nuosavą būstą bei šeimas su vaikais turintys asmenys) paprastai išsiskiria tokiomis psichologinėmis savybėmis, kaip didesnis tapatinimasis su vietinėmis problemomis (rūpesčiais), didesnis socialinis pasitikėjimas, didesnis laisvo laiko kiekis ir pan. Šios savybės nėra būdingos tik prevencinės veiklos dalyviams. Panašiais socialiniais požymiais pasižymi daugelis žmonių, kurie yra aktyvūs bet kurioje savanoriškoje veikloje.[131]

Galima teigti, kad panašios gyventojų charakteristikos, tai sąlygos panašiems interesams ir poreikiams formuotis, kurie, savo ruožtu, tampa įvairių bendrų veiklų motyvaciniais veiksniais. Pavyzdžiui, kaip ryškų motyvuojantįjį bruožą galima išskirti būsto nuosavybę: nuosavame būste gyvenantys asmenys yra kur kas labiau suinteresuoti rūpintis savo gyvenamąja aplinka nei, pavyzdžiui, jo nuomininkai, kadangi turi ekonominį savo nekilnojamojo turto vertės išlaikymo ar jos pakėlimo interesą.[132]

Kitas svarbus gyventojų dalyvavimo prevencinėse veiklose aspektas – bendruomenėje egzistuojantys socialiniai ryšiai, jų pobūdis bei stiprumo laipsnis. Tyrimai rodo, jog bendruomeninės nusikalstamumo prevencinės veiklos labiausiai plinta tose bendruomenėse, kuriuose jau egzistuoja stiprūs socialiniai ryšiai, palaikomi vietinių organizacijų bei neformalių gyventojų susibūrimų, kuriuos galima vadinti socialinių ryšių amplifikatoriais (stiprintojais). Taip pat nustatyta, kad organizacijų skaičius bendruomenėse atvirkščiai proporcingas socialinei tvarkai (kuo daugiau organizacijų tuo mažesnė socialinė netvarka ir stabilesnė bendruomenė).[133] Dažniausiai prevencinę veiklą sėkmingai įgyvendinančios organizacijos nėra įsteigtos nusikalstamumo prevencijos tikslais – tai socialinės institucijos bei neformalios gyventojų grupės, labiau besirūpinančios įvairiais bendresniais bendruomenės poreikiais ir problemomis.[134] Tais atvejais, kai tokios organizacijos nusikalstamumą laiko rimta bendruomenės problema, jos aktyviai imasi prevencinės veiklos, suburdami jai ir vietos gyventojus. Tai rodo, jog bendruomeninė nusikalstamumo prevencija turi būti formuojama ir įgyvendinama, remiantis bendruomenėje egzistuojančiu socialinių ryšių potencialu.

---

[130] *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 44.; *Rosenbaum D. P.* Community crime prevention: a review and synthesis of the literature // Justice Quartely, 1988, (5); *Skogan W. G.* Community organizations and Crime // Crime and Justice, 1988, 10 (39).

[131] Ten pat.

[132] Ten pat, p. 45.

[133] *Skogan W. G.* Community organizations and Crime // Crime and Justice, 1988, 10 (39), p. 45.

[134] *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 45.

Dar viena svarbi sąlyga prevencinės veiklos veiksmingumui bei jos stabilumui – bendruomenės socialinės struktūros pastovumas, palaikomas maža gyventojų kaita. Brendruomenės struktūrinis pastovumas (stabilumas) – labai svarbi sąlyga socialiniams ryšiams bei bendruomenių organizacijoms išlaikyti, nes ant šio pagrindo laikosi bendruomenės socialinės veiklos.

Kriminologiniai tyrimai rodo, jog socialinė tvarka, nusikalstamumo lygis bendruomenėje turi santykį ne tik su socialine, tačiau ir su fizine bendruomenės aplinka. Nustatyta, jog gyvenamųjų rajonų (gyvenviečių) išplanavimo pobūdis turi poveikį gyventojų socialinių ryšių stiprumui.[135] Tinkamas išplanavimas, pastatų suprojektavimas padidina socialinę kontrolę bei padeda užtikrinti didesnį miestų bei gyvenviečių saugumą. Įvairiuose užsienio miestuose atliktų tyrimų duomenimis dideli daugiabučių namų rajonai, kai viename name gyvena labai daug žmonių ir gyventojams paliekama mažai privačios erdvės, sudaro palankiausią terpę nusikalstamumui ir socialinei netvarkai vystytis. Čia daug niekam nepriklausančių teritorijų, dėl didelio gyventojų skaičiaus vienoje vietoje žmonės nepažįsta vieni kitų. Išplitus socialinei netvarkai, tokie rajonai tampa nebepatrauklūs, todėl auga gyventojų mobilumas, o atitinkamai didelei gyventojų kaitai didėja susvetimėjimas. Tokiuose rajonuose atsiranda daug nuomotojų, kurie gyvena tik laikinai ir dėl to neturi ekonominio būsto vertės išlaikymo bei saugios aplinkos palaikymo intereso. Kitaip tariant, netvarkinga fizinė aplinka bei netinkamas architektūrinis išplanavimas gali būti laikomas vienu iš socialinės bendruomenės dezorganizacijos veiksnių.[136]

Tyrimai taip pat rodo, jog socialiniai ryšiai yra stiprūs tokiuose rajonuose, kurie suprojektuoti ir pastatyti taip, jog gyventojai turėtų daug privačios erdvės, kad gerai matytų savo gyvenamąją aplinką, kaimynų namus.[137] Čia svarbūs kriminologo O. Newmano atlikti tyrimai, kurie parodė, kad socialinės kontrolės, pasireiškiančios kaip natūrali aplinkos stebėsena, stiprumas priklauso nuo to, kiek gyventojai save identifikuoja su savo gyvenamąja aplinka.[138] Šio mokslininko tyrimai parodė, jog teritorijos suskirstymas į privačias erdves sąlygoja tai, kad gyventojai greta jų privačios teritorijos esančias viešas erdves laiko tarsi savo nuosavybės bei savo gyvenamosios aplinkos dalimi bei jaučiasi už jas atsakingi.[139] Tuo tarpu masiškai suprojektuoti dideli daugiabučių rajonai užkerta kelią gyventojų tapatinimuisi su savo gyvenamąja aplinka bei atitinkamai – natūraliai socialinei kontrolei. Tinkamas gyvenviečių suprojektavimas pašalintų tokias kliūtis, ir gyventojų socialinė kontrolė būtų natūrali, be papildomų pastangų.[140]

Architektūrinė-ekologinė aplinka nėra vien tik vidinė bei nuo vietos gyventojų priklausanti bendruomenės charakteristika. Didele dalimi ji priklauso nuo valdžios sprendimų – kiek dėmesio projektuojant gyvenvietes ir gyvenamuosius rajonus skiriama kri-

---

135 Ten pat, p. 52.

136 Apie architektūrinę prevenciją ir jos poveikį socialinei bendruomenės dezorganizacijai plačiau žr.: *Pocienė A., Kalesnykas R., Kiškis A., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Uscila R.* Saugumo miestuose užtikrinimo problemos. Vilnius: Teisės institutas, 2009; taip pat: *Pocienė A.* Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis Vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje // Teisės problemos, 2009, Nr. 4, p. 31–69.

137 Ten pat.

138 *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 52.

139 Ten pat.

140 Ten pat.

minologiniam aspektui. Deja, kaip rodo įvairių valstybių praktika, dažnai į mokslininkų rekomendacijas nėra atsižvelgiama, o veikiau vadovaujamasi pelno siekimo arba taupymo interesais bei masiškai projektuojami ir statomi namai, kurių išplanavimas nepadeda užtikrinti saugios gyvenamosios aplinkos.

Taigi didelis bendruomenės homogeniškumas, gyventojų poreikių ir interesų panašumas, aukštas organizuotumo bei mažas mobilumo laipsnis ir palanki ekologinė-architektūrinė aplinka – tai pagrindinės objektyvios sąlygos sėkmingai bendruomeninei nusikalstamumo prevencijai. Jas taip pat būtų galima laikyti bendruomenės potencialu. Šie bruožai apibūdina idealią bendruomenę, kurioje nusikalstamumas nėra itin didelė problema. Tokiose bendruomenėse prevencinė veikla paprastai atlieka gynybinę funkciją, siekiant apsisaugoti nuo išorės pažeidėjų. Paprastai čia aktyviai palaikomos saugios kaimynystės programos, kurios dažniausiai būna nukreiptos į turtinių nusikaltimų prevenciją bei saugios aplinkos palaikymą – kryptis, labiausiai atitinkančias vietos gyventojų interesus.

Vis dėlto nusikalstamumo prevencija aktualiausia tuose rajonuose, kuriuose nusikalstamumas didžiausias, tačiau paprastai tokios bendruomenės savo požymiais yra visiškai priešingos aukščiau aprašytoms bendruomeninei prevencijai palankioms charakteristikoms. Visų pirma, tai heterogeniškos bendruomenės, kurių gyventojai pasižymi socialinių, demografinių, kultūrinių, tautinių arba rasinių požymių įvairove, didele gyventojų kaita, socialine dezorganizacija ir pan.[141] Tokios charakteristikos sudaro nepalankias sąlygas prevencinei veiklai vystyti. Paprastai tai bendruomenės, kuriose aukšta nusikaltimų baimė, susvetimėjimas bei atitinkamai gyventojų pasyvumas, nenoras įsitraukti į įvairias socialines veiklas. Tokiomis sąlygomis egzistuoja didelė rizika, kad prevencinių programų įgyvendinimas bus neveiksmingas. Tai įrodo ir daugelis aukšto nusikalstamumo rajonuose įgyvendintų programų veiksmingumo vertinimų.[142] Nepaisant to, bendruomeninės prevencijos vaidmeniui aukšto nusikalstamumo rajonuose skiriamas nemažas dėmesys. Skirtingai nuo homogeniškų, socialiai stiprių bendruomenių, nusikalstamumas čia yra vidinė problema. Kriminologų teigimu – pagrindiniai jį sąlygojantys veiksniai – silpni socialiniai ryšiai, nepajėgiantys užtikrini socialinės kontrolės bei atitinkamai dezorganizuota socialinė aplinka. Kitais žodžiais tariant, manoma, jog pagrindinė nusikalstamumo priežastis – būtent bendruomeniškumo trūkumas. Atsižvelgiant į tai, daugelis kriminologų, nagrinėjančių bendruomeninę prevenciją aukšto nusikalstamumo vietovėse, paprastai bendruomeniškumo skatinimą suvokia kaip bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sąvokos elementą, t. y. ne tik bendruomenės (jos organizacijų), kaip prevencijos subjekto ar vietos, tačiau ir bendruomeniškumo, kaip esminės prevencinės priemonės ir krypties prasme.

---

[141] Kaip teigia kai kurie autoriai, tai yra ne visais atvejais. Ir aukšto nusikalstamumo bendruomenės neretai pasižymi gana stipriais socialiniais ryšiais (žr.: *Foster J.* Informal social control and community crime prevention // British Journal of Criminology, 1995, 35 (563)).

[142] Apie bendruomeninių nusikalstamumo prevencijos programų veiksmingumo vertinimą aukšto nusikalstamumo rajonuose žr.: *Sherman L. W.* Communities and crime prevention. In: Sherman L. W., Gottfredson D. C., Mackenzie D. L., Eck J. E., Reuter P., Bushway S. D. Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising. Washington DC: National institute of Jusctice, US Department of Justice, 1997, p. 165–197.

Probleminiai bendruomeninės nusikalstamumo prevencinės veiklos ir bendruomenės socialinės struktūros santykio aspektai

Vadovaujantis aukščiau aprašyta bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos samprata, įvairiose užsienio valstybėse buvo rengiamos ir įgyvendinamos įvairios prevencinės programos, skirtos socialiniams ryšiams aukšto nusikalstamumo bendruomenėse stiprinti. Kaip rodo tyrimai, daugelis šių programų (iš tų, kurių veiksmingumas buvo įvertintas) nebuvo veiksmingos. Viena vertus, tokį neveiksmingumą galėjo sąlygoti objektyvus veiksnys – atšiauri aplinka bet kokiai socialinei veiklai. Kita vertus, įvairūs moksliniai tyrimai parodė tam tikras prevencinių priemonių įgyvendinimo problemas, kurias galima būtų laikyti labiau subjektyviomis nei objektyviomis. Tai reiškia, kad šias problemas visų pirma lėmė prevencijos vykdytojų veikla. Būtų galima jų išvengti, kitaip organizuojant prevencinę veiklą. Toliau pabandysime giliau pažvelgti į šias įvairias bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos įgyvendinimo problemas – pagrindines klaidas, kurios galėjo sąlygoti neveiksmingą prevencijos įgyvendinimą.

Netikslus problemos identifikavimas bei taikomų priemonių neadekvatumas bendruomenės socialinei struktūrai. Ši problema, susijusi su pirmuoju veiksmingumo užtikrinimo žingsniu – tiksliu problemos identifikavimu bei suformulavimu.[143] Tikslus problemos identifikavimas – tai pamatas, ant kurio laikosi nusikalstamumo prevencija. Jei pamatas netvirtas, ne per giliai įtvirtintas ar netinkamas ant jo statomam pastatui, akivaizdu, kad iškyla pavojus, jog pastatas sugrius. Būtent šis netinkamai žengtas pirmasis žingsnis neretai tampa pagrindine bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos neveiksmingumo priežastimi. Kas sąlygoja netinkamą problemos suformulavimą? T. Hope pabrėžia, jog tai visų pirma – netinkamas teorijos pritaikymas praktikoje arba praktikoje nepatikrintų teorijų taikymas.[144] Kaip pavyzdį galima pateikti vadovavimąsi hipoteze, kad nusikalstamumą bendruomenėje sąlygoja ydinga socialinė struktūra, todėl pagrindinė prevencijos kryptis – jos keitimas. Vis dėlto vėlesni tyrimai parodė, kad aukšto nusikalstamumo rajonuose, egzistuoja gana stiprūs socialiniai ryšiai ir jais paremta socialinė struktūra.[145] Taigi prevencinės priemonės turėtų būti nukreipiamos ne į socialinės struktūros keitimą, o į kryptingą bendruomenėje esančio potencialo panaudojimą. Tai rodo, jog pasirenkant prevencijos kryptį, strategiją bei priemones, itin svarbu giliai ir visapusiškai išnagrinėti ne tik pačią problemą, bet ir jos priežastis.

Kitas labai svarbus žingsnis – *problemos aktualumo nustatymas*. Jis gali būti objektyvus ir subjektyvus. Jei konkreti bendruomenė pasižymi aukštu nusikalstamumo lygiu, galime kalbėti apie prevencinių priemonių objektyvųjį aktualumą, tačiau objektyvusis aktualumas, kurį dažniausiai nustato išorės subjektai, pavyzdžiui, teisėsaugos institucijos ar mokslininkai, nebūtinai egzistuoja pačioje bendruomenėje tarp jos gyventojų. Taigi gyventojų interesai ir nuomonė apibūdina subjektyvųjį problemos aktualumo aspektą. Įvairių bendruomeninių prevencinių programų tyrimai parodė, jog viena iš pagrindinių

[143] Plačiau apie veiksmingumo vertinimo užtikrinimo metodus bei etapus žiūrėti: *Justickis V., Gečėnienė S., Čepas A.* Nusikaltimų prevencijos programų ir priemonių vertinimo metodika. Vilnius, 2005.

[144] *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 22.

[145] *Foster J.* Informal social control and community crime prevention // British Journal of Criminology, 1995, 35 (563).

priežasčių, kodėl šios programos nebuvo veiksmingos – tai, kad nusikalstamumo problema bei jos sąlygoti prevencijos tikslai neatitiko daugumos bendruomenės gyventojų poreikių ir interesų. Atitinkamai tokios programos nesulaukė gyventojų pritarimo ir buvo pasmerktos žlugti ar turėjo tik nereikšmingą įtaką nusikalstamumo problemai.

Neretai bendruomeninės prevencijos programos būna politizuotos, todėl iškyla manipuliavimo nusikalstamumo problema pavojus. Dažnai gyventojams svarbesnės būna kitos problemos.[146] Pavyzdžiui J. Foster atlikti etnografiniai tyrimai parodė, kad aukšto nusikalstamumo rajonų gyventojai nelaiko nusikalstamumo pagrindine problema.[147] Kai kuriose bendruomenėse, nepaisant aukšto nusikalstamumo, nemaža dalis gyventojų nepritaria prevencinėms (saugumo) programoms bei akcentuoja, jog yra aktualesnių problemų (pavyzdžiui, skurdas, nesutvarkyta aplinka ir pan.), kurioms reikėtų teikti pirmenybę skirstant finansinius ir žmogiškuosius išteklius.[148] Tokių prevencinių programų įgyvendinimas, nepaisant daugumos gyventojų interesų, gali padaryti netgi neigiamą poveikį, pavyzdžiui, nuolatinis nusikalstamumo problemos akcentavimas, įgyvendinant nusikalstamumo prevencijos programą, Čikagos mieste padidino gyventojų nusikaltimų baimės bei nesaugumo jausmą.[149]

Svarbus ir kokybinis nusikalstamumo problemos aktualumo aspektas, t. y. kokios nusikalstamos veikos ir kiti teisės pažeidimai gyventojams yra patys svarbiausi. Čia paminėtina M. Inneso „Signalinių nusikaltimų" teorija, kuri teigia, kad tam tikros nusikalstamos veikos ir netvarkingas elgesys veikia kaip „signalai" (ženklai), įspėjantys žmones apie riziką nukentėti nuo nusikalstamų veikų. Tokie ženklai sąlygoja žmonių jausmų, mąstymo ir elgesio sąveikoje su asmeniniu fiziniu saugumu kitimą.[150] M. Inneso atlikti tyrimai atskleidė, kad tam tikros nusikalstamos veikos ir netvarkingas elgesys turi didesnį poveikį gyventojų saugumo jausmui nei kiti pažeidimai.[151] Buvo nustatyta, kad pagrindinę įtaką bendruomenės saugumui daro tie įvykiai, kurie siunčia žmonėms signalus apie rizikos ir grėsmės buvimą jų gyvenamoje vietovėje bei tokiu būdu veikia jų saugumo jausmą. Tai paprastai labiausiai matomi (nors ne visada labai pavojingi) teisės pažeidimai, peržengiantys privačios erdvės ribas, kaip pavyzdžiui, viešosios tvarkos pažeidimai (chuliganizmas), vandalizmas, netvarkingas triukšmingas jaunimo elgesys ir pan., taip pat viešose vietose vykdomos nusikalstamos veikos, kaip plėšimai, smurtas ir pan. Tokie teisės pažeidimai yra labiausiai pastebimi, todėl įstringa žmonių sąmonėje, kaip tos teritorijos pavojingumo bei nesaugumo ženklai. Atitinkamai žmogaus sąmonėje formuojasi suvokimas apie vietovės saugumą.

---

146 *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 22.

147 *Foster J.* Informal social control and community crime prevention // British Journal of Criminology, 1995, 35 (563), p. 368.

148 Ten pat.

149 Ten pat.

150 Žr.:*Innes M.* Crime as Signal, Crime as Memory // Journal for Crime, Conflict and Media, 2004, Nr. 1 (12); *Innes M.* Reinventing tradition? Reassurance, Neighborhood security and Policing // Criminal Justice, Nr. 4 (2); *Innes M.* Toward a Science of Street Craft: The Method of Reassurance Policing. In: Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008; *Ponsaers P., Easton M.* Community (Oriented) Policing Reassured: Significance within a Flemish Context. In: Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.

151 *Innes M.* Crime as Signal, Crime as Memory // Journal for Crime, Conflict and Media, 2004, Nr. 1 (12).

Šios teorijos teiginius patvirtina ir atlikti empiriniai tyrimai.[152] Ji šio darbo kontekstu svarbi tuo, kad kokybinis gyventojų aktualumas vertintinas kaip bendruomenių įtraukimo į nusikaltimų prevenciją veiksnys. Paprastai teisėsaugos institucijos didžiausią dėmesį skiria sunkiausių ir pavojingiausių nusikaltimų užkardymui ir išaiškinimui, tačiau gyventojams svarbesnės yra smulkesnės, tačiau labiausiai jų saugumo jausmą ir gyvenimo kokybę veikiančios nusikalstamos veikos ir kiti teisės pažeidimai. Natūralu, kad bendruomenėse labiau pritariama toms priemonėms, kurios orientuotos į gyventojams aktualiausias saugumo problemas. Atitinkamai galima daryti prielaidą apie aktyvesnį gyventojų įsitraukimą į „signalinių nusikaltimų" prevencinių priemonių įgyvendinimą.

Prevencinės priemonės parinkimas ir įgyvendinimas, atsižvelgiant į bendruomenės vidines psicho-socialines charakteristikas. Tikslus problemos identifikavimas sudaro sąlygas parinkti (ar sukurti) tinkamas jai spręsti priemones. Kaip aukščiau aprašyta, bendruomenės skiriasi tam tikromis charakteristikomis, kurios yra daugiau ar mažiau palankios prevencinei veiklai vykdyti. Palankios charakteristikos – bendruomenės homogeniškumas ar jos organizuotumas – leidžia prognozuoti didesnį gyventojų aktyvumą prevencinėje veikloje. Tai, jog tam tikro palankaus elemento trūksta, nereiškia, jog prevencinė veikla negalės toje bendruomenėje sklandžiai vykti. Kaip teigia T. Hope, čia svarbu išsiaiškinti du dalykus:

1) ar tas trūkumas yra bendruomenės socialinėje kompozicijoje, t. y. gyventojų individualiose charakteristikose (pavyzdžiui, kai kuriuose rajonuose vyrauja žemas gyventojų aktyvumas, nes juose gyvena mažiau žmonių, linkusių būti prevencinės veiklos dalyviais);
2) ar tai daugiau bendruomenės socialinių institucijų požymis, pavyzdžiui, kai vietos organizacijos savo pobūdžiu ir prigimtimi nėra linkusios įgyvendinti prevencinę veiklą, palaikyti ir formuoti savanorių grupių, nepaisant to, kad tokia veikla tenkintų vietos gyventojų interesus ir poreikius.

Jei tai yra pastaroji problema, tikėtina, kad papildomos pastangos gali padėti įveikti kliūtis, trukdančias bendruomenių organizacijoms (asociacijoms) pasiekti žmones. Jei problema iškilusi dėl bendruomenės socialinės kompozicijos, dalyvavimas visada bus tik dalinis, nepaisant to, kiek organizavimo pastangų būtų įdėta bei pakeista bendruomenės socialinė struktūra.[153]

Bendruomenėje paprastai pasiteisina ta prevencinė priemonė, kuri atitinka daugumos bendruomenės narių interesus. Pavyzdžiui, saugios kaimynystės programos paprastai didžiausio pritarimo sulaukia tarp viduriniosios klasės gyventojų. Dalyvaudami šiose programose jie siekia įgyvendinti savo turto bei gyvenamosios aplinkos ap-

[152] *Innes M.* Crime as Signal, Crime as Memory // Journal for Crime, Conflict and Media, 2004, Nr. 1 (12); *Innes M.* Reinventing tradition? Reassurance, Neighborhood security and Policing // Criminal Justice, Nr. 4 (2); *Innes M.* Toward a Science of Street Craft: The Method of Reassurance Policing. In: Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008; *Innes M.* Why Disorder Matters? Antisocial Behavior and Incivilty as Signals of Risk. Canterburry: Scarr Conference; *Jones V., Innes M.* Crime-Disorder-Fear Nexus and Urban Development Trajectories. Department of Sociology, University of Surrey, 2005. Guildford, Surrey, I-II; *Innes M., Jones V.* Neighborhood Security and Urban Change: Risk, Resilience and Recovery. York: Joseph Rowntree Foundation. 2006.

[153] *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 45.

saugos interesus. Neretai tokia gyventojų grupė imasi įgyvendinti saugios kaimynystės programas skurdžiuose gyvenamuosiuose rajonuose, kuriuose dauguma gyventojų dėl sudėtingų socialinių sąlygų ne visada gali gyventi pagal viduriniosios klasės standartus. Skurdesniam gyventojų sluoksniui aktualios yra kitos problemos – tai paprastai asmenys, suinteresuoti būtinųjų poreikių patenkinimu, geresne gyvenimo kokybe, ekonomine bei socialine gerove. Jie nebus suinteresuoti turto apsauga, jei to turto neturi ar turi labai mažai, jiems ne itin rūpės, ar jų aplinka yra tvarkinga, jei pagrindinis kasdienis rūpestis – išmaitinti šeimą. Tokių asmenų įtraukimas į socialines veiklas yra itin sudėtingas vien dėl to, kad dažnai jie neturi žmogiškųjų resursų papildomoms veikloms. Atsižvelgiant į šias problemas, saugios kaimynystės programose, kurios paremtos būtent viduriniosios klasės interesais, skurdesnio socialinio sluoksnio žmonės nebūna aktyvūs. Priešingai – neretai gimsta socialinis konfliktas: prevencinės programos tampa tarsi bendruomenės gyventojų mažumos kova, kaip „geriečių" su „nusikaltėliais", sudarančiais daugumą gyvenamojo rajono gyventojų.[154]

Bendruomenių socialinis fragmentiškumas bei bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos kryptingumo problema. Aukščiau aptarta objektyvaus ir subjektyvaus prevencijos aktualumo santykio problema, susijusi su bendruomenių socialiniu heterogeniškumu. Kaip minėta, bendruomenės dažniausiai pasižymi įvairialype socialine struktūra. Su nusikalstamumo problema ne visos gyventojų grupės susijusios vienodai. Viktimologiniai tyrimai išryškino tendenciją, jog daugumą nusikaltimų patiria mažesnė bendruomenės gyventojų dalis, t. y. egzistuoja tam tikra dalis padidinto viktimiškumo gyventojų, kurie nukenčia nuo nusikaltimų pakartotinai.[155] Lygiai taip pat mažesnė dalis bendruomenės gyventojų yra pažeidėjai. Tai paaiškina, kodėl dažnai dauguma gyventojų, nepaisant aukšto nusikalstamumo lygio tame rajone, nelaiko nusikalstamumo pagrindine bendruomenės problema. Įvairiose užsienio valstybėse yra populiarios bendruomeninės prevencijos programos, nukreiptos į visą bendruomenę kaip prevencijos objektą. Tai, pavyzdžiui, minėtos bendruomenės mobilizavimo programos, tačiau tokių programų veiksmingumo tyrimai parodė, jog jų įgyvendinimas nepasiekia laukiamų rezultatų. Iš to, kas išdėstyta, galima daryti prielaidą, jog viena pagrindinių problemų šiuo atveju – tokių prevencinių priemonių kryptingumas. Prevencijos objektas yra visa bendruomenė, tačiau dėl minėto bendruomenės multidimensiškumo, interesų įvairovės bei nevienodo viktimizacijos pasiskirstymo ne visiems bendruomenėms nariams taikomos priemonės yra tinkamos arba priimtinos. Tokiu būdu prevencija tampa tarsi lietus ar saulės spinduliai, tenkantys ir „geriems", ir „blogiems". Prevencijos poveikis galbūt ir turi įtakos tam tikriems bendruomenės segmentams, tačiau šį poveikį bendrame kontekste nustatyti labai sudėtinga. Ši problema sufleruoja, jog prevencinės priemonės turi būti nutaikytos į aiškiai identifikuotą probleminę sritį ar asmenų grupę.[156] Šį teiginį patvirtina tai, kad daugelis iš veiksmingų prevencinių programų buvo nukreiptos būtent į tam tikrą siauresnę probleminę bendruomenės socialinę grupę, pavyzdžiui, į jaunimą įgyvendinant užimtumo programas, socialinės rizikos šeimas, nusikalstamas jaunimo

[154] Tokių socialinių konfliktų pavyzdžiai aptarti 24 šio darbo puslapyje.

[155] *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 61.

[156] Ten pat, p. 56.

grupuotes ir pan.[157] Tačiau ir šiuo atveju reikėtų vadovautis (ir) tokios socialinės grupės interesais, poreikiais bei gilintis į tikrąsias jų problemas. Pavyzdžiui, gali būti, jog suaugusiųjų matomos „jaunimo problemos“ pačiam jaunimui nėra problemos arba jis turi visai kitų svarbių poreikių, o suaugusiųjų pasiūlytos ar įgyvendinamos priemonės atmetamos ne todėl, kad jos idėjiškai blogos, bet būtent todėl, kad jas siūlo ar taiko suaugusieji (taigi – kita socialinė grupė), kurie nekreipia dėmesio į tikruosius jaunimo poreikius ir su juo nesitaria.

Lygiai taip pat kaip ir asmenų atžvilgiu, segmentiškumu ir multidimensiškumu pasižymi pats bendruomenės nusikalstamumas ir jo pasiskirstymas gyvenamajame rajone: tyrimai parodė, jog neretai vienoje gyvenamojo rajono dalyje pavyksta sumažinti tam tikrų nusikalstamų veikų skaičių, pavyzdžiui, vagysčių iš automobilių, o kituose tas skaičius padidėja, arba vienų nusikalstamų veikų sumažėja, o kitų padidėja.[158] Čia egzistuoja nusikalstamumo persikraustymo problema: kai suaktyvinus prevencinę veiklą vienoje aplinkoje, nusikalstamumas persikelia į kitą aplinką, kurioje tokios veiklos nėra arba ji yra pasyvesnė. Nusikalstamumo persikraustymas (pasikeitimas) gali būti ir struktūrinio pobūdžio: kai nusikaltėliai, pajutę, jog padidėja rizika daryti tam tikrus nusikaltimus, persiorientuoja į kitus nusikaltimus, kurių darymo rizika yra mažesnė. Nusikalstamumo persikraustymo problema itin sudėtinga, nes ji susijusi su paties nusikalstamumo (kaip dinamiško socialinio reiškinio) prigimtimi – tol, kol egzistuoja nusikalstamumas, tol egzistuoja jo geografinio judėjimo problema. Šio judėjimo žala bus mažesnė, jei sumažės pats nusikalstamumas, o tai įmanoma padaryti tik sumažinus jo makro veiksnių įtaką. Taigi veiksminga bendruomeninė prevencija vienoje bendruomenėje neišsprendžia nusikalstamumo problemos, o dažniausiai jį priverčia persikraustyti kitur, pavyzdžiui, viename gyvenamajame rajone suaktyvėjus saugios kaimynystės veikloms ir padidėjus nusikaltimų darymo rizikai, nusikaltėliai suranda kitas erdves, kuriose rizika mažesnė. Tai iš dalies paaiškina, kodėl įgyvendinant prevencinės programas, vienuose rajonuose nusikaltimų skaičius sumažėja, o kituose padidėja. Kita vertus, bendruomenių, sėkmingai įgyvendinančių prevencinę veiklą, gausa, vadovaujantis socialinės kontrolės teorijomis, gali priversti tam tikrą dalį pažeidėjų atsisakyti nusikalstamų veikų darymo.

[157] Žr.: *Sherman L. W.* Communities and crime prevention. In: Sherman L. W., Gottfredson D. C., Mackenzie D. L., Eck J. E., Reuter P., Bushway S. D. Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising. Washington DC: National institute of Jusctice, US Department of Justice, 1997.

[158] *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 33.

2. BENDRUOMENIŲ DALYVAVIMO PRAKTIKA NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE LIETUVOJE

2.1 Piliečių įsitraukimas į nusikalstamumo prevencijos veiklas

Bendras individualus pilietinis aktyvumas kaip gyventojų dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje potencialas

Piliečių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje potencialą parodo bendras visuomenės pilietinis aktyvumas. Galima daryti prielaidą, kad nuo to, kiek visuomenė yra linkusi aktyviai įsitraukti į socialines veiklas priklauso ir piliečių įsitraukimo į prevencines veiklas lygis.

Lietuvoje pilietinio aktyvumo paplitimą atskleidžia pilietinio aktyvumo ir savanorystės tyrimai.

Nuo 2007 m. iki 2010 m. Lietuvoje atliekamų pilietinės galios indekso tyrimų[159] duomenimis vidutiniškai apie 60 proc. apklaustųjų kasmet dalyvavo bent vienoje pilietinėje veikloje. Pavyzdžiui, 2010 m. tyrimo duomenimis 56 proc. aukojo labdarai arba kitaip rėmė asmenis, visuomenines organizacijas, 50 proc. dalyvavo aplinkos tvarkymo talkose, 12 proc. kreipėsi į valstybės kontroliuojančias institucijas (policiją, mokesčių inspekciją, vaiko teisių tarnybą ir pan.) pranešdami apie įstatymų pažeidimus, 11 proc. dalyvavo visuomeninių organizacijų, judėjimų veikloje, 8 proc. dalyvavo demonstracijoje, mitinge, pikete.[160] Šie tyrimai rodo, kad pilietinis aktyvumas nuo 2007 m. pamažu auga. Atsiranda vis daugiau piliečių, dalyvaujančių ar linkusių dalyvauti įvairiose visuomeninėse iniciatyvose.

Bendras Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksas 2010 m. – 35,5 balai iš 100 galimų. Tyrimo autorių teigimu, tai rodo, kad mūsų šalies gyventojų pilietinis pajėgumas yra menkas. Tačiau palyginus praėjusių metų tyrimo rezultatus su visų trijų ankstesnių metų duomenimis, matome, kad nuo 2007-ųjų bendra Lietuvos visuomenės pilietinė galia nors ir labai nežymiai, bet stiprėjo: išaugo nuo 33,9 iki 35,5 balo. Labiausiai keitėsi pilietinio aktyvumo rodiklis: per ketverius metus gyventojų aktyvumas išaugo nuo 27,4 iki 37,8 balų iš 100 galimų.[161] Pasak tyrimo autorių – tai optimizmą skatinantis pokytis: dalyvavimas pilietinėje veikloje ilgainiui gali brandinti gyventojų pasitikėjimą savo jėgomis. Kita vertus, pilietiškumui impulsų neteikia Lietuvos socialinė aplinka: per ketverius metus ji išliko nelabai palanki pilietiškai aktyviems žmonėms. Gyventojai buvo ir lieka įsitikinę, kad pilietiškai aktyvus žmogus mūsų visuomenėje gali patirti įvairios asmeninės žalos.[162]

2008 m. "TNS Gallup" atlikta Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija parodė, kad 46 proc. Lietuvos gyventojų dalyvavo bent vienoje savanoriškoje veikloje, 39 proc. nedalyvavo, bet norėjo dalyvauti, 15 proc. nedalyvavo ir nenorėjo

[159] *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2007 metai. Vilnius: PVI. 2008; *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2008 metai. Vilnius: PVI. 2009; *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2009 metai. Vilnius: PVI. 2010; *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2010 metai. Vilnius: PVI, 2011.

[160] *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2010 metai. Vilnius: PVI. 2011.

[161] Ten pat.

[162] Ten pat.

dalyvauti.[163] Net 81 proc. 15 – 19 m. amžiaus moksleivių nurodė dalyvavę savanoriškoje veikloje; 57 proc. savanorių tvarkė aplinką, 50 proc. kokiu nors būdu padėjo kitiems. Labiausiai apklausoje dalyvavusius dominanti veikla buvo aplinkos apsauga, jos tvarkymas – 31 proc., pagalba vaikams ir jaunimui – 28 proc., pagalba senyvo amžiaus žmonėms – 19 proc., gyvūnų globa – 17 proc., menas ir kultūra – 13 proc., sportas – 13 proc. Šie dalyvavimo pilietinėse veiklose ir savanorystėje skaičiai nėra dideli, palyginus su vakarų valstybių atitinkamais kiekybiniais rodikliais,[164] tačiau svarbu pažymėti, kad pastebimas nemažos augimo tendencijos, lyginant su daugiau nei dešimtmetį Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis. Pavyzdžiui, 1998 m. Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro (NIPC) atliktos apklausos rezultatai parodė, kad anuomet Lietuvoje buvo tik 10 074 savanoriai[165]. Tik 5 proc. Lietuvos gyventojų buvo dirbę savanorišką darbą per praėjusius metus.[166]

Individualaus pilietinio aktyvumo nusikalstamumo prevencijoje rodikliai ir jo potencialas Lietuvoje

Individualus dalyvavimas prevencijoje vertintinas kaip gyventojų pilietinio aktyvumo ir jo potencialo teisės pažeidimų prevencijos srityje indikatorius. Jis atspindi gyventojų pasiryžimą ir norą reaguoti į teisės pažeidimų situacijas. Tai svarbaus pilietinio aktyvumo prevencijoje elemento – neabejingumo saugumo (nusikalstamumo) problemoms – rodiklis.

Individualųjį piliečių dalyvavimą galima išskirti į *pasyvųjį arba neintencinį ir aktyvųjį arba intencinį* dalyvavimą užtikrinant visuomenės saugumą. Tiek vieno, tiek kito pagrindas – individualios asmens savybės, pavyzdžiui, asmens socialinis aktyvumas, neabejingumas, drąsa ir pan. Šios savybės gali būti įvardijamos ir kolektyvinio dalyvavimo pagrindu ar vidiniais asmenybės motyvaciniais veiksniais, tačiau individualus dalyvavimas nuo pastarojo skiriasi tuo, kad tokioje veikloje asmuo gali dalyvauti vienas, jam nereikia derinti savo veiksmų su kitais, jam nereikia kitų pritarimo ir pan.

Pasyvųjį – neintencinį dalyvavimą galima apibūdinti kaip minėtų asmeninių žmogaus savybių ir tam tikrų probleminių situacijų sąveiką arba, kitaip tariant, kaip žmogus reaguoja į įtartinas situacijas ar neteisėtą kitų asmenų elgesį. Čia specialiai neįgyvendinamos tikslinės veiklos, – tai paprasčiausiai aktyvi reakcija į tam tikras kriminogenines ar kitas problemines situacijas. Asmuo gali įsikišti į nusikalstamų veikų darymo situacijas įvairiais tiesioginės (pavyzdžiui, sudrausminant, sulaikant pažeidėją) ir netiesioginės intervencijos būdais (pavyzdžiui, kreipiantis pagalbos į kitus asmenis ar policiją, kitas tarnybas).

Lietuvoje nėra atlikta daug mokslinių tyrimų, kurie tirtų piliečių aktyvumą įsikišant į kriminogenines situacijas. Keletas apklausų apėmė klausimus, kurie atskleidžia piliečių reagavimo į teisės pažeidimus paplitimą ir potencialą.

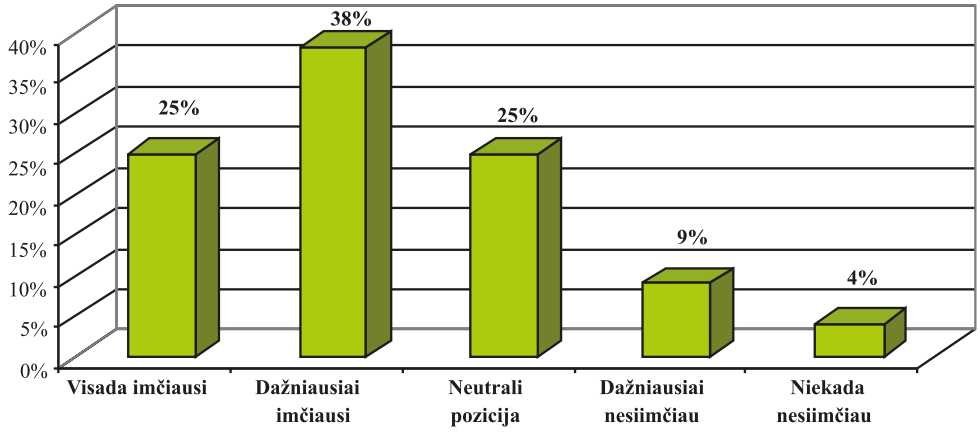
[163] Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija. Vilnius, 2008; žr. taip pat: *Gaudešienė R.* Savanorystė Lietuvoje visuomenės akimis // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 10-11.

[164] Ten pat.

[165] Savanoriškas darbas, statistinis įvertinimas. Vilnius: NIPC, 1998.

[166] *Sakalauskas G., Nikartas S., Čepas A., Ūselė L.,* Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės. Vilnius, 2011.

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro (toliau NPLC) 2007 m. buvo atliktas tyrimas „Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 m.“[167] Tyrimo metu gyventojų buvo klausiama apie tai, ar jie imtųsi veiksmų, kad užkirstų kelią nusikalstamai veikai/nusikaltimui, jei ji nėra nukreipta prieš juos ar jų šeimos narius (žr.: 1 pav.). Ketvirtadalis respondentų (25,1 proc.) atsakė, jog tokių veiksmų imtųsi visada, beveik 40 proc. (37,7 proc.), kad imtųsi dažniausiai. 8,9 proc. dažniausiai nesiimtų ir tik 3,8 proc. apklaustųjų nesiimtų niekada. 24,6 proc. išreiškė neutralią poziciją – atsakydami, jog nežino, ar imtųsi aktyvių veiksmų. Taigi net 62,8 proc. respondentų nurodė save kaip aktyvius dalyvius, užtikrinant visuomenės saugumą.[168]

1 pav. Ar Jūs imtumėtės aktyvių veiksmų, kad užkirstumėte kelią nusikalstamai veikai / nusikaltimui, jei ji nėra nukreipta prieš jus ar jūsų šeimos narius? N=1001[169]

Tyrimo duomenys parodė, kad 18 proc. tiriamųjų buvo patekę į situaciją, kurioje jie galėjo imtis aktyvių veiksmų, kad užkirstų kelią nusikalstamai veikai. Tolesnė duomenų analizė atskleidė, kad tarp asmenų, kurie buvo patekę į minėtą situaciją, didžioji dalis (72 proc.) nebuvo abejinga ir pasyvi – aktyviai reagavo, ėmėsi atitinkamų veiksmų, kad nusikalstama veika būtų užkardyta (žr.: 1pav.).

---

[167] Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. Vilnius: NPLC, VILMORUS, 2008.

[168] Pažymėtina, jog apklausa neatskleidė ryškių skirtumų tarp skirtingų socialinių-demografinių charakteristikų respondentų. Pavyzdžiui, vertinant lyties atžvilgiu, apklausti vyrai (65 proc.) ir moterys (61 proc.) sutiko su teiginiu, jog visada ar dažniausiai imtųsi aktyvių veiksmų, siekdami užkirsti kelią nusikalstamai veikai (plačiau žr.: Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2008.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336).

[169] Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. Vilnius: NPLC, „VILMORUS“, 2008; žr. taip pat: Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2008.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336

Lietuvoje vykdytuose viktimologiniuose tyrimuose gyventojų klausiama, ar jie kreipiasi į policiją ar kitas teisėsaugos institucijas dėl padarytų nusikalstamų veikų. Policijos departamento užsakomų tyrimų „Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją“[170] duomenimis, 2004 – 2010 m. šiek tiek daugiau nei pusė nukentėjusiųjų kreipdavosi į policiją visais atvejais, kai nukentėdavo nuo nusikalstamo įvykio (52 – 60 proc.).[171] NPLC tyrimų duomenimis[172] 2007 m. į teisėsaugos institucijas dėl patirto nusikalstamo elgesio teigė kreipęsi tik 11 proc. respondentų, nors 2006 m. tokių buvo net 63,5 proc.[173]

Svarbu pažymėti, kad paprastai šiuose tyrimuose klausimas apie pranešimą teisėsaugai dėl padarytos nusikalstamos veikos yra adresuojamas nuo nusikalstamų veikų nukentėjusiems (ar taip manantiems) asmenims. Tokia klausimo formuluotė šios dalyvavimo formos paplitimą atskleidžia tik dalinai. Viena vertus, nukentėjimo faktas gali būti vertinamas kaip skatinantis asmens suinteresuotumą kreiptis į teisėsaugos institucijas. Kita vertus, tai gali ir atgrasinti asmenį kreiptis dėl kerštо baimės, nerimo, kad bus atskleista jo asmens tapatybė, dėl nenoro dalyvauti formaliose proceso procedūrose ir pan. Nesuinteresuotam asmeniui, ypač besikreipiančiam anonimiškai, tokių kliūčių turėtų kilti mažiau.

Šio darbo kontekstu svarbus yra nesuinteresuotų piliečių aktyvumas kreipiantis į policiją dėl teisės pažeidimų, kurie neliečia jų ar jų artimųjų. Šis rodiklis vėlgi parodo svarbų dalyvavimo prevencijoje – socialinio neabejingumo elementą.

Minėtas pilietinės galios indekso tyrimas parodė, kad 2010 m. 12 proc. gyventojų kreipėsi į valstybės institucijas (policiją, mokesčių inspekciją, vaiko teisių tarnybą ir pan.) pranešdami apie įstatymų pažeidimus.[174] Pabrėžtina, kad klausimo formuluotė šiame tyrime apima platesnį tiek kreipimosi pagrindų, tiek institucijų, į kurias kreipėsi, ratą. Taigi kreipimosi į teisėsaugą dėl daromų nusikalstamų veikų skaičius turėtų būti dar mažesnis. Kita vertus, svarbu atsižvelgti į tai, kad tik nedidelė dalis gyventojų tiesiogiai susiduria su nusikalstamų veikų situacijomis.[175]

---

[170] Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: http://www.policija.lt/lt/apklausos

[171] 2004 m. – 52, 2005 – 53, 2006 – 54, 2007 – 53, 2008 – 60, 2009 – 52, 2010 – 55 proc. (žr.: Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: http://www.policija.lt/lt/apklausos).

[172] Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2006 m. viktimologinis tyrimas. Vilnius: NPLC, “Vilmorus”, 2006; Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro viktimologinis tyrimas. Vilnius: NPLC, 2008.

[173] Kriminologų G. Sakalausko ir S. Milašauskaitės-Simanaitienės teigimu, šie skirtumai turbūt sietini su gerokai padidėjusiu viktimizacijos lygiu: kaip matyti iš 2008 m. NPLC tyrimo apibendrinimo, jis labai padidėjo dėl aiškiai suformuluotos viešosios tvarkos pažeidimo – nusikalstamos veikos, nuo kurios jautėsi nukentėję net 75 proc. visų nukentėjusių responedentų. Kadangi didžioji dalis jų nesikreipė, labai padidėjo ir bendra nesikreipusiųjų dalis. (*Sakalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S., Kalpokas V., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Nikartas S., Pocienė A., Zaksaitė S.* Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Eugrimas, 2011.)
Taip pat žr.: *Kiškis A.* Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika? // Jurisprudencija, 2008, Nr. 11, p. 114 – 123.

[174] *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2010 metai. Vilnius: PVI, 2011.

[175] Pavyzdžiui, Policijos departamento užsakytų 2007 – 2010 m. viktimologinių tyrimų duomenimis vidutiniškas gyventojų viktimizacijos lygis buvo apie 10 proc. Ankstesnių policijos departamento, Teisės instituto ir NPLC, tyrimų duomenimis viktimizacijos lygis buvo kiek didesnis – vidutiniškai apie 16 proc., išskyrus 2008 m. NPLC viktimologinį tyrimą, kuris atskleidė net 60 proc. viktimizacijos lygį, tačiau jos struktūroje dominavo viešieji tvarkos pažeidimai, kurie ne visais atvejais vertintini kaip nusikalstamos veikos ir kurie nebuvo įtraukti į kitų tyrimų klausimynus (žr.: *Sakalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S.,*

Svarbu pabrėžti, kad gyventojų pranešimų policijai ar kitoms teisėsaugos institucijoms skaičiai neturėtų būti vertinami kaip betarpiškas aktyvumo prevencijoje rodiklis, kadangi jie yra glaudžiai susiję su gyventojų pasitikėjimu teisėsauga. Todėl nereikėtų tapatinti gyventojų nenoro kreiptis į policiją ir jų nenoro patiems įsikišti į teisės pažeidimų situacijas. Vienais atvejais, tai gali sutapti ir atspindėti bendrą piliečio pasyvumą ir abejingumą, kitais atvejais, gyventojas gali aktyviai reaguoti į įvairias problemines situacijas, tačiau nebūtinai norės kreiptis į oficialias tarnybas, kuriomis nepasitiki.

Gyventojų potencialo (polinkio) padėti policijai užtikrinant viešąją tvarką būklės rodikliai

Policijos departamento ir apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų užsakomuose tyrimuose gyventojams užduodami klausimai apie visuomenės ir jų pačių pagalbą policijai užtikrinant viešąją tvarką.[176] Pavyzdžiui, 2010 m. Baltijos tyrimų atliktos apklausos duomenimis 56 proc. respondentų padėtų policijai, 28 proc. nepadėtų ir 16 proc. to nežinojo. Kur kas mažiau buvo manančių, kad policijai padėtų visuomenė, – 41 proc., 45 proc. manė, kad nepadėtų, 14 proc. nežinojo.

Įdomu, kad gyventojų apklausos apie policiją, atliktos apskrityse, parodo dar palankesnį gyventojų požiūrį į jų galimybes padėti policijai. Vidutiniškai 82,4 proc. apskričių[177] gyventojų 2010 m. manė, kad patys padėtų policijai užtikrinti viešąją tvarką savo gyvenamojoje vietovėje. Daugiausiai pasiryžusių padėti policijai – Alytaus ir Klaipėdos apskrityse (93 proc.), mažiausiai – Vilniaus ir Telšių (po 76 proc.) bei Tauragės (75 proc.) apskrityse. Pastebėtina, kad rezultatai panašūs tiek mieste, tiek kaime. Tai rodo, kad gyventojai vienodai mano, kad yra linkę padėti policijai, nepriklausomai nuo to, ar gyvena urbanizuotoje, ar kaimo vietovėje.

Kitas įdomus aspektas – tai, kad skaičiai, rodantys gyventojų norą padėti policijai yra didesni nei gyventojų pasitikėjimo[178] ar santykio su policija vertinimo savo gyvenamojoje[179] vietovėje rodikliai.

Šių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad didžioji dalis gyventojų norėtų padėti policijai užtikrinti viešąją tvarką. Ar tai rodo didelį mūsų visuomenės dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje potencialą?

Į šį klausimą atsakyti yra gana sudėtinga. Tyrimų atskleistas gyventojų noras padėti policijai prieštarauja bendrų savanorystės ir pilietinio aktyvumų tyrimų rezultatams, kurie rodo kur kas mažesnį ne tik faktinio dalyvavimo, tačiau ir noro dalyvauti įvairiose visuomeninėse ar/ir savanoriškose veiklose. Čia vėl kyla klausimas, ar tai reiškia, kad

---

Kalpokas V., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Nikartas S., Pocienė A., Zaksaitė S. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Eugrimas, 2011).

176 Klausimas paprastai formuluojamas taip: „Ar sutiktumėte padėti policijos pareigūnams užtikrinti viešąją tvarką savo gyvenamojoje vietovėje?" (Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: http://www.policija.lt/lt/apklausos).

177 Duomenys apie gyventojų polinkį padėti policijai pateikiami tyrimuose 9 apskrityse (be Panevėžio apskrities).

178 Vidutiniškai 73,1 proc. gyventojų apibendrinus 2010 m. tyrimų visose apskrityse duomenis, pasitiki policija.

179 Vidutiniškai 69,3 proc. gyventojų, remiantis 8 apskričių duomenimis (be Vilniaus ir Panevėžio) teigiamai vertina santykius su policija savo gyvenamojoje vietovėje.

didelė dalis piliečių, kurie nenori dalyvauti pilietinėse ir savanoriškose veiklose, vis dėlto nori padėti policijai?

Siekiant atsakyti į ši klausimą svarbu būtų išsiaiškinti, kaip pagalba policijai yra suvokiama, ar ją galima tapatinti (ar bent jau sieti) su pilietinėmis ir savanoriškomis veiklomis. Apžvelgtų policijos užsakomų tyrimų problema – abstrakčios klausimų formuluotės, kurios neatskleidžia veiklos (šiuo atveju pagalbos policijai), apie kurią klausiama, turinio. Daugelio Lietuvoje vykdomų tyrimų duomenys nepateikia atsakymo į klausimą, kaip, kokiais būdais gyventojai padeda ir nori padėti policijai. Šie būdai buvo bent kažkiek detalizuojami NPLC 2006 m. tyrime „Gyventojų nuomonė apie 1-ojo policijos komisariato veiklą". Tyrimas atliktas Vilniuje, apklausiant Vilniaus 1 policijos komisariato prižiūrimos teritorijos gyventojus. Šio tyrimo duomenimis 82,6 proc. padėtų policijai pranešdami apie nusikaltimus, 63,8 proc. liudytų, 10,5 proc. patruliuotų gatvėse. Šiuo tyrimu taip pat nustatyta, kad labai didelė gyventojų dalis nėra tiesiogiai susidūrusi su situacija, kai policijai reikalinga pagalba (67,7 proc.) – gyventojai padeda policijai tik „Post Factum", t. y. atsitikus konkrečiam atvejui.[180] Remiantis šia tyrimo išvada, panašią prielaidą galima formuluoti ir aukščiau apžvelgtų tyrimų atžvilgiu: dauguma gyventojų pagalbą policijai suvokia kaip veiksmus, kurie atliekami padedant policijai, įvykus teisės pažeidimui, ar nuo jo nukentėjus, pranešant policijai ir pan. Dalyvavimas padedant policijai dar menkai suvokiamas kaip proaktyvi prevencinė veikla.

Individualieji piliečių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje veiksniai

Socialiniai – demografiniai veiksniai

Atlikus kiekybinių tyrimų analizę, galima teigti, kad tiek bendram piliečių aktyvumui tiek dalyvavimui saugumo užtikrinimo veiklose yra būdingi panašūs socialiniai demografiniai veiksniai. Pilietiniam dalyvavimui svarbios tokios socialinės charakteristikos kaip asmens amžius, išsilavinimas, pajamos ir gyvenamoji vieta.

Pavyzdžiui, pilietinės galios indekso tyrimai rodo, kad pilietiškai aktyvesni yra labiau išsimokslinę, dirbantys ir studijuojantys, jaunesni, gyvenantys didmiesčiuose, didesnes pajamas gaunantys šalies gyventojai.[181] Atitinkamai pasyviausi – vyresnio amžiaus, nedirbantys, pensininkai, namų šeimininkės, mažiau išsimokslinę asmenys. 2007 m. NPLC viktimologinio tyrimo duomenimis, aktyviau pasiryžę prisidėti prie nusikalstamumo prevencijos yra asmenys, kurių amžius nuo 20 iki 29 metų (71 proc.). Skeptiškesni yra vyresnio amžiaus asmenys, kurie mažiau linkę imtis aktyvių veiksmų, užkertant kelią nusikalstamai veikai. Amžiaus grupėje nuo 50 iki 59 metų pastarųjų buvo 13 proc., 60–74 metų – 19 proc.[182] Panašūs rodikliai ir tarp tų respondentų, kurie nurodė, jog reagavo į nusikalstamų veikų situacijas. Aktyviausi buvo 20 – 29 metų (80,5 proc.) ir 30 – 39 metų amžiaus piliečiai (85,2 proc.). Gana nemažas aktyvumas taip pat

[180] NPLC tyrimas „Gyventojų nuomonė apie 1-ojo policijos komisariato veiklą". Vilnius, 2006.

[181] *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2007 metai. Vilnius: PVI, 2008; *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2008 metai. Vilnius: PVI, 2009. *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2009 metai. Vilnius: PVI, 2010; *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2010 metai. Vilnius: PVI, 2011.

[182] Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2008.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336

ir tarp vidutinio amžiaus piliečių – aktyviai veikė 67,8 proc. respondentų, kurių amžius nuo 40 iki 49 metų ir 73,2 proc. – nuo 50 iki 59 metų. Pasyviausi vyriausio (60 – 74 metų) ir jauniausio amžiaus (15 – 19 metų) respondentai – atitinkamai 60,9 ir 52,1 proc. Įdomu, kad, lyginant su aktyvumo savanoriškoje veikloje tyrimais, kur kas mažesnis aktyvumas yra tarp jauno amžiaus (15 – 19 m.) asmenų. Tai turbūt paaiškintina jauno asmens brandos ir nusikalstamų veikų grėsmės vertinimo santykiu – nepakankama jauno asmens fizinė ir socialinė branda nesuteikia asmeniui to pasitikėjimo savo galimybėmis bei adekvataus situacijos vertinimo, kuris paprastai būdingas vyresniems žmonėms. Jaunesnio amžiaus asmenų mažesnis reagavimas nelaikytinas probleminiu – tai natūralus asmens psichologinės ir socialinės raidos etapas, kuriame trūksta tam tikro brandumo, situacijų ir būdų, kaip į jas reaguoti, suvokimo. Pasiekus tam tikrą brandą aktyvumas smarkiai padidėja, pavyzdžiui, aktyviausia yra 20 – 29 metų amžiaus asmenų grupė.

Problemiškesnis vyresnio amžiaus asmenų pasyvumas. Dažnai pagrindine nedalyvavimo saugumo užtikrinimo veiklose arba nenoro bendradarbiauti su policija priežastimi įvardijamas senyvas amžius. Pavyzdžiui, NPLC 2007 m. tyrime 13,6 proc. respondentų savo neaktyvumo priežastimi nusikalstamų veikų situacijose nurodė savo amžių – iš jų daugiau nei pusė (54,5 proc.) vyresni nei 60 metų, 13,3 proc. 50 – 59 metų amžiaus. 2010 m. Lietuvos policijos departamento užsakyto tyrimo duomenimis, antra pagal atsakymų skaičių respondentų įvardyta priežastis, kodėl jie nesutiktų padėti policijai yra tai, jog jis per senas padėti policijai (20 proc.).[183] Dar 6 proc. respondentų nurodė, jog jų nenoro padėti priežastis – sveikatos problemos, kurias taip pat daugeliu atvejų galima sieti su vyresniu asmens amžiumi. Panašius rezultatus pateikia taip pat ir Vilniaus apskrities VPK užsakytas 2010 m. tyrimas – daugiausiai respondentų (31,8 proc.) nesutiktų padėti užtikrinti viešąją tvarką policijos pareigūnams jų gyvenamojoje vietovėje dėl senyvo amžiaus. Manytina, jog vyresnio amžiaus gyventojų pasyvumą didžiąja dalimi lemia gana didelė šio amžiaus žmonių socialinė atskirtis bei jos sukeliamas nepasitikėjimas savo jėgomis, savo galimybių nuvertinimas. Pažymėtina, kad vyresnio amžiaus gyventojai viktimologinių tyrimų duomenimis taip pat pasižymi didesniu nusikaltimų baimės ir nesaugumo jausmu,[184] nors faktiškai nuo nusikalstamų veikų nukenčia mažiau arba panašiai kaip ir jaunesni asmenys.[185]

---

[183] Daugiausia įvardinta priežastis – blogas policijos darbas bei nuomonė, kad policijos pareigūnai turi susitvarkyti patys (23 proc.) – amžių kaip priežastį lenkia tik 3 procentiniais punktais.

[184] Pavyzdžiui, 2006 m. Teisės instituto Tarptautinio viktimologinio tyrimo duomenimis net 72 proc. išėjusių į pensiją, neįgalių žmonių jaučiasi nesaugiai. Policijos departamento užsakomi tyrimai "Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją" (2006 – 2010 m.) rodo, kad nesaugiausiai jaučiasi vyriausios kartos atstovai (daugiau kaip 50 metų). Apie didžiausią vyresnio amžiaus asmenų nesaugumo jausmą rodo ir kiti Lietuvoje atlikti viktimologiniai tyrimai (žr.: Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje. Teisės institutas, 2006; Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais". Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. – NPLC, Vilmorus, Vilnius, 2008; *Dobryninas A., Gaidys V.* Ar saugi Lietuvos visuomenė? Vilnius, 2004.).

[185] Žr.: Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje. Teisės institutas, Vilnius, 2006; Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais". Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. NPLC, Vilmorus, 2008; *Dobryninas A., Gaidys V.* Ar saugi Lietuvos visuomenė?. Vilnius, 2004.

Kaip rodo tyrimai, labiau išsilavinę žmonės taip pat linkę būti aktyvesni, nei mažesnį išsilavinimą turintys piliečiai. NPLC tyrimo duomenimis, aktyviausi reaguojant į nusikalstamų veikų situacijas yra gyventojai, turintys aukštąjį išsilavinimą – 74,4 proc. nurodė, jog visada (27,3 proc.) arba dažniausiai (46,5 proc.) imtųsi aktyvių veiksmų nusikalstamų veikų darymo situacijose. Tarp tų, kurie buvo patekę į tokią situaciją, net 88,2 proc. aukštąjį išsilavinimą įgijusių respondentų nurodė, jog visada (43,1 proc.) arba dažniausiai (45,1 proc.) ėmėsi aktyvių veiksmų. Mažėjant išsilavinimo rodikliams, mažėja ir aktyvumo lygis: tarp respondentų, turinčių vidurinįjį, specialų vidurinį arba aukštesnį išsilavinimą, jog visada imtųsi aktyvių veiksmų nurodė 24,4 proc., kad tokių veiksmų imtųsi dažniausiai – 35,3 proc. (iš viso 59,7 proc.). Tarp tų, kurie susidūrė su tokiomis situacijomis, aktyvių veiksmų ėmėsi 69,5 proc. (atitinkamai 31,5 ir 38 proc.). Mažiausią išsilavinimą (nebaigtą vidurinį) turintys piliečiai yra pasyviausi: aktyvių veiksmų visada (23,8 proc.) arba dažniausiai (34,6 proc.) imtųsi 58,4 proc., tuo tarpu aktyviai reagavusių į iškilusias nusikalstamų veikų situacijas buvo 52,8 proc., (visada – 25 proc., dažniausiai – 27,8 proc.).

Gana reikšmingi dalyvavimo veiksniai – asmens pajamos ir socialinė padėtis. NPLC tyrimas rodo, kad labiausiai linkę reaguoti į nusikalstamų veikų situacijas yra asmenys, kurių pajamos vienam šeimos nariui viršija 1001 Lt. Tarp kitų pajamų kategorijų didesnių skirtumų nėra: tarp asmenų, kurių pajamos 701 – 1000 Lt, yra linkę aktyviai veikti – 62,6 proc.; kurių pajamos nuo 501 iki 700 Lt, – 59,6 proc.; nuo 401 iki 500 Lt – 53,9 proc. Prie pačių pasyviausių nepriskirtini respondentai, kurių pajamos mažiausios (iki 400 Lt). Tarp jų 60,7 proc. yra linkę aktyviai veikti nusikalstamų veikų situacijose.

Vertinant pagal socialinę padėtį, potencialiu aktyvumu išsiskiria specialistais dirbantys asmenys – 76,9 proc. Pasyviausi bedarbiai (50,8 proc.) ir namų šeimininkės (58,6 proc.). Tarp moksleivių ir studentų aktyviai veikti linkę 66,6 proc. asmenų, tarnautojų – 62,6 proc., darbininkų – 60 proc.

Individualiam dalyvavimui reikšmingas ir gyvenamosios vietos veiksnys. NPLC 2007 m. tyrimas parodė, kad vilniečiai (41 proc.) bei kitų miestų gyventojai (42 proc.), kurie visada ėmėsi aktyvių veiksmų, yra aktyvesni už kitų didžiųjų Lietuvos miestų (36 proc.) ir gerokai aktyvesni už kaimo (22 proc.) gyventojus.

Šios apžvelgtos socialinės-demografinės charakteristikos būdingos ne tik dalyvavimo savisaugos ar bendradarbiavimo su policija veiklose, tačiau ir bendram pilietiniam aktyvumui bei savanoriškai veiklai.[186]

Pasyviausius piliečius jungia bendri bruožai, kaip vyresnis amžius, mažesnės pajamos bei išsilavinimas, prastesnė (pasyvesnė) socialinė padėtis. Tai charakteristikos, apibūdinančios asmenis, kurie taip pat patiria socialinę atskirtį. Neretai dėl pilietinio pasyvumo "kaltinamas" visuomenės mentalitetas ir kultūra, sąlygota sovietinio paveldo. Tačiau apžvelgti tyrimų rezultatai aiškiai rodo, kad pagrindinės priežastys yra socialinės ekonominės: materialinis nepriteklius, žemesnis socialinis statusas, vyresnis amžius. Jos skatina socialinę gyventojų atskirtį, atitinkamai vyrauja žemas piliečių sociali-

[186] Žr.: Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija. Vilnius, 2008; *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2007 metai. Vilnius: PVI, 2008; *Degutis, Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2008 metai. Vilnius: PVI, 2009. *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2009 metai. Vilnius: PVI, 2010; *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.*. Pilietinės galios indeksas 2010 metai. Vilnius: PVI, 2011.

nis pasitikėjimas, savo galimybių vertinimas. Tai asmenys, paprastai turintys mažiau socialinių ir ekonominių resursų įsitraukti į pilietines veiklas.

Individualieji dalyvavimo nusikalstamumo prevencinėje veikloje motyvai bei pagrindinės kliūtys

Įprastinėje savanoriškoje veikloje veikia individualūs motyvai, kurie parodo, kodėl žmonės nori įsitraukti į savanorišką veiklą. Jie leidžia suprasti, kad piliečiai įsitraukia į tokias veiklas, kurios atitinka jų interesus, poreikius ir pomėgius. Pavyzdžiui, remiantis 2008 m. Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studijoje pateiktais duomenimis, labiausiai apklausoje dalyvavusius dominanti veikla buvo aplinkos apsauga, jos tvarkymas – 31 proc., pagalba vaikams ir jaunimui – 28 proc., pagalba senyvo amžiaus žmonėms – 19 proc., gyvūnų globa – 17 proc., menas ir kultūra – 13 proc., sportas – 13 proc. Taigi šis tyrimas atskleidžia tendenciją, kad savanorystė yra populiari aplinkos apsaugos, socialinės pagalbos ir kultūrinėse srityse. Respondentai, dalyvavę savanoriškoje veikloje, nurodė šiuos pagrindinius dalyvavimo motyvus: norą padėti kitiems (59 proc.), būti reikalingiems ir prasmingai praleisti laiką (30 proc.), rasti draugų, bendrauti su žmonėmis (20 proc.), palaikyti idėjas, kurioms pritaria (19 proc.).[187]

Nusikalstamumo prevencijos veiklos yra specifinė sritis, kuri gali būti susijusi su didesniu įsipareigojimu bei didesnės rizikos pajautimu. Tai sritis, susijusi su nusikaltimais, juos darančiais asmenimis bei atitinkamomis (realiomis ar suvokiamomis) grėsmėmis. Šie faktoriai gali daryti nusikalstamumo prevencijos veiklą ne itin patrauklią net ir žmogui, kuris yra visuomeniškai aktyvus, bet kuris greičiausiai rinksis ne tokią grėsmingą savanorišką veiklos sritį. Įvairios grėsmės Lietuvos gyventojų įžvelgiamos ir bendrose pilietinio aktyvumo veiklose. Pavyzdžiui, minėti Pilietinės galios indekso tyrimai rodo, jog gyventojai yra įsitikinę, kad pilietiškai aktyvus žmogus mūsų visuomenėje gali patirti įvairios asmeninės žalos (žr.: 1 lent.).[188]

1 lent. Pilietinės veiklos rizikos vertinimas[189]

	2010	2009	2008	2007
Prarasti darbą	72	73	67	62
Būti viešai užpultas	62	62	67	59
Susilaukti grasinimų	61	62	64	63
Būti įtarinėjamas, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų	63	59	68	62
Būti laikomas keistuoliu	53	42	59	53

[187] Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija. Vilnius, 2008; žr. taip pat: *Gaudešienė R.* Savanorystė Lietuvoje visuomenės akimis // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008, p. 10-11.

[188] Ten pat.

[189] *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2007 metai. Vilnius: PVI, 2008; *Degutis, Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2008 metai. Vilnius: PVI, 2009. *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2009 metai. Vilnius: PVI, 2010; *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.*. Pilietinės galios indeksas 2010 metai. Vilnius: PVI, 2011.

Taigi darytina prielaida, kad veiklos, susijusios su nusikalstamumo prevencija, turėtų būti vertinamos, kaip dar labiau keliančiomis grėsmę piliečių sąmonėje. Štai, pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijų, teikiančių pagalbą nuteistiesiems, atstovų teigimu, į šią sritį pritraukti ir įtraukti savanorius yra kur kas sudėtingiau nei į kitas jų plėtojamas veiklas, pavyzdžiui, darbą su vaikais. Visų pirma tai susiję su tikslinės grupės specifika bei atitinkama rizika, antra, pats savanoris turi būti pakankamai brandus bei turėti tam tikras psichologines savybes, kad galėtų dirbti su nuteistaisiais.[190]

Oficiali savanorystės forma saugumo užtikrinimo ir nusikaltimų prevencijoje – policijos rėmėjų veikla. Joje dalyvauja palyginus nedidelis skaičius žmonių. Disertanto atlikti interviu su policijos rėmėjais ir už jų veiklą atsakingais policijos pareigūnais išryškino, kad nemaža dalis aktyviųjų šios veiklos dalyvių[191] – asmenys, kurie arba praeityje yra dirbę teisėsaugos institucijose, arba sieja savo ateitį su tokiu darbu. Tai žmonės, kuriems pagalba policijai ir vietos saugumo užtikrinimas yra lyg pomėgis: interviu metu jaunesnio amžiaus policijos rėmėjai pabrėžė, kad jiems paprasčiausiai patinka tokia veikla, jaučiamas jaunatviškas entuziazmas, tam tikras azartas. Vyresnių policijos rėmėjų motyvai daugiau altruistiniai: noras padėti panaudojant savo patirtį, įgytą dirbant teisėsaugos institucijose, tačiau taip pat tarsi nostalgija savo ankstesniam darbui. Kaimo vietovėse į policijos rėmėjų gretas įsitraukti paskatina aktualios saugumo problemos, arba neretai į policijos rėmėjų gretas pakviečiami aktyvūs bendruomenės nariai. Tai leidžia daryti prielaidą, kad į saugumo užtikrinimo veiklas įsitraukia specifinių bruožų asmenys, kurie atspindi jų polinkį dalyvauti prevencinėse veiklose. Tie bruožai ne visada yra būdingi eiliniam piliečiui.

Nusikaltimų grėsmės jautimą (baimę) kaip demotyvuojantį veiksnį gyventojų aktyvumui atskleidžia Lietuvoje atlikti kiekybiniai tyrimai. Pavyzdžiui, 2007 m. NPLC tyrime dauguma respondentų, nesiėmusių aktyvių veiksmų teisės pažeidimų situacijose, kai tai galėjo padaryti, atsakė, jog pagrindinė to priežastis buvo nenoras nukentėti pačiam (44 proc.) Šis tyrimas parodė, kad 53 proc. gyventojų jaučiasi nesaugūs nuo nusikalstamų veikų, todėl nesaugumo jausmu gali būti paaiškinamas gyventojų nenoras pranešti apie pastebėtą nusikalstamą veiką. 2010 m. policijos departamento užsakyto tyrimo duomenimis 11 proc. respondentų nesutiktų padėti policijai, kadangi bijo nukentėti,[192] o 3 proc. bijo nusikaltėlių keršto. Vilniaus apskrityje 2010 m. vykdytoje apklausos duomenimis 13,2 proc. nesutiktų padėti policijos pareigūnams užtikrinti viešąją tvarką, nes bijo keršto.[193]

Su nusikalstamos veikos grėsmingumo ir tam tikro „neįveikiamumo" vertinamuoju požiūriu susijusi 2007 m. NPLC atliktame tyrime išryškėjusi piliečių nuostata: 22 proc. respondentų, kurie nesiėmė aktyvių veiksmų nusikaltimų grėsmės situacijose, pagrindine savo pasyvumo priežastimi nurodė, jog vieni jie nieko nepakeis. Manytina, jog toks elgsenos motyvas gali būti susijęs ir su objektyviomis aplinkybėmis, kadangi

[190] Žiūrėti: *Sakalauskas G., Čepas A., Nikartas S., Ūselė L.* Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės. Vilnius, Teisės institutas, 2012.

[191] Pabrėžtina, kad tik nedidelė oficialių policijos rėmėjų dalis, aktyviai talkininkauja policijai. Didesnė dalis, policijos pareigūnų teigimu, yra pasyvūs arba padeda tik epizodiškai.

[192] Atsakymų eiliškume šiai priežasčiai teko 3-oji vieta po požiūrio, kad policija blogai dirba ir turi susitvarkyti pati (23 proc.) bei senyvo amžiaus (20 proc.).

[193] Atsakymų eiliškume šiai priežasčiai teko 3-oji vieta po senyvo amžiaus priežasties (31,6 proc.) bei požiūrio, kad policija turi stengtis geriau dirbti (16,7 proc.).

egzistuoja situacijų, kai pastebėjus nusikalstamą veiką geriau nesikišti, kad nepadidėtų nukentėjusiųjų skaičius.[194] Kita vertus, kiekvienu atveju galimi netiesioginiai pagalbos būdai: tokie, kaip pasišalinimas iš konfliktinės situacijos ir iškvietimas teisėsaugos institucijų, įvykio detalių įsiminimas bei jų pateikimas policijos pareigūnams ir kt.[195]

2007 m. NPLC tyrimas išryškino subjektyvaus situacijos pavojingumo vertinimo veiksnį gyventojų aktyvumui, reaguojant į nusikalstamas veikas, – tai asmens vertinimas, kad situacija nebuvo labai rimta ir pavojinga (36 proc.), nors tuo metu suprato, jog jie mato, kad daroma nusikalstama veika. Viena vertus, asmenys gali klysti dėl veikos pavojingumo, juk dažniausiai pastebi tik tam tikrą epizodą.[196] Antra vertus, kyla klausimas, ar taip nekuriama asmeninė, vėliau ir visuomenės tolerancija nusikalstamoms veikoms kaip „nebylus pritarimas".[197]

Kita svarbi kliūtis – gyventojų įsitikinimas, kad prevencinės ir saugumo užtikrinimo veiklos – policijos prerogatyva. Ypač tokia nuostata dominuoja apklausose apie gyventojų norą padėti policijai: 2010 m. tyrimo duomenimis, nenoro padėti policijai motyvu daugiausiai buvo įvardytas blogas policijos darbas ir požiūris, kad pareigūnai turi susitvarkyti patys (23 proc.). Vilniaus apskrityje 2010 m. vykdytoje apklausoje tai buvo antra priežastis po senyvo amžiaus, kaip dalyvavimo kliūties (16,7 proc.). 2007 m. NPLC tyrimo duomenimis, ši priežastis, lyginant su kitais respondentų atsakymais, ne tokia dominuojanti: į klausimą, kodėl nesiėmė aktyvių veiksmų, kai tai galėjo padaryti (nusikalstamų veikų situacijose), 17,3 proc. atsakė, kad tai – policijos darbas.[198] Mažesnį šios priežasties įvardijimą galėjo sąlygoti ir mažesnis galimų atsakymų variantų skaičius pastarajame tyrime, ir klausimo formuluotė, kuri neindikuoja pagalbos policijai. Nenoras padėti šiai konkrečiai institucijai gali būti susijęs ir su nepasitikėjimu ja.

Taigi lyginant su bendru pilietiniu aktyvumu, individualusis dalyvavimas prevencijoje susiduria su papildomomis kliūtimis, kurios susijusios su padidintos rizikos ir grėsmės suvokimu šioje veiklos srityje, atitinkamai atsargesniu savo galimybių vertinimu (ypač atsižvelgiant į amžių bei fizines galimybes). Taip pat galima teigti, kad ši sritis nepakankamai suvokiama kaip savanorystės ar pilietinio dalyvavimo veikla, priskiriant ją valstybės institucijų, ypač policijos veiklos prerogatyvai.

Kolektyvinio dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje rodikliai

Galima išskirti šias kolektyvinio dalyvavimo formas:

1. Natūralus, formaliai neapibrėžtas dalyvavimas, kurį galima apibūdinti kaip spontanišką gyventojų neformalios socialinės kontrolės veiklą, nukreiptą į bend-

[194] Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2008.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336

[195] Ten pat.

[196] Pažymėtina, kad dauguma tyrimo respondentų (48,3 proc.) įvardijo, jog daugiausiai susidūrė su (jų suvokimu) viešosios tvarkos pažeidimų požymius atitinkančiais įvykiais, kurie ne visada gali būti suvokiami kaip itin pavojingi bei reikalaujantys įsikišimo.

[197] Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2008.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336

[198] Lyginant su kitais atsakymais, ši priežastis nebuvo įvardyta itin dažnai: pavyzdžiui, baimę nukentėti nurodė 44,4 proc., suvokimas, kad tai nebuvo pavojinga situacija – 35,8 proc., įsitikinimas, kad vienas nieko nepakeisiu – 22,2 proc.

ruomenei nepageidaujamo elgesio situacijas, pavyzdžiui, kaimynų draugiškais santykiais paremtas susitarimas (ne visada aiškiai išreikštas) saugoti vieni kitus ir vieni kitų turtą.

2. Tikslinis – formalus dalyvavimas, gyventojų organizuota veikla, turinti aiškų nepageidaujamo elgesio prevencijos tikslą, išreikšta aiškiu, neretai ir oficialiu susitarimu. Dažniausia tokios veiklos forma – Saugios kaimynystės susitarimai, kuriuose svarbus vaidmuo skiriamas gyventojų bendradarbiavimui su policija.

Lietuvoje abi šios formos tiek kiekybiškai, tiek kokybiškai yra labai mažai tirtos. Vienintelis kiekybinis tyrimas, kuriame buvo siekiama atskleisti neformaliojo kolektyvinio dalyvavimo paplitimą, buvo 2006 m. Teisės instituto mokslininkų atliktas Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Lietuvoje.[199] Respondentų buvo klausiama apie jų turimas būsto apsaugos priemones. Tyrimo rezultatai parodė, kad daugiausiai (33,4 proc.) naudojama priemonė – draugiškas susitarimas tarp kaimynų stebėti vienas kito namus. Kita priemone – oficialia kaimynų stebėjimo sistema, kurią galima įvardinti jau formaliu kolektyviniu dalyvavimu, naudojosi tik 1,5 proc. respondentų.

Lietuvoje vis labiau plintanti formalaus (oficialaus) kolektyvinio bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje forma – „Saugios kaimynystės" veiklos. Policijos departamento duomenimis, Lietuvoje veikė 1083 saugios kaimynystės grupės. Tačiau šie registruoti skaičiai dar neatspindi faktinio gyventojų įsitraukimo lygmens. NPLC 2010 m. atliko Saugios kaimynystės tyrimą Vilniaus mieste,[200] kuriuo siekė atskleisti, kiek ir kaip gyventojai įsitraukia į saugios kaimynystės veiklas ir ar apskritai žino apie saugią kaimynystę. Tyrimo metu buvo apklausiami gyventojai iš gyvenamųjų namų bendrijų, kurios yra pasirašiusios saugios kaimynystės sutartis su policija. Kaip parodė tyrimo rezultatai, tik nedidelė dalis gyventojų apskritai žino, kad jų name egzistuoja saugios kaimynystės veikla. Pabrėžtina, kad net ketvirtadalis žinančiųjų negalėjo nieko pasakyti, kokios konkrečiai saugios kaimynystės veiklos yra įgyvendinamos jų bendruomenėje (42 iš 166). Beveik pusė respondentų nežinojo, ar jų bendrija yra pasirašiusi sutartį. Tokie rezultatai parodo, kad saugi kaimynystė sunkiai pasiekia didesnę dalį Vilniaus miesto gyventojų net ir tose bendruomenėse, kurios yra pasirašiusios saugios kaimynystės sutartis.[201]

Aukščiau aptarti tyrimų rezultatai rodo, kad nemaža dalis gyventojų individualiu lygmeniu yra linkę dalyvauti saugumo užtikrinimo veiklose. Tai kartu tarsi leidžia daryti prielaidą apie nemažą Lietuvos visuomenės potencialą saugumo užtikrinimo veiklose. Tačiau kolektyvinio dalyvavimo tikslinėse teisės pažeidimų (nusikalstamumo) prevencijos veiklose mastai yra kur kas mažesni. Mažiausias dalyvavimas yra tikslinėse formaliose prevencijos veiklose, kurios reikalauja konkrečių įsipareigojimų ir laiko sąnaudų.

Žmonių pasyvumo problemą atskleidė ir disertanto atliktas kokybinis tyrimas. Pagrindinė problema, kurią pabrėžė tiek policijos pareigūnai, tiek bendruomenių lyderiai, organizuojantys ar prisidedantys prie saugios aplinkos užtikrinimo ir/ar teisės pažeidimų prevencijos vietos bendruomenėse, tai gyventojų abejingumas, nenoras prisidėti prie saugios aplinkos savo gyvenamojoje vietovėje užtikrinimo. Aptarti kiekybiniai tyrimai rodo, kad gyventojai tarsi nori prisidėti ir daugeliu atvejų, jų teigimu,

[199] Plačiau apie tyrimą žr.: *Gečėnienė S., Kalpokas V., Malinauskaitė J., Mališauskaitė-Simanaitienė S. Matijaškaitė A.* Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Lietuvoje. Baigiamoji ataskaita. Vilnius. Teisės institutas, 2007.

[200] Saugios kaimynystės veikla Vilniaus mieste. Vilnius, NPLC, 2010.: http://www.nplc.lt/lit/tyr/SK-tyrimas.pdf

[201] Plačiau apie dalyvavimo bendruomeninėje prevencinėje veikloje veiksnius žiūrėti šio darbo 3.1 skyriuje.

jie yra aktyvūs (įsikišdami į teisės pažeidimų situacijas), tačiau praktikoje pareigūnai, ieškantys gyventojų pagalbos, susiduria su paradoksu – kai kalbama apie dalyvavimą konkrečioje kryptingoje prevencinėje veikloje, tas noras pradingsta:

Bet pas mus, aš sakau, pagal bendruomenių sąmonę, kokia ji yra šiandienai, nu nežinau, nėra iniciatyvos iš bendruomenių dar tiek. Vieni kiti, nors*, va, sako, apklausos būna, visa kita – ir policijos rėmėjais jie būt norėtų, ir saugioj aplinkoj dalyvaut norėtų, bet kai realiai pasiūlai ir išaiškini ką reik*ės daryt ar kaip, jei nors, aišku, *pastangų reikės savo, – tai ir baigiasi tie norai. Tai va, taip kažkaip deklaruojama, kad vat nieko ten nedaro ta policija ir mes norėtumėm, bet mūsų ten neskatina kažko daryt. Bet kai realiai pradedi su jais dirbt, tai vat, ta siena vis tiek atsiranda (A)*

Čia, remiantis šiame skyriuje pateikta analize, būtų svarbu atkreipti dėmesį į šiuos aspektus:

- *Pirma*, gyventojų apklausos labiau atspindi individualų jų aktyvumą ir jo potencialą, tuo tarpu kokybinis disertanto tyrimas labiau iškelia abejingumo problemą kolektyvinės saugumo užtikrinimo veiklos kontekstu. Tai gali būti susiję su silpnų socialinių (bendruomeniškumo) ryšių bei susvetimėjimo problema, taip pat apskritai nedideliu žmonių polinkiu bendrauti sprendžiant savo gyvenamosios vietovės saugumo problemas.
- *Antra*, gyventojai gali savaip suvokti būdus, kuriais jie nori prisidėti. Kaip minėta, kiekybiniai tyrimai pateikia mažai duomenų apie tai, kaip gyventojai yra linkę padėti įgyvendinti prevencinę veiklą savo bendruomenėje. Aukščiau aptarta gyventojų nuomonės apie 1 – ojo policijos komisariato veiklą apklausa atskleidžia tendenciją, jog kuo daugiau veikla reikalaujanti įsipareigojimų ir laiko sąnaudų, tuo mažesnis gyventojų noras joje dalyvauti.[202] Tai paaiškina kur kas mažesnį gyventojų norą (polinkį) įsitraukti į organizuotą kolektyvinę prevencijos veiklą, kadangi ją būtent ir galima vertinti kaip daug žmogaus asmeninių resursų reikalaujantį dalyvavimą.
- *Trečia*, bendruomenių atstovai pažymėjo, kad gyventojams trūksta informacijos; jie mažai žino apie galimybes įsitraukti į saugios aplinkos užtikrinimą. Informacijos stokos problema gali būti siejama su tuo, kad neretai policijos darbas su bendruomenėmis, kaip teigia pastarųjų atstovai, būna nereguliarus.[203]
- *Ketvirta*, priklausomybė nuo kito (pvz., policijos) iniciatyvos. Aukščiau apžvelgti tyrimai rodo, kad viena pagrindinių piliečių individualaus nedalyvavimo priežasčių – manymas, kad prevencinė veikla yra policijos prerogatyva.

---

[202] Šio tyrimo duomenimis gyventojai gana noriai padėtų policijai pranešdami apie nusikaltimus (81 proc.), liudytų (63,8 proc.), tačiau kur kas mažiau norėtų prisidėti patruliuodami (10,5 proc.).

[203] Ištraukos iš interviu su bendruomenių atstovais: *„Aš buvau tokiuose susitikimuose, bet čia irgi, aš sužinojau per mūsų seniūniją. Čia, vat, kažkaip, žinot, jie... nežinau, ta informacija nedaeina iki to gyventojo. Dėl ko taip? Nu, ji nedaeina, ji kažkur sustoja seniūnijoj ar dar kažkur, ir nedidelis tik ratas žmonių apie tai žino. Galbūt taip tiems žmonėms, kurie kažkur gyvena, kad iki daeidavo tokia informacija, kad žinodavo „aha, kažkas darosi". Ir norint kažką padaryt, reik pagalvot, kaip žmonės apie tai sužinotų. O tai, kaip niekas nieko nežino, tai geriausiai taip paprasčiausiai."*

„Aš jos negaunu (informacijos), pati susirandu internetu. Apie saugią kaimynystę pati sužinojau, nieks nieko neskelbia. Reikia visa tai pasakot žmonėms per žinias – pats tinkamiausias laikas. Žmonės turi žinoti, tuo nepasirūpinama ir trūksta informacijos."

Kaip rodo kiekybiniai pilietinio aktyvumo tyrimai, taip pat disertanto kokybinis tyrimas, viena pagrindinių piliečių įsitraukimo į socialines veiklas paskatų – bendruomenės lyderių buvimas bei aktyvi jų skatinamoji veikla. Kaip rodo pilietinės galios indekso tyrimai, bendruomenių aktyvas Lietuvoje dar nėra pakankamai stiprus, lyginant su vakarų valstybėmis.[204]

- *Penkta*, „daug kalbų – mažai darbų" fenomenas. Darytina prielaida, jog tarp didelės dalies gyventojų egzistuoja polinkis savo norus ir galimybes įvardyti pozityviai, tačiau tokie norai retai realizuojasi praktiniame lygmenyje.

Svarbu pabrėžti, kad visgi priežastys, lemiančios gyventojų nenorą įsitraukti, gali būti labai įvairios ir kiekvienu atveju labai skirtingos: vienas žmogus neįsitrauks dėl to, kad turi didelę šeimą ar daug dirba, todėl paprasčiausiai tam neturi laiko; antras galbūt pasižymi uždaru asmenybės tipu, ir nėra linkęs bendrauti; trečias galbūt pats daro pažeidimus, arba juos daro jo geras draugas ar kaimynas, todėl jis visai nenori dalyvauti veiklose, nukreiptose prieš jį patį ar kitą, jam artimą asmenį; ketvirtas galbūt norėtų dalyvauti, bet nieko nežino apie tokią galimybę arba nėra iniciatyvus ir pan.

Nagrinėjant gyventojų dalyvavimo aktyvumo problematiką, svarbu pabrėžti tai, kad nerealu tikėtis masinio gyventojų įsitraukimo į saugumo užtikrinimo veiklas, ypač tokias, kurių pobūdis reikalauja didesnių įsipareigojimų, laiko, materialinių resursų ir pan. Gyventojai gali rinktis patogesnę, mažiau resursų reikalaujančią nusikaltimų vengimo taktiką.[205]

Vertinant gyventojų įsitraukimą ir dalyvavimą, svarbu atskirti natūralią neformalios socialinės kontrolės elgseną ir kolektyvinę organizuotą veiklą, nukreiptą į teisės pažeidimų prevenciją. Natūrali neformalios socialinės kontrolės elgsena yra sąlygota gyventojų savybių, pasitikėjimo, kurio išraiška gali būti individuali ar/ir kolektyvinė reakcija į teisės pažeidimų situacijas. Tokių asmenų didelis skaičius populiacijoje yra svarbus nusikalstamumo kontrolės indikatorius, parodantis kiek žmonės yra nepakantūs teisės pažeidimams ir kiek jie yra aktyvūs įsikišant į problemines situacijas.

Organizuota, kryptinga neformali socialinė kontrolė tampa prevencine veikla, kuriai specialiai rengiamasi, kuri organizuojama ir pan. Tai nebėra tik natūrali žmogaus reakcija į tam tikras situacijas. Tai organizuota tęstinė veikla, nukreipta į tam tikros problemos sprendimą. Natūralu, kad tokiai veiklai reikalingi įsipareigojimai, taip pat laiko, o kai kada ir materialiniai ištekliai. Svarbus ir subjektyvusis elementas – gyventojų interesai ir tokios veiklos poreikis. Logiška, kad tokiose veiklose dalyvaus tik nedidelė gyventojų dalis.[206]

---

[204] Žr. Žiliukaitė R.: Pilietinių veiklų rizikos ir motyvacija dalyvauti pilietinėse veiklose šiandieninėje Lietuvos visuomenėje // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2010 2(27).

[205] Pavyzdžiui, 2005 m. Teisės instituto viktimologinio tyrimo duomenimis, didelė dalis gyventojų siekdami apsisaugoti nuo nusikalstamų veikų, vengia vaikščioti viešose vietose tamsiu paros metu.

[206] Plačiau apie kolektyvinio dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje masto ribotumą žiūrėti šio darbo 3 dalies 2 skyriuje.

2.2 Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje formos Lietuvoje

Vertinant, kaip bendruomenės Lietuvoje įsijungia į saugumo užtikrinimą ir tvarkos palaikymą, pirmiausia reikėtų išskirti dvi pagrindines subjektų grupes:

Specialieji subjektai. Jų funkcijos arba viena iš funkcijų yra saugumo užtikrinimas.

Tarp jų paminėtinos gyventojų kaimynysčių bendruomenės (gyvenamųjų namų, gatvių, mikrorajonų) Visuomeninės saugumo užtikrinimo subjektai (policijos rėmėjai, „Stabdyk nusikalstamumą“, Lietuvos Šaulių sąjunga ir kt.).

Bendrieji subjektai. Jie visuomenės saugumo užtikrinime dalyvauja netiesiogiai. Tai, pavyzdžiui, dienos centrai, vietinės religinės bendruomenės (parapijos, vietinės religinės organizacijos ir pan.), nacionalinio lygmens religinės bendruomenės ir organizacijos.[207] Taip pat į šią veiklą įsijungia kitos nevyriausybinės organizacijos (jaunimo, vaiko teisių apsaugos, užimtumo, ugdymo, žmogaus teisių, pagalbos nusikaltimų aukoms ir kt.). Netiesiogiai, bet saugumo užtikrinime taip pat dalyvauja ekologinės organizacijos, profesinės sąjungos ir kitos organizacijos.

Be minėtųjų subjektų Lietuvoje egzistuoja ir kitos visuomenės dalyvavimo formos, kuriomis bendruomenės gali prisidėti prie saugumo užtikrinimo. Pavyzdžiui, bendruomenių (visuomenės) atstovai patariamojo balso teisėmis gali būti įtraukiami į savivaldybės, policijos, valstybės institucijų struktūras.

Siekiant įvertinti geriausiąją Lietuvos patirtį bei įvardinti jos teigiamas ir problematiškas puses, šiame darbe pasirenkami specialieji subjektai, kurie tiesiogiai prisideda prie saugumo užtikrinimo ir tvarkos palaikymo. Taigi toliau bus nagrinėjamos tokios iniciatyvos kaip: policijos rėmėjų veikla, Lietuvos šaulių sąjungos įsitraukimas į saugumo užtikrinimą ir „Saugios kaimynystės“ bendruomenių ir savisaugos būrių kūrimasis.

Policijos rėmėjai: teisiniai ir praktiniai veiklos aspektai

Policijos rėmėjo sąvoka ir funkcijos

Policijos rėmėjai yra viena pagrindinių piliečių dalyvavimo, užtikrinant visuomenės saugumą, Lietuvoje formų. Bendruoju požiūriu, policijos rėmėjas – tai pilietis, visuomenės narys, teikiantis policijai pagalbą žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos klausimais bei padedantis užtikrinti socialinės aplinkos saugumą.[208]

Policijos rėmėjų statusą, funkcijas, teises bei pareigas nustato Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymas (toliau PR įstatymas). PR įstatymo 2 straipsnyje pateikiama policijos teisinė rėmėjo sąvoka: „*Policijos rėmėjas yra netarnaujantis policijoje ar Lietu-*

---

[207] Pavyzdžiui, nevyriausybinės Katalikų organizacijos kaip Caritas, Maltos ordinas ir kt. vykdo įvairius projektus, kaip nuteistųjų integracijos į visuomenę, darbo su socialinės rizikos vaikais ir šeimomis, pagalbos smurto prieš moteris ir prekybos žmonėmis bei prostitucijos aukoms. Šiais projektais padėdami nusikaltimų aukoms arba dirbdami prevencinį – socialinį darbą su rizikos asmenimis taip pat prisideda prie visuomenės saugumo užtikrinimo. Vis dėlto šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas tiesioginiam piliečių (bendruomenių) įsitraukimui į viešosios tvarkos palaikymą, priežiūrą ir saugumo užtikrinimą.

[208] *Kalesnykas R.* Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas gyventojams, bendradarbiavimas. – Vilnius: LTA Leidybos centras, 2000. p. 65.

vos kariuomenėje, įskaitant kario savanorio tarnybą, Lietuvos Respublikos pilietis, savanoriškai padedantis policijai šio bei kitų įstatymų ir teisės aktų nustatyta tvarka.“[209] Taigi galima teigti, kad policijos rėmėjai yra tam tikra savanorystės policijos institucijoje forma.

Lietuvos Respublikos Savanoriškos veiklos įstatymas nustato, kad savanoriška veikla – tai savanorio neatlygintinai atliekama visuomenei naudinga veikla, kurios sąlygos nustatomos savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu. PR įstatymas vertintinas kaip specialusis, savanoriškos veiklos policijoje, reglamentavimo įstatymas. Specifinė policijos veiklos sritis, apibrėžia policijos rėmėjo statusą ir reikalavimus jam. Pagal įstatymą policijos rėmėjams keliami tokie reikalavimai:

1) amžiaus cenzas (PR įstatymo 7 straipsnyje teigiama, kad policijos rėmėju gali tapti ne jaunesni kaip 18 m. amžiaus LR piliečiai);
2) kalba (būtinas reikalavimas – mokėti lietuvių kalbą);
3) asmens statusas (PR įstatymas įtvirtina nuostatą, kad policijos pagalbininku negali būti asmuo, teistas už įvairius nusikaltimus, policijoje arba kariuomenėje tarnaujantis asmuo, įskaitant ir karo savanorio tarnybą);
4) pretendento savybės (pilietis, norintis tapti policijos padėjėju, savo asmeninėmis ir moralinėmis savybėmis turi vykdyti policijos rėmėjo funkcijas);
5) savanoriškumas (pilietis policijos rėmėju gali tapti savo laisva valia, niekieno neverčiamas; dėl kokių nors nepriimtinų socialinių motyvų siekiantys materialinės arba kitokios naudos piliečiai neturėtų būti policijos pagalbininkai);
6) kiti reikalavimai (pilietis turi rašyti prašymą aptarnaujamos teritorijos policijos įstaigos vadovui, privalo dalyvauti policijos rėmėjų apmokymuose ir prisiimti įsipareigojimus, susijusius su dalyvavimu, užtikrinant visuomenės saugumą).[210] Policijos įstaigos vadovo įsakymu policijos rėmėjas, atsižvelgiant į jo prašymą ir į policijos įstaigos poreikius padėti jai tam tikroje srityje, įtraukiamas į policijos rėmėjų prie policijos įstaigos sąrašus.

Jei būtina, policijos rėmėjams organizuojamas atitinkamas mokymas. Pavyzdžiui, policijos rėmėjai, vykdydami jiems pavestas užduotis kartu su policijos pareigūnais, tik išlaikę įskaitą, turi teisę panaudoti fizinę ar psichinę prievartą.

Policijos rėmėjai turi atpažinimo ženklus: dėvi specialią liemenę su užrašu „Policijos rėmėjas“ bei turi policijos rėmėjo pažymėjimą. Šie skiriamieji ženklai nesuteikia jiems jokių galių ne tarnybos metu.

---

[209] Policijos rėmėjų veiklą Lietuvoje reglamentuoja šie teisės aktai: Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymas (1998 m. birželio 18 d. Nr. VIII-800); Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų nuostatai (patvirtinti Policijos generalinio komisaro 2002 m. rugsėjo 20 d. įsakymu Nr. 497); Judėjimo „Jaunieji policijos rėmėjai“ nuostatai (patvirtinti Policijos generalinio komisaro 1998 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. 160).

[210] *Kalesnykas R.* Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas gyventojams, bendradarbiavimas. – Vilnius: LTA Leidybos centras, 2000.

Policijos rėmėjų funkcijos[211] atitinka policijos uždavinius, numatytus Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatyme.[212] Tai leidžia policijos rėmėjus vertinti kaip policijos padėjėjus, įgyvendinant kai kurias jos funkcijas. Šis įstatymo numatytų funkcijų ratas yra gana platus – jis apima tiek reaktyvaus (prievartinio),[213] tiek labiau prevencinio pobūdžio veiklas ar pagalbos funkcijas.[214]

Praktikoje daugelio policijos rėmėjų veikla apsiriboja viešosios tvarkos saugojimu, t. y. patruliavimu gatvėse ar masiniuose renginiuose kartu su policijos pareigūnais. Tačiau atskirais atvejais jie dalyvauja vykdant tikslines priemones: padeda policijai išaiškinti nelegalios alkoholinių gėrimų apyvartos atvejus, vykdyti reidus turgavietėse, padeda užtikrinti viešąją tvarką sporto varžybų, diskotekų, seniūnijose vykstančių švenčių ir kitų masinių renginių metu. Kartu su policijos pareigūnais, Vaikų teisių apsaugos tarnybos ir Pataisos inspekcijos (probacijos) darbuotojais policijos rėmėjai prevencinių priemonių metu tikrina teistus asmenis, kuriems taikyti teismo apribojimai, taip pat lanko problemines šeimas. Kartu su policijos pareigūnais jie dalyvauja ir mobiliuose ekipažuose, patruliuodami kaimo vietovėse ir jaunimo susibūrimų vietose, tikrindami apleistas sodybas (dažnai tam naudoja ir savo transporto priemones). Policijos rėmėjų praktikoje yra buvę atvejų, kai jie dalyvavo operatyvinėje veikloje.

Policijos pareigūnų vertinimu policijos rėmėjai yra naudinga parama policijai atsižvelgiant į policijos žmogiškųjų išteklių trūkumą. Pavyzdžiui, įvairiose Lietuvos vietovėse, ypač mažesniuose miesteliuose, Policijos rėmėjų pagalba vertinama viešųjų renginių metu, kai trūkstant policijos pareigūnų, jie padeda palaikyti viešąją tvarką. Neretai būdami vietos bendruomenės gyventojais, jie sugeba labiau susikalbėti su vietos potencialiais pažeidėjais bei užglaistyti galinčias iškilti saugumo problemas.

---

[211] PR įstatymas numato šias policijos rėmėjų funkcijas:
1) užtikrinti žmogaus teises ir laisves;
2) saugoti viešąją tvarką;
3) prižiūrėti eismo saugumą;
4) kontroliuoti, kaip laikomasi aplinkos apsaugos ir tvarkymo reikalavimų;
5) užkardyti nusikaltimus bei kitus teisės pažeidimus ir juos atskleisti;
6) įgyvendinti teisės pažeidimų prevencijos priemones;
7) teikti visokeriopą pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo nusikaltimų, kitų teisės pažeidimų ar nelaimingų atsitikimų, arba tiems, kurių būklė bejėgiška;
8) gelbėti žmones ir turtą stichinės nelaimės ar kito ypatingo įvykio, keliančio grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai ar turtui, atveju;
9) kartu su policijos komisariatų nepilnamečių reikalų inspektoriais, globos ir rūpybos darbuotojais lankytis asocialiose šeimose nepilnamečių teisių užtikrinimo, jų nusikalstamumo prevencijos klausimais.

[212] Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymo 5 straipsnio 1 d. nustato, kad pagrindiniai policijos uždaviniai yra: 1) žmogaus teisių ir laisvių apsauga; 2) viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimas; 3) neatidėliotinos pagalbos teikimas asmenims, kai ji būtina dėl jų fizinio ar psichinio bejėgiškumo, taip pat asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų, kitų teisės pažeidimų, stichinių nelaimių ar panašių veiksnių; 4) nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencija; 5) nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atskleidimas ir tyrimas; 6) saugaus eismo priežiūra. (žr.: Valstybės Žinios, 2000, Nr. 90-2777).

[213] Pavyzdžiui, viešosios tvarkos saugojimas (praktikoje – tai dažniausiai patruliavimas kartu su policijos pareigūnais, eismo saugumo priežiūra, nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų užkardymas ir atskleidimas).

[214] Pavyzdžiui, gelbėti žmones ir turtą stichinės nelaimės ar kito ypatingo įvykio, keliančio grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai ar turtui, atveju; įgyvendinti teisės pažeidimų prevencijos priemones; kartu su policijos komisariatų savivaldybių policijos nepilnamečių reikalų inspektoriais, globos ir rūpybos darbuotojais lankytis asocialiose šeimose nepilnamečių teisių užtikrinimo, jų nusikalstamumo prevencijos klausimais.

Policijos rėmėjai taip pat teikia ir kitokią pagalbą: padeda organizuoti socialinius prevencinius projektus, steigia prizus organizuojamų konkursų nugalėtojams, spausdina lankstinukus ir pan. Tiesa, dažniausiai tokios iniciatyvos kyla iš verslo atstovų. Policijos pareigūnų teigimu, dalis tokių paramos teikėjų taip pat turi policijos rėmėjo statusą:

Yra tokių, kurie, sakykim, na, tų finansinių rėmėjų, kurie*, na,* tą supranta*, remdami policiją technika, popierium, ar ten kompiuteriais, finansuodami kažkokį renginį. Taip tai yra kita parama, taip vadinama yra aktyviais veiksmais, o yra kita parama. (P2)*

Vis dėlto ši paramos funkcija sukelia prieštaringų vertinimų: visu pirma tai nėra numatyta (bent jau tiesiogiai) įstatymo, antra, iškyla klausimas, dėl tokios praktikos teisėtumo (ar bent jau moralinio nepriekaištingumo).

Vieno ekspertų nuomone, tokia praktika yra ydinga ir nėra visiškai skaidri, kadangi tai kelia privačių interesų įtakos policijos veiklai pavojų:

Ne, čia yra ydinga, finansiškai nepraktikuojame [miesto pavadinimas] apskrityje tokių dalykų, nes tai yra ydinga, šiaip aš išvis skeptiškai žiūriu valstybės instituciją, kai iš pašalies ją finansiškai kažkas remia. Jeigu nepakanka valstybės, tarkim, finansavimo, geriau tada nebūna jokio, negu iš pašalinės kažkokio, nes gali būti ir interesų įvairūs konfliktai, ir panašiai, juk visuomenė nėra labai brandi pas mus. (P4)

Šio eksperto nuomone, policijos veikla turėtų būti finansuojama valstybės, oficialių fondų, projektinėmis lėšomis:

Tai vis tik turėtų būti prerogatyva valstybės – aprūpinti policiją <...> Tai blogai aš žiūriu, ydingai – tai turėtų būti valstybinės lėšos, projektinės lėšos įvairių fondų, bet ne privataus kapitalo. (P4)

Tokia eksperto nuomonė vertintina kaip pagrįsta, kadangi valstybės finansavimas ar projektinės lėšos iš oficialių fondų, padeda užtikrinti kontrolę bei įtvirtinti piktnaudžiavimo privačiomis lėšomis saugiklius.

Policijos rėmėjų statuso suteikimas materialinės paramos teikėjams, disertanto nuomone, nedera su savanorystės samprata ir jos esme. Nors jų veiklos sritis yra specifinė, visgi policijos rėmėjai yra savanoriai. Lietuvos Respublikos Savanoriškos veiklos įstatymas[215] nustato, kad savanoriška veikla – tai savanorio neatlygintinai atliekama visuomenei naudinga veikla, kurios sąlygos nustatomos savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu. Savanorystės veikla siejama su aktyvia veikla, pagalba organizacijai, kuri yra teikiama savanorišku darbu. Filantropija (šiuo atveju – materialinė parama policijos prevencinei veiklai) neturėtų būti laikoma savanoriška veikla.

Policijos rėmėjų teisės ir pareigos bei jų apimties problematika

Pastebėtina, kad daugelis policijos rėmėjų teisių[216] gali būti realizuotos tik kartu su policijos pareigūnais (išskyrus teisę reikalauti, kad asmenys laikytųsi viešosios tvarkos ir nepažeidinėtų įstatymų) ir daugelis jų yra susijusios su prievartos panaudojimu. Šis ri-

---

[215] Valstybės žinios, 2011, Nr. 86-4142

[216] PR įstatymas numato šias *policijos rėmėjų teises:*
1) įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka kartu su policijos pareigūnais panaudoti specialiąsias priemones;
2) reikalauti, kad asmenys laikytųsi viešosios tvarkos ir nepažeidinėtų įstatymų.
Kartu su policijos pareigūnais saugodami viešąją tvarką, policijos rėmėjai turi šias teises:
1) padėti policijos pareigūnams sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą įstatymų numatytais atvejais;

bojimas yra sąlygotas specifinių, policijos veiklai būdingų funkcijų, atlikimu bei galimu prievartos panaudojimu jas vykdant.

Kai kurie policijos rėmėjai bei juos palaikantys politikai norėtų didesnio savarankiškumo ir platesnių teisių bei funkcijų. Lietuvos Respublikos Seimą 2003 ir 2011 m. jau yra pasiekę du PR įstatymo pakeitimo ir papildymo projektai,[217] kuriuose numatytos platesnės policijos rėmėjų teisės, t.y. įgyvendinti su prievartos panaudojimu susijusias funkcijas bei panaudoti specialiąsias priemones nedalyvaujant policijos pareigūnams. Abu projektai buvo atmesti. Daugelis institucijų dalyvavusių PR įstatymo projekto svarstymo procese pateikė tokias nuomones[218] dėl policijos rėmėjų savarankiškumo padidinimo:

- *Pirma,* išplėtus teises naudoti prievartą, policijos rėmėjai įgytų viešojo administravimo įgaliojimus ir prilygtų pareigūnams, o tai sukeltų pavojų žmogaus teisių užtikrinimui, kadangi policijos rėmėjai, priešingai nei policijos pareigūnai, nėra statutiniai valstybės tarnautojai, kuriems taikomi specialūs reikalavimai ir apribojimai, tuo siekiant užtikrinti tinkamą jiems suteiktų plačių teisių ir įgaliojimų vykdymą.
- *Antra*, siekiant policijos rėmėjų teisių išplėtimo nekeliamas kvalifikacijos, profesionalumo ir specialaus pasirengimo klausimas. Pasak Vyriausybės nuomonės dėl 2011 m. projekto, kitaip nei prievartos priemones naudojantiems polici-

---

2) įstatymų nustatyta tvarka įeiti į gyvenamąsias ir kitas patalpas, kad būtų užkirstas kelias nusikalstamai veikai ar sulaikytas nusikaltėlis, stichinės nelaimės ar kito ypatingo įvykio, keliančio grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai ar turtui, atveju;

3) jei įtariama, kad yra padaryta nusikalstama veika ar administracinis teisės pažeidimas, stabdyti transporto priemones.

Policijos rėmėjui, kartu su policijos pareigūnu atliekančiam policijos įstaigos vadovo pavestas užduotis, gali būti išduotos specialiosios priemonės. Kaip antai: policijos ginkluotėje esančios lazdos, dujų balionėlis, antrankiai bei surišimo priemonės.

[217] Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių paikeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projektas. IXP-2985; Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-1763(2), Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1764(2). Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1764(2) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1765(2).

[218] Žr.: Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu projekto (IXP-2985). 2003 m. Gruodžio 22 d.; Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projekto Nr. XIP-1763(2), Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-1764(2) ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-1764(2) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-1764(2) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-1765(2)", 2011 m. gegužės 4 d. Nr. 525; Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių Papildomo komiteto išvados "Dėl Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projekto (XIP-1763(2)). 2011 m. gegužės 25 d. Nr. XIP-1763(2).

jos pareigūnams ir kitiems vidaus tarnybos sistemos pareigūnams, policijos rėmėjams netaikomi Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statute[219] nustatyti specialūs sveikatos būklės, fizinio, psichologinio pasirengimo, išsilavinimo, nepriekaištingos reputacijos reikalavimai, policijos rėmėjų veikla nesaistoma priesaika, policijos rėmėjai, kitaip nei policijos pareigūnai, neturi būti specialiai parengti ir periodiškai tikrinami, ar sugeba veikti situacijose, susijusiose su fizinės prievartos, šaunamojo ginklo ar sprogstamųjų medžiagų panaudojimu (Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 23 straipsnio 9 dalis). Todėl policijos rėmėju faktiškai gali tapti kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, pavyzdžiui, asmuo, neturintis vidurinio išsilavinimo, turintis galiojančių administracinių nuobaudų ar net anksčiau teistas, jei teistumas yra išnykęs ar panaikintas.[220]

- *Trečia*, policijos rėmėjų veikla yra mažiau kontroliuojama, todėl taip sudaroma potenciali galimybė piktnaudžiauti suteiktų įgaliojimų ribose, nuo ko apsaugoti nepakanka vien baudžiamosios atsakomybės numatymo.
- *Ketvirta*, buvo pabrėžiama, jog nėra tikslingas specialių teisių panaudoti prievartą suteikimas, kadangi įgyvendindamas savo pilietines teises, policijos rėmėjas gali ir taip nevaržomai atlikti reikalingus veiksmus, siekdamas sulaikyti asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinimosi (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 29 straipsnis), ir tokiu būdu realizuoti savo pilietinę pareigą.
- *Penkta*, iškeltas žalos, sukeltos, padarytos vykdant policijos rėmėjo įgaliojimus, atlyginimo klausimas. Numačius žymiai platesnius įgaliojimus, policijos rėmėjo veikla tampa susijusi su daug didesnės žalos padarymo rizika. Neteisėtais policijos pareigūnų veiksmais padarytą žalą atlygina valstybė Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymo nustatyta tvarka. Policijos rėmėją prilyginus valdžios funkcijas vykdančiam asmeniui, tokia pareiga, remiantis Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.271 str., taip pat tektų valstybei nepaisant policijos rėmėjo kaltės. Abejotina, ar valstybė galėtų prisiimti tokius finansinius įsipareigojimus. Juo labiau, nėra nustatyta regreso (atgręžtinio reikalavimo) teisė ir jos realizavimo mechanizmas iš žalą padariusio asmens. Privalomo civilinės atsakomybės draudimo nustatymas būtų iš esmės neįmanomas, kadangi policijos rėmėjas iš savo veiklos negauna pajamų, o jo apmokėjimas iš valstybės biudžeto pareikalautų dar daugiau lėšų.

---

[219] Valstybės žinios., 2003, Nr. 42-1927.

[220] Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projekto Nr. XIP-1763(2), Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-1764(2) ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-1764(2) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-1764(2) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-1765(2)", 2011 m. gegužės 4 d. Nr. 525.

- Šešta, siekis išplėsti policijos rėmėjų teises, susijusias su prievartos panaudojimu, buvo kritikuojamas kaip turintis sąsajų su siauru požiūriu į policijos rėmėjų funkcijas tik kaip į viešosios tvarkos palaikymą, patruliavimą ir pan. Pavyzdžiui, dėl 2003 m. projekto LR vidaus reikalų ministerijos pateiktoje nuomonėje teigiama: *„Policijos rėmėjų įstatymo 1 straipsnyje yra nustatyta, kad policijos rėmėjai yra Lietuvos Respublikos piliečiai, talkinantys policijai, tačiau šioje situacijoje sąvoka „talkinimas" yra suvokiama iškreiptai, kaip poreikis padėti policijai papildomų pajėgų sutelkimu. Prievarta visada kelia grėsmę žmogaus teisėms ir laisvėms. Kaip rodo užsienio šalių praktika, policijos ir visuomenės bendradarbiavimas užtikrinamas kitais metodais – organizuojant forumus, skatinant visuomenę teikti policijai reikalingą informaciją ir panašiai. Policijos rėmėjai labiau padėtų policijai užtikrinant viešąją tvarką, visuomenės saugumą bei tiriant nusikaltimus, jeigu laiku suteiktų reikalingą ir svarbią informaciją, propaguotų teigiamą policijos įvaizdį, vykdytų šviečiamąją – mokomąją veiklą, o ne naudotų prievartos ir specialiąsias priemones."*[221]

Vertinant PR įstatymo numatytas policijos rėmėjų pareigas,[222] darytina išvada, jog policijos rėmėjai visuomenės saugumo užtikrinimo srityje turi daugiau pareigų nei kiti piliečiai, nesantys statutiniai pareigūnai. Paprastai teisės pažeidimų užkardymas, pagalbos teikimas ir pan. yra piliečio teisė, o ne pareiga. Policijos talkininko statusas šias teises paverčia pareigomis. Iškyla klausimas, ar šias pareigas policijos rėmėjai privalo vykdyti visada, ar tik policijos pavestų funkcijų atlikimo metu? Policijos rėmėjai, nepaisant specifinės veiklos srities, vis dėlto yra savanoriai, todėl ypač svarbus kriterijus – laisva valia. Savanoriškoje veikloje asmens įpareigojimai yra susiję tik su jo atliekamu darbu – teisiniai įpareigojimai ne savanoriško darbo metu prieštarauja savanorystės esmei.[223] Todėl manytina, kad šios policijos rėmėjų pareigas nustatančios normos turi galioti tik PR įstatymo numatytų funkcijų atlikimo metu. Policijos rėmėjai turi būti nepriekaištingos reputacijos, tačiau niekas negali versti jo kaip piliečio, kuris tuo metu nevykdo įstatymo numatytų funkcijų, daryti daugiau to, ko įstatymai reikalauja iš visų piliečių.

---

[221] Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu projekto (IXP-2985). 2003 m. gruodžio 22 d.

[222] Policijos rėmėjai turi šias pareigas:

1) gavę pranešimą apie daromą nusikaltimą ar kitokį teisės pažeidimą, pastebėję rengiamą ar daromą nusikaltimą ar kitokį teisės pažeidimą, imtis priemonių užkirsti jam kelią, nedelsdami pranešti policijai, organizuoti įvykio vietos apsaugą, kol atvyks policijos pareigūnai, nustatyti liudytojus, suteikti kitokią pagalbą policijos pareigūnams, tiriantiems nusikaltimo ar teisės pažeidimo aplinkybes;
2) suteikti neatidėliotiną medicinos pagalbą nukentėjusiesiems, bejėgiškos būklės asmenims;
3) imtis visų galimų priemonių asmens, valstybės, įmonių, įstaigų ir organizacijų turtui gelbėti stichinių nelaimių, katastrofų, avarijų ir kitų ypatingų įvykių atvejais;
4) laikyti paslaptyje konfidencialią informaciją ar patikėtas tarnybos paslaptis;
5) atlikdami pavestas funkcijas, nešioti nustatyto pavyzdžio atpažinimo ženklą, prisistatyti, pateikti policijos rėmėjo pažymėjimą;
6) laikytis įstatymų, kitų teisės aktų, patikėtas užduotis atlikti laiku ir tiksliai;
7) atlikdami savo funkcijas, privalo gerbti ir užtikrinti žmogaus teises bei laisves.

[223] Plačiau apie savanorystės esminius požymius žiūrėti: *Sakalauskas G. Čepas A., Nikartas S., Ūselė L.* Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės. Vilnius, Teisės institutas, 2012, p. 9 – 18.

Policijos rėmėjų darbo organizavimas ir skatinimas

Policijos rėmėjai yra finansuojami iš valstybės biudžeto. Policijos departamentas skiria finansavimą teritorinėms policijos įstaigoms, specialiai policijos rėmėjų veiklai remti. Lėšos skiriamos ne policijos rėmėjų atlyginimams (jie dirba savanoriškai), bet reikalingoms priemonėms ir jų veikloms. Pavyzdžiui, 2007 ir 2008 m.buvo skirta po 225 tūkst. Lt. Iš šių lėšų įsigyta policijos rėmėjų veiklai reikalingų priemonių: liemenių, skiriamųjų ženklų, fotoaparatų, spec. priemonių, žibintuvėlių ir kt., taip pat panaudota mokymo priemonėms (išleistas informacinis metodinis leidinys policijos rėmėjams). Aktyviausi policijos rėmėjai paskatinami suvenyrais, dovanomis padėkos raštais, premijomis. Pastaruoju metu finansavimas žymiai sumažintas,[224] todėl pasak policijos pareigūnų turima kur kas mažiau galimybių ne tik policijos rėmėjus paskatinti finansiškai, tačiau ir aprūpinti juos jų veiklai reikalingomis priemonėmis, pavyzdžiui, apranga (pavyzdžiui, striukėmis, kepuraitėmis ar pan.). Pagal PR įstatymą policijos rėmėjams yra suteikiamos tam tikros socialinės garantijos, nukentėjus funkcijų atlikimo metu.[225]

Policijos rėmėjai yra glaudžiai susiję ne tik su policijos funkcijomis, tačiau ir su policijos institucine ir teritorine struktūra: jų priėmimas, veiklos organizavimas, mokymas yra įgyvendinamas per policijos instituciją. Pavyzdžiui, PR įstatymo 3 straipsnis nustato, jog policijos įstaigos vadovo įsakymu, policijos rėmėjas, atsižvelgiant į šio prašymą ir į policijos įstaigos poreikius padėti jai tam tikroje srityje, įtraukiamas į policijos rėmėjų prie policijos įstaigos sąrašą. Asmenys, įtraukti į policijos rėmėjų prie policijos įstaigos sąrašus, policijos įstaigos vadovo sprendimu įstatyme numatytoms policijos rėmėjo funkcijoms atlikti, gali būti paskirti į policijos vadovaujamas organizacines struktūras, sudarytas teritoriniu ar policijos veiklos krypties principu. Policijos rėmėjas, paties prašymu ir suderinus su kitos policijos įstaigos vadovu, gali būti perkeltas į kitos policijos įstaigos policijos rėmėjų prie policijos įstaigos sąrašą.

Policijos rėmėjai neturi hierarchinės struktūros, tai yra tarp jų pačių nėra jokių pavaldumo santykių. Jų veiklą koordinuoja to miesto teritorinėje policijos įstaigoje paskirtas atsakingas pareigūnas.[226] Tam tikrais atvejais siekiant palengvinti veiklų organizavimą, policijos rėmėjai suskirstomi (arba patys susiskirsto) į mažesnes grupeles, kuriose vienas kuris nors policijos rėmėjas palaiko kontaktą su koordinatorium ir perduoda informaciją kitiems jo grupėje esantiems policijos rėmėjams, pavyzdžiui, kai reikia pakviesti policijos rėmėjus budėjimui, patruliavimui ir pan.

Policijos rėmėjai paprastai dirba savo gyvenamajame mieste (ar rajone). Vilniaus mieste paprastai dirbama pagal iš anksto nustatytą grafiką – mažiausiai du kartus per mėnesį turi išvykti patruliuoti. Vienas policijos rėmėjas gali dirbti lydimas ne mažiau dviejų policijos pareigūnų. Be pareigūnų palydos policijos rėmėjas automatiškai netenka savo galių ir gali veikti tik vadovaudamasis eiliniam piliečiui priklausančiomis teisėmis ir pareigomis. Kitose Lietuvos miestuose (rajonuose) praktika gali šiek tiek skirtis,

---

[224] Pavyzdžiui, 2010 m. policijos rėmėjų ir saugios kaimynystės veiklai visoje Lietuvoje buvo skirta 20 000 Lt.

[225] Plačiau žr. PR įstatymo 11 str.

[226] *Ne ne ne ne, hierarchijos nėra, yra atsakingas policijos pareigūnas, kuris turi duomenis visų rėmėjų ir, pavyzdžiui, kokie yra poreikiai tų policijos pareigūnų rėmėjų, tada jis susiskambina su tais rėmėjais, kuriuos nori matyti. Žiūri, aišku, pagal sąrašą, kas kiek pradirbęs tų valandų, kad neperdirbti, bet yra tokių rėmėjų, kurie veržiasi visą laiką dirbti, kada tiktai šaukia, tada tiktai dirbti. Tai vat, ta prasme, tiesiog sudėlioji: poreikis rėmėjų – penkis randi. (P1)*

pavyzdžiui, Lietuvos mastu yra labiau paplitusi praktika policijos rėmėjus kviesti padėti policijai palaikyti viešąją tvarką masiniuose renginiuose. Tokiu atveju vienam policijos pareigūnui gali būti paskirta ir daugiau policijos rėmėjų:

duoda tam tikrą sektorių – 2 pareigūnai ir 5 rėmėjai, ir jie prižiūri parkavimą automobilių, tvarką prižiūri, kad vagysčių nebūtų, ir rėmėjai ten dirba tam sektoriui, ne tai, kad patruliuoja gatvėje, bet turi tam tikrą sektorių, kuriame dirba visa ta krūva – 7 žmonės. (P1)

<...> jiems, kaip sakykim, kaip mini modelis būtų, tarkim, 3 policijos rėmėjai, vienas pareigūnas ir tas pareigūnas bus toj vietoj tos grupės vadovas, kuris skirs užduotis ir nurodys kur kam ką – atlikt kokioj vietoj, kur patruliuot, kur pasaugot kokią sankryžą ir taip toliau. (P10)

Gyventojų įtraukimas į policijos rėmėjų veiklą

Policijos departamento duomenimis,[227] 2011 m. Lietuvoje iš viso buvo 3405 suaugusieji policijos rėmėjai ir 1873 jaunieji policijos rėmėjai (2010 m. – atitinkamai 3942 ir 1500, 2009 m. – 3863 ir 1529, 2008 m. – 4019 ir 1451, 2007 m. – 4401 ir 1476). Šias sąlygines suaugusių policijos rėmėjų mažėjimo tendencijas galima paaiškinti tuo, kad nuo 2009 m. imtasi griežčiau peržiūrėti policijos rėmėjų sąrašus ir šalinti iš policijos rėmėjų gretų neaktyvius asmenis. Taip pat dalis policijos rėmėjų emigravo iš Lietuvos.

2009 m. Lietuvos policijai rėmėjai talkino 32880 valandas ir padėjo išaiškinti 99 nusikalstamas veikas bei 2751 administracinį teisės pažeidimą.

Šie skaičiai rodo, kad policijos rėmėjų veikla nėra masinis reiškinys Lietuvoje. Tai galima sieti tiek su dar neseniai besiformuojančiomis savanorystės tradicijomis, tiek su gana pasyvia pilietine veikla, kurią įvardijo tiek disertanto apklausti bendruomenių atstovai, tiek policijos pareigūnai.[228]

Policijos rėmėjų veikla reikalauja nemažų individualių asmens resursų. Būtent laiko stoka ekspertų buvo įvardyta kaip viena pagrindinių mažo aktyvumo priežasčių. Didelė dalis policijos rėmėjų negali skirti itin daug laiko padedant policijai, kadangi turi ribotus laiko išteklius: daugelis yra dirbantys, šiai veiklai gali skirti tik savo laisvalaikį. Mažas policijos rėmėjų aktyvumas aiškinamas ir tuo, kad policijos rėmėjai neturi tam tikrų socialinių garantijų, privilegijų, kurios buvo teikiamos draugovininkams sovietiniu periodu.

Problemos yra tokios irgi labai žemiškos, labai buitiškos, kada iš tikrųjų nieko naujo nesukūrėm – turėjom senais laikais draugovininkus vadinamuosius. PR yra tarytum aidas prieš tai buvusios veiklos, tačiau tais laikais žmonės turėjo darbą, ir tai įstatymiškai buvo sureguliuota taip, kad budėjęs su pareigūnais asmuo turėjo tam tikrų socialinių garantijų. Dabar mes nebeturim nieko visiškai, nes tie žmonės, kurie tampa PR, jie dažniausiai yra arba dirbantys, turintys savo verslą arba dirbantys kažkokioj kitoj veiklos srity, bet jokių galimybių padėt policijai savo darbo metu neturi, tai jie gali tą veiklą įgyvendinti tik tada, kai jie turi savo laisvą laiką. Tai viena iš tokių būtų pagrindinių problemų, kad tai irgi yra absoliučiai susiję su žmogaus noru padėti ir su jo geranoriškumu, ir su jo galimybėm, kurios dažniausiai yra labai ribotos. Nes jeigu mes kviečiam žmones į renginį, tai vis tiek

[227] Dalis duomenų pateikti Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2011 m. veiklos ataskaitoje. (2012 m. vasario 17 d. Nr. 5-1N-9.), kita dalis gauta tiesiogiai iš policijos departamento atstovų.

[228] Plačiau žiūrėti 3 šio darbo dalyje.

mums dažniausiai pavyksta prisikviest daugiau pagyvenusius, nes jie turi daugiau laisvo laiko. (P10)

Atsižvelgiant į glaudžias policijos rėmėjų sąsajas su policijos institucija, gana pasyvų piliečių įsitraukimą į policijos rėmėjų gretas gali sąlygoti aukštas nepasitikėjimo lygis policija Lietuvoje.[229]

Kaip minėta, prievartinio pobūdžio funkcijų įgyvendinimas bei ribotos galimybės saviraiškai taip pat gali atgrasinti tam tikrą dalį aktyvių piliečių, kuriems tokio pobūdžio veikla nepriimtina.

Apibūdinant policijos rėmėjų kontingentą, galima išskirti dvi dominuojančias grupes: arba tai yra jauni (studentiško amžiaus), arba vyresni žmonės. Pavyzdžiui, Vilniuje aktyvių policijos rėmėjų tarpe tarp jaunimo pastaruoju metu daugiau vyrauja merginos, o vyresni policijos rėmėjai daugiausia yra vyrai. Tai galima paaiškinti tuo, kad tarp jaunimo būtent moterys yra labiau linkusios įsijungti į savanorišką veiklą, yra iniciatyvesnės. Vaikinai policijos rėmėjais tampa rečiau, tačiau tie, kurie įsijungia į šią veiklą, yra itin motyvuoti. Svarbus veiksnys, kuris dažnai motyvuoja jaunimą, yra šis: tapę policijos rėmėjais ir įgiję praktikos, jaunuoliai gauna papildomų balų stodami į policijos mokyklą Klaipėdoje. Policijos rėmėjo patirtis leidžia atitikti tiek formalų kriterijų, tiek įgyti praktikos. Dažnai į policijos rėmėjų veiklą įsijungia ir tie jaunuoliai, kurie studijuoja su policijos veikla susijusias specialybes aukštosiose mokyklose (pavyzdžiui, penitencinę teisę ir pan.). Kitas tokią savanorystę skatinantis veiksnys – tai jaunatviškas entuziazmas, savirealizacijos poreikis ir noras patirti įspūdžių. Tiesa, visuomenės saugumo palaikymą jauni policijos rėmėjai suvokia kaip daugiau prievartinio pobūdžio veiklas (pavyzdžiui, nusikaltėlių sulaikymas ir pan.).

Vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimą policijos rėmėjų veikloje dažnai nulemia jų buvusi profesija. Neretas policijos rėmėjas yra buvęs policininkas (išėjęs į pensiją) ar panašiose struktūrose (krašto apsaugos ir pan.) dirbęs asmuo. Tokia veikla jiems yra tarsi buvusio darbo pratęsimas. Be to, tokių žmonių savanorystė naudinga tuo, kad jie labai gerai išmano policijos darbo specifiką, turi patirties ir jiems nereikalingi specialūs apmokymai. Šie rėmėjai išsiskiria ypatinga motyvacija dirbti šį darbą. Mažesnis moterų įsijungimas į policijos rėmėjų veiklą aiškintinas pakitusiu gyvenimo būdu ir galbūt nenoru įsijungti į kiek rizikingas veiklas vyresniame amžiuje.

Tyrime dalyvavusių Vilniaus policijos rėmėjų teigimu, asmenys, tampantys policijos rėmėjais, paprastai iš anksto nepriklauso jokiam bendram ratui, iš kurio jie galėtų būti „rekrutuojami". Jie nepriklauso nei religinei bendruomenei ar profsąjungai, nei konkrečiai kaimynystės bendruomenei. Galbūt tik buvusieji policijos pareigūnai turi

[229] 2004 – 2005 m. „Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją" tyrimų duomenimis, policija pasitikėjo mažiau nei pusė apklaustų respondentų (žr.: http:/www.policija.lt/index.php?id=91). 2007 m. „Baltijos tyrimų" atliktos apklausos duomenimis, policija pasitikėjo 39 proc. apklaustųjų, 2008 m. – 40 proc., 2009 m. – 42 proc., 2010 m. – 48 proc. Labai skiriasi Policijos departamento užsakytų tyrimų duomenys, kurie rodo nuo 2007 m. sparčiai didėjantį gyventojų pasitikėjimą policija: 2007 m. – 57 proc., 2008 m. – 53 proc., 2009 m. – 62 proc., 2010 m. – 60 proc. Tiesa, pastarųjų tyrimų duomenys mokslininkų vertinami kritiškai, manoma, kad sąmoningai arba nesąmoningai pateikiant tyrimo rezultatus buvo padaryta klaida – skaičiai rodantys gyventojų pasitikėjimą beveik visiškai atitinka „Baltijos tyrimų" atliktos apklausos duomenyse pateiktus gyventojų nepasitikėjimo policija rodiklius (žr.: *Sakalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S., Kalpokas V., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Nikartas S., Pocienė A., Zaksaitė S.* Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės instituto mokslo tyrimai T. 7. Vilnius, 2011, p. 242 -24).

tam tikrų sąsajų. Informaciją apie policijos rėmėjus paprastai gyventojai gauna vieni iš kitų arba labiau pasidomėję policijos veikla ir ieškodami galimybių įsijungti į savisaugos užtikrinimo veiklas. Vis dėlto praktikoje yra žinomi atvejai, kai policijos rėmėjais tampa privačių saugos įmonių darbuotojai, dažniausiai, toms įmonėms pasirašant bendradarbiavimo sutartis su policija. Čia pažymėtina, kad PR įstatymas reglamentuoja savanorišką piliečių talkininkavimą policijai, todėl darbo santykiais pagrįsta veikla neturėtų būti laikoma policijos rėmėjų funkcijų atlikimu.

Vienintelis žinomas atvejis, kai policijos rėmėjais tampa savanoriškos nevyriausybinės organizacijos nariai, yra Šiauliuose veikianti asociacija „Savanoriški saugos būriai", kurios veikla bus aptarta kitame šio darbo dalies skyriuje.

Policijos rėmėjų santykis su vietos bendruomenėmis

R. Kalesnykas pažymi, kad policijos rėmėjas yra miesto bendruomenės ar gyvenamosios vietovės bendruomenės narių deleguotas atstovas vietos policijai, kuris padeda šiai vykdyti gyvenamosios aplinkos ir miesto saugumo užtikrinimo funkcijas.[230] Atsižvelgiant į dabartinį teisinį reglamentavimą bei Lietuvoje vyraujančias tendencijas, tokiam policijos apibūdinimui galima pritarti tik iš dalies bei policijos rėmėją, kaip bendruomenės deleguotą atstovą, vertinti kaip siekiamybę, bet ne kaip šiuo metu visuotinai egzistuojančią praktiką.

Visų pirma policijos rėmėjų priėmimas vyksta individualiai, policijos rėmėju gali tapti kiekvienas norintis ir PR įstatymo nustatytus reikalavimus atitinkantis Lietuvos Respublikos pilietis. PR įstatymas nenumato jokios delegavimo funkcijos.

Antra, policijos rėmėjų veiklos organizavimo praktika rodo, kad nėra fiksuotos vietos, pavyzdžiui, miesto mikrorajono ar jo dalies, kur patruliuoja policijos rėmėjai. Jų veikla apima visą miestą (ar rajoną) ir kiekvieną kartą patruliavimo vieta gali skirtis. Todėl policijos rėmėjai paprastai neturi išankstinių ryšių su vietos bendruomene. Jie nežino būtent tos vietovės problemų, nėra susipažinę su gyventojų kontingentu. Todėl santykis tarp policijos rėmėjo ir vietos bendruomenės yra daugiau anoniminis. Žinoma, situacija mažesniuose miestuose yra kitokia. Nedidelis gyventojų skaičius lemia glaudesnius policijos rėmėjų ir vietos gyventojų ryšius. Bet tai sąlygoja ne policijos rėmėjų statuso ar veiklos organizavimo skirtumai, tačiau tai, kad mažesniuose miesteliuose gyventojai natūraliai vieni kitus labiau pažįsta bei palaiko glaudesnius socialinius ryšius.

Pastebėtina, kad glaudesniam ryšiui su vietos bendruomenėmis palaikyti trukdo ir pats policijos rėmėjo statusas, kurio vienas iš esminių požymių – subordinacija policijos struktūrai. Vieno iš disertanto tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų teigimu, dalis policijos rėmėjų norėtų veikti tik savo gyvenamos teritorijos ribose (pavyzdžiui, mažame miestelyje), nors pagal esamą teisinį reglamentavimą jie turėtų padėti policijai visoje jos aptarnaujamoje teritorijoje.

Gyventojų įsitraukimas į saugumo užtikrinimo veiklas paprastai yra glaudžiai susijęs su savo gyvenamosios aplinkos saugumo užtikrinimo interesu. Todėl manytina, jog tokia policijos rėmėjų subordinacija didelei policijos aptarnaujamai teritorijai taip pat galėtų būti vertinama kaip vienas iš vangaus įsitraukimo į policijos rėmėjų gretas veiksnių.

---

[230] *Pocienė A. Kalesnykas R., Kiškis A., Uscila R., Mališauskaitė – Simanaitienė S.* Saugumo miestuose užtikrinimo problemos. Vilnius. Teisės institutas. 2010, p. 187.

Paminėtina, kad kai kuriuose Lietuvos miestuose ir rajonuose policijos rėmėjai yra skatinami palaikyti glaudesnius ryšius su savo gyvenamosios vietos bendruomene, pavyzdžiui, imtis iniciatyvos telkiant gyventojus į saugios kaimynystės grupes. Pamažu plinta praktika į policijos rėmėjų gretas įtraukti gyvenamųjų namų bendrijų pirmininkus bei administratorius. Taigi galima teigti, kad tokiais atvejais policijos rėmėjus galima iš tiesų vertinti kaip bendruomenės deleguotus atstovus. Tiesa sudėtinga būtų tokį delegavimą įtvirtinti formaliai, visų pirma dėl to, kad policijos rėmėjo veikla yra savanoriška, todėl čia ypač svarbus individualus asmens apsisprendimas juo tapti. Apklaustų policijos pareigūnų nuomone, policijai bendradarbiaujant su bendruomenėm visai nebūtina, kad jų atstovai taptų policijos rėmėjais. Policijos rėmėjai ir bendruomenių veikla, pavyzdžiui, Saugi kaimynystė, tai dvi skirtingos piliečių įsitraukimo formos, kuri viena kitai netrukdo ir gali egzistuoti kartu, tačiau nėra būtina jų formaliai inkorporuoti, pavyzdžiui, nustatyti, kad saugios kaimynystės grupės koordinatorius privalo tapti policijos rėmėju ar pan.

Vietos ***gyventojų požiūris*** į policijos rėmėjus nėra vienodas. Neretai jie tapatinami su policijos pareigūnais, todėl jų vertinimas dažniausiai sutampa su policijos vertinimu. Nors, pastaruoju metu Lietuvos policijos vertinimai gerėja, tačiau jie vis dar yra daugiau neigiami nei teigiami. Tokį visuomenės požiūrį dažniau jaučia jauni policijos rėmėjai. Vyresnieji mano, jog visuomenės požiūris į juos yra teigiamas. Be to, praktika parodė, jog policijos rėmėjai dažnai gali būti tarpininkai/mediatoriai tarp gyventojų ir policijos pareigūnų. Viešojoje vietoje susiklosčius konfliktinei situacijai, pirmiausia su pažeidėjais gali bendrauti policijos rėmėjas, kuris paprastai neiššaukia tokios priešiškos reakcijos kaip policijos pareigūnas. Policijos rėmėjais gyventojai labiau pasitiki nei policininkais (pavyzdžiui, ypač buitinių konfliktų atvejais ir pan.) Neretai menkesni konfliktai išsprendžiami be policininkų, bet vien su policijos rėmėjų pagalba. Civilio apranga ir statusas sukelia didesnį gyventojų pasitikėjimą nei policijos pareigūno.

Policijos rėmėjų santykis su policijos pareigūnais

Kaip minėta, policijos rėmėjai gali patruliuoti tik lydimi policijos pareigūnų (patruliuojant: du pareigūnai ir vienas policijos rėmėjas arba du policijos rėmėjai ir vienas pareigūnas). Tačiau šios grupės nėra pastovios. Kiekvieną kartą policijos rėmėjas gali būti priskiriamas kitiems pareigūnams. Policijos pareigūnų ir policijos rėmėjų santykiai būna įvairūs: nuo gana formalių iki draugiškų. Pastebėtina tai, kad policijos pareigūnai yra tiesiogiai atsakingi už policijos rėmėjų saugumą ir gyvybę, o tai nemaža dalimi lemia jų požiūrį į policijos rėmėją. Pavyzdžiui, ypač iš pradžių, ne visada pasitikima jaunais policijos rėmėjais, ypatingai merginomis. Neretai laikomasi nuomonės, jog policininkams tai greičiau yra papildomas darbo krūvis nei pagalba. Kartais policijos pareigūnams yra nesuprantama, kas skatina šiuos žmones užsiimti savanoriška veikla. Tačiau ilgainiui požiūris keičiasi, kai pajuntama reali policijos rėmėjų darbo nauda.

Piktnaudžiavimo policijos rėmėjo statusu problema

Gana griežtas teisinis policijos rėmėjų veiklos teisinis reglamentavimas suteikia mažai galimybių piktnaudžiauti policijos rėmėjų statusu. Pirma, veikdami atskirai, jie neturi daugiau įgaliojimų nei eilinis pilietis. Antra, visos papildomos teisės jiems

suteikiamos tik dirbant kartu su policijos pareigūnais. Trečia, be policijos pareigūnų policijos rėmėjai negali naudoti specialiųjų priemonių – ginklų taip pat.

Kaip teigia policijos rėmėjai bei juos kuruojantys policijos pareigūnai, pasitaiko tokių žmonių, kurie įsitraukia į policijos rėmėjų gretas, siekdami gauti policijos rėmėjo pažymėjimą, kuris, jų manymu, suteiktų tam tikrų privilegijų, pavyzdžiui, leistų išvengti administracinės atsakomybės už kelių eismo taisyklių pažeidimus. Yra žinomas žiniasklaidoje paskelbtas atvejis, kai vienas asmuo, prisidengdamas policijos rėmėjo statusu, darė nusikalstamas veikas.[231]

Policijos rėmėjų nuomone piktnaudžiavimo atvejų pastaraisiais metais pasitaiko gana retai. Policija atsižvelgdama į šią problemą, 2009 m. pašalino pasyvius policijos rėmėjus, kurie tokie yra tik formaliai ir praktiškai nedalyvauja policijos rėmėjų veikloje. Visgi daugelio disertanto kalbintų policijos pareigūnų teigimu, ši problema yra gana aktuali ir vis dar plačiai paplitusi:

Dauguma tampa rėmėjais tam, kad gautų pažymėjimą, kad paskui ten galėtų kelių policijai parodyti, kad aš čia savas, nes, nu vat, turiu tokių nuogąstavimų, kad tiktai, va, tuo tikslu. Nes iš tikrųjų yra tampama, ir paskui jokios iniciatyvos nerodo žmogus, ir jeigu skambini, kvieti – jisai dirba, jisai negali, jisai neateina. Nu, matai, kad žmogui neįdomu visai, jisai gavo savo, ko jis norėjo. (P2)

<...> labai dažnas dalykas, ir aš manau, visur taip yra, kad žmogus dažnai tampa policijos rėmėju formaliai, galbūt žmogus įsivaizduoja, kad jis turės ženklą rėmėjo, pažymėjimą, ir galbūt jam tai gali padėt išvengti kažkokių tai nemalonumų, tarkim, kad ir kelių eismo taisyklių pažeidimų atsakomybės. Ir tokie žmonės yra stebimi, jeigu policijos rėmėjas nedalyvauja policijos rėmėjų veikloje, jeigu jis neina kartu patruliuoti per tam tikrus renginius. Būna jie prafiltruojami, taip sakant, ir išbraukiami iš policijos rėmėjų sąrašų. (P4*)*

Atlikta analizė leidžia išryškinti šiuos policijos rėmėjų statuso ir veiklos požymius:

1) *savanoriškumas;*
2) *detalus veiklos teisinis reglamentavimas;*
3) *subordinacija policijos struktūroms:* rėmėjai paskiriami į policijos padalinius pagal teritoriją arba veiklos kryptis, jų veiklai vadovauja policijos įstaigų vadovai;
4) *talkininkavimas policijai, atliekant viešosios tvarkos užtikinimo (labiau prievartinio pobūdžio) funkcijas:* nors įstatymas numato ir daugiau funkcijų (pavyzdžiui, teisės pažeidimų prevencija ar pagalba nukentėjusiesiems), tačiau praktikoje dažniausiai apsiribojama rėmėjų dalyvavimu viešosios tvarkos užtikrinime;
5) *sąsajos su policijos pareigūno statusu:* rėmėjams būnant kartu su pareigūnais, jie turi dalį tų pačių teisių ir pareigų kaip ir pastarieji. Tačiau nuo policijos pareigūnų jie skiriasi tuo, kad: (1) rėmėjai gali patruliuoti ir naudoti prievartą

[231] Policijos rėmėjas K. M. dalyvaudavo policijos operacijose, demaskuojančiose naminės degtinės pardavėjus. Vėliau tiems patiems pažeidėjams prisistatydavo kaip pareigūnas ir reikalaudavo kyšio, žadėdamas jiems padėti išvengti baudžiamosios atsakomybės (Policijos rėmėjas užsidirbo meluodamas // Kauno diena, 2010 m. sausio 30 d.: http://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/policijos-remejas-uzsidirbdavo-meluodamas-260860).

tik kartu su policininkais ir (2) jie gali naudoti mažiau prievartos priemonių (pavyzdžiui, neturi teisės naudotis šaunamuoju ginklu);

6) *ribotas savarankiškumas:* susijęs su praktikoje atliekamomis funkcijomis (pavyzdžiui, patruliavimas), kurios gali reikalauti prievartos panaudojimo. Atsižvelgiant į tai, policijos rėmėjai gali saugoti viešąją tvarką tik kartu su policijos pareigūnais. Policijos rėmėjų veikla iš esmės yra organizuojama ir vadovaujama policijos. Rėmėjai turi mažai įtakos sprendimams dėl savo veiklos pobūdžio.

Policijos rėmėjai turi glaudų ryšį su policijos struktūra bei funkcijomis. Policijos rėmėjų veikla gana įvairi, tačiau labiau vyrauja prievartinio reaktyvaus pobūdžio funkcijų įgyvendinimas kartu su policijos pareigūnais. Galima daryti prielaidą, jog tokia gana siaura policijos rėmėjų veikla bei jų subordinacija policijos struktūrai riboja policijos rėmėjų galimybes įgyvendinti labiau proaktyvias prevencines veiklas bei palaikyti glaudesnį ryšį su savo gyvenamosios vietos bendruomene.[232] Kita vertus, policijos rėmėjų veikla yra naudinga atsižvelgiant į ribotus policijos išteklius. Esant pareigūnų trūkumui, policijos rėmėjai gana efektyviai padeda užtikrinti viešąją tvarką renginiuose, padėdami policijos pareigūnams patruliuoti gatvėse ir kitose panašiose veiklose.

Aktyvieji policijos rėmėjai išsiskiria specifinėmis asmenybės charakteristikomis: neretai jų praeitis arba ateities planai yra susiję su policijos darbu. Manytina, jog tokį kontingentą formuoja policijos rėmėjo statuso ir funkcijų artimumas policijos pareigūnui. Kita vertus, prievartinio pobūdžio funkcijų vyravimas, specialaus fizinio bei psichologinio pasirengimo reikalaujantis darbas bei ribotos galimybės saviraiškai gali atgrasinti tuos žmones, kurie norėtų padėti policijai kitokiais būdais.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog esamas policijos rėmėjų teisinis reglamentavimas ir praktika nesudaro sąlygų į policijos rėmėjų gretas įsilieti daugiau žmonių. Realiai pilietinės savisaugos srityje žmonės turi daug galimybių veikti netapdami policijos rėmėjais.[233]

Visgi svarbu pabrėžti, jog PR įstatymo pagrindinė funkcija – įtraukti piliečius į policijos veiklą. Šiuo kontekstu PR įstatymą galima vertinti kaip tam tikrą teisinį instrumentą, kuris reikalingas policijai, įtraukiant gyventojus į jos funkcijų vykdymą. Nors policijos rėmėjai gali padėti policijai įvairiomis veiklomis, visgi PR įstatymas realiai yra taikomas tada, kai policijos rėmėjai policijos pavedimu, dalyvauja policijos užduočių atlikime. Panašiai, kaip policijos pareigūno specialios teisės ir pareigos galioja jo darbo metu, kai jis vykdo jam pavestas specialias užduotis. Kitokio pobūdžio pilietinės pagal-

---

[232] Pavyzdžiui, apklausoje dalyvavę policijos rėmėjai sutinka, kad jie galėtų būtų labiau panaudojami ir įvairiose kitose veiklose, pavyzdžiui, prevenciniame darbe su nepilnamečiais bei vietos bendruomenėmis, renginių organizavime ir pan.

[233] Kiekvienas Lietuvos pilietis turi teisę užtikrinti savo asmeninį ir savo aplinkos saugumą, tokiai teisei įgyvendinti nėra būtinas specialus teisinis reglamentavimas. Kiekvienas asmuo gali įspėti pažeidėjus, turi teisę į savigyną (būtinoji gintis), kai jam ar kitam žmogui gresia realus pavojus. Pažymėtina saugios kaimynystės ir savisaugos grupių veiklos, į kurias įsijungti nereikia būti policijos rėmėju. Realiai įstatymai Lietuvoje asmenims nedraudžia patruliuoti savo gyvenamoje teritorijoje (taip pat ir be policijos pareigūnų), jei elgiamasi teisėtai ir nepiktnaudžiaujama savo teisėmis (pavyzdžiui, sulaikant pažeidėją). Tokios patruliuojančios savisaugos grupės veikia įvairiose Lietuvos vietose, ir ne visose jų dalyvauja policijos rėmėjai.

bos, kuri nesusijusi su policijos užduočių vykdymu, įgyvendinimui specialus įstatymas nėra būtinas.

Skirtingai nuo tokių veiklų kaip saugi kaimynystė, čia nėra remiamasi subsidiarumo principu – policijos rėmėjai kaip piliečiai veikia tik subjekto prasme, o funkcijų prasme jie veikia kaip policininkai-savanoriai su apribotomis savarankiškumo teisėmis.

Vis dėlto nepaisant kai kurių problemų, per drąsu būtų teigti, kad policijos rėmėjai yra nereikalinga piliečių dalyvavimo, užtikrinant viešąjį saugumą, forma, ir jos reiktų atsisakyti. Visų pirma, kaip minėta, tai yra pagalba policijai, papildant jos žmogiškuosius išteklius, kai įgyvendinamos nesudėtingos policijos užduotys, antra, tai piliečių dalyvavimo visuomenės saugumo užtikrinime forma, kuri turi gana ilgą istoriją bei savas tradicijas. Į policijos rėmėjų veiklą įsitraukia žmonės, kuriems toks policijos funkcijoms artimos veiklos pobūdis ir tikslai yra priimtini. Tokiu būdu jie save išreiškia kaip savanoriai, ir skirdami savo asmeninį laiką, teikia naudą visuomenei.

Šaulių sąjunga

Lietuvos šaulių sąjunga – savanoriška pilietinės savigynos savaveiksmė visuomenės organizacija. Jos tikslas – stiprinti valstybės gynybinę galią. To siekiama ugdant pilietiškumą ir tautinį sąmoningumą, plėtojant valstybės gynybos švietėjišką veiklą, teikiant pagalbą policijai bei civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos institucijoms. Tai sukarinta organizacija, kuri integruota į Lietuvos gynybinę sistemą. Šiuo metu veikianti Šaulių sąjunga tęsia tarpukario Lietuvoje iki 1940 m. veikusios organizacijos veiklą.[234]

Šiuo metu Šaulių sąjungai priklauso beveik dešimt tūkstančių narių. Sąjunga bendradarbiauja su įvairiomis krašto apsaugos, vidaus reikalų sistemos, švietimo valstybinėmis institucijomis, kultūros įstaigomis bei nevyriausybinėmis organizacijomis.

Be tautinės patriotinės veiklos šauliai daug dėmesio skiria jaunimo auklėjimui ir ugdymui. Vyresni šauliai koordinuoja jaunųjų šaulių veiklas, organizuoja jų apmokymus ir instruktažą. Taip pat organizuojamos kasmetinės sporto žaidynės, kultūrinis socialinis darbas (meno kolektyvai, nacionalinės šventės, valstybinių lankytinų vietų priežiūra, bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis). Lietuvos Šaulių sąjunga taip pat vykdo nepilnamečių teisės pažeidimų ir žalingų įpročių prevenciją. Ji prisideda prie vaikų vasaros užimtumo organizavimo.

Šauliai įvairiuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose nuolat gelbsti policijos pareigūnams prižiūrint viešąją tvarką ir rimtį, budi renginių ir švenčių metu. Šaulių

[234] Šaulių sąjunga buvo įkurta 1919 m. birželio 27 d. Šaulių veikla, kaip ir dabar, taip ir tuomet apėmė pagrindines gyvenimo sritis: karinę, fizinio lavinimo, tautos kultūrinio ugdymo, ugniagesybos ir kt. Apskritai šaulių veiklą galima pavadinti pilietine patriotine. Jie globoja istorines vietas, rengia minėjimus, vykdo karinę valstybės gynimo propagandą visuomenėje. 1935–1936 m. Šaulių sąjunga tapo pavaldi kariuomenės vadui. Ikisovietiniame laikotarpyje ji vienijo daugiau kaip 62 tūkstančius narių. Sovietams okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos 11 d. Šaulių sąjunga buvo likviduota. Didelė dalis (apie 80 proc.) jos narių buvo įkalinti ir ištremti. 1941–1953 m. šauliai aktyviai dalyvavo pasipriešinimo kovose prieš nacių ir sovietų okupantus. Prasidėjus Lietuvos atgimimui, 1989 m. Šaulių sąjunga buvo oficialiai atkurta Kaune. Lietuvai lemtingais 1991 m., kuomet mėginta įvykdyti valstybės perversmą, panaudojant Tarybų Sąjungos ginkluotąsias pajėgas, šauliai jau buvo organizuota struktūra ir aktyviai dalyvavo saugant Parlamentą ir kitus valstybės objektus. Tik 1997 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Šaulių sąjungos įstatymas. 1998 m. pradėtas jos pertvarkymas, kuriuo siekta ją integruoti į šalies gynybos sistemą. 2000 m. patvirtintas Šaulių sąjungos statutas, ir organizacija pagaliau įregistruota Teisingumo ministerijoje.

organizacija glaudžiai bendradarbiauja su policija: ne tik organizuoja bendrus renginius, stovyklas vaikams, tačiau dalis šaulių įsitraukia į policijos rėmėjų gretas. 2010 m. policijos rėmėjais buvo 295 Lietuvos šaulių sąjungos šaulių, o jaunaisiais policijos rėmėjais – 201 jaunasis šaulys.

Šaulys, veikiantis kaip policijos rėmėjas turi tas pačias teises ir pareigas, kurias numato aukščiau aptartas PR įstatymas. Taigi šaulių talkininkavimas policijai teisine prasme nesiskiria nuo kitų policijos rėmėjų. Paprastai šauliai kaip policijos rėmėjai atlieka tokias funkcijas, kaip viešosios tvarkos užtikrinimas masiniuose renginiuose bei patruliavimas su policijos pareigūnais.

Paprastai policijos rėmėjas – tai pilietis, savanoriškai talkinantis policijai, įgyvendinant jos užduotis. Nepaisant to, kad šauliai dalyvauja policijos rėmėjų veikloje pilietiniais savanoriškais pagrindais, svarbu atsižvelgti į tai, kad tai sukarinta organizacija ir turi kariškiams būdingų elementų, pavyzdžiui, jie eina karinį parengimą, dalyvauja kariuomenės pratybose, jiems taikomi kariškių veiklą reglamentuojantys teisės aktai. Paminėtina, kad šauliai atlikdami policijos rėmėjų funkcijas paprastai vilki karinę uniformą. Tokiu būdu visuomenės sąmonėje formuojamas šaulių įvaizdis, kuris turi labiau sąsajų su kariškiais nei paprastais piliečiais, kurie savanoriškai talkina policijai.

Pažymėtina, kad Šaulių sąjungos įstatymo 32 straipsnis numato šaulių teisę atliekant tarnybą naudoti šaunamuosius ginklus ir specialiąsias priemones.[235] Tokia įstatymo nuostata sukelia abejonių dėl šaulių teisės naudoti šaunamąjį ginklą, atliekant policijos rėmėjo funkcijas arba talkinant valstybės sienos apsaugos tarnybai.

Ši teisinė norma, turėtų būti vertinama kaip bendroji, numatanti teisę naudoti ginklą šaulių karinės tarnybos metu. Tai, jog teisė naudoti šaunamąjį ginklą suteikiama atliekant tarnybą krašto apsaugos srityje, parodo ir Šaulių sąjungos įstatymo 32 straipsnio 1 d., kurioje nustatyta, jog ginklų ir specialiųjų priemonių panaudojimui taikoma tvarka numatyta LR kovinių ginklų naudojimo krašto apsaugos sistemoje statute.[236]

Bendradarbiavimo su vidaus tarnybos institucijomis srityje taikomas 33 Šaulių sąjungos įstatymo straipsnis,[237] kurio normas galima vertinti specialiomis 32 straipsnio atžvilgiu. Įstatymo 33 straipsnio 1 d. 1 punktas numato, kad šauliai turi teisę įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka kartu su vidaus tarnybos sistemos pareigūnais panaudoti specialiąsias priemones. Teisę naudoti tik specialiąsias priemones numato ir PR įstatymas.

Taigi šauliai, atlikdami policijos rėmėjų funkcijas neturi teisės naudoti šaunamąjį ginklą, jie lygiai taip pat kaip ir kiti policijos rėmėjai gali naudoti specialiąsias priemones ir tik kartu su policijos pareigūnais.

---

[235] Lietuvos Respublikos Šaulių sąjungos įstatymo 32 straipsnis. Šaulių teisė naudoti šaunamuosius ginklus ir specialiąsias priemones:
1. Atlikdami šaulio tarnybą šauliai turi teisę naudoti šaunamuosius ginklus ir specialiąsias priemones tokia pat tvarka ir atvejais, kokie yra nustatyti Lietuvos Respublikos kovinių ginklų naudojimo krašto apsaugos sistemoje statute.
2. Teisę naudoti šaunamuosius ginklus ir specialiąsias priemones, išskyrus savigynos atvejį, turi tik pilnamečiai šauliai, išlaikę šaunamųjų ginklų ir specialiųjų priemonių naudojimo taisyklių egzaminus (Valstybės žinios., 1997, Nr. 69-1736).

[236] Lietuvos Respublikos Šaulių sąjungos įstatymas // Valstybės žinios., 1997, Nr. 69-1736.

[237] Lietuvos Respublikos Šaulių sąjungos įstatymas // Valstybės žinios., 1997, Nr. 69-1736.

Saugios kaimynystės bendruomenės

Saugi kaimynystė Lietuvoje – gana naujas, tačiau pastaraisiais metais sparčiai plintantis reiškinys.[238] Jos užuomazgos aptinkamos dar pirmajame nepriklausomos Lietuvos dešimtmetyje, 1997 m. įsteigto, ir keletą metų nusikaltimų prevencijos srityje aktyviai veikusio visuomeninio judėjimo „Stabdyk nusikalstamumą“ veikloje.[239] Tačiau 2002 m. Judėjimui nutraukus valstybės finansavimą, daugelis veiklų, tarp jų ir "Saugios kaimynystės", toliau nebebuvo įgyvendinamos.[240] Nors pasitaikė išimčių,[241] visgi galima teigti, kad keletą metų daugelyje Lietuvos vietovių saugios kaimynystės veiklos aktyviai nebuvo įgyvendinamos. Tačiau per pastaruosius keletą metų mažo visuomenės pasitikėjimo policija kontekste policijos institucijoje vis labiau buvo jaučiamas suartėjimo su visuomene poreikis. Pradėta ieškoti policijos ir visuomenės bendradarbiavimo vystymo būdų, kurių, remiantis Vakarų valstybių patirtimi, pagrindine tapo Saugios kaimynystės skatinimas vietos bendruomenėse. Pamažu policijos iniciatyvos pradėtos įgyvendinti įvairiuose Lietuvos miestuose bei rajonuose. Ypač jos paplito 2009 m. Policijos departamentui prie LR Vidaus reikalų ministerijos pradėjus visą Lietuvą apimančią prevencinę priemonę „Saugią aplinką kurkime kartu“.

Viena didžiausių Saugios kaimynystės programų buvo pradėta įgyvendinti 2007 m. sostinėje. Siekdamas atgaivinti ir atnaujinti Saugios kaimynystės veiklą sostinėje, Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas 2007 m. kartu su Vilniaus miesto savivaldybe,

---

238 Policijos departamento duomenimis, 2011 m. Lietuvoje buvo įkurtos 1083 saugios kaimynystės grupės. Palyginimui: 2009 m. buvo žinoma tik apie 200 oficialiai įkurtų saugios kaimynystės grupių.

239 Pagrindinis judėjimo tikslas buvo įtraukti piliečius į visuomenės saugumo užtikrinimo veiklas ir prisidėti prie teisės pažeidimų prevencijos ir saugumo problemų sprendimo. Judėjimas siekė spręsti saugumo problemas kompleksiškai: tiek užtikrinti atskirų institucijų bendradarbiavimą, tiek telkti vietos gyventojus, tiek vykdyti jų švietimą su saugumu susijusiais klausimais. Per pirmuosius metus visoje šalyje buvo įsteigta apie 40 šio judėjimo skyrių, vienijančių per 2 000 narių. Jais galėjo tapti Lietuvos Respublikos piliečiai, sulaukę 18 metų amžiaus, pasižadėję sąžiningai vykdyti Judėjimo įstatus. Vien Vilniuje aktyviai veikė apie 400 narių. Judėjimą palaikė ir finansiškai rėmė tiek Vyriausybė, tiek ir vietos savivalda. Judėjimo nariai tapo svarbiu policijos ramsčiu. Kartu su policija jie palaikydavo viešąją tvarką masinių renginių metu, diskotekose, patruliuodavo gatvėse, padėdavo atlikti policijai prevencinius reidus ir pan. Tokio pobūdžio veikla buvo būdinga Judėjimo nariams, policijos rėmėjams, kurių statusas oficialiai buvo įteisintas 1998 m. įsigaliojus Policijos rėmėjų įstatymui. Viena pagrindinių Judėjimo veiklos krypčių – „Saugios kaimynystės“ programos įgyvendinimas. Taip pat didelį dėmesį Judėjimas skyrė vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencijai ir prevenciniam švietimui. Buvo organizuojamos vasaros stovyklos vaikams, teisinių žinių konkursai, sporto varžybos, teminiai piešinių konkursai. Taip pat vykdomos socialinės akcijos, skatinančios saugų eismą, saugią kaimynystę ir pan. Judėjimas išleido keletą informacinio – prevencinio pobūdžio knygų.

240 Judėjimo veikla buvo finansuojama iš valstybės ir savivaldybių biudžetų, tačiau 2001 m. dėl tuo metu buvusios ekonominės krizės, biudžetinis finansavimas buvo nutrauktas. Manoma, kad būtent dėl šios priežasties Judėjimas nusilpo ir praktiškai nustojo vykdyti savo veiklą. Tiesa nėra tikslios informacijos, kiek šią valstybinių institucijų pradėtą iniciatyvą vėliau tęsė patys gyventojai savarankiškai be išorinės paramos. Tokia Judėjimo istorija parodė, kad be valstybės finansavimo yra sudėtinga įtraukti bendruomenes į prevencines veiklas.

241 Pavyzdžiui, judėjime "Stabdyk nusikalstamumą" pradėta Saugios kaimynystės programa nenustojo veikti ir toliau buvo vystoma Panevėžio mieste. Panevėžio apskrities Vyriausiasis policijos komisariatas nustojus veikti judėjimui, nuo 2002 m. savo iniciatyva tęsė bendradarbiavimo su bendruomenėmis veiklas, skatinančias gyventojus burtis į Saugios kaimynystės grupes. Taip pat, kai kuriose Lietuvos vietovėse, kaip pavyzdžiui, Telšiuose, bendradarbiavimas tarp bendruomenių ir policijos buvo vystomas neoficialia forma (konkrečia programa ar projektu) (šaltinis: interviu su ekspertais).

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centru, Visuomeninės tarybos prie Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato atstovais bei draudimo bendrove „BTA draudimas“ sudarė tarpžinybinę darbo grupę Saugios kaimynystės priemonėms įgyvendinti sostinėje. Šios grupės pastangomis buvo parengtas prevencinis projektas, kuriuo siekiama skatinti visuomenės aktyvumą, pilietiškumą, bendradarbiavimą su policijos ir seniūnijos darbuotojais nusikalstamumo prevencijos srityje, siekiant palaipsniui perduoti saugios aplinkos formavimo iniciatyvą aktyviems bendruomenės nariams.

Šiuo projektu buvo pasiūlytas veiklos modelis, susidedantis iš šių žingsnių:

1. Raštai bendruomenėms.
2. Steigiamasis susirinkimas, bendradarbiavimo sutarties pasirašymas.
3. Koordinacinės tarybos sudarymas.
4. Komunikacinio tinklo sudarymas.
5. Veiksmų plano pasirašymas.
6. Priemonių vykdymas, keitimasis informacija.
7. Mokymai, pasitarimai, susitikimai.
8. Metinių rezultatų aptarimas ir analizė.

Policija iš savo pusės prisiėmė atsakomybę ne tik inicijuoti sutarčių pasirašymą, bet ir itin akcentavo tai, kad būtina prižiūrėti, kad būtų vykdomi sutarties punktai. Bendruomenė, kuri nevykdo savo įsipareigojimų, paprastai neturi teisės reikalauti daugiau dėmesio iš policijos pareigūnų, dažnesnės pagalbos ir pan. Sėkmingam policijos darbui labai svarbus grįžtamasis ryšys. Taip pat patirtis parodė, jog nėra „bendro modelio“ ar „taisyklės“, kaip dirbti su vietos bendruomene. Visgi viena iš pagrindinių tokio darbo prielaidų – įsiklausymas į būtent tos bendruomenės poreikius ir problemas. Gali būti, kad bendruomenei reikalingas ne tiek nuolatinis patruliavimas ar tiesioginis darbas su pažeidėjais, bet visai kitokia pagalba, sprendžiant kitas socialines problemas (pavyzdžiui, kaip reaguoti į nuolat bendruomenės teritorijoje besibūriuojančius benamius asmenis, kaip spręsti nuolatinių gyventojų ir nuomininkų konfliktus ir pan.). kartais bendruomenei pakanka vien konsultacijų, o visas problemas ji išsprendžia pati.

Kaip minėta, panašios policijos iniciatyvos pradėtos įgyvendinti ir kituose Lietuvos miestuose bei rajonuose, Policijos departamentui prie LR Vidaus reikalų ministerijos 2009 m. pradėjus visus policijos teritorinius padalinius apimančią prevencinę priemonę „Saugią aplinką kurkime kartu“.

Šios priemonės esmė yra bendruomenės narių mobilizavimas nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų savo gyvenamojoje aplinkoje užkardymui bei kitai prevencinei veiklai. Ja siekiama inicijuoti bendruomenės prevencinę veiklą ir kad jai vadovautų neformalus kolektyvinis asmenų susirinkimas, kurį sudarytu apylinkės inspektorius, seniūnas ar seniūnaitis, pedagogų atstovas, jaunimo atstovas, kiti įtakingi bendruomenės nariai.

Prevencinės priemonės pagrindinės veiklos kryptys:

- Bendruomenės narių savitarpio pagalba (kaimynų pagalba vieni kitiems, keitimasis informacija, fizinė apsauga kaimynui nesant namuose, patruliavimas).
- Kriminogeninių daiktų pašalinimas iš bendruomenės (tabako gaminių nepilnamečiams, alkoholio prieinamumo ribojimas).

- Fizinės aplinkos tobulinimas ir kūrimas (blogų pavyzdžių šalinimas, pavyzdžiui, „grafiti“ užrašų ant sienų panaikinimas, nelegalių šiukšlinimo zonų sutvarkymas).

Prevencinės priemonės „Saugią aplinką kurkime kartu“ siekiai ir tikslai yra šie:

1. Vietos policijos darbuotojas tampa bendruomenės policininku, pagalbininku.
2. Saugią aplinką kuria ne tik policija, bet ir jos socialiniai partneriai bei bendruomenės nariai.
3. Sukuriamas finansinio ar kitokio motyvavimo mechanizmas – kiekvienas bendruomenės narys siekia būti pastebėtas ir paskatintas.
4. Siektinas aktyvių policijos rėmėjų ir jaunųjų policijos rėmėjų skaičiaus augimas.
5. Sukuriama nepalanki terpė galimiems nusikalstamumo procesams.
6. „Nulinės tolerancijos“ teorijos vystymas (netoleruojant net smulkių pažeidimų, užkertamas kelias nusikalstamų veikų įvykdymui).
7. Pažymėtina, kad ši priemonė yra suformuluota gana glaustai ir abstrakčiai, nurodant bendras veiklos kryptis ir paliekant regioninėms policijos įstaigoms skatinti bendruomenių ir policijos bendravimą, atsižvelgiant į konkrečios vietovės specifiką.

Labiausiai paplitusi veikla – saugios kaimynystės bendruomenių kūrimosi ir veiklos skatinimas. Apžvelgus įvairius policijos parengtus saugios kaimynystės projektus galima teigti, kad jie savo turiniu gana panašūs. Nors nemažai projektų pasižymi iškeltų tikslų ir uždavinių gausumu, tačiau juos apibendrinus, galima teigti, kad esminis policijos tikslas – skatinti gyventojų pasitikėjimą policija ir bendradarbiavimą su ja. Tai parodo ir policijos naudojamos priemonės, kurias galima įvardinti informacijos sklaidos ir švietimo priemonėmis.

Galima išskirti šias pagrindines saugios kaimynystės priemonių grupes, kurios įgyvendinamos įvairiuose Lietuvos komisariatuose:

- Organizuojami susitikimai su gyventojais, per kuriuos policija aiškinasi vietos problemas, suteikia informaciją apie savisaugą, kviečia kurti saugios kaimynystės grupes ir pan.
- Dalijami lankstinukai apie saugią kaimynystę, namų laiptinėse pakabinami stendai.
- Organizuojami įvairūs renginiai, kurių metu gyventojai informuojami apie saugią kaimynystę.
- Atliekamos gyventojų apklausos, kuriomis siekiama išsiaiškinti gyventojų požiūrį į policiją, saugią kaimynystę, gyventojų poreikius.
- Gyventojų švietimas, formavimas (žinių įgūdžių suteikimas). Kai kuriose vietovėse policija organizuoja gyventojams apmokymus, pavyzdžiui, savigynos, teisinių žinių ir pan.
- Aktyvių bendruomenių skatinimas, pavyzdžiui, rengiami saugiausios bendruomenės konkursai.

Taigi policija labiau įgyvendina informacijos sklaidos priemones, o saugios kaimynystės bendruomenių kūrimasis priklauso nuo pačių gyventojų noro ir iniciatyvos.

Įsisteigus saugios kaimynystės grupei, paprastai paskiriamas (ar išrenkamas) saugios kaimynystės grupės koordinatorius. Svarbu pažymėti, kad neretai tai būna tas pats asmuo, kuris parodo iniciatyvą ir įsteigia savo bendruomenėje tokią grupę. Pasak

policijos pareigūnų, tai paprastai būna aktyvūs bendruomenės nariai, taip pat policijos rėmėjai. Paminėtina, kad kai kurių saugios kaimynystės grupių koordinatoriais yra patys policijos pareigūnai, tačiau labiau kaip bendruomenės nariai.

Tipinės aktyvios saugios kaimynystės grupės modelis turėtų veikti taip:

- Gyventojai stebi savo gyvenamąją aplinką ir praneša apie įtartinus asmenis ar veiksmus policijai arba SK grupės koordinatoriui.
- Vyksta periodiniai susitikimai su policijos atstovais, per kuriuos bendruomenė išsako savo problemas, o policija suteikia informaciją apie kriminogeninę padėtį, atliktus veiksmus, reaguojant į gyventojų pranešimus, kitą svarbią informaciją susijusią su saugios aplinkos užtikrinimu. Tokie susitikimai padeda užtikrinti grįžtamąjį ryšį.
- Saugios kaimynystės grupės koordinatorius pastoviai bendrauja su atsakingais policijos pareigūnais jo kuruojamos bendruomenės saugios aplinkos užtikrinimo klausimais. Koordinatorius – tai saugios kaimynystės bendruomenės atstovas policijai. Per jį palaikomas nuolatinis saugios kaimynystės grupės ir policijos ryšys.
- Kiekviena saugios kaimynystės bendruomenė gali įvairiais teisėtais būdais užtikrinti savo saugią aplinką. Kai kurios bendruomenės investuoja į savo saugumą ir bendradarbiaudamos su privačiomis įmonėmis įsirengia stebėjimo kameras, pasamdo saugos darbuotoją, apriboja įvažiavimą į teritoriją ir pan.

Pagal aktyvumą, saugios kaimynystės bendruomenės varijuoja: nuo realiai veikiančių, gyvybingų bendruomenių, kurios aktyviai rūpinasi savo saugumu (vykdo kaimynystės stebėseną, praneša policijai apie incidentus, deda pastangas saugesnės aplinkos kūrimui (pavyzdžiui, apšvietimui, stebėjimo kameroms įrengti ir pan.)), iki grynai formalių, bet realiai neveikiančių darinių. Tai yra atvejai, kai saugios kaimynystės veikla prasideda ir baigiasi vien formalios sutarties pasirašymu. Tokios praktikos stebėsena perša išvadą, jog veiklumo pagrindas yra bendruomenės sutelktumas ir vidinė komunikacija, taip pat socialinių įgūdžių turėjimas.

Vertinant kaimynysčių bendruomenių kūrimąsi Lietuvoje, galima išskirti du lygmenis: formalųjį ir neformalųjį. Aptartas saugios kaimynystės modelis atitinka formalųjį lygmenį. Formaliajame lygmenyje, kuriant saugių kaimynysčių bendruomenes, svarbus juridinis pagrindas – sutarties tarp vietos bendruomenės ir policijos sudarymas. Sutartyje įvardijami abiejų šalių įsipareigojimai ir funkcijos. Visgi saugios kaimynystės funkcionavimui vien juridinių sutarčių nepakanka. Pagrindinė saugios kaimynystės gyvavimo sąlyga – gyventojų motyvacija dalyvauti jos veikloje.

Tipiniai policijos įgyvendinami Saugios kaimynystės modeliai nekuria specialių gyventojų įtraukimo ir bendruomenės formavimo strategijų. Kaip minėta, aukščiau išvardytas policijos saugios kaimynystės skatinimo priemones galima labiau apibūdinti informacijos apie saugią kaimynystę sklaida. Tokių priemonių poveikis pasireiškia tuo, kad saugios kaimynystės idėjas priima ir įgyvendina paprastai jau egzistuojančios bendruomenės, pasižyminčios stipriais socialiniais ryšiais bei pasitikinčios policija. Taip pat neretai įsitraukia tik vienas ar keli aktyvūs namo gyventojai, gavę kitų gyventojų pritarimą. Abejotina, ar tokiais atvejais saugios kaimynystės grupę galima vertinti kaip visos bendruomenės dalyvavimą.

Neformaliajam lygmeniui priskirtinos tos gyventojų bendruomenės, kurios įgyvendina saugios kaimynystės veiklas savo iniciatyva bei veikia neformalių socialinių kaimynystės ryšių pagrindu. Paprastai jos yra inicijuojamos bendruomenės lyderių iniciatyva. Gyventojai pasirenka jiems priimtiniausias prevencines priemones, kurios paprastai atitinka tipinio savisaugos modelio veiklas, kaip aplinkos stebėjimas, patruliavimas, keitimasis informacija, saugios fizinės aplinkos sukūrimas ir pan.[242] Neformaliam lygmeniui taip pat būdingi spontaniškai susikūrę gyventojų savisaugos būriai, kurių požymiai aptariami žemiau.

Savisaugos būriai

Lietuvoje vis labiau pastebima dar viena gyventojų įsitraukimo į saugumo užtikrinimą formų – savisaugos būrių (arba savisaugos grupių) veikla. Tai dažniausiai iniciatyva kylanti mažesnių miestelių ir kaimo bendruomenėse, kurių gyventojai susibūrę į nedideles grupes siekia užtikrinti saugią aplinką patruliuodami arba budėdami. Nėra žinomas tikslus tokių savisaugos būrių skaičius Lietuvoje. Tai sąlygoja ir tai, kad neretai bendruomenės organizuojasi spontaniškai reaguodamos į jose atsirandančias saugumo problemas.

Dalis savisaugos grupių yra pastovios, jos susikuria ilgesniam laikui. Paprastai tai organizuota veikla, neretai parengiant projektą. Dažnai tokiose grupėse pagrindiniai dalyviai yra policijos rėmėjai.

Kita dalis savisaugos būrių paprastai susikuria laikinai, dažniausiai iškilus bendruomenei aktualiai saugumo problemai, pavyzdžiui, vagystėms, chuliganizmui, vandalizmui arba namų bei ūkio pastatų padeginėjimams ir pan. Kai problema išsprendžiama, savisaugos grupės veikla tampa pasyvesnė arba iš viso nustoja veikti.

Galima išskirti taip pat ir formalias ir neformalias savisaugos grupes. Formalios savisaugos grupės: kai sudaroma bendradarbiavimo sutartis su policija (pavyzdžiui, saugios kaimynystės), ir gyventojai (kaip vieną saugios aplinkos užtikrinimo formų) pasirenka savisaugos būrio sukūrimą. Taip pat prie formalių galima priskirti savisaugos būrius, kurių pagrindą sudaro policijos rėmėjai, kadangi jie veikia pagal Policijos rėmėjų įstatymą, glaudžiai bendradarbiaudami su policija.

Neformalios savisaugos grupės (būriai) – tai spontaniškai, reaguojant į vietos saugumo problemas, susikūrusios gyventojų grupės. Pavyzdžiui, viename atokiau nuo didmiesčių nutolusiame Lietuvos miestelyje,[243] gyventojai pradėjo budėjimus, kai tam tikru laikotarpiu buvo padeginėjami kaimo namai ir ūkiniai pastatai. Problemą išsprendus, gyventojai nustojo budėti.

Kitame miestelyje[244] veikia pastovi neformali savisaugos grupė. Gyventojams susidūrus su vagysčių ir plėšimų problema buvo pradėti organizuoti budėjimai ir patruliavimas su automobiliu. Gyventojai registruojasi miestelio parduotuvėje esančiame

[242] Pavyzdžiui, Vilniaus miesto mikrorajono Balsių bendruomenė dėl policijos paslaugų prieinamumo stokos yra pasirinkusi bendradarbiavimo su privačia saugos tarnyba modelį – gyventojams už tam tikrą mokestį teikiamos saugos paslaugos – mikrorajone budi saugos tarnybos automobilis, o gyventojai dėl jiems iškilusių saugumo problemų, įtartinų asmenų ar įvykių gali kreiptis į tiesiai į saugos tarnybą, kuri operatyviai reaguoja ir atvyksta į probleminę vietą.

[243] Respondentų pageidavimu miestelio pavadinimas neįvardijamas.

[244] Respondento pageidavimu miestelio pavadinimas neįvardijamas.

sąsiuvinyje. Budėjimuose ir patruliavime dalyvauja tiek vyrai, tiek moterys, registruojasi visi norintys miestelio gyventojai. Budintieji patruliuoja važinėdami automobiliu po miestelio apylinkes, pasekdami įtartinas transporto priemones, sustodami prie įtartinų asmenų ir juos įspėdami. Bendruomenės atstovės teigimu, policijos įsikišimo prireikia labai retai, gyventojai susitvarko patys. Jos vertinimu bendruomenės ir policijos inspektoriaus santykiai yra geri, jis pritaria ir palaiko tokią veiklą. Pažymėtina, kad šios savisaugos grupės veikloje nedalyvauja nė vienas policijos rėmėjas, nors tokių, pasak bendruomenės atstovės, miestelyje yra.

Kaip minėta, savisaugos būriai – tai reiškinys būdingesnis mažesniems miesteliams ir kaimo vietovėms. Miestuose tokios veiklos paplitusios kur kas mažiau. Čia paminėtina Šiaulių mieste veikianti savanoriška organizacija „Savanoriški saugos būriai" (toliau SSB). Pagrindinės šios organizacijos veiklos kryptys – viešosios tvarkos palaikymas, parama neįgaliems, vienišiems, vargstantiems žmonėms ir nusikalstamumo prevencija.[245] 2011 m. duomenimis, organizacijos nariais buvo 145 asmenys, iš kurių 96 yra policijos rėmėjai.[246] Pagrindinė veikla apima patruliavimą gatvėse kartu su policijos pareigūnais ir tvarkos palaikymas viešuosiuose renginiuose. Visi SSB nariai, budintys viešose vietose, yra tapę policijos rėmėjais, šioje veiklos srityje SSB vadovaujasi PR įstatymu.[247] Galima teigti, kad didele dalimi – tai policijos rėmėjus vienijanti organizacija, nors jos veiklos kryptys yra platesnės, ir apima ne tik viešosios tvarkos saugojimo bei socialines veiklas. Pastebėtina, kad tai yra organizuota struktūra, turinti savo uniformą ir siekianti parengti garbės kodeksą.[248] Tokios organizacijos (kaip ir visų savisaugos būrių) veikla vertinama gana prieštaringai: savo struktūra ir veikla ji tarsi primena alternatyvią policijai organizaciją, kita vertus, vykdydama viešosios tvarkos funkcijas, ji veikia pagal PR įstatymą, t.y. su prievartos panaudojimu susijusias funkcijas įgyvendina kartu su policijos pareigūnais. Kitas svarbus aspektas – SSB aktyviai bendradarbiauja su Šiaulių miesto vyriausiuoju policijos komisariatu bei sulaukia palaikymo iš vietos policijos vadovų.[249] Glaudus bendradarbiavimas su policija vertintinas kaip svarbus „saugiklis", siekiant išvengti organizacijos narių piktnaudžiavimo ir teisėtumo ribų peržengimo, įgyvendinant viešosios tvarkos užtikrinimo veiklas.

Atlikto tyrimo metu pabandyta pažvelgti į galimus savisaugos grupių formavimosi veiksnius Lietuvoje.

Nusikalstamumo problemos. Gyventojai susiduria su įvairiomis vietos nusikalstamumo problemomis, kurios gana ilgą laiką neišsprendžiamos arba staiga užklumpa vietos gyventojus. Kai tos problemos daugelį pradeda liesti asmeniškai, atsiranda motyvacija jas spręsti patiems.

Bendruomeniškumas. Mažose gyvenvietėse žmonės paprastai pažįsta vieni kitus, palaiko tarpusavio ryšius – tai leidžia patiems organizuotis ir spręsti savo problemas.

---

[245] Asociacijos "Savanoriški saugos būriai" internetinis puslapis: http://siauliai-ssb.lt/

[246] Balčiūnas T. "Savanoriški saugos būriai – ir idėja, ir darbas": http://siauliai-ssb.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=18&cntnt01lang=lt_LT&cntnt01returnid=56

[247] *Simulik V.* "Stiprūs saugos būriai – saugesni šiauliečiai": http://siauliai-ssb.lt/index.php?page=ssb

[248] Ten pat.

[249] Šlekys R., Šiaulių miesto vyriausiojo policijos komisariato viršininkas "Bendradarbiavimas turėtų tik stiprėti": http://siauliai-ssb.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=16&cntnt01lang=lt_LT&cntnt01returnid=56

Policijos nepajėgumas. Policija dažnai nepajėgi turėti patrulius miesteliuose, paprastai nemažas teritorijas turi aptarnauti vienas pareigūnas, kuriam neretai tenka nuvažiuoti nemažus atstumus, kad pasiektų žmones. Policija ilgai užtrunka, kol atvažiuoja į įvykio vietą, o žmonės nori, kad problema būtų sprendžiama operatyviai. Policijos nebuvimas skatina ir pažeidėjų nebaudžiamumo jausmą.

Skirtingas gyventojų ir policijos nusikalstamumo problemų suvokimas. Policija didžiausias pajėgas atiduoda sunkių nusikaltimų tyrimui, tuo tarpu gyventojams aktualiausi smulkesni kasdieniai pažeidimai kaip vagystės, „chuliganizmas", triukšmavimas, šiukšlinimas, eismo saugumo taisyklių nesilaikymas ir pan. Arba policija patruliuoja vienose vietose, o gyventojams aktualesnės kitos ir pan.

Nepasitikėjimas policija. Nepasitikėjimas iš vienos pusės sąlygoja žmonių norą tvarkytis patiems, ir tai yra pozityvus dalykas, tačiau iš kitos pusės, nepasitikėjimas sąlygoja uždarumą, todėl toks savarankiškas reikalų tvarkymas yra sunkiau kontroliuojamas ir nesunkiai gali būti pereinama teisėtumo riba.

Pasitikėjimas ir susikalbėjimas su policija. Tai priešinga nepasitikėjimui gyventojų ir policijos socialinio santykio būsena. Geri gyventojų santykiai su policija gali būti įvardijamas taip pat kaip aktyvumą skatinantis veiksnys, tačiau čia kur kas ryškesnis pozityvusis aspektas. Čia galima paminėti Nemunėlio Radviliškio savigynos būrio pavyzdį: jo nariai neužsimena apie prievartos panaudojimo poreikį, jiems užtenka, kad gali pranešti vietos policijos pareigūnui, su kuriuo gyventojai palaiko draugiškus santykius.[250]

Kaip minėta, dalis savisaugos grupių (būrių) susikuria ir veikia neformaliai. Ne visos tokios veiklos yra įgyvendinamos bendradarbiaujant su policija. Gyventojai nepasitikėdami policija atsirandančias saugumo problemas imasi spręsti patys tokiais būdais ir priemonėmis, kurie jiems atrodo priimtini. Pastebėtina, kad Lietuvos visuomenėje vyrauja prievartos kultūros elementų. Visa tai gali sukelti savavaldžiavimo, susidorojimo su pažeidėjais atvejų. Tokia problema buvo iškilusi 2003 m. nedideliame Raseinių mieste. Vietos verslininkai neapsikęsdami su vietos gaujos nusikalstama veikla, panaudojo smurtą ir surengė jos nariams „Linčo teismą".[251]

Disertanto tyrimo metu informantai pateikė gyventojų savisaugos praktikos pavyzdžių, kurie teisiniu požiūriu vertintini prieštaringai. Pavyzdžiui, buvo įvardyti atvejai, kai buvo stabdomi automobiliai, sulaikomi asmenys ir pan. Iškyla klausimas, ar piliečiai gali imtis tokių veiksmų, ar tokie veiksmai nepažeidžia kitų žmonių teisių?

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnį niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas. Niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas. Taigi Konstitucija leidžia suvaržyti asmens laisvę tik įstatymo numatytais pagrindais. Įstatymai tokią teisę suteikia teisėsaugos institucijoms ir pareigūnams, taip pat tam tikrais griežtai įstatymų numatytais atvejais, prievartos panaudojimo funkciją saugumo užtikrinimo tikslais

---

[250] Žr.: Nemunėlio Radviliškis ginasi // Respublika, 2009 spalio mėn. 26 d.: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/nemunelio_radviliskis_ginasi/

[251] Garsiausiai nuskambėjęs susidorojimo atvejis – kai vienas gaujos narys vietos verslininkų buvo išrengtas nuogai ir surištas bei paliktas centrinėje miesto aikštėje, taip pat kiti susidorojimo atvejai, kurie buvo nukreipti ne tik gaujos narių, bet ir jų artimųjų atžvilgiu (žr.: 2003 m. Birželio 6 d. Dienraščio "Kauno diena" straipsnis "Neramios dienos ir Naktys Raseiniuose": http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/neramios-dienos-ir-naktys-raseiniuose-9512).

turi ir privačios saugos tarnybos.[252] Tik tam tikrais atvejais tokią teisę turi ir paprasti piliečiai – tai teisė į būtinąją gintį (BK 28 str.) ir asmens, padariusio nusikalstamą veiką sulaikymas (BK 29 str.). Taigi išimtys savarankiškam piliečių prievartos naudojimui suteikiamos tik esant labai ribotoms aplinkybėms: kai egzistuoja reali nusikalstamos veikos grėsmė (būtinosios ginties situacija) ar sulaikant asmenį, kuris padarė nusikalstamą veiką. Tai reiškia, jog turi būti tiesioginis ryšys tarp piliečio naudojamos prievartos ir asmens, prieš kurį ji naudojama, nusikalstamos veikos. Pavyzdžiui, pagrindas asmens sulaikymui pagal BK 29 straipsnį yra nusikalstamos veikos padarymas. Sulaikomas gali būti asmuo, padaręs nusikalstamą veiką.[253] Negalima daryti žalos sulaikant asmenį, padariusį kitokį teisės pažeidimą ar dėl kitokios socialiai (ar moraliai) nepageidautinos elgesio formos.[254]

Taigi piliečių savisaugos veiksmai, apimantys automobilių ar asmenų stabdymą vien dėl to, kad pro gyvenvietę pravažiuojantis automobilis nežinomas ar asmuo nepažįstamas (ir dėl to įtartinas), vertintini neteisėtais. Specialaus pasirengimo neturintis žmogus gali netinkamai suvokti įvairias situacijas ir klaidingai jas identifikuoti kaip nusikalstamas ar asmenį klaidingai palaikyti "nusikaltėliu" ir pan.

Platesnes teises saugumo užtikrinimo srityje piliečiai turi tada, kai veikia kartu su policijos pareigūnais kaip policijos rėmėjai, nes tokiu atveju kaip talkininkai tiesiogiai vykdo policijos funkcijas. Tačiau šių funkcijų vykdyti savarankiškai policijos rėmėjas negali ir jam galioja bendros su visais piliečiais teisės ir pareigos.

Kaip minėta, Policijos rėmėjų įstatymas reglamentuoja piliečių, kurie įgydami oficialų policijos rėmėjų statusą talkininkauja policijai įgyvendinti kai kurias funkcijas, ypač susijusias su viešosios tvarkos palaikymu. Savarankiškai savisaugą įgyvendinančių piliečių veiklą reglamentuojančių teisės aktų nėra. Viena vertus, jie įgyvendina kiekvieno piliečio teisę į savisaugą, ir, atrodo, specialus reglamentavimas nebūtų reikalingas, kita vertus, tam tikri jų savisaugos veiksmai, kaip minėta, savo pobūdžiu gali peržengti teisėto elgesio ribas. Čia iškyla klausimas, ar reikalingas specialus teisinis reglamentavimas?

Disertanto nuomone, specialus įstatymas, reglamentuojantis piliečių savisaugos veiklą nėra tikslingas. Visų pirma, demokratinėse valstybėse skatintina ne reaktyvi, o proaktyvi, socialinė – prevencinė piliečių veikla. Šiame darbe aptariamos savisaugos grupių (būrių) veiklos yra susijusios su galimu prievartos panaudojimu, žmogaus teisių ir laisvių ribojimais. Šią veiklą reglamentuojančio įstatymo priėmimas gali tokią veiklą ne tik oficialiai įteisinti, bet ir pateisinti[255] bei tokiu būdu paskatinti piliečius dar labiau organizuotis į savisaugos būrius, taip didinant prievartos naudojimo galimybes asmenims ir jų grupėms, kurie nėra teisėsaugos pareigūnai bei neturi tam būtino specialaus pasirengimo.

---

[252] Jų statusas, teisės ir pareigos, prievartos panaudojimo sąlygos ir kt. detaliai reglamentuojamos Lietuvos Respublikos asmens ir turto saugos įstatymu (Valstybės Žinios, 2004, Nr. 116-4317).

[253] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius, 2004, p. 190.

[254] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentare aiškinama, kad jeigu sulaikomas asmuo, kuris apskritai nepadarė jokio teisės pažeidimo, prievartos jį sulaikant panaudojimas, vertinant konkrečią situaciją, paprastai suteikia jam teisę į būtinąją gintį (žr. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius, 2004, p. 190).

[255] Valstybė tokiu būdu išreikštų pritarimą, kad tokios veiklos yra socialiai ir moraliai teisingos bei skatintinos piliečių tarpe.

Antra, įstatymo priėmimas ir tam tikrų specialių reikalavimų numatymas jame gali būti sunkiai pritaikomas praktikoje: kaip minėta, didelė dalis savisaugos būrių – spontaniškai besikuriančios gyventojų grupės, kurios tokiu būdu stengiasi apsaugoti savo gyvenamąją teritoriją. Piliečiai taip įgyvendina savo teisę saugoti save ir savo turtą, o pastangos „pažaboti" šias teises įstatymais vargu, ar gali turėti pozityvų efektą.[256]

Trečia, toks įstatymas gali paskatinti kurtis kito tipo, labiau formalias piliečių organizacijas, suinteresuotas tikslingai įgyvendinti saugumo užtikrinimo veiklas, tačiau neįgyjant policijos rėmėjo statuso ir tokiu būdu „atsikratant" griežtos policijos kontrolės.

Kita vertus, savisaugos grupių veiklos negalima ir uždrausti – piliečiai turi teisę saugoti save ir savo turtą, kiek tai neperžengia įstatymų nustatytų ribų ir nepažeidžia kitų žmonių teisių.

Siekiant išvengti neteisėto elgesio, žmogaus teisių pažeidimų situacijų, svarbu užtikrinti šių savisaugos grupių veikos kontrolę, kurią galėtų įgyvendinti tiek policija, tiek savivaldos institucijos pagal savo kompetenciją. Efektyviai kontrolei svarbus gyventojų pasitikėjimas, kuris gali būti skatinamas vystant bendruomenių bendradarbiavimo su policija ir savivaldos institucijomis santykius. Policijos ir savivaldos įstaigos turėtų identifikuoti savo aptarnaujamoje teritorijoje veikiančius gyventojų savisaugos darinius ir siekti bendradarbiavimo su jais, vykdyti šviečiamąją veiklą, išaiškinant piliečių teises ir pareigas saugumo užtikrinimo srityje, skatinant proaktyvias prevencines veiklas, o aktyvius piliečius, norinčius prisidėti prie savo gyvenamosios vietovės saugumo užtikrinimo, paskatinti tapti policijos rėmėjais.

[256] Disertanto kalbinti neformalių savisaugos grupių dalyviai nesivadovavo ir mažai žinojo apie policijos rėmėjų įstatymą bei nesiekė ir nenorėjo tapti policijos rėmėjais. Jų veiklą paskatindavo spontaniškos emocinės reakcijos į nusikaltimus jų gyvenamosiose vietovėse. Veiklos buvo imamasi reaguojant į atsiradusį didelį nesaugumo jausmą ir nepakantumą teisės pažeidimams. Tokios gyventojų grupės paprastai nesiekia specialaus savisaugos organizacijos statuso, o prevencinę veiklą įgyvendina remdamosios bendruomeniniais socialiniais ryšiais ir neformalia socialine kontrole.

3. BENDRUOMENIŲ DALYVAVIMO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE LIETUVOJE VEIKSNIAI IR PROBLEMINIAI ĮGYVENDINIMO ASPEKTAI

3.1 Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje vidinės psicho-socialinės charakteristikos

Kaip nagrinėta šio darbo teorinėje dalyje, bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje ir jos veiksmingumas didele dalimi priklauso nuo vidinių bendruomenės psicho-socialinių charakteristikų bei prevencijos priemonių įgyvendinimo santykio su jomis, arba, kitaip tariant, kiek taikant nusikalstamumo prevencijos priemones yra atsižvelgiama į šias vidines bendruomenių charakteristikas. Toliau šiame darbe, remiantis disertanto atliktais tyrimais, nagrinėjami šie bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje aspektai:

- Objektyvios bendruomenės charakteristikos: palanki socialinė ir fizinė aplinka bendruomenės viduje (socialiniai ryšiai, bendruomenės socialinė – architektūrinė istorija socialinė struktūra, kultūriniai veiksniai, fizinė – architektūrinė aplinka,).
- Subjektyvusis elementas – bendruomenės poreikiai ir interesai bei jų santykis su teisės pažeidimų problema ir prevencine veikla (jos poreikiu, pobūdžiu ir tikslais).
- Vertikalusis – neformalios ir formalios kontrolės santykis (akcentuojant bendruomenės ir policijos santykio pavyzdį).
- Bendruomenių vidinių charakteristikų ir piliečių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo veiklos praktinio įgyvendinimo ir veiksmingumo užtikrinimo sąveikos ypatumai – pagrindiniai probleminiai aspektai.

Horizontaliųjų socialinių ryšių ir bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje sąveikos ypatumai

Šio darbo teorinėje dalyje buvo nagrinėjamas socialinių ryšių vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje. Socialiniai ryšiai – tai neformalios socialinės kontrolės instrumentas, kurį bendruomenė naudoja savo vertybėm ir socialinėm normom apsaugoti. Bendruomenių atstovų diskusijose ir interviu daug dėmesio buvo skiriama socialinių ryšių (bendruomeniškumo) vaidmeniui, gyventojų dalyvavimui teisės pažeidimų prevencijoje (užtikrinant vietos saugumą).[257] Išreikšta gana vieninga nuomonė, kad stiprūs bendruomeniniai ryšiai yra svarbi prielaida bendruomenės saugumui:

Tai iš tikrųjų nuo bendruomenės priklauso, žinoma reikia tų žmonių, reikia veiklių žmonių, reikia kažkokio akstino (B11)

[257] Respondentai plačiai vartojo bendruomeniškumo terminą kaip apibūdinantį tokius elementus, kaip gyventojų draugiškas bendravimas ir pasitikėjimas. Šį socialinių ryšių tipą galima įvardinti pasitikėjimu grįstais socialiniais ryšiais. Kadangi respondentų žodyne socialinių ryšių terminas ne itin naudojamas, šioje analizėje jis sietinas su bendruomeniškumu, kuris tyrimo dalyviams buvo kur kas priimtinesnis ir plačiau varojamas jų kalboje.

Tai aš manau, kad tas toks bendravimas per tą kultūrinę veiklą iš tikrųjų nemaža dalim užtikrina ir saugumą. Jeigu tu pažįsti gerai kaimynus, jeigu žinai gerai vietovę, tai ir tu esi pakankamai saugus <...>(B24)

Respondentų kalboje galima identifikuoti tam tikrą bendruomeniškumo ir saugios bendruomenės tapatinimą. Jie pabrėžė, kad esant stipriai bendruomenei, yra nesudėtinga kartu spręsti problemas, susijusias su saugumu. Kai kurių miesto bendruomenių (ypač daugiabučių bendrijų atstovų) nuomone, daugelyje miesto mikrorajonų bendruomenė realiai neegzistuoja, tačiau pritarė teiginiui, kad bendruomeniškumo skatinimas yra svarbi saugumo užtikrinimo prielaida:

Tai va, o vėlgi reikia sugrįžt prie to, kad skęstančių gelbėjimasis yra pačių skęstančių reikalas. Iš tikro taip ir yra, svarbiausias ir blogiausias visas dalykas, kad mūsų tos bendruomenės, kad faktiškai nėra tų bendruomenių, kad mes nesugebėjom suburt tų bendruomenių, – va, čia yra esminis dalykas, mes dar nesam bendruomenė šiai dienai. Vat, kaip pasiekt, kad mes taptumėm bendruomenė, kad mums rūpėtų, jeigu pas kaimyną kažkas tai nutiko (B23)

Taigi galima teigti, kad vyraujantis požiūris apie bendruomenės vaidmenį, – stipri, aktyvi bendruomenė, kuri sudaro sąlygas efektyviam saugumo užtikrinimui.

Bendruomeniškumo svarba gyventojų saugumo jausmui išryškėjo ne tik pozityvaus, bet ir negatyvaus situacijos Lietuvoje vertinimo aspektu: respondentai aptardami ar diskutuodami apie gyventojų įsitraukimą į vietos saugumo užtikrinimo (nusikalstamumo prevencijos) veiklas dažnai pabrėžė gyventojų susvetimėjimo bei atitinkamai abejingumo ir pasyvumo problemas, socialinių ryšių arba bendruomeniškumo stoką.

Bendruomeniškumo stoka labiau pastebima mieste. Respondentų nuomone daugelyje miesto mikrorajonų gyventojų socialiniai ryšiai yra labai silpni, žmonės nėra linkę bendradarbiauti sprendžiant vietos problemas, yra susvetimėję, uždari.

Mieste kažkaip labai, nu, susvetimėję, tai va toks...kartu tai yra ir saugios kaimynystės momentas. Jeigu vienas kitą žmogų žino, tai jis mato, kad kažkas tai yra svetimas. O dabar, kada tu jų nepažįsti, jie beveik visi svetimi. (B1).

Abejingumo ir susvetimėjimo problema diskusijose ir interviu siejama su visos visuomenės kultūrinėmis, mentaliteto problemomis. Pasak informantų, visuomenėje, ypač miestuose, dėl padidėjusio gyvenimo ritmo, užimtumo, žmonės neberanda laiko (ar/ir nebejaučia tam poreikio) bendrauti tarpusavyje, todėl nebepažįsta vieni kitų, atitinkamai jautimas kito svetimu, sukuria ir abejingumo kito žmogaus problemoms būseną.

Kai mes gyvename miestuose, tose dėžutėse, nu, tai yra daug dalykų, kur mum net nebereikia kitų žmonių, kad mes pasidarytume, nes tų darbų nebedarom. Ir kita yra bėgimas bėgimas bėgimas – ir išėjom iš tokio bendradarbiavimo kultūros į rungtyniavimo kultūrą: aš turiu būt geresnis už kitą, man turi pasisekt geriau, ir aš turiu užsidirbt, ir, jeigu aš savo tos darbo vietos ir pinigų neišsilaikysiu, tai kažkas kitas man juos nuims. <...> Nuo pat mokyklos yra skatinamas tas rungtyniavimas, bet rungtynes laimi tik vienas. Tai yra iš esmės ir kultūrinės problemos. (B43.)

Informantai taip pat pastebi, kad bendruomeniškumą silpninantis veiksnys – didelė gyventojų kaita miestuose.

<…> ta kaita (gyventojų (aut. p).)*, ir dabar nuomoja daug, išvažiuoja jau daug į užsienį – ir visai nepažįsti. Tie, kurie nuomoja, jie irgi gal, ar jie ten įgąsdinti, ar ką, kad jie*

pamato, jie tiesiog nelipa iš mašinos, kol tu tik praeini, tik tada kažkaip [juokiasi] <...> Ir žmonės kažkokie vienas kitam, kažkaip nežinau, kažkokie <…> nes ten gyveno vieni savininkai, matyt, o dabar jau čia, po kiek laiko matai, kad dabar jau kiti žmonės gyvena... (B44)

Svarbus bendruomeniškumo slopinimo vaidmuo skiriamas taip pat ir miestų architektūros specifikai. Informantai pabrėžia pastatų sutankinimo aspektą gyvenamuosiuose mikrorajonuose: mažoje teritorijoje gyvena didelis žmonių skaičius, todėl gyventojai nepažįsta vieni kitų, tampa sudėtinga kurti kaimynystės ryšius. Atitinkamai silpnėja neformali socialinė kontrolė, kadangi dėl didelio susvetimėjimo sunku atskirti svetimus žmones.

„Jeigu vienas kitą žmogų žino, tai jis mato, kad kažkas tai yra svetimas. O dabar, kada tu jų nepažįsti, jie beveik visi svetimi. (B1)

„<...> kiemai maži, primesta, prigrūsta, tai ten...kas ten, pastebėt, kad apvagia ar ką, tai irgi labai sudėtinga, ten tos signalizacijos veikia nuolat, žmonės net labai dėmesio nekreipia ir praktiškai patį faktą nustato, ateidami prie automobilio, kada reikia kažkur važiuoti, jie pastebi, kad automobilis yra apiplėštas <...>. " (B3)

Žinoma, bendruomenės vaidmuo kol kas tikrai didelio vaidmens neturi, nes kadangi... galbūt didesnis vaidmuo būtų, jeigu čia kaimo bendruomenė, tai ten yra sodybos, namai ir t.t. Čia yra didelis namas, imkim, 60-100 butų, nu, gal ir aktyvus tas bendruomenės narys, bet jisai nepajėgus viską matyti, įžiūrėti ir netgi daug kas neįsileis ir nenorės kalbėti, nes kadangi šiek tiek ir baimė yra, ir kitkas yra. Tad...tad miesto bendruomenė dėl šitos veiklos yra, tikrai nėra labai ypatinga, nes kadangi kiekvienas namas yra atskira tvirtovė, o tuo labiau butas yra.(B2)

Pasak Vilniaus miesto bendruomenių atstovų, tankiai apgyvendintų daugiaaukščių namų mikrorajonų gyventojams būdinga savininkiškumo (šeimininkiškumo) jausmo bendruomenės teritorijos atžvilgiu stoka – žmonių rūpinimasis savo gyvenamąja aplinka paprastai baigiasi jų buto sienomis. Tai sąlygoja tiek architektūrinis išplanavimas, sukuriantis daug bendrų ir tuo pačiu niekieno erdvių, tiek sovietinio paveldo pažymėtas žmonių požiūris, jog jų bendruomenės teritorija turi pasirūpinti kažkas kitas.

Tai kada kalbu su gyventojais, sakau: „tai jūs gi prižiūrėkit savo teritoriją, kodėl jūs taip galvojat, kad kažkas tai turi ateit?". Žmonės nesijaučia čia šeimininkais. Tai yra labai...nu, kažkas ateis, kažkas padarys (B1)

Panašią Lietuvos miestų architektūros bei socialinių ryšių stokos problematiką įžvelgia ir Lietuvos mokslininkai. Pasak L. Donskio: miegamieji mikrorajonai "suprojektuoti ir pastatyti ne kam kitam, o tik pačiai tikriausiai masinei visuomenei, t.y. dezintegruotai, atomizuotai visuomenei" formuoti.[258] Plėtodama šio filosofo mintį A. Ramonaitė teigia, jog tai nesudaro prielaidų plėtotis socialiniam kapitalui – šiose bendrijose, išskyrus retas išimtis, vyrauja socialinis susvetimėjimas, klesti išsisukinėjimo nuo bendruomeninių pareigų praktika, galimybes stiprinti socialinį solidarumą šiuose rajonuose dar labiau mažina didelis socialinis mobilumas.[259]

---

[258] *Ramonaitė A.* Draugų, pažįstamų, kaimynų tinklai ir bendruomeninės veiklos patirtys // Žiliukaitė R., Ramonaitė *A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I.* Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 89.

[259] *Ramonaitė A.* Draugų, pažįstamų, kaimynų tinklai ir bendruomeninės veiklos patirtys // Žiliukaitė R., Ramonaitė *A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I.* Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 89.

Kai kuriose bendruomenėse egzistuoja konfliktiniai gyventojų santykiai, o tai gyventojų bendradarbiavimą paverčia dar sudėtingesniu. Gyventojai kovoja vieni su kitais kreipdamiesi į policiją, kuri savo ruožtu tampa tam tikru šių "kovų įkaitu" – turėdama pastoviai nagrinėti kaimynų pareiškimus bei skundus, nukreiptus vienų prieš kitus:

<...> žmonės tarpusavy nesutaria, pagal pareiškimų kiekį gali spręst, kaip jie ten bendrauja, jeigu per mėnesį 10 pareiškimų gauni, kad jie ten kažkur kažkas tai... Toj bendruomenėj yra silpnas, tenai sudėtinga ir susitikimą suorganizuot <...> (P5)

Kita vertus, tam tikrais atvejais miestuose taip pat aptinkama bendruomeniškumo apraiškų. Glaudesniais socialiniais ryšiais, pasak respondentų, paprastai pasižymi individualių namų kvartalų bendruomenės, kurių gyventojams kur kas labiau būdingas šeimininkiškumo jausmas savo gyvenamajai bei bendrai naudojamai bendruomenės teritorijai. Stiprios socialinės sanglaudos ir neformalios socialinės kontrolės pavyzdžių, pasak respondentų, galima aptikti ir daugiabučių namų bendruomenėse, tačiau paprastai tai mažesni, nedaug gyventojų turintys namai. Svarbi bendruomeniškumo vystymui daugiabučių namų administravimo forma. Pasak respondentų palankesnės sąlygos bendruomeniškumui yra nedidelėse gyvenamųjų namų bendrijose, kurios jau savaime pasižymi tam tikrais glaudesniais gyventojų socialiniais ryšiais, kadangi paprastai yra įkuriamos pačių gyventojų iniciatyva, siekiant aktyviau dalyvauti savo gyvenamosios vietos bendruomenės reikalų tvarkyme.

Kaimo vietovėj, tai gali pabendrauti su sodybos šeimininku, čia yra sudėtingiau yra, čia reikia ieškoti taškų gal, nes valdymas vyksta, yra daug namų administruojančių, yra, kiek? 65, apie 70 namų administruoja [įmonės pavadinimas]. Ten išvis už...viskas uždara, yra kur bendrijos, tai dar galima bendrą kalbą surasti, nes vis dėlto bendrijos yra, yra, apima tiktai vieną namą arba keletą namų, yra ten valdymas, o čia administratorius. Tad ne taip yra paprasta visą šitą apjungt yra, nes daug uždarumo yra. (B2)

Kadangi mes bendruomenė 30 butų, kartu susirenkam vieną kart mėnesy, visą laiką apsisprendžiam savo problemas. Turėjom tų problemų, kadangi mūsų namas yra prie mokyklos, gimnazijos. Labai daug atvažiuoja jaunimo su automobiliais ir mes turim problemų: tai apiplėšia mašinas mūsų asmenines, tai neturim kur pastatyt automobilių. Tai mes išsikėlėm tokį klausimą, kaip mes galim sau padėt. Ir ką, visa ta bendruomenė, jau ne kaip vienetas, bet jau kaip vienas, kaip visuma, kreipėmės į savivaldybę, mes gavom ženklą, kad negali stovėt tos mašinos, kurios nėra mūsų asmeninės ar kurios nėra mūsų pažįstamų. Jeigu mes matom, kad atvažiuoja kažkokie tai moksleiviai, mes kreipiamės į policiją, nes jau galima baust ir daug visokių naudingų dalykų mes gavom iš to. Taip pat įsisuko vagys, tai mes kiekvienas pasisiskiriam iš laiptinės – vieną naktį viens patruliuoja, kitą – kitas, taip ir sugavom vagį, kuris mūsų automobilius plėšė. (B47)

Vieno informantų teigimu, svarbi kaimynų bendradarbiavimų sąlyga gali būti susitikimų patalpos buvimas, kurioje gyventojai galėtų daryti susirinkimus, susitikti su policijos ir savivaldybės atstovais:

<...> tenai sudėtinga ir susitikimą suorganizuot, ir salės jokios nėra. Į komisariatą tai išvis – prisikviesti, kad ateikit į komisariatą, jūsų namo klausimai bus sprendžiami, tai nė viens žmogus neateis. Čia net klausimo nėra. Bet yra namų, kurie turi savo saleles šiek tiek, sklepuose turi pasidarę ten. Tai vasarą arba pavasarį susirenka žmonės pašnekėt. (P5)

Daugelis kaimo, miestelių bei priemiesčių[260] bendruomenių atstovų pažymėjo, kad jų bendruomenėse egzistuoja gana stiprūs socialiniai ryšiai: gyventojai vieni kitus gerai pažįsta. Bendruomeniškumo jausmą skatina priešingi miesto aplinkai veiksniai: nedidelė gyventojų kaita, lėtesnis gyvenimo ritmas, kur kas didesnė gyvenamosios ir darbo vietos sutaptis ir pan. Vėlgi ypač akcentuota skirtinga architektūrinė aplinka, kuri priešingai miesto daugiabučių mikrorajonams, skatina gyventojus bendrauti, būti daugiau už savo gyvenamojo būsto ribų ir pan.

Bet kažkaip ta aplinka, tie medžiai ir tas žmogus kažkaip taip labai įdomu, kad vis tiek pamatai. Ir dar likę tie senieji, dar ir tie senieji – kaip tie vaikai paaugę, nu, jiem rūpi ir kaip užaugo daržovės, nu, jie tokie ir, matyt, atsipalaidavimas, jie atvyksta ir pailsėt, ir padirbt, bet randa tą tokį bendrą. O kai jau čia pareina į tą dėžutę, užsidaro – *ir viskas, o tu erdvėj matai, jau mojuoja, šaukia: „O jau atvažiavai", tai tas iš kitos pusės. (B44)*

Stiprūs socialiniai ryšiai, informantų vertinimu, yra svarbus neformalios socialinės kontrolės veiksnys: gyventojai, susidūrę su saugumo problemomis, susiburia bendrai savisaugos veiklai, arba tai padeda įgyvendinti natūralią (spontanišką) neformalią socialinę kontrolę. Išanalizavus respondentų pateiktus gyventojų neformalios socialinės kontrolės pavyzdžius,[261] pastebėti du bendri požymiai. Pirma, nepaisant to, kad gyventojų veiklos (veiksmai) įvairiais požymiais, kaip pobūdis, trukmė, organizuotumo laipsnis ir pan., skyrėsi, jas beveik visuose atvejuose vienija tai, kad jos buvo įgyvendintos tam tikroje socialinės sanglaudos (glaudžių socialinių ryšių) terpėje. Galima teigti, kad bendruomeniškumo terpė sukuria tam tikrą saugumo jausmą, žmogus tarsi jaučiasi ne vienas, turintis "užnugarį", kai jis yra stiprios bendruomenės narys. Taigi socialiniai ryšiai gali veikti kaip žmones drąsinantis veiksnys.

Antra, glaudūs socialiniai ryšiai veikia kaip neformalios socialinės kontrolės veiksmus motyvuojantis veiksnys: bendruomenių nariai yra linkę aktyviai užsiimti prevencine veikla, jeigu grėsmė kyla jiems artimiems žmonėms ar turtui. Tipinis toks pavyzdys, kai geri santykiai su kaimynais, draugiškumo jausmas paskatina rūpintis kaimynų turto saugumu:

<...> aš 20 metų gyvenu toj vietoj, ir visi žmonės ten gyvena aplinkui. Tai būna taip, kad net kaimynė sako, aš tai žiūriu jūsų kiemą, kai jūsų nėra namie, kai mašinos yra išvažiavę. Tai vieni kitų pasižiūrim <...>(B45)

Šis artumo jausmo veiksnys svarbus ir organizuotose bendruomenės saugumo užtikrinimo veiklose. Pavyzdžiui, keliuose vieno rajono miesteliuose gyventojai susibūrė budėti savaitgaliais vykstančių diskotekų metu. Viena iš tokią veiklą paskatinusių priežasčių yra tai, kad į diskotekas eidavo ir vaikai (jaunimas), kurie jiems yra artimi (vaikai, giminaičiai, mokiniai, kaimynų vaikai ir pan.). Kita vertus, toks socialinių ryšių apsauginio poveikio pobūdis byloja apie jų uždarumą – saugomi ir ginami bendruomenei priklausantys asmenys.

Taigi tyrimas leidžia daryti prielaidą, apie svarbų socialinių ryšių skatinantį poveikį gyventojų įsitraukimui į neformalios socialinės kontrolės veiklas. Kita vertus, socialiniai ryšiai gali veikti priešingai. Teorinėje dalyje buvo analizuojamas socialinių ryšių, kaip

[260] Prie kaimų ir miestelių kategorijos šioje analizėje priskirtini ir didmiesčių priemiesčių gyvenvietės arba miestų pakraščiuose esantys individualių gyvenamųjų namų kvartalai.

[261] Žiūrėti 1 priedą.

esminio bendruomenės elemento, vaidmuo, užtikrinant neformalią socialinę kontrolę. Buvo padaryta išvada, kad socialiniai ryšiai ne visada sąlygoja gyventojų aktyvų įsitraukimą į nusikaltimų prevenciją, naudojantis neformalios socialinės kontrolės mechanizmais. Panašias tendencijas atskleidžia ir disertanto atliktas tyrimas: kai kuriose bendruomenėse socialiniai ryšiai gali veikti kaip nusikaltimų baimę ir gyventojų uždarumą skatinantis veiksnys.

Vieno policijos pareigūno, palaikančio glaudžius ryšius su bendruomenėm, teigimu, socialiniai ryšiai miestelių ir kaimų bendruomenėse egzistuoja, žmonės tarpusavyje bendrauja, palaiko draugiškus santykius, keičiasi informacija (arba gandais), tačiau jie nėra aktyvūs užtikrindami savo gyvenamosios aplinkos saugumą.

Jie apskritai nesupranta, jiem atrodo <...> mums rūpi, kas atvažiavo, bet rūpi, kas atvažiavo, kas pabendravo, ar su kuo gyvena, ar su kuo miega, bet ne tai, ar jo teritorijoj saugu, ar ten neatvažiavo, ar dar kažkas... (P7)

Tokią tendenciją savo bendruomenių tyrimuose pastebėjo ir mokslininkė A. Ramonaitė. Jos teigimu, viena iš priežasčių, kodėl gyventojai nesugeba suformuluoti bendruomenės problemų, matyt, yra deliberatyvinės praktikos[262] trūkumas. Kalbos apie miestelį dažniausiai apsiriboja pasidalijimu naujienomis, apkalbomis ir neprieina iki konstruktyvaus miestelio reikalų aptarimo.[263]

Vertinant saugumo (nusikalstamumo) problemų kontekstu, galima daryti prielaidą, jog socialinių ryšių poveikį taip pat neutralizuoja nusikaltimų baimė ir neigiamas požiūris į bendradarbiavimą su policija. Faktas, kad vieni kitus pažįsta, kelia nerimą, jog žmogui pranešus apie nusikalstamą veiką, ją padaręs asmuo tai sužinos ir kerštaus.

<...> jeigu aš vietinis kalbėsiu su jais, kalbėsiu su tuo jaunimu, jie man sakys: „Ko tu čia kišiesi? Koks tavo reikalas? Ar nori sudegti?" Pavyzdžiui, man grasino ne vieną kartą. Jeigu būčiau aiškiai baugesnis, jau turėjau niekur nebesikišti,nieko nebedaryti." (B48)

<...> dar žinot, ko labai bijo? Rajone kodėl sunku yra? – žmonės bijo keršto. Ir tos grėsmės yra realios, nes tu ten duosi informaciją ar paskųsi, ar tu, vat, perspėsi, tai sako, bijo, sudegins namus ar atkeršys ar mano vaikams, ar kam. Ten gi teritorija siaura, visi žino, kur kas gyvena, vieni kitus pažįsta. (P7)

Informantų pasakojimai išryškino tai, kad dauguma tokių „bijančių, nerimaujančių" kaimo ar miestelio gyventojų yra vyresnio amžiaus. Kaip žinoma, viktimologiniai tyrimai rodo, kad vyresnio amžiaus gyventojai apskritai pasižymi didesne nusikaltimų baime. Taip pat tokiose bendruomenėse paprastai nėra iniciatyvių žmonių, galinčių paskatinti bendruomenės aktyvumą. Darytina prielaida, jog šiais atvejais pozityvųjį socialinį aktyvą nustelbia negatyvusis – kriminalinis aktyvas ir jo subkultūra. Socialiniai ryšiai čia tarnauja nusikaltimų baimės, nesaugumo jausmo sklaidai:

---

[262] Autorė šį terminą aiškina angliška sąvoka „deliberate" (liet. svarstyti, galvoti, tartis), kuri siejama su deliberatyvinės arba svarstymo demokratijos modeliu, kuris kaip vieną pagrindinių demokratijos principų nurodo viešą bendrųjų reikalų aptarimą (žr.: *Ramonaitė A.* Draugų, pažįstamų, kaimynų tinklai ir bendruomeninės veiklos patirtys // Žiliukaitė R., Ramonaitė A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 84).

[263] *Ramonaitė A.* Draugų, pažįstamų, kaimynų tinklai ir bendruomeninės veiklos patirtys // Žiliukaitė R., Ramonaitė *A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I.* Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 84.

*Yra problema galbūt dėl saugumo yra tokia, kad pas mus mažiukas kaimiukas, visi viens kitą pažįsta, ir svetimi neatvažiuoja, nieks nieko ten blogo padaryti, visi tie patys, ir visi žino, kas padarė, iš ko paėmė, kas parnešė, kam padarė, pas ką nunešė, kam pardavė, kur išvežė. Viską visi žino, bet nieks niekada niekam, policijai tuo labiau, nieks nesakys, nerašys raštu, vis tiek sužinos, kas parašė tai, o mano namai tai mediniai, ateis padegs, o ką tada, tai sako: „J*ūs aiškinkitės patys*“. Kai patys aiškinasi, tai kad ir pagauna jau kažkas kažką paėmė ne savo, ten pavogė ar kaip, nu,* išvežė, jisai pabuvo, pasakė, *nu, daugiau taip nedaryk, gal ten parašė ar nuteisė, ar ką kažkaip kažkuo ir kitą savaitę vėl tą patį daro. Nu, mat ir saugumas tas ir visi sėdi užsidarę namuose, bijo nosį iškišt, o kadangi kaimiukas visas praktiškai mūsų pensininkų yra, visas jaunimas užsienin išlėkęs, o visas kaimas išlaikomas savivaldybės, nes nėra jokios visiškai įstaigos, yra iš savivaldybės gyvenama: pensininkai, seniūnija, darželis, kultūros namai, mokykla. (B12)*

Socialiniai ryšiai, kaip minėta šio darbo teorinėje dalyje, yra bendruomenėse vyraujančių vertybių, nuostatų laidininkai. Kaip pastebi autoriaus kalbinti informantai, Lietuvos bendruomenėse vis dar egzistuoja „skundikų smerkimo“ kultūra, kuri slopina žmonių norą bendradarbiauti su policija, pranešant apie nusikalstamas veikas.

Tai vat, saugiai kaimynystei terpė yra gera, iš vienos pusės, kad vieni kitus pažįsta. Bet žinot, kaip pas mus, lietuvius, kaip yra, bet aš ir neskųsiu ten kaimyno ar ko, nes tuos rėmėjus priima dauguma kaip skundikus. Tai mes bandom suformuot tą nuomonę, kad rėmėjas nėra skundikas, kad tai yra žmogus, neabejingas tai aplinkai. Ir jeigu būtų daugiau tokių, tai nevyktų tie pažeidimai, ir tos grėsmės būtų mažiau, jeigu kiekvienas reaguotų į tai, kas vyksta. (P7)

<...>yra tam tikra baimė žmonių, nes nenorės kaimyną apskųsti, nes su kaimynu reikės gyventi. O kaip tada bus? O gal kai kada ir pagrasina <...> (B2)

Šiame kontekste pasitikėjimo santykio su policija didinimas – svarbus faktorius, galintis padėti pakeisti tam tikras gyventojų ydingas nuostatas bei aktyvuoti socialinius ryšius kaip neformalios socialinės kontrolės, bendradarbiaujant su policija, instrumentą.[264] Tiesa, svarbu pažymėti, kad bendradarbiavimas su policija nėra būtinas neformalios socialinės kontrolės elementas. Visų pirma neformali socialinė kontrolė bendruomenėse veikia joje dominuojančių vertybių, nuostatų apsaugai. Jeigu bendradarbiavimas su policija toje bendruomenėje nėra laikomas svarbia vertybe, vertinamas nepageidautinu, smerktinu elgesiu, neformali socialinė kontrolė bus nukreipta prieš tokį elgesį, kuris platesnėje visuomenėje gali būti vertinamas pozityviai. Antra, nesant pasitikėjimo su policija santykio, bendruomenės pačios imasi veiklos, nukreiptos užkirsti kelią nepageidautinam elgesiui.

Kaip savo darbuose teigia mokslininkės A. Ramonaitė ir R. Žiliukaitė, gyventojų įsitraukimui į vietos bendruomenės veiklas svarbus socialinių normų veiksnys[265] – jeigu tam tikras elgesys, pavyzdžiui, pranešimas policijai apie padarytus pažeidimus, nėra laikoma socialine norma, o, kaip minėta, priešingai, laikomas smerktinu elgesiu, tai yra

[264] Išsamiau bendruomenių ir policijos santykio aspektai nagrinėjami 2 šios dalies skyriuje.

[265] Žiliukaitė R. Pilietinių veiklų rizikos ir motyvacija dalyvauti pilietinėse veiklose šiandieninėje Lietuvos visuomenėje // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2010/2(27); Žiliukaitė R., Ramonaitė A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006.

vertintina kaip kliūtis bendruomenės dalyvavimui – šiuo atveju prevencinėje veikloje, pagrįstoje bendradarbiavimu su policija.

Socialiniai ryšiai bendruomenėje padeda smulkesnes saugumo problemas išspręsti patiems gyventojams, nesikreipiant į formalios kontrolės institucijas. Kai kada bendruomeniškumas veikia kaip apsauginė bendruomenės nario (pavyzdžiui, kaimyno) funkcija nuo policijos ar kitos institucijos įsikišimo:

<…> pas mus yra viena kaimynė, kuri moteriškė laikas nuo laiko padaugina išgerti, sėdi ant laiptų apačioj, nepareina pas save į butą. Tai tie kaimynai, kurie yra senesni to namo gyventojai, jie ją parveda, suranda raktus jos kišenėj, įveda į butą užrakina ir užtrenkia duris – ir viskas. O dalis kaimynų iškviečia jai policiją. Tai toks vaizdas, kad toj pačioj laiptinėj – ir nepažįsta jos, nors mano šuo jau pažįsta ją [juokiasi]. (B35)

<..> buvo su vienais kaimynais, mergaitės nesutiko, tai visko buvo: ir ten petardas mėtė, nesudužo, bet ta agresija buvo tokia ilgalaikė, na, be policijos, bet jau ėjau į namus ir sakiau mamai, kad jau viskas – arba eis į policiją ir į vaikų teises, visur. <...> Ir kalbėjaus, kad kažkaip nesinori reikalų su tom įstaigom turėt. Bet turėjo reikšmės tas pokalbis ir su tuo vaiku užsibaigė. (B45)

Šios informantų pateiktos situacijos iliustruoja, kaip glaudūs kaimynystės ryšiai skatina padėti, spręsti problemas patiems, tuo tarpu ryšių nebuvimas, susvetimėjimas lemia pasirinkimą kreiptis į formalias institucijas. Tačiau čia svarbu pabrėžti, kad tokia socialinių ryšių protekcija gali sąlygoti ir tam tikrų pavojų: glaudūs bendruomeniniai ryšiai gali tapti apsauginiu teisės pažeidimų tinklu (pavyzdžiui, smurto šeimoje ir pan.), kai kaimynai nesikreips į policiją, nenorėdami sugadinti tarpusavio santykių.

<...> šiandien būkime mes realūs, nes paskui tas žmogus lygtai norėdamas gera padaryti, jis liks vienišas. Ir nieks jį po to nepriims, nors jisai iš tikrųjų gal sutramdė, visa kita, jis liks kaltas.(B2)

Apibendrinant galima teigti, kad socialinių ryšių poveikis nusikalstamumo prevencijai yra dvejopas. Stiprūs socialiniai kaimynystės ryšiai bendruomenių atstovų vertinami kaip gyventojų saugumo sąlyga, kita vertus, jie gali tapti ir gyventojų aktyvumą (reaguojant į teisės pažeidimus) slopinančiu veiksniu.

Įdomu yra tai, kad antroje šio darbo dalyje aptarti kiekybiniai individualaus dalyvavimo tyrimai rodo, kad tiek bendrose pilietinėse, tiek savisaugos veiklose aktyvesni yra miestų gyventojai, tuo tarpu šis kokybinis tyrimas išryškina požiūrį, jog kur kas aktyvesnės yra kaimų ir miestelių bendruomenės. Manytina, jog tokį požiūrį sąlygoja tendencija tapatinti bendruomeniškumą (stiprius socialinius ryšius) su gyventojų aktyvumu. Vis dėlto tai skirtingos kategorijos. Socialiniai ryšiai gali paskatinti bendras vertybes ir interesus turinčias gyventojų grupes bendrai veiklai. Tačiau kai kada stiprūs socialiniai ryšiai gali būti pilietinį aktyvumą slopinantis veiksnys. Pavyzdžiui, minėti Pilietinės galios indekso tyrimai rodo, kad viena pagrindinių gyventojų įžvelgiamų grėsmių yra būti laikomam keistuoliu, būti įtarinėjamam, kad veiki iš savanaudiškų paskatų.[266] Manytina, jog šiom pilietinį dalyvavimą stabdančiom kliūtim palankesnė yra stipresnių socialinių ryšių terpė, kurioje žmogaus sprendimus gali sąlygoti ne tik individualios jo charakteristikos, įsitikinimai, tačiau ir aplinkinių požiūris, nerimas dėl gandų bei apkalbų ir pan. Individualusis dalyvavimas šiuo atveju turi tam tikrų panašumų

[266] Žiūrėti 1 lentelę, pateiktą šio darbo 2.1 skyriuje.

– jis daugiau sąlygojamas asmeninių savybių bei motyvų nei socialinės aplinkos įtakos. Kaip apžvelgta aukščiau (2.1 skyriuje), svarbūs individualaus dalyvavimo veiksniai yra socialinės demografinės gyventojų charakteristikos kaip amžius, išsilavinimas, pajamos, socialinė padėtis. Statistiniai duomenys rodo, kad kaimo ir miestelių vietovėse yra daugiau vyresnio amžiaus, mažesnių pajamų ir žemesnio išsilavinimo bei socialinės padėties gyventojų nei miestuose. Darytina prielaida, jog šios jų charakteristikos susijusios su bendru jų individualiuoju pilietiniu aktyvumu. Kaip savo atliktais tyrimais atskleidė A. Poviliūnas ir V. Beresnevičiūtė, kaimo vietovėse egzistuoja tam tikra socialinė atskirtis tarp žemesnio socialinio sluoksnio ir bendruomenės aktyvo, kuriam dažnai priklauso pedagogai, stambesni ūkininkai.[267] V. Beresnevičiūtės teigimu, viena pagrindinių žemesnio socialinio sluoksnio pilietinio pasyvumo priežasčių – savęs nuvertinimas, nepasitikėjimas savimi, požiūris, jog tokios veiklos – aukštesnio socialinio statuso gyventojų veiklos sritis.[268]

Bendruomenės socialinės struktūros įtaka gyventojų įsitraukimui į neformalios socialinės kontrolės veiklas

Aukščiau šiame darbe analizuoti kiekybinių tyrimų duomenys atskleidžia svarbių socialinių demografinių gyventojų charakteristikų ir jų aktyvumo (ar jo potencialo) prevencinėse veiklose santykį. Diskusijos ir interviu taip pat išryškino tendenciją, jog bendruomenės aktyvumas saugumo užtikrinimo veiklose yra susijęs su jos socialine struktūra. Pavyzdžiui, vienas informantų pateikia tokią tipinę kaimo bendruomenės socialinę struktūrą:

Nes, kaip žinot, pagal procentus kokie penki procentai yra socialiai aktyvių, kurie žmonės visuomeniniais pagrindais gal eit kažką daryt. Jeigu kaime gyvena du šimtai žmonių, iš jų trisdešimt procentų pensininkų, dešimt procentų vaikų ir suaugusių žmonių penkiasdešimt procentų – pusė ten prasigėrusių, nėra iš tikrųjų daug žmonių, tai realiai tam kaime yra kiek aktyvūs trys keturi žmonės (P5)

Socialiai ir ekonomiškai aktyvių jaunesnio amžiaus gyventojų didelis skaičius bendruomenėje laikytinas svarbiu bendruomenės aktyvumo veiksniu:

„Įsitraukia jaunesni žmonės, <...> iki trisdešimt ar ten panašiai metų, kaip sakant, kurie aplamai yra aktyvios gyvenimiškos pozicijos. Aktyvūs yra savo veikloj, ar versle, ar kur ir jis dar, nu, norėtų, savo mintis įdėjęs, vat, konkrečioj plotmėj kažką tai“ <...> (B1)

Informantai pabrėžė, kad miestuose pasyvesni yra tų bendrijų gyventojai, kurių daugumą sudaro pensininkai.

„<...> dėl renovacijos ar dėl kitų dalykų, jeigu reikia, aš sakau: „Jūs patys padarykit talką“. „Oi, ką jūs, pas mus vieni pensininkai, nieko nebus“ <...> (B1)

---

[267] Žiliukaitė R. Pilietinių veiklų rizikos ir motyvacija dalyvauti pilietinėse veiklose šiandieninėje Lietuvos visuomenėje // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2010/2(27); Žiliukaitė R., Ramonaitė A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006.

[268] Žiliukaitė R. Pilietinių veiklų rizikos ir motyvacija dalyvauti pilietinėse veiklose šiandieninėje Lietuvos visuomenėje // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2010/2(27); Žiliukaitė R., Ramonaitė A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006.

Tiesa, su tokia nuomone sutinka ne visi. Kai kurie bendruomenių atstovai pabrėžė, kad pensinio amžiaus gyventojai būna vieni aktyviausių dalyvių bendruomenės reikalų sprendime:

<...> deja, ar gal gerai, aktyvesnė grupė yra jau pensininkai. Tie, kurie daugiau turi laisvo laiko, daugiau mato, daugiau pastebi, daugiau reikalauja: „O kodėl tas nepadaryta, o kodėl šitas? (B2)

Bendruomenės socialinės struktūros (tam tikro socialinio sluoksnio dominavimo) ir gyventojų aktyvumo aspektu įdomu palyginti dviejų skirtingų Lietuvos rajonų kaimų bendruomenes. Abiejose vyrauja gana glaudūs gyventojų socialiniai ryšiai, nėra anonimiškumo, vieni kitus gerai pažįsta. Tačiau pirmojoje bendruomenėje šie ryšiai padeda bendruomenei susitelkti ir dalyvauti užtikrinant saugią aplinką. Šį pavyzdį galima apibūdinti teiginiu – vieni kitus pažįsta, todėl lengviau susiburti ir susitarti dėl bendros savisaugos veiklos.

Antrojoje bendruomenėje, atvirkščiai – socialiniai ryšiai skatina nusikaltimų baimę. Čia galima remtis teiginiu – vieni kitus pažįsta, todėl informacija, apie pranešusius apie nusikaltimą arba besipriešinančius nusikalstamam elgesiui, greitai pasieks pažeidėjus, ir atitinkamai bus sulaukta keršto.

Taigi stipri socialinė sanglauda gali pakreipti gyventojus tiek į aktyvų prevencinį elgesį, tiek į bendruomenės uždarumą ir nusikaltimų baimę. Socialiniai ryšiai tai tarsi tinklas, kuriuo galima perduoti tiek neigiamus, tiek pozityvius (teigiamus) signalus bendruomenei. Tai priklauso nuo bendruomenės gyventojų kultūros (propaguojamų vertybių ir normų) ir pažeidėjų subkultūros galios santykio. Daugelio bendruomenių teritorijų gyvena taip pat ir pažeidėjai (ar potencialūs pažeidėjai). Jeigu dauguma bendruomenės gyventojų, kurioje jie gyvena ar veikia, yra pasyvūs arba socialiai silpni, – socialiniai ryšiai gali pasitarnauti kaip antisocialinio elgesio apsaugos nuo išorės institucijų įsikišimo tinklas, taip pat kriminalinės subkultūros vertybes skleidžiantis laidininkas (pavyzdžiui, "skundikų pasmerkimo", "keršto kultūros" ir pan.).

Užsienio moksliniai tyrimai[269] rodo, kad gyventojų aktyvumas, įsitraukimas į saugumo užtikrinimo veiklas (taip pat ir kitas proaktyvias socialines veiklas) priklauso nuo bendruomenės socialinės struktūros. Kaip rodo tyrimai, tokių bendruomenių struktūroje didžiąją dalį sudaro vidutinio amžiaus, pajamų, šeimas turintys asmenys.[270] Tai yra asmenys, kurie turi pakankamai socialinių resursų ir socialinės galios bendruomenėje. Ir atvirkščiai: bendruomenėse, kurių daugumą sudaro gyventojai, turintys mažiau socialinių ir ekonominių resursų, socialinė galia yra silpnesnė ir ją nusveria pažeidėjų anti-socialinė galia.

Taigi, grįžtant prie sutelktose grupinėse diskusijose išryškėjusių Lietuvos kaimų bendruomenių atvejų, svarbu pažymėti, kad antrosios kaimo bendruomenės daugumą

---

269 *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 44.; *Rosenbaum D. P.* Community crime prevention: a review and synthesis of the literature // Justice Quartely, 1988, (5); *Skogan W. G.* Community organizations and Crime // Crime and Justice, 1988, 10 (39); *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

270 Ten pat.

gyventojų sudaro vyresnio, pensinio amžiaus žmonės,[271] kurie pasižymi tam tikru socialiniu silpnumu, pažeidžiamumu, didesne nusikaltimų baime bei yra labiau linkę rinktis pasyvaus stebėjimo ir susitaikymo nei aktyvaus priešinimosi būseną.

Pirmosios bendruomenės nemažą kaimo gyventojų dalį (pasak informantų) sudaro jauni arba vidutinio amžiaus ūkininkai, kurie yra nelinkę taikstytis su pažeidimais bei nesaugumo jausmu, ir, aktyviai veikia įtraukdami visą bendruomenę.

Pabrėžtina, kad galia sutelkta bendruomenės aktyve sąlygoja šiltesnius socialinius ryšius ir su potencialiais bendruomenės socialinių normų pažeidėjais, kurie tuo pačiu tampa ir socialinės kontrolės instrumentu. Pavyzdžiui, kai kurie bendruomenių (ypač kaimų ir miestelių) atstovai pažymėjo, jog socialinės rizikos asmenys laikosi bendruomenės normų dėl aktyvių bendruomenės narių spaudimo, įspėjimų:

Aš tokį neblogą pavyzdį galiu pasakyti: va, dabar čia iš paskutinių dienų tokių. Mes ten remontuojam tokią seną kleboniją, o prie klebonijos yra toks skvernelis, ir ten labai mėgo jaunimas sėdėti, gerti alutį ir ten pabaliavoti. Ir aš dabar ten pavakariukais prasuku, atvažiuoju ten tų statybų pasižiūrėti. Sakau, vyrai, sutariam taip: jeigu jūs čia sėdit ir geriat, rytoj pas mane visi esat talkoj. Padedat dirbti prie to namo, kadangi tai yra nemokamai, žinokit, nė vieno nesėdi. (*B49)*

Apskritai, daugelio miestelių ir kaimų bendruomenėse, respondentų teigimu, teisės pažeidimus darantys asmenys yra vietos gyventojai. Tokiose bendruomenėse socialiniai stiprūs socialiniai ryšiai neleidžia pažeidėjams likti anonimiškiems ir nuslėpti savo nusikalstamų ar kitokių žalingų veiksmų, kadangi yra žinomi vietos gyventojams:

Aš prigrasinau, viešoj vietoj, pabandykit, aš jums gersiu, sakau, nusukinėsiu ausis [juokiasi]. Tai žiūriu daugiau namie, arba eina ten prie upės. Bet mes ir šiukšlių maišus pastatėm daug kur. Žinau, kur jie sėdi, mes maišus prie pagalių pririšam, ir jie nebemėto. (B29)

Taigi darytina prielaida, jog socialinių ryšių teigiamas arba neigiamas poveikis priklauso nuo to, kurios socialinės galios yra daugiau bendruomenėje – ar atstovaujančios bendras visuomenės vertybes, ar kriminalinės subkultūros.

Išorinių, socialinių-ekonominių veiksnių, bei politinių sprendimų poveikis bendruomenės socialinei organizacijai ir neformaliai socialinei kontrolei

Kai kurie diskusijų ir interviu dalyviai bendruomenės saugumo ir netvarkos problemas bei vietos gyventojų pasyvumą siejo su specifine savo bendruomenės socialine istorija – praeityje vykdytų politinių valdžios sprendimų, socialinių – ekonominių pokyčių, sąlygojusių tos teritorijos specifinę fizinę ir ypač socialinę architektūrą, kuri sudarė sąlygas socialinei dezorganizacijai bei atitinkamai neformalios socialinės kontrolės silpnėjimui. Valdžios sprendimai ar tam tikri ekonominiai-socialiniai veiksniai neigiamai palietė neformalios socialinės kontrolės mechanizmus ir tose teritorinėse bendruomenėse, kurios nepasižymi dideliu gyventojų ir pastatų tankumu – t. y. kurių fizinė architektūra, remiantis architektūrinės kriminologijos teorija, turėtų skatinti bendruomenišką socialinę aplinką. Tipinis, gerai žinomas tokios bendruomenės pavyzdys – Didžiasalio miestelis, kuris buvo pastatytas kaip pramoninė gyvenvietė, skirta apgyvendinti didelio jame veikusio statybos kombinato darbuotojus. 1992 m. dėl tuo metu vykusių didelių socialinių-ekonominių pokyčių, palietusių visą šalį žlugus sovie-

[271] Remiamasi respondentų pateikta informacija.

tinei santvarkai, kombinatas bankrutavo, ir daugelis vietos gyventojų liko be darbo. Miestelis pradėjo skursti, didelė dalis gyventojų išvažiavo į kitus miestus, ieškodami naujo pragyvenimo šaltinio. Daugėjo tokių, kurie įsiskolino už komunalines paslaugas, skolos tolygiai didėjo. Atsirado namų vaiduoklių su išdaužytais, užkaltais ar užmūrytais langais. Šių procesų pasekmė – labai sumažėjusios nekilnojamojo turto kainos. Tokia situacija pasinaudojo apsukrūs Vilniaus verslininkai, kurie padengdami nusigyvenusių miestiečių (dažniausiai vilniečių) skolas, mainais nupirko jiems butus Didžiasalyje. Didelė socialiai silpnų ir probleminių gyventojų koncentracija sąlygojo bendruomenės socialinę dezorganizaciją, tam tikrą bendruomenės socialinį nepajėgumą, kurį pastaraisiais metais, pasitelkiant vietos valdžios institucijų bei užsienio organizacijų paramą, telkiant vietos bendruomenės aktyvą, teikiant pagalbą priklausomybes turintiems vietos gyventojams, bandoma atstatyti.[272]

Diskusijų ir interviu dalyviai taip pat pateikė panašių pavyzdžių. Išskirtini vieno miestelio, didmiesčio priemiesčio ir vieno Vilniaus miesto mikrorajono bendruomenių pavydžiai.

Miestelis, kurio dalis yra buvusi sovietų armijos kariškių gyvenvietė. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, karininkai išsikėlė, palikdami tuščius butus, į kuriuos atsikėlė žmonės iš didmiesčio, vėlgi daugiausia nusigyvenę, įsiskolinę miestiečiai, kurių dalis taip pat turi priklausomybės ir kitų socialinių problemų. Kita dalis gyventojų yra naujakuriai, pasistatę nuosavus namus. Jie paprastai dirba didmiestyje ir nėra linkę į bendruomeniškumą.

Pas mus, pavyzdžiui [miestelio pavadinimas], dėl ko pas mus nėra to bendruomeniškumo? Todėl, kad pas mus labai daug perėjūnų. Tai iš tikrųjų tokia vieta, kur išsikėlė karininkai, ten kėlėsi, perėjo. Ir dabar, kaip aš visą laiką sakau, susirinko tikriausiai tokie žmonės, tie, kurie pardavė butus Kaune, norėjo nusipirkt pigiau.. <…> Nusigyvenę kauniečiai <…> Taip nusigyvenę tie nusigyvenę žmonės ir dabar atėjo pas mus. Ir iš tikrųjų dabar labai sudėtinga – žmonės yra labai įvairių tautybių ir nėra ir ten kaip susirenka, tai sakau <…> Ir nėra to susigyvenimo, kai mes išvažiuojame į bendruomenes kažkur tai toliau nuo miesto.. Aš visą laiką stebiuosi, kai nuvažiuojam į [miestelio pavadinimas], į [miestelio pavadinimas] taip pat. Tai ten yra kažkaip žmonės nuo seno gyvenę, ir jie kažkaip vienas kitą pažįsta ir, gyvena taip kaip bendruomenė. Ir jie turi kažkokius tokius ryšius. Pas mus, jeigu naujakuriai atsikėlę, tai tvoras aukščiausias apsitvėrę, nematysi ką jie veikia. O jeigu tie seni gyventojai, arba, nu, neseni, tie naujai atvažiavę, tai jie vėl, kuriems visai nerūpi ta bendruomenė. Jie gali ten, sakau… Nežinau iš tikrųjų yra labai sudėtinga ir, norint kažką padaryti, gal turi koks stiprus lyderis ateiti, kuris gal sudomintų kažką tai <...> (B13)

Tokia miestelio socialinė istorija sudarė sąlygas specifinei bendruomenės socialinei struktūrai – miestelio bendruomenei būdingas bendras bruožas, kad daugelis gyventojų yra iš didmiesčio atsikėlę žmonės. Informantė bendruomeniškumo stoką sieja su laiko kriterijumi, t.y. tai, jog dauguma vietos gyventojų toje vietovėje gyvena neilgą laiką, todėl dar nėra susiformavę stiprūs socialiniai ryšiai, kurie būdingi pastovesnėms bendruomenėms, kuriose dauguma gyventojų gyvena ilgą laiką. Tačiau taip pat galima daryti prielaidą, jog iš miesto atsikėlę naujakuriai, kartu atsineša ir didmiesčio kultūrą, kuriai,

[272] Plačiau žiūrėti: *Pocienė A., Kalesnykas R., Kiškis A., Uscila R., Mališauskaitė-Simanaitienė S.* Saugumo miestuose užtikrinimo problemos. – Vilnius, 2010.

kaip minėta aukščiau, būdingas susvetimėjimas ir uždarumas. Kitas svarbus bendruomenės bruožas – jos socialinė struktūra pasižymi tuo, kad yra sudaryta iš dviejų viena kitai kontrastuojančių socialinių grupių: (1) skurstančių, socialinę atskirtį patiriančių asmenų bei (2) pasiturinčių, individualių namų savininkų. Tokioje socialinėje ir kultūrinėje bendruomenės terpėje bendruomeniškumo vystymas tampa sudėtingu tikslu, nepaisant išoriškai palankios architektūrinės aplinkos.[273]

Prieštaringos (kontrastuojančios) socialinės struktūros problemiškumą atskleidžia ir vieno Vilniaus miesto mikrorajono bendruomenės pavyzdys. Tai senas mikrorajonas, kuris Antrojo pasaulinio karo metu neteko daugumos savo gyventojų. Sovietmečiu į nacionalizuotus ištuštėjusius namus buvo atkelta daug šeimų, kurių kelios gyveno viename name. Mikrorajone apsigyveno įvairių socialinių sluoksnių žmonės. Tai vėlgi suformavo socialiai heterogenišką socialinę bendruomenės struktūrą, pasižyminčia didele socialinių problemų turinčių asmenų koncentracija.

<...> tie namai anksčiau priklausė žydams arba daugiausia lenkams. Paskui buvo karas. Po karo arba buvo iššaudyti, arba išvežti į Sibirą žmonės, arba paskui išvažiavo į Lenkiją. Tai, vat, liko namai, stovėjo tie namai, paskui Sovietų Sąjunga buvo, tie namai buvo nacionalizuoti, žmonės dirbdavo gamyklose, kažkas kažkur gaudavo kokį namą ar žemės, kuris turėjo anksčiau vieną ar kelis šeimininkus, dabar ten du, trys, keturi, gal daugiau tų šeimininkų, vienas gavo vieną kambarį, kitas gavo kitą kambarį, tai vat vienas turėjo su durim, kitas turėjo su langu, tai reikėjo kažkaip per vidurį uždaryt, perpjaut ar padaryt, kad gerai abiem būtų. Tai, vat, tokių namų irgi yra. Paskui kaip buvo galimybė išpirkti namus, vienas išpirko, kitas neišpirko, tai vat ir dabar vienas tvarko, kitas ne. Vienas geria – ir jam gerai. Kitas bando kažką daryt, bet kai yra toks kaimynas šalia, jis nieko negali su juo padaryt. Gal ir norėtų, bet tai kam jam ir už save tvarkytis, ir už tą, kuris nesitvarko? Yra taip va butai išpirkti, o kiemas bendras, nu skaitosi, kaip neišpirktas niekieno. Tada ten, vat, duobės ant duobių, pilna vandens jose būna. Dabar, va, kai nėra lietaus, tai vėjas pučia ir nežinau... Dabar, va, irgi, kai ėjau, tai toks didelis brangus BMW išvažinėjo, tai kaip kokiam kupranugariui iš paskos tokia uodega dulkių nusitęsė. (B5)

Panašių pavyzdžių Lietuvoje galima aptikti nemažai. Pavyzdžiui, miestuose nemažai tvarkos ir saugumo problemų kyla buvusiuose bendrabučiuose. Tai irgi galima paaiškinti kaip sovietmečiu vyravusios žmonių apgyvendinimo bendrabučiuose politikos padarinį. Bendrabučiai – nedidelės vertės nekilnojamasis turtas, kuris vėlgi pritraukia socialinių problemų turinčius asmenis. Didelė jų koncentracija sukelia neformalios socialinės kontrolės susilpnėjimą bei atitinkamai saugumo problemas toje vietovėje.

Problemiški yra tie namai, kuriuose buvo bendrabučiai.<...> anksčiau gal draugiškiau gyveno, bet dabar jau kiekvienas šeimininkas gyvena, kaip nori. Šitose vietose, žinokit, yra labai problematiška, todėl kad ten nemažai butų būna tuščių, o kas paskui ten atsiranda, ar ką, žinot, ir duris gali kas nors ten išlaužti, ir apsigyventi, ir visa kita. <...> šeimininko jausmo ten dar mažiau, būtent tuose buvusiuose bendrabučiuose. <...>

[273] Socialinės diferenciacijos įtaką gyventojų bendradarbiavimui pažymi ir A. Ramonaitė – jos teigimu Turtinis išsidiferencijavimas ir nelygybės išaugimas galėjo turėti neigiamą poveikį socialinių tinklų struktūrai ir bendruomeniniam solidarumui (žr.: Žiliukaitė R., Ramonaitė A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006. p. 73, taip pat p. 88.).

Bendruomenės organizuotumas kaip socialinių ryšių instrumentalizavimas prevencinei veiklai

Kita svarbi prielaida bendruomenės įsitraukimui į prevencines veiklas – bendruomenės organizuotumas. Stiprūs socialiniai ryšiai, kaip minėta šio darbo teorinėje dalyje, vertintini kaip priklausomas kintamasis (arba tarpinis veiksnys), kuris gali būti nukreiptas tiek neformalios socialinės kontrolės, tiek nusikalstamo elgesio apsaugos ar skatinimo linkme. Tai priklauso nuo to, kokios galios bendruomenėje dominuoja ir naudoja socialinius ryšius savo tikslams pasiekti. Socialiniai ryšiai gali veikti, kaip socialinį kapitalą kuriantis instrumentas, kai bendruomenė tampa organizuota – t. y. socialiniai ryšiai "įvelkami" į kryptingos – organizuotos veiklos "rūbą".

Bendruomenės organizuotumas gali būti apibūdintas kiekybiniais rodikliais, kaip organizacijų, įstaigų, kitų socialinių struktūruotų darinių skaičius, bei kokybiniais – šių organizacijų veikla bei jos veiksmingumas.

2011 m. Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimo duomenimis, Lietuvoje veikia daugiau kaip 1800 bendruomeninių organizacijų, taip pat yra registruota daugiau kaip 1000 religinių bendruomenių ir bendrijų statusą turinčių juridinių asmenų. Didžiausia bendruomeninių organizacijų koncentracija nustatyta kaimiškose vietovėse. Bendruomeninių organizacijų skaičius čia didžiausias tiek kiekybine, tiek ir gyventojų įtraukties prasme. Atliktos bendruomeninių organizacijų apklausos duomenimis, kaimiškose vietovėse veikiančios bendruomeninės organizacijos vidutiniškai vienija 76 konkrečios gyvenamosios vietovės gyventojus (narystės būdu). O miestuose veikiančios bendruomeninės organizacijos – 155.[274]

Šio tyrimo duomenimis, pagrindinis bendruomeninių organizacijų skaičiaus augimas prasidėjo 2002 m., o piką pasiekė 2003-2004 m. Šis staigus kilimas pirmiausiai sietinas su Europos Sąjungos LEADER+ tipo priemonėmis, kurių lėšos buvo skirtos įvairioms kaimo bendruomenių iniciatyvoms įgyvendinti. Pakankamai intensyvus bendruomeninių organizacijų steigimosi tempas išlaikytas ir po 2004 m. Tik pastaraisiais metais kuriasi mažiau naujų bendruomeninių organizacijų. Tai gali būti susiję su jau pakankamai išplėtotu bendruomeninių organizacijų tinklu kaimiškose vietovėse. Nauja bendruomeninių organizacijų steigimosi banga galėtų kilti, jeigu bendruomeniniai procesai suintensyvėtų miestuose.[275]

Moksliniais tyrimais užsienio valstybėse nustatyta, kad organizacijų skaičius bendruomenėse atvirkščiai proporcingas socialinei tvarkai (kuo daugiau organizacijų tuo mažesnė socialinė netvarka ir stabilesnė bendruomenė).[276] Taigi galima daryti prielaidą, jog bendruomeninių organizacijų skaičiaus padidėjimas Lietuvoje gali paskatinti didesnį gyventojų įsitraukimą į socialinės ir fizinės tvarkos palaikymą.

Lietuvoje, remiantis disertanto atliktu kokybiniu tyrimu, taip pat galima daryti teorines prielaidas apie tokio santykio egzistavimą. Apibūdindami bendruomeniškumą respondentai jį dažniausiai įvardijo kaip aktyvią veiklą – glaudų kaimynų (gyventojų) tarpusavio bendradarbiavimą, siekiant įvairių bendrų tikslų. Taigi galima teigti, kad pati bendruomeniškumo sąvoka tapatinama su organizuota bendruomenės veik-

[274] Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. Vilnius, 2011.

[275] Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. Vilnius, 2011.

[276] *Skogan W. G.* Community organizations and Crime // Crime and Justice, 1988, 10 (39), p. 45.

la. Pavyzdžiui, pasak kai kurių aktyvių saugumo užtikrinimo srityje bendruomenių atstovų, tokios veiklos pagrindu buvo jau egzistuojančios bendruomenėje organizacijos, įgyvendinančios aktyvią veiklą socialinėje, kultūros, sporto srityse ir pan. Tačiau, pasak jų, bendruomenės (bendruomeniškumo stiprinimui) organizuotumui išvystyti reikalingas ilgametis, kryptingas darbas:

Iš tikrųjų tai tas toksai bendruomeniškumas jisai iš tikrųjų prasideda nuo vieno dviejų žmonių, neatsiranda iš karto – tuščioj vietoj neateisi, parašysi skelbimą, skelbiam, buriasi bendruomenė, – ir jau bendruomenė susibūrė. Nieko panašaus nėra ir nebus. Tai yra daugybės metų darbas, tas darbas iš kartos į kartą <...> tai nežinau 20 gal metų nuo pat nepriklausomybės pradžios egzistavo kažkoks būrelis žmonių, kurie po truputį po truputį didėjo didėjo, ir susibūrė sporto klubas. Buvo dramos būrelis, buvo ten ir choras, bendruomenės namuos labai didelį darbą [vardas] dirbo, subūrė būrelį žmonių. Dabar čia būrelis, čia būrelis, čia būrelis, vieną dieną susiėjom ir sakom – jūs darykit renginį, pakvieskit mus, mes ateisim, mes darysim pakviesim jus. Pradėjo jau tie atskiri po truputį po truputį susijungti, nu nesusijungti, bet kažkokia kalba <...> (B14)

Tai irgi labai teisingai pasakė, kad suvienyti tą sąmoningumą po truputį ledus vis tiek reikia ledus laužti svarbiausia. Yra žmonių, kam čia reikia, o aš visiems sakau, geriau aš eisiu užsidėjus rožinius akinius ir su ta mintim ir vis tiek po truputį tos teigiamos mintys prisitrauks negu aš ai nu tai jo, teisingai sakai, nu, kam čia reikia, ir nieko nedarom tada visi, nei vienas nedarom, pirmiausiai vienas (pritarimas iš kai kurių), nes viskas ir prasideda nuo minties nuo vieno, ir kaip sakant, kas čia po 20 metų, visko gali būt, gal prireiks ir 20 metų. Pradėsim nuo vaikų, tie vaikai bus 20 metų arba 25 metų, va, dabar mes turim labai aktyvių jaunuolių 25, 27 metų, nu, gražu žiūrėt *<...> (B15)*

Bendruomenės organizuotumo variklis – bendruomenės socialinis aktyvas, tai yra asmenys, kurie organizuoja ir skatina kolektyvines bendruomenės veiklas. Galima daryti prielaidą, kad bendruomeniškumo skatinimas ir gyventojų įsitraukimas į saugumo užtikrinimo veiklas, jų bendradarbiavimas su policija ir netgi pačios policijos aktyvumas sprendžiant bendruomenės problemas, didele dalimi priklauso nuo nedidelės grupelės žmonių aktyvios veiklos:

Ir iš tikrųjų jeigu atsiras vienas toks, kitas, trečias – ir prasidės. Nuo mūsų pačių priklauso, ne nuo valdžios, ne nuo trečio, ne nuo ketvirto. Policija padės, jeigu tu norėsi, kad tau padėtų, jeigu tu nenorėsi, tai policija tikrai nieko tau nepadarys.

Vienas respondentų pažymėjo, kad ypač svarbus yra vieningos bendraminčių grupės buvimas, kuris parodo pažeidėjams, kad bendruomenėje egzistuoja neformali socialinė kontrolė, ir į jų neteisėtą elgesį bus reaguojama:

Kad ir ne vyrų klausykit, o ir moterys, svarbiausia, kad būtų grupė žmonių, kad nebūtų vienas kažkoks, žinot, kaip sako eina, dar vienas pajuokos objektas netaptų, kad eina ir kaip "svieto" lygintojas, žinot. Bet tai turi būti bendraminčių grupė, kuri iš tikrųjų bent jau tokiuose dalykuose, kaip jūs sakot, tiesiog ir su tais čigonais, nu, pagaliau kai prieitų keli vyrai ir pasakytų, tai ką jūs čia sau. (B11).

Pažymėtina, kad dauguma bendruomenių atstovų, kurie išreiškė tokį požiūrį, vadovavosi savo patirtimi telkiant bendruomenę ir/arba priklauso toms bendruomenėms, kurios yra aktyvios saugumo užtikrinimo srityje. Pavyzdžiui, vienos jų teigimu, nedide-

lė veiklių žmonių grupelė viename Lietuvos miestelyje savo aktyvia veikla paskatino tiek policijos aktyvumą, tiek sutelkė vietos gyventojus savisaugos veikloms:

Tai iš tikrųjų nuo bendruomenės priklauso, žinoma reikia tų žmonių, reikia veiklių žmonių, reikia kažkokio akstino. Nemanau, kad dažnai policija pati užveda, aš sakyčiau, mes užvedėm policiją [miestelio pavadinimas] su, va, tuo savo projektu tokiu. Bet jie tikrai mielai viską padėjo ir daug padarė tam projekte kaip partneriai. Ir dabar tas tolimesnis bendradarbiavimas… [vardas] kaip tik yra policijos rėmėjas, mes turim 7 policijos rėmėjus [miestelio pavadinimas], ir jie yra tos savisaugos grupės tas stuburas, ir jie yra paruošti pagal policijos rėmėjų įstatymą, ir turi tam tikras žinias, ir viską, ir paskui juos berods 38 savisaugos grupės nariai yra, ir plius dar saugios kaimynystės grupės daugiabučiuose namuose. Na, tai iš tikrųjų matosi, plius kameros kabo, sakykim, kai kurios veikia, kai kurios ir neveikia. Bet niekas nežino kuri pradės veikt <…> (B11)

Vienos miesto daugiabučių miegamojo rajono bendruomenės atstovės teigimu netgi vieno žmogaus aktyvūs veiksmai, gali pralaužti gyventojų pasyvumo, abejingumo ledus:

Buvo sukvietę žmones į akciją, kadangi buvo ten tokių problemų. Ir niekas, kaip jūs sakot, neina, jis atėjo ir sako: „Anu, kad būtumėt tokią ir tokią valandą tokioj ir tokioj vietoj". Ir visus taip ir suveikė, ir susirinko pilnai žmonių. (B24)

Daugelio tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų teigimu, pagrindinis skiriamasis prevencinėje veikloje aktyvių bendruomenių bruožas[277] – aktyvūs bendruomenės lyderiai, kurie organizuoja ir skatina įvairias bendruomenės iniciatyvas. Per šiuos lyderius policija įtraukia bendruomenes į saugios kaimynystės veiklas, vykdo kitas bendradarbiavimo iniciatyvas saugumo ir prevencijos užtikrinimo bendruomenėje klausimais.

Kita vertus, buvo akcentuojamas ir neigiamas aktyviosios mažumos aspektas: tiems žmonėms pasitraukus, nuslopsta ir kitų bendruomenės narių aktyvumas. Informantai taip pat pastebėjo tendenciją, kad veiklos pradžioje gyventojai būna aktyvūs dėl tuo metu apėmusio entuziazmo bei susidomėjimo, tačiau su laiku jam mažėjant, gyventojai įsitraukia dalyvauja vis mažiau:

Dar kai klausausi, labai aktyviai ten vyksta, tai jūs neseniai įsikūrėt <...> Iki 5 m. viskas labai aktyviai ten vyks, o po to miego stadija prasideda (B30)Taigi mūsų buvo pradžioj labai visi aktyvūs, dabar jau žiūriu, kad kiti, va, jau nebe: „Ai laiko neturiu, va, dabar aš čia išvažiuoju*". (B31)*

Nusikalstamumo (saugumo) problemos aktualumas kaip bendruomenių įsitraukimo veiksnys

Vietos bendruomenė gali būti organizuota, turėti stiprų aktyvą, gyventojų tarpusavio pasitikėjimą bei jų pasitikėjimą vietos formaliosiomis institucijomis, tačiau nebūtinai tai automatiškai sąlygos bendruomenės narių aktyvų įsitraukimą į vietos saugumo užtikrinimo veiklas. Kiekvienos bendruomenės gyventojai turi savo poreikius ir interesus, susijusius su tos vietovės ypatumais ir problematika. Todėl į juos svarbu atsižvelgti organizuojant prevencines veiklas vietos bendruomenėje, o ypač tas, kuriomis siekiama įtraukti vietos gyventojus. Nusikalstamumas arba jo subjektyvioji forma – gyventojų saugumas – tai pagrindinė problema, reikalaujanti prevencinių priemonių, arba pagrindinis akstinas (motyvas) prevencinei veiklai. Tai problema, kuri sąlygoja prevencijos tai-

[277] Pavyzdžiui, lyginant su kitomis panašios geografinės vietovės, socialinės struktūros ir dydžio bendruomenėmis.

kymo aktualumą. Čia svarbu išskirti objektyvųjį ir subjektyvųjį nusikalstamumo (saugumo) problemos aktualumą. Objektyvusis problemos aktualumas nustatomas remiantis objektyviais faktais, t.y. aukštu nusikalstamumu, netvarka, kurių rodikliai užfiksuojami teisėsaugos institucijų, mokslininkų ir pan. Remdamiesi šiais rodikliais prevencijos subjektai, sprendžia dėl prevencinių priemonių įgyvendinimo. Tačiau objektyvusis aktualumas, kurį nustato teisėsaugos, kitos valstybės institucijos ar mokslininkai, nebūtinai egzistuoja pačioje vietos bendruomenėje tarp jos gyventojų. Taigi gyventojų poreikiai ir interesai bei jų nuomonė (požiūris) apibūdina subjektyvųjį problemos aktualumo aspektą. Kaip aptarta šio darbo teorinėje dalyje, įvairių bendruomenių prevencinių programų tyrimai parodė, jog viena pagrindinių priežasčių, kodėl šios programos nebuvo veiksmingos, – tai, kad nusikalstamumo (saugumo) problema bei jos sąlygoti prevencijos tikslai neatitiko daugumos bendruomenės gyventojų poreikių ir interesų. Atitinkamai tokios programos nesulaukė gyventojų pritarimo ir buvo pasmerktos žlugti arba padarė tik nereikšmingą įtaką nusikalstamumo pokyčiams.[278]

Taigi užsienio valstybių patirtis rodo, kad subjektyvusis nusikalstamumo problemos aktualumas yra svarbus bendruomenės įsitraukimo į nusikalstamumo prevenciją veiksnys. Galima teigti, kad problemos aktualumas – tai atsparos taškas, kuris indikuoja prevencijos įgyvendinimo bendruomenėje tikslingumą. Juk absurdiška būtų spręsti problemą ten, kur jos nėra (objektyvusis aktualumas) arba tikėtis, kad gyventojai imsis kovoti su reiškiniais, kurių jie nelaiko aktualia bendruomenei problema (subjektyvusis aktualumas).

Galima išskirti šiuos subjektyviojo nusikalstamumo problemos aspektus: kiekybinis (arba laipsninis), lyginamasis, ir kokybinis.

- *Kiekybinis* apibūdina tai, kiek (kokiu laipsniu) problema yra aktuali gyventojams.
- *Kiekybinis-lyginamasis* apibūdina tai, kiek problema aktuali lyginant su kitomis problemomis.
- *Kokybinis* apibūdina tai, kokios saugumo problemos yra aktualios (pavyzdžiui, kokie pažeidimai ir pan.).

Kiekybinį aktualumą apibūdina aukščiau pateikti užsienio valstybių patirties pavyzdžiai. Lyginamasis aktualumo nustatymas padeda nustatyti nusikalstamumo (saugumo) problemos vietą ir svarbą tarp kitų bendruomenei (gyventojams) aktualių problemų. Čia galima vadovautis teiginiu – jeigu gyventojai turi aktualesnių nei saugumas problemų, jie savo dėmesį, jėgas ir išteklius pirmiausia skiria joms. Jei saugumas patenka tarp aktualiausių problemų, labiau tikėtina, kad gyventojai bus linkę aktyviai įsitraukti ją sprendžiant.

Kokybinis subjektyvaus problemos aktualumo aspektas apibūdina tai, kokios saugumo problemos gyventojams yra aktualios. Tai leidžia identifikuoti, pavyzdžiui, kokių nusikaltimų prevencinėse programose vietos gyventojai gali būti aktyviausi, kur galima sulaukti didžiausio jų palaikymo ir dalyvavimo.[279]

---

[278] Žr.: *T.* Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44); *Sherman L. W., Farrington D. P., Welsh B. C., MacKenzie L. D.* Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006.

[279] Svarbu pažymėti, kad gyventojai saugumo (nusikalstamumo) problemas gali suvokti kur kas plačiau, nei tai suvokiama teisėsaugos institucijų, pavyzdžiui, saugumo problemos gali būti laikomas ir policijos darbo brokas, gyventojų pasyvumas pranešant apie nusikalstamas veikas ir pan.

Subjektyvusis nusikalstamumo (saugumo) problemos aktualumas Lietuvos bendruomenėse: kiekybinis ir lyginamasis aspektai

Sociologiniai tyrimai rodo, kad saugumas (arba nusikalstamumas) Lietuvos gyventojams yra viena svarbiausių problemų.[280] Čia svarbu pabrėžti, kad tokiuose tyrimuose paprastai savo vertinimą apie saugumą (nusikalstamumą) gyventojai pateikia visos šalies lygmeniu. Kai kuriais tyrimais siekta išsiaiškinti gyventojų vertinimo skirtumą tarp šalies ir vietos lygmens.

Pavyzdžiui A. Dobrynino ir V. Gaidžio 2004 m. tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma respondentų labiausiai baiminasi tapti nusikaltimo auka Lietuvoje (56 proc.), savo mieste ar rajone nusikaltimo aukos tapimo rizika vertinama mažiau – 37 proc. Ir tik 26 proc. gyventojų, kaip rizikingą tapti nusikaltimo auka, vertina savo gyvenamąją aplinką.[281] Tyrimo autoriai pažymi, kad tai visiškai prieštarauja nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų patirčiai: daugiausiai nusikaltimų įvyksta būtent respondentų gyvenamoje aplinkoje, o mažiausiai – kitose Lietuvos vietovėse.[282]

Lietuvos policijos departamento užsakomų Baltijos tyrimų duomenimis, paskutinių penkerių metų laikotarpiu beveik pusė respondentų jautėsi saugiai savo gyvenamojoje vietovėje.[283] Kur kas didesnę saugumo jausmo būklę rodo atskirose 2010 m. Lietuvos apskrityse atlikti tyrimai.[284] Saugiausiai savo gyvenamojoje vietovėje jautėsi Klaipėdos apskrities gyventojai – net 89 proc., mažiausiai saugūs – Tauragės (75 proc.) ir Vilniaus apskrities (61 proc.)[285] gyventojai. Šių tyrimų duomenys rodo, kad nėra didelių saugumo

---

[280] Standartinis Eurobarometras 66.: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.pdf; Standartinis Eurobarometras 68.: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb68/eb68_en.pdf; Standartinis Eurobarometras 70.: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_en.pdf; Standartinis Eurobarometras 72.: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_en.pdf.

[281] *Dobryninas A., Gaidys V.* Ar saugi Lietuvos visuomenė? Vilnius, 2004, p. 79.

[282] Pasak tyrimo autorių, šis paradoksas yra gerai žinomas mokslinėje literatūroje ir manoma, kad pagrindinis veiksnys yra žiniasklaidoje apie nusikalstamumą skelbiama informacija, kuri iškreipia gyventojų suvokimą apie nusikalstamumo situaciją Lietuvoje. Toks vertinimas būdingas net ir nukentėjusiems nuo nusikaltimų asmenims. Šią tendenciją autoriai aiškina tuo, kad nukentėjusieji pasižymi fobija viskam, kas svetima, nepapažįstama, yra už aktualaus gyvenimo ribų. Ši fobija sąlygoja tokį nusikaltimų rizikos suvokimą, sąveikaudama su žiniasklaidos poveikiu: *Nusikaltimo baimė kartu su perdėtais žiniasklaidos pranešimais apie kriminalinius įvykius sukuria tokią iškreiptą galimų grėsmių viziją, kuri dezorientuoja ne tik nenukentėjusius nuo nusikaltimų gyventojus, bet ir tuos, kurie buvo tiesioginiais šių grėsmių objektais.* Todėl nustatant, kiek realiai žmonės jaučiasi nesaugūs savo gyvenamojoje vietovėje, taip pat svarbu įvertinti žiniasklaidos įtaką jų saugumo jausmui (žr.: *Dobryninas A., Gaidys* V. Ar saugi Lietuvos visuomenė?. Vilnius, 2004, p. 79).

[283] 2007 m. – 51, 2008 – 46, 2009 – 46, 2010 – 49, 2011 – proc.

[284] Alytaus apskr. – 83 proc., Kauno – 78 proc., Klaipėdos – 89 proc., Marijampolės – 79 proc., Šiaulių – 81 proc., Tauragės – 75 proc., Telšių – 77 proc., Utenos – 82 proc., Vilniaus – 61 proc.

[285] Vilniaus apskrityje 2010 vykdytoje apklausoje klausimas buvo formuluojamas kiek kitaip: gyventojų buvo klausiama, ar policija užtikrina saugumą jų gyvenamojoje vietovėje. Kad visiškai užtikrina ar greičiau užtikrina, atsakė 61 proc. respondentų. Mažesnis teigiamų atsakymų skaičius visų pirma aiškintinas tuo, kad saugumo jausmas šio klausimo formuluotėje siejamas su policijos veikla, todėl gyventojų nuomonė tampa neatskiriama nuo policijos institucijos vertinimo, kuris šiame tyrime praktiškai sutampa su gyventojų nuomone apie saugumo užtikrinimą – policija savo gyvenamojoje vietovėje pasitikėjo 63 proc. respondentų. Taip pat svarbu, kad mažesnį saugumo jausmą Vilniaus apskrityje gali sąlygoti didžiausias registruoto nusikalstamumo lygis Lietuvoje.

jausmo skirtumų lyginant miestą ir kaimą. Kaip matome, vienos labiausiai urbanizuotų, Klaipėdos apskrities gyventojai jaučiasi saugiausiai.

Aptarti tyrimai leidžia daryti prielaidą, kad savo gyvenamoje aplinkoje dauguma žmonių jaučiasi saugiai. Tai rodo, kad saugumo problema vietos lygmeniu nebūtinai bus ta, kuriai spręsti vietos bendruomenės nariai norės skirti savo individualius ir kolektyvinius resursus. Čia svarbu įvertinti kiek saugumo problema yra aktuali lyginant su kitomis vietos problemomis ar sritimis, patraukiančiomis gyventojų dėmesį. Šį lyginamąjį saugumo problemos aktualumą padeda atskleisti keletas Lietuvoje atliktų tyrimų. Visų pirma tai savivaldybių užsakomi tyrimai, kuriuose miesto ar rajono gyventojų klausiama apie jiems rūpimas vietos problemas. Pavyzdžiui, G. Merkio ir kt. atliktuose sociologiniuose vietos gyventojų nuomonės tyrimuose,[286] vykdytuose įvairiose Lietuvos savivaldybėse, buvo nustatomi subjektyvieji gyvenimo kokybės socialiniai indikatoriai, remiantis gyventojų nuomone apie jų savivaldybės teritorijos problemas. Vienas iš socialinių subjektyviosios gyvenimo kokybės indikatorių – teisėsaugos srities vertinimas.[287]

Remiantis šių tyrimo rezultatų analize, galima pateikti šias apibendrinančias išvadas:

---

[286] *Merkys G., Brazienė R.,* Radviliškio rajono savivaldybės gyventojų subjektyvios gyvenimo kokybės tyrimas. Išplėstinė tyrimo ataskaita. Kaunas, 2011; *Merkys G., Krupavičius A., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J.* Kupiškio rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kupiškio rajono savivaldybės administracija, 2007; *Merkys G., Brazienė R., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Misiovič, J.* Vilkaviškio rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Vilkaviškio rajono savivaldybės administracija, 2007; *Merkys G., Krupavičius A., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J.* Kauno rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kauno rajono savivaldybės administracija, 2006. *Merkys G.,Vaitkevičius S., Misiovič J., Bačkauskaitė D.* Širvintų rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Širvintų rajono savivaldybės administracija, 2006. *Merkys G., Krupavičius A., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J.* Ukmergės gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Ukmergės savivaldybės administracija, 2006. *Merkys G., Brazienė R., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Misiovič, J.* Kazlų Rūdos gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kazlų Rūdos savivaldybės administracija, 2006; *Merkys G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Misiovič J., Titkov D., Bluzaitė D.* Radviliškio rajono gyventojų ir ekspertų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Radviliškio rajono savivaldybės administracija, 2005.

[287] Šio darbo kontekste svarbūs šie tyrime išskirti su gyventojų saugumu ir nusikaltimų prevencija susiję indikatoriai:

Policijos veiklos vertinimo indikatoriai

- Viešosios policijos patruliavimo veiksmingumas
- Policijos įstaigų (padalinių) skaičius ir išsidėstymas rajono teritorijoje
- Savivaldybės policijos, apylinkės inspektorių (nuovadų) darbas
- Policijos operatyvumas reaguojant į iškvietimus

Nusikaltimų išaiškinamumo ir saugumo vertinimo indikatoriai

- Bendra kriminogeninė situacija seniūnijoje
- Asmenų turto saugumas seniūnijoje
- Turto vagysčių bei plėšimų išaiškinamumas
- Piliečių fizinis saugumas gatvėse
- Smurtinių nusikaltimų (užpuolimų, sumušimų, prievartos ir kt.) išaiškinamumas
- Nusikalstamų (nusikalsti linkusių) grupuočių sutramdymas

Seniūno veikla

- Seniūno veikla užtikrinant viešąją tvarką (seniūnas gali nagrinėti administracines bylas, bausti administracine tvarka)

Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija

- Vykdomą nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją

1. Pažymėtina, kad daugelio seniūnijų gyventojai neišskyrė nusikalstamumo kaip opiausios (svarbiausios) ar vienos iš opiausių bendruomenės problemų. Dominuoja tokios problemos kaip komunalinių paslaugų kokybės, susisiekimo, aktyvaus poilsio infrastruktūros, užimtumo stokos ir pan.
2. Nusikalstamumo problemas, kaip labai aktualias, paprastai išskiria vienos ar dviejų rajono seniūnijų gyventojai. Panašus skaičius ir seniūnijų, kurios teigiamai vertina saugumo (nusikalstamumo) situaciją ir už ją atsakingų institucijų veiklą. Daugelyje seniūnijų vyrauja neutralus saugumo problemos vertinimas, t.y. neišskiriant jos kaip itin svarbios vietos bendruomenei.
3. Galima pastebėti tendenciją, jog seniūnijos, kuriose yra opios saugumo problemos, paprastai išsiskiria neigiamu gyventojų požiūriu į įvairias kitas bendruomenės gyvenimo sritis. Lygiai taip pat kaip seniūnijų bendruomenės, kurios daugelį seniūnijos teritorijos sričių vertina teigiamai, paprastai teigiamai vertina ir saugumo situaciją.

Tai visų pirma rodo, kad subjektyvusis saugumo aktualumas yra nevienodas įvairiose bendruomenėse, antra, saugumo (nusikalstamumo ir jo prevencijos) problemos koncentruojasi vienoje ar keliose savivaldybės teritorijos bendruomenėse (seniūnijose), trečia, savivaldybėse, kuriose nusikalstamumo problema aktuali, šalia subjektyviojo saugumo stokos egzistuoja eilė kitų gyventojams aktualių socialinių problemų.

Aptarti tyrimai buvo atliekami savivaldybėse, kurios nepasižymi itin urbanizuota aplinka lyginant su didmiesčiais, todėl nedidelį saugumo problemos aktualumą, galima aiškinti tuo, jog šiose teritorijose yra mažesnis registruoto nusikalstamumo lygis. Vis dėlto gyventojų nuomonės tyrimas Vilniaus mieste 2010 metais[288] parodė, kad nepaisant fiksuojamo didelio registruoto nusikalstamumo[289] bei faktinės viktimizacijos,[290] gyventojai nevertina nusikalstamumo (saugumo) itin opia jiems problema – tik 4 proc. respondentų saugumą ir nusikalstamumo prevenciją įvardijo svarbiausiomis miesto problemomis. Lyginant su 2006 m. apklausos duomenimis, šios problemos aktualumas sumažėjo tris kartus: tuomet šią problemą kaip svarbiausią įvardijo 12 proc. tyrimo dalyvių.[291] Pačia svarbiausia problema 2010 m. apklausoje vilniečiai įvardijo susisiekimą bei transportą (41 proc.), taip pat kaip svarbios buvo paminėtos bendros socialinės ir

[288] Vilniaus miesto gyventojų apklausos ataskaita, 2011. Prieiga per internetą: http://www.ekt.lt/wp-content/uploads/2012/04/EKT-Vilniaus-miesto-gyventoju-apklausos-ataskaita-201001.pdf

[289] Pavyzdžiui, Informatikos ir ryšių derpartamento duomenimis registruotų nusikalstamų veikų skaičius 2010 m. Vilniaus mieste buvo 20 782, 2011 m. – 21 068. Tai sudaro apie 27 proc. viso Lietuvoje registruoto nusikalstamumo (2010 m. – 77 669, 2011 m. – 79 523) (Informatikos ir ryšių departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos statistinė ataskaita: Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikos apskrityse (Forma_2Ž-APSK)).

[290] Pavyzdžiui, 2005 m. NPLC viktimologinio tyrimo duomenimis, 2005 m. vieną kartą nuo nusikalstamų veikų nukentėjo 16,2 proc. gyventojų, daugiau nei vieną kartą – 9,6 proc. Tuo tarpu kituose didžiuosiuose miestuose (Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje) kartu sudėjus – atitinkamai tik 12,1 ir 5,4 proc., kituose miestuose – 14,4 ir 6,3 proc. (žr.: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2006 m. viktimologinis tyrimas. Vilnius: NPLC, Vilmorus, 2006). 2007 m. NPLC viktimologinio tyrimo duomenimis, Vilniaus miesto gyventojų dalis iš visų nukentėjusiųjų buvo 13,5 proc. Kitų keturių didžiuosiųjų miestų – 25,2 proc. visų kitų miestų – 25,7 proc. (žr.: Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. – Vilnius: NPLC, Vilmorus, 2008.).

[291] Vilniaus miesto gyventojų apklausos ataskaita, 2011. Prieiga per internetą: http://www.ekt.lt/wp-content/uploads/2012/04/EKT-Vilniaus-miesto-gyventoju-apklausos-ataskaita-201001.pdf

ekonominės problemos (18 proc.), miesto tvarkymas ir gyvenamoji aplinka (13 proc.), komunalinių paslaugų kainos (11 proc.) bei miesto valdymas (7 proc.).[292]

Siekiant atskleisti, kiek nusikalstamumas (saugumas) gyventojams yra aktualus, lyginant su kitomis vietos bendruomenės problemomis, svarbi tyrimo anketoje naudojamo klausimo formuluotė. Jeigu klausiama apie tai, ar apskritai saugumo problema aktuali, tikėtina, kad dauguma gyventojų atsakys teigiamai. Pateikiant sąrašą problemų, kuriame respondentas turi išsirinkti jam aktualias problemas, vėlgi tikėtina, kad dėl plataus pasirinkimo saugumo problema greičiausiai daugelio bus paminėta, tačiau sunku bus atskirti, koks yra realus jos „svoris", lyginant su kitomis vietos problemomis.

Šį tikslą padeda pasiekti reitingavimo klausimai, kurie gali būti tiek struktūrizuoti (kai respondentui nurodomas sąrašas problemų, kurias jis turi reitinguoti pagal jų svarbą), tiek atviri (kuriuose gyventojai patys pateikia jiems aktualių problemų sąrašą). Mažai buvo atlikta apklausų, kuriose naudojami reitingavimo klausimai apie gyventojams aktualias vietos problemas. Jos buvo atliktos tik keliose Lietuvos vietovėse, todėl negali būti vertinamos reprezentatyviomis Lietuvos mastu. Vis dėlto, šių apklausų duomenys leidžia formuluoti tam tikras empiriškai pagrįstas prielaidas apie lyginamąjį saugumo problemos aktualumą. Aptartini du tyrimai, atlikti Kupiškio ir Raseinių rajonuose.

2008 m. Raseinių rajono savivaldybės vietos ekspertų bei miestų ir kaimo bendruomenių atstovų viešosios nuomonės tyrime[293] rajono savivaldybės vietos ekspertų ir bendruomenių atstovų buvo prašoma įvardyti (išreitinguoti), jų nuomone, aktualiausias problemas. Atsakymai buvo suskirstyti pagal šešias rajono seniūnijas (žr.: 2 lentelę). Tik vienoje jų, Betygalos seniūnijoje, penktoje sąrašo vietoje buvo išskirta viešojo saugumo problema. Kaip rodo ir aukščiau aptarti tyrimai, dominuoja tokios problemos, kaip užimtumo, vietos komunikacijų (vandens komunalinių įrenginių, kelių) kokybės trūkumai.

Apžvelgus panašaus, Kupiškio rajone 2008 m. vykdyto tyrimo duomenis,[294] galima daryti panašią išvadą – su saugumu susijusios problemos šiame regione[295] taip pat nėra dominuojančios: tiesiogiai saugumo problemos (pavyzdžiui, nusikalstamumo, nusikaltėlių ir pan.) nebuvo išskirtos. Įvardinti tik tokie saugumą ir saugumo jausmą galintys sąlygoti veiksniai, kaip girtavimas, socialinės rizikos šeimos, jaunimo ir vaikų neužimtumas, bedarbystė ir pan. Pagal išskirtų prioritetinių veiklų, kurias gyventojų manymų reikia įgyvendinti, siekiant išspręsti įvairias bendruomenių problemas nebuvo išskirta nė vienos, kuri būtų tiesiogiai nukreipta į nusikaltimų prevenciją ar saugumo užtikrinimą.

Įdomūs Vilkaviškio vietos veiklos grupės užsakyto tyrimo rezultatai. Kiekybinėje tyrimo apklausoje rajono gyventojams buvo užduodamas klausimas, ko trūksta jų gyvenvietei, kad pagerėtų gyvenimo kokybė. Nebuvo įvardyta nė vieno trūkumo (problemos), kuris būtų tiesiogiai susijęs su faktiniu saugumu (nusikalstamumu).

[292] Vilniaus miesto gyventojų apklausos ataskaita, 2011. Prieiga per internetą: http://www.ekt.lt/wp-content/uploads/2012/04/EKT-Vilniaus-miesto-gyventoju-apklausos-ataskaita-201001.pdf

[293] Raseinių rajono savivaldybės vietos ekspertų bei miestų ir kaimo bendruomenių atstovų (viešosios nuomonės tyrimo) apklausos rezultatų ataskaita. Socialinės ir ekonominės plėtros centras. Vilnius, 2008.

[294] *Raupelienė A., Pilipavičius V.* Kupiškio rajono kaimo vietovių studija. Kupiškis, Kupiškio rajono vietos veiklos grupė, 2008.

[295] Pažymėtina, kad tyrimas buvo atliktas kaimo vietovėse.

Daugiausia respondentų manė, kad labiausiai reikėtų sutvarkyti aplinką bei kelius (20 proc.), skatinti kultūrinį gyvenimą, įkurti bendruomenės namus (10 proc.), po 7 proc., manė, kad gyvenimo kokybei turi įtakos tai, kad nėra prekybos centro, nėra kokybiško vandens, prastas gatvių apšvietimas tamsiu paros metu,[296] nėra darbo, nesutvarkyti kanalizacijos – nuotekų įrenginiai. Tačiau nereprezentatyvioje šiame tyrime vykdytoje apklausoje,[297] kurioje susitikimų su bendruomenės atstovais metu respondentų buvo prašoma išskirti problemas pagal jų aktualumą, suskirstant į labai aktualias, vidutiniškai aktualias ir aktualias. Priešingai reprezentatyvaus kiekybinio tyrimo rezultatams, ši apklausa išryškino gana didelį saugumo problemos aktualumą: 8 iš 11 Vilkaviškio rajono seniūnijų atstovų bendruomenių lyderių įvertino saugumo problemas kaip aktualias jų bendruomenei, 5 iš jų – kaip labai aktualias, 2 – vidutiniškai aktualias ir 3 – aktualias.[298] Keturiose seniūnijose saugumo problema siejama su nekokybišku policijos darbu, vienoje – su eismo saugumu, kitose saugumo problema nurodoma abstrakčiai. Pažymėtina, kad kai kurių seniūnijų atstovai nurodė ir tokias su saugumu susijusias problemas, kaip apšvietimas, asocialios šeimos bei girtavimas.[299]

Šie dviejų apklausų skirtumai parodo, kad saugumo problemos gali būti labiau aktualios bendruomenės aktyvui, t.y. žmonėms, kuriem svarbios vietos problemos. Tokią tendenciją galima paaiškinti tuo, kad saugumo problema paprastai nėra ta, su kuria žmonės susiduria kiekvieną dieną, skirtingai nuo komunalinių įrenginių, susisiekimo ir kitų problemų. Todėl darytina prielaida, kad apie ją daugiau žino tie, kurie aktyviai domisi vietos problemomis ir siekia jas išspręsti.

---

[296] Šią problemą galima įvardyti kaip netiesiogiai susijusią su saugumo jausmu. Tačiau prastas apšvietimas nebūtinai gyventojų sąmonėje susijęs su nusikalstamumu, prastas apšvietimas gali sąlygoti įvairius kitus gyvenimo kokybės aspektus.

[297] 2007 m. liepos – rugpjūčio mėn., buvo organizuota 11 susitikimų Vilkaviškio krašto vietos veiklos grupei priklausančiose Vilkaviškio rajono seniūnijose. Susitikimuose dalyvavo įvairių institucijų atstovai – bendruomenės, seniūnijos, mokyklos, bažnyčios, smulkaus verslo. Susitikimų metu buvo aptariama situacija konkrečioje seniūnijoje, ypatingą dėmėsį skiriant esamų problemų analizei ir jų priežastims nustatyti (plačiau žr.: Vilkaviškio rajono vietos veiklos grupės strategija. Vilkaviškis, 2008).

[298] Vienos seniūnijos bendruomenės atstovai saugumo problemą įvardijo net 3 kartus.

[299] Plačiau žr.: Vilkaviškio rajono vietos veiklos grupės strategija. Vilkaviškis, 2008.

2 lentelė. Raseinių rajono savivaldybės vietos ekspertų ir miesto bei kaimo bendruomenių atstovų nuomonė apie pačias opiausias problemas jų gyvenamojoje vietovėje.[300]

Seniūnija	Problemos
Ariogalos miesto	1. užimtumas (galimybės įsidarbinti) 2. buitinių atliekų, nuotekų tvarkymas 3. miesto estetinis vaizdas ir kultūrinis gyvenimas 4. galimybės gauti kokybišką pagalbą pas gydytojus specialistus
Ariogalos kaimo	1. mokyklų uždarymas ir ikimokyklinių įstaigų trūkumas 2. užimtumas (galimybės įsidarbinti), gyventojų kaimuose mažėjimas ir kaimų nykimas 3. vandentiekis ir nuotekų tvarkymas, melioracija 4. gatvių ir kelių tvarkymas, gatvių apšvietimas 5. viešasis saugumas
Betygalos	1. vandentiekis (vandens kokybė), nuotekų tvarkymas, melioracija 2. jaunimo išvykimas, priešpensinio amžiaus asmenų užimtumas 3. buitinis gyventojų aptarnavimas 4. paveldo saugojimas 5. pirminės medicininės pagalbos prieinamumas, galimybės gauti kokybišką pagalbą pas gydytojus specialistus 6. vietinių kelių, gatvių dangos kokybė 7. viešojo transporto paslaugos
Girkalnio	1. vietinių kelių kokybė 2. nuotekų tvarkymas (valymo įrenginiai) 3. suaugusių laisvalaikio organizavimas
Kalnujų	1. jaunimo išvykimas 2. kultūrinis gyvenimas 3. suaugusių laisvalaikio organizavimas, sporto salių ir aikštynų trūkumas 4. sakralinės paslaugos
Nemakščių	1. vietos valdžios veikla ir bendravimas su gyventojais 2. Raseinių kraštui būdingų tradicijų (kultūrinių ir ūkinių) puoselėjimas 3. seniūnijos centro estetinis vaizdas
Pagojukų	1. užimtumas (galimybės įsidarbinti) 2. centralizuoto vandens tiekimo kokybė ir artezinių šulinių vandens kokybė, nuotekų tvarkymas

Problemos aktualumą atspindi ir bendruomenių veiklos kryptingumas. Praktikoje organizuota bendruomenių veikla į saugumo problemų sprendimą yra nukreipiama retai. Pavyzdžiui, S. Nefo vietos bendruomenių veiklos analizė parodė, kad bendruomenės daugiausia dėmesio skiria kultūriniams ir sporto renginiams, savišvietai, aplinkos tvarkymui, labdarai, inovacijoms.[301]

[300] Raseinių rajono savivaldybės vietos ekspertų bei miestų ir kaimo bendruomenių atstovų (viešosios nuomonės tyrimo) apklausos rezultatų ataskaita. Socialinės ir ekonominės plėtros centras. Vilnius, 2008.

[301] *Nefas S.* Funkcionali vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose: daktaro disertacija. Vilnius, MRU, 2007, p. 73 – 83.

Dauguma disertanto tyrime dalyvavusių bendruomenių atstovų neminėjo saugumo problemos, kaip pagrindinės. Paprastai respondentai savo veikloje daugiausia skiria dėmesio įvairioms infrastruktūros, ekonominėms ir socialinėms problemoms spręsti arba kultūrinei veiklai. Pažymėtina, kad saugumo problemos kaip pagrindinės neakcentavo net daugelio tų bendruomenių atstovai, kuriose gyventojai dalyvauja teisės pažeidimų prevencinėse veiklose. Saugumo problemas labiau pabrėžė kai kurių miestų bendruomenių gyventojai.[302] Tai susiję su apskritai didesniu nusikalstamumu miestuose.

Sutelktų grupinių diskusijų apklausa parodė, kad gyventojai imasi iniciatyvos ir aktyviai įsitraukia į tų problemų sprendimą, kurios joms yra tuo metu svarbios ir kurios daro žalą arba kelia grėsmę gyvenimo kokybei. Pavyzdžiui, viena Kauno rajono individualių namų gyvenvietės bendruomenės atstovė pateikė savo bendruomenės pavyzdį, kai planuojant gyvenvietėje statyti didelį pramonės objektą, daugelis gyventojų pradėjo aktyviai dalyvauti priešindamiesi tokiems planams:

*Tai ir pa kol kas jinai dar neišspręsta, pas mus buvo numatyta pl*ėsti *[pavadinimas] gyvenvietę vos ne iki gretimo kaimo. Numatytas gyvenamųjų namų rajonas visas. Ir toj vietoj, kur žmonės pradėjo įsikurdinėti, statytis namus, pareiškė, kad bus statomas pramoninis rajonas didžiausias <...> atitinka Akmenės cemento gamyklai. Tai tie žmonės, kurie iš tikrųjų jau buvo pusiau pasistatę namus ir sukilo, tai kaip jiems gyvent? Šalia nosies nori daryt pramonės rajoną didžiausią <...> Tos šachtos sukėlė visą tą bendruomenę, tokią didelę sukėlė ant kojų. Kodėl yra aktyvūs? Todėl kad visiems rūpimas klausimas, visi nori gražiai gyvent, o čia šalia nori įbrukt nereikalingą <...>(B16)*

Kaip teigė ta pati respondentė, jos bendruomenėje saugumo problema nėra aktuali:

O pas mumis jo ir nėra, pas mumi nėra nusikalstamumo: ir nėra, ir nieks iš kito nieko neneša, nes gausi, jeigu paimsi, ir jeigu matau, kad iš tavęs ima tai garsiai rėkiu ko iš jos imi, nes rytoj ateisi pas mane imt. Nėra tokių einančių – net neužeina, jie praeina mūsų teritoriją, neužeina. (B16)

Apklausa išryškino šią tendenciją ir saugumo (nusikalstamumo) problemos atžvilgiu: praktiškai visos bendruomenės, kurios dalyvauja saugumo užtikrinimo iniciatyvose, tokios veiklos ėmėsi iškilus aktualioms daugeliui bendruomenės narių saugumo problemoms. Diskusijų dalyviai gana vieningai sutiko, kad bendruomenė pradeda aktyviai įgyvendinti saugumo užtikrinimo veiklas tuo atveju, kai gyventojams ji tampa aktuali bei kenkianti gyvenimo kokybei ir saugumo jausmui.

Bendros problemos, jeigu tų problemų nėra, nėra ir to aktyvo. Yra bendruomenėj dingsta gyvuliai, ar kažkas niokojama, ar nepilnamečiai narkotikus pardavinėja, bendra problema, tas ir skatina žmones vienytis. (B50)

Bendruomenės paprastai pradeda įgyvendinti savisaugos veiklas, kai daroma daug nusikalstamų veikų, kurie gali būti ir smulkūs, tačiau trikdantys gyventojų ramybę. Neretai tai būna vienas stipriai emociškai bendruomenės narius paveikiantis įvykis, kuris tampa paskutiniu kantrybės lašu bendruomenei:

- *Atsirado tada, kai iš tikrųjų vieną kartą vienus, kitą kartą kitus apiplėšė ir išnešė nemažai. Ir tada jau mes patys ėmėmės iniciatyvos ir būrėmės, ir budėjom naktimis. Ypač žiemos metu , nes ilgesni vakarai. Ir davėm į spaudą tokį straipsnelį, kad mes saugom, budim, irgi davė rezultatų. Ir vis kas kartą yra sąsiuvinis užvestas,*

[302] Paprastai didelių daugiabučių („miegamųjų rajonų“) ar probleminių mikrorajonų atstovai.

kas važiuoja vakarais, šiaip važiuoja kur nors, vis tiek pasižiūri. Yra daug įdėta signalizacijos ir iš tikrųjų tie ūkininkai, pavyzdžiui, ar verslininkai. Aš prisimenu, kai buvo šitas mūsų poreikis rinktis tai buvo sekmadienis ir man paskambino, kad, va, taip atsitiko, vienam išnešė tą ir tą, ten nemaža suma buvo. Tai, sakau, ką siūlot daryti, galim rinktis, ar jūs apeisit kaimą, ar surinksit žmones, gerai*, sako, surinksim. Sekmadienį susirinkom 12 val. visi beveik ir vieningai nutarėm, kad mums reikia budėti. Mes tada pasikvietėm ir įgaliotinį, ir seniūną sekmadienį, ir jie atvažiavo, ir dalyvavo, jie patarė jie.. ir jokių problemų nėra.(B32)*

- *Praeitą, atrodo, vasarą pas mus buvo prasidėjusios vagystės: apšvarinimas, degalų išleidimas, va, tokios visokios, po ten tokius smulkius daiktus ten pradėjo vaginėt. Aišku, tas policininkas ten nepristovės ir mūsų pačių to rėmėjų būrio žmonės organizavos, budėjo naktim, važinėjo daugmaž sekė, aišku, kiek tos naudos mes ten įdėjom, nežinau. Bet tai vis tiek visumoj tie vagys sužinojo, kad yra kažkas daroma, kad tai yra sekama. Ir kaip pasakyti, jie gerai žinojo, kad jeigu jį nutvers tas,* iš kurio tu pavogei, negu, kad nutvers policininkas. Ir visumoj gal *ne kažkiek* išaiškinom, bet, kad nelieka*, tai tikrai, kad nelieka tų <...> (B49)*
- Šiaip vienu metu gaisrai kai vyko, tai buvo susitelkę visi žmonės ir būdavo vieną vakarą vieni budėdavo, kitą vakarą kiti ir taip budėdavo.*(B33)*
- *50 mašinų padangas perdūrė. Prieš visai projekto pristatymą, vat, jau buvo parengtas projektas ir gautas finansavimas, bet mes dar nepradėjom. Tai va, kaip.. toks labai geras buvo reklama gera savisaugos grupei ir stebėjimo kamerom ir šitam projektui atsirasti tai būtent tai, kad susipyko vaikinai iš gretimo kaimo ir nutarė, kad reikia čia visam [miestelio pavadinimas] atkeršyti ir 50 mašinų visas padangas supjaustyti kiemuose daugiabučių. (B11)*

Kokybinė saugumo problemų charakteristika: „signaliniai" teisės pažeidimai

Bendruomenių atstovų diskusijos išryškino šias saugumo problemų rūšis:

- *Faktinis saugumas*, kurį galima apibrėžti kaip nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, trikdančius bendruomenės tvarką ir rimtį.
- *Subjektyvusis saugumas* – saugumo jausmas ir nusikaltimų baimė.
- *Saugumo užtikrinimo problemos:* didelė dalis respondentų kalbėdami apie saugumo problemas kalbėjo apie saugumo užtikrinimo sistemos trūkumus, ypač apie policijos veiklos problemas.

Tiek mieste, tiek kaime gyventojai pabrėžė, jog bendruomenės labiausiai kenčia nuo smulkesnių nusikalstamų veikų ir teisės pažeidimų.[303] Gyventojams aktualius pažeidimus galima suskirstyti į tokias grupes:

[303] *Mes kadangi gyvenam tokiuose miesteliuose kaimuose, tai turbūt smulkios kažkokios vagystės labai aiškiai matomos, nu, tų didesnių nusikaltimų ne tiek daug.. (B11)*

Žinom, kad nereikia dainuoti, nestaugt po dvylikos valandų, Bet raketos, raketos yra kaime, jau dabar visi turtingai gyvenam, švenčiam visokius tokius smagumus. Tai dabar reikia nereikia antradienį arba trečiadienį mano gimimo diena tai aš susigalvoju ir dvyliktą valandą šaunu, ir dabar visi, kas ten širdį kokią nelabai turi, tai išsigąsta, šunes loja, nu, nežinau, gal reikėtų pagalvoti apie tą tokią savaitės ramybę, ar tas raketas kažkaip kažkas tai reguliuot, švenčių proga jas leist galima būtų, čia, vat, šitas klausimas mane irgi labai domina. (B17)

Lakstymas po gatves, pas yra dvi paraleliai gatvės tiesios gražios, nu, vat, lakstymas toks netvarkingas. Vasarą, pavasarį vakarais <…> Su mašinom, su motociklais, su keturačiais čia buvo pradėję labai aktyviai.

- Netvarkingas elgesys: triukšmas, šiukšlinimas, alkoholio vartojimas.[304]
- Eismo saugumas.[305]
- Nusikaltimai: vagystės iš gyvenamųjų ar ūkio patalpų, automobilių ir plėšimai.[306]
- Padeginėjimai, gaisrų sukėlimai.[307]
- Prekyba narkotikais ir jų vartojimas.[308]

Nu, tai vat, tas viskas kažkaip tai jau ir pabodo jau ir nelaimių, ir avarijų buvo, ir į medį įlipo, ir kitas. Tai va, čia visokių problemų, tai ir gimė ta mintis. (B11)

Tai vakarais, nu, kaip pasakyt gal ne visur, bet pas mus tai labai. Tokiu greičiu, kad nežinau, ypač <...> Mes vietoj sprendžiam, prašėm seniūno, kad ten padėtų tuos vadinamus gulinčius policininkus pastatyt. Vienam gale, kitam gale, tada sulaiko biški greitį, o ne tai, vaikai laksto, į gatvę išlekia – ir kitą kart nežinai. Tai pavyzdžiui, nelaimingas atsitikimas pilnai gali būt, ten posūkiai tokie statūs yra. Na va ir tokios problemos ir yra, tai mes pagrinde, reikalinga, kadangi vasarai motociklai, keturačiai ten lekia. (B34)

[304] *<...> sudėtinga situacija su tais benamiais. Arba jie gal ir nėra visi benamiai, bet tai yra praktiškai nedirbantys žmonės. <...> tuose konteineriuose jie rausiasi, va. Ir paskui pasilieka labai negraži aplinka, nešvara. Nesaugu šitoj vietoj kas? Nesaugu tai, kad, pavyzdžiui, stiklo surinkimo konteineriai, antrinių žaliavų šitie, geltoni, nu, stiklas yra iš...išbarstomas, kaip sakant, išbyra iš to konteinerio, kai jie ten pradeda kažką raustis. Ir žmonės gali susižeist. Vat, pasklinda aplink šukių, jau čia, kaip sakant, nesaugi aplinka, <...>"* (B1)

„<...> alaus baras visą parą, tai reiškia, ten gurkšnoja ir gurkšnoja alų iki tol, kol, pakol jau, kaip sakant, tampa visiškai neblaivus. <...> sekantis, kaip sakant, etapas, tai prasideda trupučiuką, nu, kaip čionais, pykčiai, barniai kažkokie tai ir visada, nu ne, kaip čia, dažnai įvyksta ir, ir incidentai ten. Tai susipeša, tai triukšmauja. Girdim mes tuos nusiskundimus iš artimiausių namų. Žino tą ir policija. Toks verslas <...>.<...> būna taip, kad ir, nu, priekabiauja jau, vat, vėl...vėl...nu, kada žiemą, ten rudenį vėlus laikas." (B1)

„<...> iš policijos suvestinės yra, yra tokių problemų, kad renkasi...yra grupė žmonių yra, yra šalia kapinės, miškely, ten jie išgėrinėja, kartais ir apiplėšia praeivius, yra." (B2)

„<...> kelia nerimą naktinės šitos parduotuvės. Būtent prie jų yra vykdomos įvairios nusikalstamos veikos, nu, visi...renkasi asocialūs asmenys naktim, išgėrinėja. Tiem gyventojam yra rizika, kad jie gali tapt nusikaltimo aukom tose teritorijose." (B3)

Pasitaiko chuliganizmo, laiptinėse daužomos pašto dėžutės, sienos ištepamos dažais <...> Sunku pasakyti, bet greičiausiai chuliganizmas yra žalingiausias (B7)

Žmonės nedaneša tų savo popierių, cigarečių, butelių iki... Net šiukšlių maišų kartais neša, neša, neša, ir toks jausmas, kad jiems jau jėgų neužtenka, ir jis <...> Vat, pas mus prie sankryžos, ne vieną kartą mačiau. Nu, vat, guli maišas, ar jėgų pritrūko žmogui ir jis nedaėjo toliau iki konteinerio, jau netoli buvo, gal 50 metrų, bet.. Man atrodo, čia žmonės dažniausiai taip daro. Be to dar vienas toks dalykas. Kiemsargiai valo gatvę, jie krūveles žemių ar ko dažniausiai meta prie tvorų. Nu irgi nelabai gerai. Aš galvojau, iš kur tos krūvos prie tvorų.

smulkūs chuliganizmai kartas nuo karto (B6)

[305] *Dar kartą tiktų paminėti tuos pačius automobilius. Pažeidimas ar ne, kad automobilis stovi ant šaligatvio? Kas čia dar (B4)*

Nieko gerai gyvenam, didelių problemų nėra, bet va dėl vienintelio dalyko ko norėtumėm paprašyti tai dėl atšvaitų, nes kada policija sudrausmina, tada tuos atšvaitus užsideda... Va, sakau, užvakar važiuoju pasiimt vyrą, eina žmogus vos ne vidury gatvės, juodai apsirengęs, nesimato vakare, bandžiau jam pasakyti, bet ką tu anam pasakysi, tik važiuok greičiau, kol dar negavai... (B51)

[306] *Vagystės (B7)*

O šiaip tos smulkios vagystės tokios visokiausios, prie kiekvieno miestelio taip pat ir [miestelio pavadinimas] yra sodai tai amžinai kaip tik ruduo, žmonės dirba, augina viską ir tiktai šmaukšt ir nėra – viskas nunešta. (B11)

Nu, yra vagystės, buvo, vat, dviračiai pavogti, kirviai pavogti. Nupjautos spynos ir pavogti kirvukai, kompresorius. Pas kaimyną įrankius pavogė, pas kitą irgi ten elektros reles, dar kažką. Kiek žinau, blokiniuose namuose irgi taip yra. (B5)

[307] *Padegimai. Buvo papasakotas pavyzdys apie vagystę iš rūsio ir po to rūsio padegimą, siekiant nuslėpti vagystę. Taip pat jau minėti „stebuklingai sudegę" pastatai. (B5)*

[308] *Nu, žinot, aš girdėjau, pavyzdžiui, kad pas mus pardavinėja narkotikus, kad yra taškai, kur pardavinėja degtinę, ir kas įdomiausia, kad aš, tas žmogus, kuris ten gyvena, nežinau, kur ten yra tie taškai, o kaip mes buvo čia mūsų rotušės susitikime, tai sužinojau. Tie, vat, žmonės iš valdžios, jie žino. Aš tada nustebęs buvau, kad jie, va, sako: „Aj ten yra, ir ten, ir ten". (B5).*

- Jaunimo, paauglių pažeidimai.[309]

Taigi gyventojams aktualiausi yra įvairūs pažeidimai, kuriuos galima įvardyti fizine ir socialine netvarka. Pagrindiniais teisės pažeidėjais įvardinami paaugliai ir jaunimas. Remiantis „signalinių nusikaltimų" teorija būtent tokie pažeidimai yra labiausiai pastebimi ir todėl labiausiai įsirašo į asmens sąmonę kaip tos vietovės nesaugumo ženklai. Tai leidžia daryti prielaidą apie „signalinių nusikaltimų" teorijos teiginių pagrįstumą Lietuvos gyventojų saugumo problemų suvokimo atžvilgiu.[310]

Respondentų įvardytų jiems aktualių teisės pažeidimų struktūrą atspindi ir kiekybinių tyrimų duomenys. Policijos departamento užsakoma „Baltijos tyrimų" apklausa 2010 m. rodo, kad didžiausią grėsmę gyventojams jų gyvenamojoje vietovėje kelia vagystės (88 proc.), kelių eismo taisyklių pažeidimai (80 proc.), nepilnamečių nusikalstamumas (78 proc.), kiti viešosios tvarkos pažeidimai (74 proc.), smurtiniai nusikaltimai (58 proc.), nusikaltimai, susiję su narkotikais (53 proc.), organizuotas nusikalstamumas (47 proc.). Panašų grėsmių vertinimo išsidėstymą rodo ir 2010 m. vykdyti tyrimai apskrityse: pirmoje-antroje vietoje paprastai nurodomos vagystės arba kelių eismo taisyklių pažeidimai, trečioje ir ketvirtoje[311] vietose nurodomi arba kiti viešos tvarkos pažeidimai, arba nepilnamečių nusikalstamumas. Skirtumai tarp šių keturių nusikalstamų veikų grupių nėra dideli. Kiek mažesnėmis grėsmėmis vertinami (eilės tvarka) smurtiniai nusikaltimai, nusikaltimai susiję su narkotikais ir organizuotas nusikalstamumas.[312]

Vagysčių didelės grėsmės suvokimas vertintinas kaip logiška tendencija, atsižvelgiant, kad registruoto nusikalstamumo struktūroje tai didžiausią dalį (apie 60 proc.) sudarančios nusikalstamos veikos. Kitų grėsmę keliančių nusikaltimų dažnas įvardijimas atitinka „signalinių nusikaltimų" teorijos nuostatas – gyventojams aktualiausi tie nusikaltimai, kurie yra labiausiai matomi (ar girdimi) – tai viešosios tvarkos pažeidimai, nepilnamečių nusikalstamos veiklos, kurių struktūroje ryškūs turto sugadinimo, ar sunaikinimo, vandalizmo ir pan. veikos, smurtiniai nusikaltimai, kurie paprastai piliečių sąmonėje siejami su užpuolimais viešose vietose.

Vis dėlto, disertanto nuomone, gyventojų apklausos apie tam tikrų viešojo saugumo problemų (nusikaltimų rūšių) aktualumą nevisiškai atspindi saugumo problemos aktualumo vietos bendruomenės lygmeniu, kadangi, kaip minėta, šiems gyventojų vertinimams didelę įtaką daro žiniasklaida. Pavyzdžiui, vargu ar daugelyje vietovių veikia organizuotos grupuotės, tačiau vis dėlto nemaža dalis gyventojų organizuotą nusikalstamumą įvardija kaip aktualią, grėsmę jų gyvenamojoje vietovėje keliančią, problemą. Didelį eismo taisyklių pažeidimų aktualumą gyventojams taip pat galima sieti su žiniasklaidos įtaka, pavyzdžiui, kai kuriais joje pateiktais rezonansiniais įvykiais, socialinėmis

---

[309] *Problematiškiausias, aišku, jaunimas šiuo atveju, bet turim įvairių nevyriausybinių organizacijų, kurios atitraukia jaunimą nuo gatvės. Tai iš karto ir tų visokių smulkių teisės pažeidimų mažiau.*

[310] Čia svarbu pažymėti, jog tai kokybiniu empirinio tyrimo metodu gauti duomenys, todėl jie nėra reprezentatyvūs Visgi, autoriaus nuomone, jie atskleidžia respondentų požiūrį, kuris kartojosi tiek grupinėse diskusijose tiek interviu su bendruomenių atstovais ir policijos pareigūnais. Tai leidžia vertinti šiuos duomenis kaip pagrįstas hipotezes apie šių saugumo problemų aktualumą gyventojams.

[311] Kitose, atskirose apskrityse vykdytose apklausose, greta esančios saugumo problemos apsikeičia vietomis, tačiau skirtumas lieka labai nedidelis, pavyzdžiui, Alytaus apskrities gyventojai didesne grėsme nei vagystės vertina kelių eismo taisyklių pažeidimus (62 ir 66 proc.).

[312] Žiūrėti: Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: http://www.policija.lt/lt/apklausos.

reklamomis ir pan. Kita vertus, kokybinis tyrimas rodo, kad tai bendruomenių atstovams gana aktuali problema, tačiau eismo taisyklių pažeidimai siejami ne tik su grėsme fiziniam gyventojų saugumui, tačiau taip pat ir rimties trikdymu:

Pas mus tai mums labai nepatinka tie motociklininkai, čia žinot, prie „Statoil" yra ta gatvė: sekmadienio pavakarys, nes tai gatvė yra labai lygi ir mažesnis judėjimas, nu, vat, taip apie penktą valandą, septynioliktą valandą ir prasideda – baisų triukšmą kelia <...> (B52)

Svarbus saugumo problemų kokybinio aktualumo šaltinis – viktimologinių tyrimų duomenys, kurie pateikia rodiklius apie žmonių viktiminę patirtį. Manytina, jog asmeninė gyventojo patirtis, yra svarbus rodiklis vertinant tam tikrus pažeidimus kaip realiai jam aktualius. Pavyzdžiui, 2007 m. NPLC atlikto viktimologinio tyrimo duomenimis, daugiausia apklaustų gyventojų įvardijo, jog nukentėjo nuo vagysčių (16 proc.), tyčinio turto sunaikinimo ar sugadinimo (7,8 proc.). Tačiau palyginus ypač daug respondentų (48 proc.) nurodė, kad jiems teko patirti, kai kažkas viešoje vietoje įžūliu elgesiu, necenzūriniais žodžiais, grasinimais, patyčiomis arba vandališkais veiksmais demonstravo nepagarbą aplinkiniams ar aplinkai ir trikdė visuomenės rimtį ar tvarką.[313] Tokius tyrimo rezultatus vėlgi galima paaiškinti „signalinių nusikaltimų" teorijos teiginiais – viešosios tvarkos pažeidimai gyventojų yra labiausiai pastebimi, jie yra matomi ir išgyvenami ne tik tiesioginės jų aukų, kaip, pavyzdžiui, nusikalstamų veikų, kurios padaromos privačiose erdvėse, tačiau ir aplinkinių žmonių, todėl natūralu, kad šių pažeidimų apklausoje buvo įvardyta daugiausia.

Bendruomenių atstovų diskusijos ir interviu išryškino tam tikrą gyventojų reagavimo į nusikalstamas veikas ribotumą, atsižvelgiant į teisės pažeidimo sunkumą ir pavojingumą. Gyventojai paprastai yra labiau linkę reaguoti į smulkesnius, mažiau pavojingus teisės pažeidimus ar kitokį socialiai nepageidautiną elgesį, pavyzdžiui, netvarkingą jaunimo elgesį, ypač jei jaunuoliai ar jų tėvai yra žinomi bendruomenės nariams, taip pat smulkesnes vagystes, vandalizmą, viešosios tvarkos pažeidimus ir pan.

*<…> vakare vėlai, nu, kaimynas ten stovėjo virtuvėj, žiūrėjo per langą ir pamatė kaip atėjo trys paaugliai ir išleido trim mašinom orą iš padangų, nu, grynai neturėjimas kas veikt. Išaiškėjo, kad ten iš kito namo, kaimynai beveik, galima sakyt, paaugliai 19 – 20 metų niekur nedirbantys ir pijokauja. <…> tai tas kaimynas atsidarė langą ir vieną kažkurį tai pažinojo, ar jo tėvą pažinojo, sako: „Ką tu ten veiki?" Sako: „A*š tavo tėvą iškviesiu*". Sako: „Mano tėvo nėra". Sako: „A*š mamą rasiu*". Nu tai išsikvietė mamą, atėjo mama ir ji pradėjo gint, čia sako ne mano sūnus sūnaus darbas, nieko... Bet paskui tas kaimynas, kuris viską matė, išsikvietė ir tuos žmones, kieno mašinom išleido orą. Tai tie sakė: „Mes kviesim policiją, tu kaip sau nori". Tai tada mama su tuo sūnum ir tie vaikai, matyt, kažkur pasikalbėjo ir pripūtė, atidavė ventilius tuos, nes buvo užsukę, pripūtė oro biški, o po to nuvažiavo į Statoilą ir prisipūtė. (B36)*

Pastebėtina, kad gyventojai kur kas atsargiau linkę reaguoti į sunkesnių ir pavojingesnių nusikaltimų situacijas, pavyzdžiui prekiavimą narkotikais, smurtinius nusikaltimus ir pan.

<...> pavyzdžiui, jeigu yra informacijos apie narkotikų pardavimą, aš kaip psichologė tai niekam nepatariu prisistatyti, nes jisai tada automatiškai iškyla pavojus jo gyvybei, nes kitoj pusėj stovi visai kitos jėgos. Tik anoniminis gali būt pranešimas <...> (B35)

[313] „Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais". Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. – Vilnius: NPLC, „VILMORUS", 2008.

Didesnis atsargumas ir nerimas būdingas miestų gyventojams, kuriuose, tiek apskritai daugiau sunkesnių nusikaltimų, tiek silpnesni bendruomeniniai ryšiai, apribojantys pavienio žmogaus galimybes aktyviai reaguoti į nusikalstamų veikų situacijas bei neužtikrinantys tam tikro bendruomenės "užnugario", suteikiančio didesnį saugumo bei užtikrintumo jausmą.

Bendruomenės ir policijos santykis

Modernioje visuomenėje silpnėjant neformalios socialinės kontrolės poveikiui, policijos vaidmuo tampa labai svarbus. Tai valstybės institucija, kuriai deleguojamos pagrindinės fizinio gyventojų saugumo užtikrinimo ir nusikalstamumo prevencijos funkcijos. Todėl natūralu, jog piliečiai savo saugumą ir jo užtikrinimo kokybę sieja su šio pagrindinio saugumo ir prevencijos subjekto teritorinėse bendruomenėse veikla.[314] Kiekybiniai tyrimai rodo, kad saugumo jausmas yra susijęs su pasitikėjimu policija. Minėtasis A. Dobrynino ir V. Gaidžio 2003 m. viktimologinis tyrimas atskleidė, kad tarp neigiamai policijos darbą vertinančių yra daugiau nesaugiai besijaučiančių, negu tarp tų, kurie jį vertina teigiamai.[315] Panašią tendenciją atskleidė ir 2005 m. vykdytas Teisės instituto viktimologinis tyrimas: respondentai, geriau vertinantys policijos darbą jautėsi saugesni ir manė, kad yra mažesnė rizika tapti nusikaltimo (įsilaužimo) auka. Tuo tarpu respondentai, prastai vertinantys policijos veiklą, jaučiasi nesaugūs, jaučia didesnę viktimizacijos riziką.[316] Policijos užsakomi tyrimai apskrityse rodo, kad rajonų ar miestų gyventojų pasitikėjimo policija ir saugumo jausmo rodikliai savo skaitline išraiška yra panašūs – pasitikėjimas policija yra tik nežymiai mažesnis nei saugumo jausmas gyvenamojoje vietovėje.[317]

Bendruomenių atstovų diskusijose ir interviu policijos veiklos vertinimas buvo vienas kertinių aspektų. Pavyzdžiui, paprašyti įvardyti aktualias saugumo problemas savo bendruomenėse, didelė dalis respondentų pažymėjo policijos veiklos trūkumus. Tai vėlgi rodo, jog bendruomenių atstovai yra linkę tapatinti saugumą ir jo problemas su policijos veikla. Bendruomenių dalyvavimas prevencinėje veikloje sunkiai įsivaizduojamas be pagrindinio vietos nusikalstamumo prevencijos ir saugumo užtikrinimo subjekto – policijos.

Esminis bendruomenių ir policijos santykyje yra subjektyvusis elementas – t.y. kaip jis suvokiamas piliečių ir pareigūnų sąmonėje. Suvokimas – tai „vairininkas" žmonių galvose, kuris nukreipia kiekvieną socialinę veiklą tam tikra linkme. Kai veiklai būtinas dviejų skirtingų subjektų bendradarbiavimas, siekiant eiti ta pačia kryptimi, svarbi su-

---

[314] Policijos svarbą visuomenei, lyginant su kitomis institucijomis, rodo VRM vykdytos gyventojų apklausos: apie policijos veiklą turi nuomonę kur kas daugiau gyventojų nei apie kitas teisėsaugos institucijas (žr.: *Vileikienė E.* Visuomenės saugumo jausmo ir teisėsaugos institucijų veiklos vertinimas. 2011. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/naujas/Gyventoju_apklausa_2010.pdf).

[315] *Dobryninas A., Gaidys V.,* Ar Saugi Lietuvos visuomenė? // Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius. 2004.

[316] Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje. Teisės institutas, 2006.

[317] Pavyzdžiui, 2010 m. Alytaus apskrityje savo gyvenamojoje vietovėje jaučiasi saugūs 83 proc., pasitiki policija 75 proc., Kauno apskrityje jaučiasi saugūs 78 proc., pasitiki policija 69 proc., Klaipėdos apskrityje jaučiasi saugūs 89 proc., pasitiki policija 80 proc., Marijampolės apskrityje jaučiasi saugūs 79 proc., pasitiki policija 77 proc., Šiaulių apskrityje jaučiasi saugūs 81 proc., pasitiki policija 78 proc., Utenos apskrityje jaučiasi saugūs 82 proc., pasitiki policija 80 proc.

vokimo vienovė – t.y. aiškiai išreikštas arba numanomas bei jaučiamas bendras sutarimas dėl poreikių, lūkesčių, tikslų, atsakomybių, priemonių ir pan. Taigi galima teigti, jog tam tikros veiklos partnerių poreikiai ir lūkesčiai yra pirminė jų bendradarbiavimo prielaida: jei subjektų veikla neatitiks vieno iš jų poreikių ir lūkesčių, bendradarbiavimas taps sunkiai įmanomu. Toliau vadovaujantis kiekybiniais tyrimais ir disertanto atliktu kokybiniu empiriniu tyrimu, bus bandoma atskleisti bendruomenių ir policijos tarpusavio poreikių ir lūkesčių sąveiką kaip esminį jų tarpusavio pasitikėjimo santykio elementą.

Kiekybinių tyrimų duomenimis labai ryškus gyventojų saugumo jausmo veiksnys – policijos ar kito saugumo užtikrinančio subjekto, kaip, pavyzdžiui, privačių saugos tarnybų, matomumas. Pavyzdžiui, A. Dobrynino ir V. Gaidžio 2004 m. tyrimas „Ar saugi Lietuvos visuomenė?“ parodė, kad policijos ar apsaugos darbuotojų buvimas iš esmės keičia žmonių saugumo jausmą: ten, kur yra policijos pareigūnai, saugiai jaučiasi 80% žmonių, o kur jų nėra, – tik 20%.[318] Policijos veiklos vertinimo tyrimai Lietuvos apskrityse rodo, kad gyventojų nuomone didžiausias policijos veiklos prioritetas turėtų būti pareigūnų, patruliuojančių viešose vietose didinimas.[319] Pabrėžtina, kad tokia policijos matomumo ir gyventojų saugumo santykio tendencija būdinga ir užsienio valstybių visuomenėse.[320] Kai kurie užsienio valstybės atlikti tyrimai rodo, kad policijos matomumas, nors ir paprastai nesumažina registruoto nusikalstamumo, tačiau gali padidinti gyventojų saugumo jausmą.[321] J. Ditton ir M. Innesas tai aiškina tuo, kad didelis pėsčiųjų policijos patrulių matomumas veikia kaip intervencija į žmonių suvokimą („percepcinė intervencija“), įtikinant gyventojus, kad toje vietovėje formali socialinė kontrolė yra stipri ir bus vykdoma tais atvejais, kai pažeidžiama nustatyta socialinė tvarka arba jai iškyla grėsmė.[322] Tačiau tyrimų duomenys nėra vienareikšmiški – kai kada policijos patrulių skaičiaus viešose vietose padidinimas sumažina gyventojų saugumo jausmą, kadangi didelis policijos matomumas sukelia bendruomenės nerimą dėl galimai atsiradusių nusikalstamumo problemų.[323] Užsienio mokslininkai[324] palygino du panašius policijos inter-

---

[318] *Dobryninas A., Gaidys V.,* Ar Saugi Lietuvos visuomenė? // Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius. 2004, p. 76.

[319] Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: http://www.policija.lt/lt/apklausos.

[320] *Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed)* Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.

[321] *Kelling G., Pate T., Dieckman D., Brown G.* The Cansas City preventive patrol experiment. Washington D.C.: The Police foundation. 1974; *Ditton J., Innes M*., Perceptual intervention in the management of crime fear. 2005. In: *N. Tilley (ed)* The Handbook of Community Safety and Crime Prevention. Cullompton: Willan; *Innes M.* Toward a Science of Street Craft: The Method of Reassurance Policing. In: *Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B.* (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.

[322] *Ditton J., Innes M.,* Perceptual intervention in the management of crime fear. In: *N. Tilley (ed.)* The Handbook of Community Safety and Crime Prevention. Cullompton: Willan.

[323] *Innes M.* Toward a Science of Street Craft: The Method of Reassurance Policing. In: *Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed)* Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008, p. 20; *Innes M., Jones V.* Neighborhood Security and Urban Change: Risk, Resilience and Recovery. York: Yoseph Rowntree Foundation, 2006.

[324] *Innes M.* Toward a Science of Street Craft: The Method of Reassurance Policing. In: *Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed)* Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008, p. 19.

vencijos didinant pareigūnų fizinį matomumą, atvejus. Vienoje vietovėje ši priemonė buvo sėkminga, t.y. padidino gyventojų saugumo jausmą, kitoje ne – išaugo nusikaltimų baimės lygis. Paaiškėjo, kad pagrindinis skirtumas tarp šių dviejų atvejų – tai, jog pirmuoju (sėkmingu) atveju buvo vykdoma visuomenės informavimo kompanija, t.y. vietos gyventojai buvo išsamiai supažindinti su nauja policijos priemone. Antruoju atveju to nebuvo padaryta, policija ėmėsi didinti patruliuojančių pareigūnų skaičių apie tai neinformavusi visuomenės.[325] Tai rodo, kad bendruomenėms svarbi komunikacija, kuri kuria pasitikėjimą institucija ir jos įgyvendinamomis priemonėmis.

M. Inneso teigimu, žmonėms nėra itin svarbi kiekybinė policijos matomumo išraiška, t.y. kiek kartų jie mato policiją arba kiek buvo situacijų, kai jie matė policijos pareigūnus toje vietovėje.[326] Kur kas svarbesnis kokybinis policijos matomumo aspektas. Yra eilė būdų, kuriais policija gali padidinti savo buvimą, kuris nebūtinai susijęs su fiziniu policijos pareigūnų matomumu. Tai visų pirma – policijos paslaugų prieinamumas ir familiariškumas (pažinimas). Kokybinį matomumą apibūdina tai, ar policijos pareigūnai yra pasiekiami ir žinomi vietos gyventojams.[327] Aiškindamas prieinamumo turinį M. Innesas teigia, kad svarbu atsižvelgti į tai, ko žmonės tikisi iš policijos. Šio mokslininko tyrimai parodė, kad žmonės nori ne tik paprasto (formalaus) policijos paslaugų prieinamumo (pavyzdžiui, reagavimo į pranešimus), jie nori galimybės valdžios (teisėsaugos) asmeniui išsakyti dalykus, kurie kelia jiems rūpestį ir, kad į tai būtų atsižvelgiama ir žiūrima rimtai. Familiariškumas apibūdinamas kaip tos vietovės ir jos problemų ypatumų pažinimas. Familiarų policininką iliustruotų scenarijus, kai asmuo reaguojantis į pranešimą, yra susipažinęs su vietovės istorija, jos žmonėmis ir todėl supranta, kodėl tam tikras įvykis sukėlė susirūpinimą toje bendruomenėje.[328] Tai kontrastuoja su reaktyviuoju policijos reagavimu į pranešimus, kai pareigūnai, siunčiami į visą policijos įstaigai priskirtą teritoriją, tačiau tokiu būdu niekada neturės išsamaus ir gilaus konkrečios vietovės charakteristikų ir jos problemų specifikos supratimo.[329]

M. Inneso teigimu, vis dėlto šių trijų elementų (policijos matomumo, prieinamumo ir familiariškumo) nepakanka siekiant užtikrinti pastovų aukštą gyventojų saugumo jausmą. Gyventojai iš policijos tikisi taip pat realios ir konkrečios, bendruomenės poreikius atitinkančios intervencijos sprendžiant vietos problemas. Atlikus policijos patruliavimo matomumo didinimo priemonių poveikių vertinimą buvo nustatyta, kad jos veikia trumpą laiko tarpą – gyventojų lūkesčiai po kurio laiko prisitaiko prie naujo policijos matomumo lygmens. Šio mokslininko atliktas giluminis tyrimas atskleidė, kad kai žmonės nori daugiau patruliuojančių policininkų, kaip jie dažnai įvardija kiekybinėse apklausose, tai, ką jie iš tikrųjų turi galvoje, yra efektyvus, prieinamas policijos buvimas, kuris atitiktų jų gyvenamosios vietos poreikius.[330] Todėl matomumas, prieinamumas ir familiariškumas (pažinimas) yra būtina, bet, kaip minėta, nepakankama

[325] *Innes M.* Toward a Science of Street Craft: The Method of Reassurance Policing. In: *Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed)* Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008, p. 19 – 20.

[326] Ten pat, p. 20

[327] Ten pat.

[328] Ten pat.

[329] Ten pat, p. 20.

[330] Ten pat.

sąlyga užtikrinant visuomenės saugumo jausmą. Remiantis minėtų mokslininkų tyrimų išvadomis, galima teigti, kad čia svarbus elementas yra reagavimas į bendruomenės problemas, atsižvelgiant į vietovės specifiką ir poreikius, bei grįžtamojo ryšio užtikrinimas.

Žvelgiant į disertanto kokybinį tyrimą, pastebėtina, kad policijos fizinis matomumas, kaip svarbiausias gyventojų poreikis iš policijos, atsispindėjo daugelio policijos pareigūnų nuomonėje.[331]

<...> jie nori matyt policiją, jeigu jie nemato policiją, tai viskas, tragedija. Kiek ateina skundų nusiskundimų, susirūpinimų. Ir kai skambini seniūnui, tai sako: „Viskas gerai, apylinkės inspektorius gerai dirba, bet nematom policijos, kad patruliuotų". Ir jiems nesvarbus faktinis saugumas visiškai, jie nori matyti policiją ir viskas. Jiem aiškini, kad čia būna, pravažiuoja. Ai, sako: „M*es žinom, kaip jie pravažiuoja". (P10).*

Bendruomenių atstovai taip pat įvardijo policijos matomumo svarbą. Taip pat kaip rodo ir kiekybiniai tyrimai, bendruomenių atstovų saugumo jausmui svarbus ne tik policijos, bet ir apskritai, kad būtų matomas koks nors saugumą užtikrinantis subjektas, pavyzdžiui, privačios saugos tarnybos:

Žiūrėkit, va, dabar pas mus yra "Sauga" tokia tarnyba, žinot turbūt, jie samdomi yra. Vat, dabar jie atvažiavę yra, nežinau aš, kur jų centras yra ar Vilniuj, ar kur. Juos kažkaip pas mus seniūnijoj nemaloniai žiūri, atseit nereikalingi maždaug ir panašiai. Bet jie vis dėlto įsitvirtino, juos žmonės pasisamdė ir dabar jų mašina stovi prie marketo. Ir aš sakyčiau, vat, tas jų stovėjimas ir duoda rezultatą iš sykio, matai, mašina pasirengus, „Sauga". Vat, šitas vizualinis dalykas. (B17)

Vis dėlto, pažymėtina, kad policijos matomumo poreikis siaurąja prasme[332] nebuvo dominuojantis tarp bendruomenės atstovų. Kur kas labiau nei matomumą viešose vietose, jie išryškino policijos buvimo bendruomenėje ir jos prieinamumo laiko atžvilgiu svarbą, pavyzdžiui, kad vietos policijos pagalba turėtų būti labiausiai prieinama didžiausios kriminogeninės (saugumo) rizikos valandomis, t.y. vėlesniais vakarais:

Pas mus, reiškia, yra toks centras policijos, kurie dirba iki penkių, tai dabar supraskim, kaimuose tokiuose priemiestiniuose, visi veiksmai jaunimo vyksta po penkių vakariukais. Tai dabar kyla klausimas, ar policijai nevertėtų dirbti tokiose vietose nuo vėliau, jei jų darbo valandos nuo aštuonių pas juos arba kažkaip tai pamainom, kad būtų kažkoks tai budėjimas nuo penkių, po penktos valandos. Yra, reiškia, centras, į kurį galima kreiptis jeigu, tave jau daužo langus ar smaugia, bet tai jau bendrai tvarkai palaikyti reikėtų, kad būtų budėjimai. (B17)

Bendruomenėms svarbus fizinis policijos įstaigos buvimas jų teritorijoje, ypač kai jose gyvena gana didelis skaičius žmonių:

Pas mus buvo geriau anksčiau truputį su policija. O dabar kokie 3 – 4 metai iš [miestelio pavadinimas] iškelta į [miestelio pavadinimas]. O [miestelio pavadinimas] visgi 8000 gyventojų, tai, žinot, nėra policijos nuovados, tai truputį yra sunkiau tuo atžvilgiu, nes daugiausia vagystės tai soduose. Tai policiją iškėlė į [miestelio pavadinimas], pas mumis tik pravažiuojantys tokie. Bet šiaip, va, kaip sakot, tos grupės yra ir pas mumis tos grupės

---

[331] Šio darbo autorius tyrimo metu ne vieną kartą iš skirtingų pareigūnų išgirdo teiginį, jog, jų nuomone, gyventojams svarbiausia, kad kiekvienoje gatvėje ar prie kiekvieno namo budėtų (patruliuotų) policijos pareigūnas.

[332] T. y., kad viešose vietose būtų fiziškai daugiau patruliuojančių policijos pareigūnų.

iš 20 žmonių sudaryta, ir mes važiuojam kartu su jais, bet sakau, kai toli randasi, tai buvo kitaip, dabar kada [miestelio pavadinimas] tai sunkiau. (B18)

Stipresnių bendruomenių atstovams svarbu, kad vietos policininkas dalyvautų bendruomenės veikloje, šventėse, renginiuose, t. y. būtų bendruomenės nariu:

Bet va, kad mūsų apylinkės inspektorius labiau įsitrauktų į bendruomenės veiklą, tai trūksta šito <...> galėtų lankytis mūsų šventėse, renginiuose, tokiu būdu tas ryšys su žmonėmis atsirastų <...> (B10)

Daug dėmesio diskusijose ir interviu buvo skiriama komunikacijos (bendravimo) su policija aspektams: bendruomenių atstovai pažymėjo bendradarbiavimo su policija bei atgalinio ryšio iš policijos pusės stoką.

Atgalinio ryšio problema buvo išryškinta situacijose, kai žmonės dėl tam tikrų pažeidimų ar kitų problemų kreipiasi į policiją ir nesulaukia atsako arba susiduria su biurokratizmu bei policijos pareigūnų abejingumu jų problemoms:

<...> reiškia atvažiuoja mašina, o policijai sakyk nesakęs, jie sako: „Rašyk pareiškimą" Va stovi mašina, jeigu tau nepatinka, rašyk pareiškimą. Taip pat [miestelio pavadinimas], sakykim, buvo toks atvejis, va, man pačiai. Ženklus nuo parko, ten pas mus [miestelio pavadinimas] parkas, kur draudžiamas eismas. Tai jaunuoliai būna jaunuoliai nesilaiko ir teko pasakyti žodžiu, kad vyrukai važiuokit iš čia, čia negalima lankytis, čia yra mašinom nevažinėjama, tai jie grįžo atgal, mano akyse tiesiog nudaužė tą ženklą ir man tiesiog įžūliai pasakė, o kur tas ženklas? Aš nuėjau iškart į policiją ir pasakiau ant karštų pėdų, mūsų yra punktas policijos dirba, sakiau yra, vat, ten mano akyse nudaužė, yra, va, ten tebėra jaunimas, jums tereikia nuvažiuoti. Ir prasidėjo: „Rašyk pareiškimą". Arba ten reikia į kelių policiją kreiptis, arba dar jiems nepriklauso, žodžiu čia parko reikalai. <...> Taip, jis iš karto prašo: „Ar turi liudininkų? Rašyk pareiškimą ir viskas". O kuris rašys pareiškimą ant savo kailio?(B19)

Tai kas svarbu bendruomenių atstovams, policijos palaikymas jų veikloms, susijusios su nusikalstamumo prevencija. Pavyzdžiui, viena informantė teigė, kad jos bendruomenėje buvo imtasi iniciatyvos įgyvendinti saugumo užtikrinimo veiklas, tačiau nebuvo sulaukta atsako ir pritarimo iš policijos:

Mes tikėjomės, pasirašydami, įkalbinau pagyvenusį žmogų, kuris paėmė dalį gatvės, kitas paėmė kitą dalį gatvės. Ir sutarėm, tuos, reiškia, talkininkus pasikviesim. Bet iš policijos turi būti bendradarbiavimas, miega mūsų policija <...> Bet jeigu atsiranda keli entuziastai, kurie imasi tą daryti, tai turėtų vis dėlto palaikyti.. (B25)

Kitas bendruomenės santykio su policija aspektas – bendruomenių atstovai dažnai neturi žinių ir informacijos kaip reaguoti į tam tikras saugumo problemas, pavojingas, kriminogenines situacijas. Todėl jie tikisi policijos pagalbos, suteikiant informaciją, paaiškinant kaip elgtis:

Tai dabar, ką, pavyzdžiui, daryt su tuo signalu, aš, pavyzdžiui, bijau įsivelti, kad ten, kad žiūrėkit ten narkotikai. Kam tas priklauso? Kas turi tą grandinėlę? Seniūnui? Seniūnas, kad saugiau viskas išeitų ir slaptai, ir būtų priežiūra. Nes tie vaikučiai renkasi tam tikru laiku, prisiryja <...> ir gulasi ant šitos perėjos. Žiūri kas bus. Na, tai jau pora žmonių matė tuos vaizdus. Ir suprantat, ir ką daryt? (B17)

Kaip kliūtis bendruomenės ir policijos bendradarbiavimui ir nesaugumo jausmo priežastis buvo paminėtas gyventojų nepasitikėjimas policija dėl nesąžiningos ir galimai neteisėtos pačios policijos veiklos:

Dabar daug kas žino, kad policija bendradarbiauja su nusikalstamu pasauliu ir tiesiog žmonės dėl to jie nesijaučia saugiai dėl to (B16.)

Galiu pasakyt, kodėl žmonės bijo (kreiptis į policiją aut. p.). *Nesenas atvejis irgi yra: atvažiavo miške išnešė tokius «pakius» dvi merginos ir krato. Pasakė: „Koks tavo tėvai reikalas, varyk iš čia". Tas išsitraukė mobilų telefoną, nufilmavo, ir anuo pradėjo sekioti, išsikvietė mašiną, kad tą dieduką pamokyti. Pasirodo, viena policininko žmona, kita policininko draugė. Ir policija dabar pradėjo ton dieduką stabdyt ant kiekvieno kampo, kadangi <...> va, kur problema yra, – kadangi žmogus perspėjo, kad nereik pilti šiukšlių. (B48)*

Nepaisant vyraujančio kritinio požiūrio į policijos veiklą tarp tyrime dalyvavusių bendruomenės atstovų, vis dėlto tam tikra dalis respondentų buvo linkę palankiau žiūrėti į policijos darbą bei „apginti" arba pateisinti policijos veiklos trūkumus tam tikromis objektyviomis priežastimis.

Svarbus diskusinis policijos veiklos vertinimo aspektas – policijos resursų stoka, kuri apsunkina kokybišką darbą. Šią problemą iškėlė policiją palankiau vertinantys bendruomenės atstovai.

Gal nereikia ant jos varyt, gal nežinot, kaip iš vidaus ten atrodo. Tai kaip ir daktarai: krūvos popierių, didžiausi kalnai visokių raštų, jie neturi kada važiuot – popierius rašo nuo ryto iki vakaro. Nuvažiavo vieną kartą, išvažiavo, turi 15 lapų pripildyti už tai, kad išvažiavo, ir už tai, kad grįžo dar tiek pat parašyt Jie nebeturi kada normaliai dirbti, turi vien popierius rašyt rašyt rašyt rašyt… O etatai sumažinti, dar juk sumažino ir dar sumažins <...> (B12)

Vienintelis ką aš iš jų supratau, nu, jie neturi lėšų tam, galų gale tai yra darbas, tai yra techninis, tai yra žmogaus resursai, tai yra laiko resursai, tai yra techniniai resursai, jie neturi to <...> (B26)

Aš iš karto trumpai pasakysiu labai paprastai. Pavyzdžiui, [mikrorajono pavadinimas] yra kur priklauso ir mūsų policija, vienas etatas yra skiriamas maždaug grubiai, aš dabar bijau sumeluot – apie 60 000 ar kiek tūkstančių gyventojų. Tai įeina visi [vardijami kelių miesto mikrorajonų pavadinimai) ir dalis ten [miesto mikrorajono pavadinimas] ar ką. <…> Bet aš apie ką.. bet taip yra skiriamas etatas viešojo žmogaus.. Tai kada jis gali atvažiuot į [mikrorajono pavadinimas]? (B27)

Iš kitos pusės taip drastiškai tos policijos irgi nereikėtų kaltinti, kad ne laiku atvyksta, nes kitas dalykas – bet kokia įstaiga, neturinti pakankamai finansavimo, negali užtikrinti visko, jinai negali būti dviejose vietose iš karto ir taip toliau. Tai vat, manau čia tas lemia irgi didelį įtaką policijos ar kitos įstaigos darbui, tai finansavimas (B37).

Viena diskusijos dalyvė pastebėjo, kad svarbus policijos darbo kokybės garantas – pačių pareigūnų saugumo jausmas – jei jie nesijaučia (socialiai ir ekonomiškai) saugūs, tai sunkiai gali užtikrinti ir bendruomenės saugumą:

Pagrindinis dalykas – negali policininkas užtikrinti saugumo pats jausdamasis nesaugiai. Lygiai kaip aš pati socialinė darbuotoja teikiu žmonėms socialines paslaugas kitą kartą, kai man pačiai reikalinga ta socialinė pagalba. Daleiskim žmogus gyvena kažkokiam nepritekliui ar kažkas tai ten trūksta ten vienam ar kitam dalykui skubiai, aš jam kažkuo

tai stengiuosi padėti, nors aš pati galvoju, kaip pačiai sau padėti, būna toks momentas, kad nežinau kaip pačiai išsilaikyti. Teikiu socialines paslaugas ir pati jaučiuosi socialiai nesaugi, ir negalinti pati sau padėti. Tai lygiai pats ir su policija – negali užtikrinti saugumo, nes ir jie patys nesijaučia saugiai. (B38)

Kelių respondentų buvo paryškinta ir tai, kad gyventojai dažnai nežino policijos darbo organizavimo ypatumų, pavyzdžiui, operatyvinės veiklos, kuri turi būti slapta, todėl ir susidaro įspūdis, kad policija blogai dirba:

Aišku, čia jau reidai tokie kur gaudo narkotikus, tai niekas viešai neskelbia, ir tu nežinai. Tiesiog tik parėję vaikai sako, o jau šiandien su šunim jau gaudė kažką tai. Išsiaiškinom, kad ten buvo reidas ir ne vieną kartą, atvažiuoja su šunim ir kur jaunimas lankosi tose vietose per visą tą reidą šuniukas patikrina. Ir iš tikrųjų randa nes jis užuodžia viską ir vėlgi būna kokie du trys kartai kaime. Kada bus, niekas nežino. Kažką aptinka, kažką išveža, kažką pasodina <...> Nu, tikrai, kad policija blogai dirbtų savo darbą, aš nemanyčiau… (B20)

Čia yra paprasta – žmogus iš karto nori matyti rezultatą. Kai praneša policijai kažką, jis įsivaizduoja, kad atvažiuos policija sugaus, suriš ir išsiveš. Juk policija kitais metodais dirba, informaciją renkam, surašom tarnybinius, paskui baudžiam. O tas žmogus iš karto nemato rezultato: jūs neišvežėt – jūs nedirbat. (B53.)

Respondentai diskusijose apie bendruomenės santykį su policija priėjo išvados, kad bendradarbiavimas su policija priklauso ir nuo konkretaus pareigūno požiūrio ir jo darbo kokybės:

Jeigu įgaliotinis neprašo rašyti pareiškimo, tai ir skambina, ir žino, kad įgaliotinis nuvažiuos ir patikrins. O jeigu tas įgaliotinis nieko neprašo, tai tu skambink neskambinęs. <...> Nesvarbu, ar jis bus policininkas, ar jis bus mokytojas, jeigu jis bus žmogumi tai jis liks žmogumi ir padės kitam. (B20.)

Vertinant bendruomenės atstovų lūkesčius pastebima tendencija, jog bendruomenių atstovai labiau nei fizinį-kiekybinį policijos matomumą akcentuoja kokybinio policijos buvimo aspekto svarbą: policijos prieinamumą, reagavimą į bendruomenės problemas, atgalinį ryšį. Pabrėžtina, jog viena grupė respondentų pasižymi kritiniu požiūriu į policijos veiklą, kita – palankesniu, pateisinančiu požiūriu. Pastebėtina, kad pastarajai grupei priklauso aktyviau su policija bendradarbiaujančių bendruomenių atstovai, kurie yra labiau įsigilinę į policijos veiklos ypatumus ir objektyvias priežastis, sąlygojančias policijos paslaugų kokybės trūkumus. Taigi šiuo kontekstu kokybišką policijos veiklą galima vertinti kaip bendruomenės dalyvavimą nusikaltimų prevencijoje skatinančiu veiksniu.[333]

Bendruomenių atstovams svarbus policijos paslaugų prieinamumas ir kokybė. Šio aspekto stoka – viena pagrindinių informantų įžvelgiama saugumo užtikrinimo problemų vietos bendruomenėse. Ši problema tam tikrais atvejais gali tapti bendruomenių įsitraukimą skatinančiu veiksniu. Pavyzdžiui, tyrimais nustatyta, kad gyventojų dalyvavimą bendruomenės organizuotose veiklose, pirmiausiai skatina konkrečių viešųjų paslaugų plačiąja prasme poreikis, ypač tuomet, kai šis poreikis yra ilgalaikis, esamos paslaugos netenkina gyventojų ir nėra galimybių šių paslaugų „išvengti“. Esant kitoms lygioms sąlygoms, kuo

[333] Nors, kaip minėta, bendruomenės kai kada imasi kolektyvinės organizuotos prevencinės veiklos ir tais atvejais, kai trūksta santykio su policija, vis dėlto tai paprastai daroma iš būtinumo, o policijos buvimas, jos paslaugų prieinamumas ir bendradarbiavimas su ja, bendruomenės lyderių įvardijamas, kaip vienas pagrindinių lūkesčių.

didesnis, ilgesnis, mažiau pertraukiamas šis poreikis, tuo didesnė gyventojų motyvacija dalyvauti visuomeninėje veikloje sprendžiant konkrečią problemą. Tiesa, gyventojai labiau linkę imtis aktyvių priemonių, kuomet jų kompetencija tinkama įvertinti esamų paslaugų kokybę ir kuomet šioms jų netenkinančioms paslaugoms nėra alternatyvų.[334]

Kokybinis disertanto tyrimas atskleidė, kad kai kurios stipresnės miestelių ir kaimų bendruomenės ėmėsi prevencinės veiklos, iškilus aktualioms saugumo problemoms bei likus nepatenkintoms policijos teikiamos pagalbos kokybe ir prieinamumu. Vienas tyrimo dalyvių pateikia Lietuvos miestelio pavyzdį, kai aktyvi vietos bendruomenė ėmėsi saugumo užtikrinimo veiklos, kadangi gyventojai buvo nepatenkinti vietos policijos veikla:

Taip, buvo tos problemos, [miestelio pavadinimas], turim atstovų. Buvo prieš kokius aštuonis metus, tai buvo bendruomenės vėl kažkoks susirinkimas buvo, į tą miestelį atvažiavo tokia kompanija, nes nuo [miesto pavadinimas] nutolęs tas kaimas kokie trisdešimt penki kilometrai, nu, ir ten tie piemenys susimuša, nu, su tais, atvažiuoja aštuoni devyni, ten žmonės... Nu, ir situacija kad, jie taip ir susikūrė, jie ten policijos darbu buvo nepatenkinti, nu, jie ir susikūrė. Šiai dienai irgi nemažai ten problemų, nes rajono toks pakraštys, tai apylinkės inspektorius nenorėdavo važiuot keturiasdešimt kilometrų, patruliai nenuvažiuodavo, nes toli, kuro nėra, jeigu yra iškvietimas, nuvažiuoja, nėra iškvietimo, nieks ir nevažiuoja visą mėnesį. (P5)

Pabrėžtina, jog ir pati policija susiduria su resursų nepakankamumo problemomis, todėl tampa nepajėgi užtikrinti pakankamą paslaugų prieinamumą. Taip pat tarp policijos pareigūnų vyrauja nuomonė, kad gyventojai turi būti patys aktyvesni ir tam tikras saugumo užtikrinimo paslaugas, kaip savo aplinkos saugojimas, viešosios tvarkos priežiūra bendruomenės renginiuose turėtų užsitikrinti patys.

Vis dėlto, tokia tendencija vertintina kritiškai. Kaip nagrinėta teorinėje dalyje, nesant pasitikėjimo santykio su policija, vyraujant nepasitenkinimui jos veikla, iškyla gyventojų savivalės, įgyvendinant savaip suprantamą „teisingumą“, susidorojant su bendruomenės normų pažeidėjais, grėsmė. Panaši situacija žinoma ir Lietuvoje, kai prieš dešimtmetį Raseinių verslininkai neapsikentę susidorojo su vietos jaunuolių gaujos nariais.[335] Galima daryti prielaidą, kad viena iš tokį elgesį paskatinusių priežasčių buvo bendruomenės ir policijos pasitikėjimo santykio ir jos paslaugų prieinamumo bei kokybės stoka. Taip pat pabrėžtina, kad ir tų bendruomenių, kurios savarankiškai aktyviai veikia prevencinėse veiklose, atstovai išreiškė bendradarbiavimo poreikį su policija. O jų dalyvavimas prevencinėje veikloje daugiau paskatintas būtinybės ir alternatyvų nebuvimo, nei savanoriškumo ar tokios veiklos patrauklumo.

Vaidmenų (atsakomybių) vertinimas: bendruomenės ir policijos funkcijos užtikrinant saugumą vietovėje

Užsienio nusikaltimų prevencijos praktikos mokslinių tyrimų analizė rodo, kad įgyvendinant prevencines programas, įtraukiant į jas bendruomenes, svarbu atsižvelgti

[334] *Simmons R., Johnston B.* A Joined-up Approach to User Participation in Public Services: Strengthening the "Participation Chain". Social Policy & Administration, Vol. 39, No. 3, June 2005. Taip pat žiūrėti: Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. Vilnius, 2011. Prieiga per internetą: http://www.suduvosvvg.lt/uploads/files/7b7d205abc736fe114a4efb8c83bb166.pdf

[335] 2003 m. Birželio 6 d. Dienraščio "Kauno diena" straipsnis "Neramios dienos ir Naktys Raseiniuose": http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/neramios-dienos-ir-naktys-raseiniuose-9512

ne tik į tai, ar sprendžiama problema aktuali vietos gyventojams (šis aspektas taip pat susijęs su prevencijos tikslų ir gyventojų lūkesčių atitikimu). Taip pat ne visada pakankamas yra ir aukšto pasitikėjimo santykis su policija.[336] Prevencinės programos pritapimui bendruomenėje svarbu taip pat ir tai, ar dalyvavimo būdai bei bendruomenei deleguojamos prevencijos funkcijos atitinka jos narių lūkesčius ir poreikius. Užsienio bendruomeninės prevencijos programų tyrimai parodo, kad gyventojai ne visada turi pakankamai resursų ir atitinkamai motyvacijos dalyvauti jiems siūlomose prevencinėse priemonėse (programose), arba jose dalyvauja tik maža bendruomenės dalis, paprastai ta, kuri turi daugiau resursų.[337] Tai rodo, kad siekiant įgyvendinti tam tikras prevencines priemones, susijusias su bendruomenių įsitraukimu (dalyvavimu), svarbu įvertinti, ar tie būdai (priemonės) ir funkcijos, kurie siūlomi bendruomenei, atitinka jų suvokimą (lūkesčius ir poreikius). Šiuo tikslu, disertanto atliktame tyrime siekta išsiaiškinti ir palyginti kaip savo vaidmenį, užtikrinant vietos saugumą ir teisės pažeidimų prevenciją, suvokia bendruomenių atstovai.

Aptariant bendruomenės vaidmenį saugumo problemų sprendime, beveik visose diskusijų grupėse išsiskyrė du požiūriai:

a) Saugumo problemų sprendimas – labiau policijos veiklos sritis. Nors šis požiūris dažniausiai nebuvo išreikštas tiesiogiai, respondentai dažnai kalbėdami apie saugumo problemas jas siedavo su policijos atsakomybe.
b) Pagrindinis veikėjas sprendžiant vietos problemas turi būti bendruomenė, kuri aktyviai bendradarbiauja su policija.[338]

Kaip minėta aukščiau, tarp tyrimo dalyvių vyrauja požiūris apie itin svarbų bendruomenės vaidmenį prevencijai ir saugumo užtikrinimui. Tačiau bendruomenių atstovų nuomonė išsiskyrė vertinant tai, kokiu laipsniu bendruomenės nariai turi įsitraukti į prevencines veiklas.

Diskusijose išryškėjo nuomonė, kad bendruomenė turi būti pagrindinis saugumo užtikrintojas dėl policijos nepajėgumo jo garantuoti. Pavyzdžiui, dalis miestų bendruo-

[336] Pavyzdžiui, Danijoje, kur vyrauja aukštas visuomenės pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis, didelė dalis gyventojų nėra linkę įsitraukti į bendruomenines prevencines veiklas būtent todėl, kad pasitiki policijos kaip pagrindinio saugumo užtikrinimo ir prevencijos subjekto funkcionalumu. Arba kitaip tariant, vyrauja nuomonė, kad policija ir taip gerai atlieka savo darbą, todėl papildoma intervencija iš visuomenės nėra reikalinga (šaltinis: interviu su Danijos kriminologais-ekspertais).

[337] *Hope T.* Community crime prevention // Crime and Justice, 1995, 19 (44), p. 44.; *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997. *Foster J.* Informal Social Control and Community Crime Prevention // British Journal of Criminology, 1995, Nr. 4 (35), p. 563–583.

[338] *Bet pasidarę vėlgi tuos pačius tyrimus nusistatėms kad ir pasaulinėj praktikoj 70 proc. saugumo ir visų klausimų sprendimų yra bendruomenės kultūros klausimas vidinis. 30 – 20 proc. – jėgos struktūros. Tada nusprendėm prieš kurį laiką paimti klasikų išmintį – „skęstančiųjų gelbėjimas jų pačių reikalas". Nes yra demokratija, nes, jeigu tu nori gerai gyvent, imkis iniciatyvos ir daryk. Manau tik tai vienintelis kelias ir kuo toliau, tuo labiau tai bus vertybių komunikacijos, komunikacijos ir vertybių suformavimo bendruomenėje ir nustojimo laukti iš aplinkos, iš kažko tai, iš partijos ar iš ten centro komiteto teisybės įgyvendinimo arba gerbūvio. Tai yra demokratija, tu turi teisę ieškoti ir kurti gerovę pats, tai vienintelis kelias čia <...> (B28)*
[…] mano supratimu, policijos darbui pagerinti tai būtinas bendravimas, ne kontrolė policijos, ne jos tenais reikalavimas, ne reikalauti, bet tiesiog bendradarbiauti su ja. Bendruomenė tiesiog privalo bendrai dirbti, tiesiog rasti kontaktą. […] Ne vieni kitus priešais laikyti, ne vieni ten kažką tai reikalauti ten rodyti pirštais, bet tiesiog bendrą darbą dirbti, nes tai yra rezultatas, reikalingas mums visiems. (B21)

menių atstovų skeptiškai vertino policijos galimybes užtikrinti saugią aplinką įtraukiant bendruomenes. Jų nuomone geriausiai savo saugumą užsitikrinti gali patys vietos gyventojai, kurie palaiko draugiškus bendruomeniškus tarpusavio ryšius, o pagrindiniai bendruomenės telkimo būdai gali būti kultūrinai renginiai, bendruomenės susitikimai, šventės, talkos ir pan.:

<...> norėjau pateikti pavyzdį, kaip kiti namai ir kiemai galėtų kurti, vat, šitokią saugios kaimynystės vakaronę, sakykim, kaip ir užsieny praktikuojamos tam tikros talkos, dabar kaip tik pats metas, sakykim apsitvarkai kiemą ir susineši ten pasistatai stalą. Pas mus dar kita moteris rengia tokias šventes. Ir kaimynai puikiausiai pažįsta vienas kitą, sutvarkai, darai tvarką aplink namus, susineša kas ką turi, ir švenčia, kalbasi, ir natūraliai tada vienas kitą pažįsta. Ir padeda susieiti ta aplinka aplink tą namą ir <...> Ir kitas dalykas bendrijos, be abejo, galėtų tą daryti. Man kažkada, mūsų namiškiams tokia idėja neįgyvendinta, sakykim kurti, vat, tas bendros kaimynystės, bendravimo, gatvių šventes pereiti, kad žmonės galėtų bendrauti, kad kuo daugiau bendrautų ir pažintų, o kai bendraus ir pažins, tada ir saugumas yra visai kitas <...>(B24)

Kita grupė, ypač miestų bendruomenių atstovų, pabrėžė, kad vien bendruomeniškumo nepakanka vietos saugumui užtikrinti. Pavyzdžiui, jų teigimu, mieste yra tokių saugumo problemų, kurioms spręsti reikalinga speciali kryptinga prevencinė veikla, paremta bendradarbiavimu su teisėsauga:

O aš manau, kad tai yra svarbu ir tai, ir tai, pavyzdžiui, kai vyksta kažkokie tai tarkim renginiai, tai žiūriu ir girtuokliai ateina pasitempę, ateina ir šokt, ir viską. Ir netgi ten parodoj buvo šita, kur yra galerijoj, tai perspėjom, kad tiktai ko nors neišneštų, nes, nu, vis tiek pergyvenom, kad gali kas nors atsitikt. Nieko panašaus – jie buvo, jautėsi bendruomenės nariais. Tai tas yra svarbu, bet kartu aš nenoriu sutikt, kad tai vien tik tai. Tai gali, mūsų visuomenėj reikia ne vien tik tai to, bet kol kas reikia ir saugumo, todėl, kad yra ir narkomanija, plinta ir visokie kitokie negerumai, todėl žmogus, kad jaustųsi saugus, man atrodo, labiausiai šiandien trūksta, va, to bendradarbiavimo. Geros intencijos visuomeniniais pagrindais. Nereikia visko numest tik visuomeniniais pagrindais, turi rodyt iniciatyvą ir tos struktūros, kurios gauna algą ir kurios turi labai daug etatų ir visa kita. (B25)

Vilniaus bendruomenių atstovų diskusijoje išryškėjo prevencinės veiklos profesionalumo poreikis – bendruomenės telkimui bei efektyviai veiklai saugumo užtikrinimo srityje neužtenka kultūrinių veiklų: renginių, švenčių ir pan., tam būtina profesionalių specialistų veikla:

Šventės – tai tiktai pasireiškimas tam tikrų vertybių ir tam tikros nuostatos, nes neturint vertybių, architekto, kuris formuoja socialines vertybes, specialisto, kaip kanalizacijas formuoja santechnikas turbūt arba inžinierius. Neturint tokio specialisto, tai tas pats kaip, sakykim, va, aš įsivedžiau elektrą, va, prisukau lemputę, prie sienos prikaliau laidą, tai tiek jis ir veiks. Turi būt specialistai, galiu net pasakyt iki ko, vat, buvo tokios patirtys. Paėmėm, iš pradžių pradėjom patys: saugi kaimynystė, (miesto mikrorajono pavadinimas), jau ten tų švenčių, ir viską ką tik gali sugalvot. Bet bet,su saugia kaimynyste niekas neveikė: atspausdinom 10 000 lankstinukų, išdalinom ten ir niekas neveikia. Pradėjom daryt tyrimą, pasikasėm iki amerikiečių šerifų asociacijos rekomendacijų – 50 lapų kaip daryt, ne tai kad šventės, bet žingsnis po žingsnio: kaip turi apsirengt, kaip pasibelst į duris, kelintą valandą, kaip prisistatyt, kad tas emocinis socialinis ryšys vystytųsi. Pradėjom tai

vykdyt – nėra kam, kas suprastų procesus. Galvojam, nejaugi čia Lietuvoj nėra tokių, kurie supranta socialinę komunikaciją, emocinę komunikaciją <...> (B28)

Tokį dalies Vilniaus miesto bendruomenių lyderių požiūrį galima paaiškinti didesniu saugumo problemų aktualumu dideliame mieste bei bendruomeniškumo, socialinių ryšių stoka, susvetimėjimo problema. Ši miesto specifika apsunkina bendruomenių dalyvavimą teisės pažeidimų prevencijoje bei atitinkamai reikalauja didesnių resursų ir aukštos darbo su bendruomene kokybės.

Svarbu pabrėžti, kad, kaip minėta aukščiau, kai kurios bendruomenės pagrindinio saugumo užtikrintojo vaidmenį sau priskiria dėl būtinybės – t. y. dėl suvokimo, jog policija pati viena neturi tam pakankamai pajėgumų. Tačiau kai kurių miesto bendruomenių atstovų nuomone, saugumo užtikrinimo funkcija bendruomenei neturi būti primetama – tai vis dėlto turi būti suvokiama kaip policijos pagrindinė funkcija, o bendruomenė savo laisva valia, jausdama saugumo užtikrinimo poreikį, galėtų prisidėti prie prevencinės veiklos. Vienos tyrimo dalyvės nuomone, šiuo metu bendruomenės dėl nepakankamo formaliosios kontrolės institucijų pajėgumo yra priverstos pačios rūpintis savo saugumu, tačiau tai neturėtų būti vertinamas kaip pozityvus ir sektinas pavyzdys:

Negalim primest, kad bendruomenė turi užtikrint viešąją tvarką, viešąją tvarką turi užtikrinti savivaldos išrinktos institucijos. Tam jos tam ir yra jos išrinktos. Bet yra kitas dalykas, kad pas mus tai yra taip centralizuota, kad mes nematom, kas užtikrina tą viešąją tvarką. Pajėgos neefektyviai naudojamos ir policijos, ir savivaldybės viešosios tvarkos skyriaus, kuris plečiasi ir nesupranta gyventojų. Informacijos trūksta, o žmonės gali, jeigu atsirastų, o žmonės gali, jie neprivalo to daryt, bet jie matydami gali gintis, matydami, kad blogėja padėtis ir kriminogeninė ta padėtis ir visa kita, jie tada gali vienytis, kažkokią praktiką parodyt ten ar Saugi kaimynystė ir tai būtų veiksminga. Bet tai nereikia nuleist, kad tai turi daryti <...> tai turi savivaldos institucijos tuo rūpintis daugiausia. Mes esam žmonės, mes esam gyventojai. (B25)

Policijos dalyvavimo poreikis buvo pabrėžtas tiek tų tyrimo dalyvių, kurie didesnį vaidmenį teikia policijai, tiek tų, kurie labiau mano, kad bendruomenė turi būti pagrindiniu vietos saugumo užtikrinimo subjektu. Pavyzdžiui, tos bendruomenės, kurios veikia saugumo užtikrinimo srityje savarankiškai neretai tai daro dėl to, kad verčia probleminė situacija, kurią sukelia nusikalstamumas (arba nesaugumo jausmas) ir policijos neveiklumas. Pastarąją problemą siekiama kompensuoti bendruomenės narių veikla, tačiau ji, bendruomenės atstovų nuomone, yra ribota ir nepakankama – kaip minėta aukščiau, egzistuoja tam tikros saugumo problemos, kurių bendruomenė yra nepajėgi išspręsti savarankiškai.[339]

Svarbu pabrėžti, kad vis dėlto, dauguma bendruomenių ir policijos bendradarbiavimu pagrįstų prevencinių veiklų pradedama policijos iniciatyva. Daug rečiau pačios bendruomenės pradeda iniciatyvą bendradarbiauti. Galima teigti, kad dauguma bendruomenių pasižymi tam tikra laukimo arba policijos paslaugų reikalavimo pozicija, kurią ypač pabrėžė tyrime dalyvavę policijos pareigūnai:

[339] Kaip minėta šios dalies 1 skyriuje, bendruomenės atstovai linkę įsikišti į nepilnamečių ar jaunimo teisės pažeidimų ar jų grėsmės situacijas, ypač jeigu tą jaunimą pažįsta arba/ir turi kontaktą su jų šeimomis ir pan. Tačiau sunkesnių nusikaltimų atžvilgiu, kurie kelia didesnį pavojų, gyventojai nėra linkę kištis.

Aktyvių žmonių yra tokia pozicija, kad aš galiu pats, galiu padaryti, aš irgi galiu dalyvauti, aš galiu tą pakeisti. O yra žmonės, kurie sėdi ir laukia, kol ateis policininkas, kol ateis savivaldybė ir padarys, nes jiem priklauso. Ir tada sunku su jais susišnekėti, nes jie tokiame laukime ir yra, ta prasme, pasyvūs. O iš tikrųjų pasiekia ir, na, visos bendruomenės yra tada, kai, sakykim, lyderiai jie, vat, suvokia, kad jie gali kažką padaryti, ir jie daro. Tiesiog tas toks gyventojų sąmoningumas ir pilietiškumas, sakyčiau. (P2)

Vienos aktyvios miestelio bendruomenės atstovų teigimu, iniciatyvą bendradarbiaujant su policija visų pirma turi rodyti bendruomenė. Pavyzdžiui, jų pačių iniciatyva pavyko sukurti bendradarbiavimo santykį su vietos policijos pareigūnais, pakeisti jų požiūrį:

Aš noriu pasakyti, kad net patys policininkai, vat, [miestelio pavadinimas] tol kol neturėjom šito projekto tikrai buvo labai retas, tik retkarčiais ir pravažiuodavo dažniausiai dienos metu. Dabar ekipažas patrulių kiekvieną dieną pravažiuoja. Ir jie ir patys sako, vat, ir tuose susirinkimuose, kada mes jaučiame, kad mus palaiko ir kad į mus žiūri ne kaip į priešus, bet kaip iš tikrųjų laukia iš mūsų pagalbos, jiem, jie visai kitaip iš tikrųjų reaguoja. Ir tikrai daug daugiau matome policijos po to, kai pradėjo žmonės veikt. (B11)

Dauguma bendruomenių atstovų vietos bendruomenę suvokia kaip formaliosios kontrolės institucijų (ypač policijos) partnerę saugumo užtikrinimo srityje. Taigi galima teigti, kad vyrauja policijos ir bendruomenės sąveikos, kaip vertikaliųjų ryšių išraiškos samprata. Šioje sąveikoje svarbus vaidmenų pasiskirstymas. Vėlgi bendruomenės poreikių kontekste aiškintasi kokiais būdais bendruomenės yra linkusios prisidėti užtikrinant vietos saugumą.

Tiek bendruomenių atstovų, tiek policijos pareigūnų buvo daugiau pabrėžiama pasyvesnė bendruomenių dalyvavimo funkcija – tai yra policijos informavimas, bendradarbiavimas atskleidžiant nusikalstamas veikas. Bendruomenė šiuo atveju suvokiama kaip policijos „akys ir ausys“[340]:

Čia reikia informacijos iš žmonių, vėlgi žmonės turėtų teikti tą informaciją labiau, aktyviau. Jeigu yra taškas kur pardavinėja pilstuką, nu, tai turi pranešti, juk negalima taip aklai kiekvieną trobą ten slėpti, tai turi žinoti. Vėl tie žmonės vėlgi yra pas mus tos trys saugios kaimynystės grupės kaimely daugiabučiai namai, aišku. Ir tie žmonės dirba, pamato kažką negero, skambina tiesiai įgaliotiniui. Jau turi žmogus tokį, kaip sakyti, drąsos paskambinti, bet, va, ne visi turi. (B21)

Tinkamam policijos informavimui svarbi gyventojų savo gyvenamos aplinkos stebėjimo funkcija, kurią interviu metu pabrėžė policijos pareigūnai:

<...> stebėjimo funkcijos gali būt atliekamos. Na, ta prasme, yra įvairūs tie gyventojai, pavyzdžiui, pensininkai, kuriems jau patinka tai daryti, žiūrėti, kas ką daro, kas ateina, kas išeina ir ,sakykim, pastebėję kokią veiką, kuri mano, kad galėtų būti priešinga teisei, jie galėtų ne tai, kad skambinti 112, o skambinti apylinkės inspektoriui ir informuoti apie tai. (P2)

Arba ten teritorija, tarkim, kaimo, nepažįstamas atvažiavo kažkoks, ar jaunuolių, tarkim, pavyzdys, į kaimą važinėja toj vietovėj nežinomi, aišku gali ir blogais kėslais – žmonės žiūri tokius, stebi. (P4)

Na, tai mes vėlgi aiškinam – savo teritorijos stebėjimas ir bendravimas su kaimynais. Tai, va, čia ir yra pagrindas Tai žinokit, yra tekę kitiems ir išsiaiškint, nu, tai ne aišku, kad

[340] Tipinė tokio dalyvavimo forma – saugios kaimynystės bendruomenės.

ten nieko nevyksta tose grupėse, jo apylinkės inspektoriui iš karto, jie turi kontaktus, ir vieni kitų gyventojai, kurie priklauso tom grupėm, irgi turi kontaktus. Tai, vat, jie kažkiek tarpusavy bendrauja su tuo pirmininku, o pirmininkas su apylinkės inspektorium tiesiai. Tai jie daug problemų išsisprendžia ir be jokių pareiškimų, yra kažkokia problema, atvyko į vietą ir <...> Sakau, kartais reikia tiktai pasišnekėt, kitą kartą tik įspėt, kitas žmogus paprasčiausiai gal nežino tos atsakomybės ir dėl to taip daro, yra ir tokių. (P7)

Siekiant užtikrinti informavimo efektyvumą, pasak kai kurių ekspertų svarbu, kad bendruomenės (saugios kaimynystės grupės) narys žinotų kaip elgtis tam tikrose situacijose (pvz., nusikaltimo padarymo), kaip jas vertinti, kokius veiksmus atlikti, pavyzdžiui, kaip padėti policijai renkant įrodymus ir pan.:

Aš pavyzdžiui saugios kaimynystės grupės nariams, pravesdamas mokymus, supažindamas su tuo, aš visų pirma kaip pareigūnas juos informuoju, į ką reikia atkreipti dėmesį, kokie reiškiniai gyvenime tau išduoda, kad tai gali būti įtartinas reiškinys, ar stoviantis automobilis, ar šnekantis su telefonu žmogus, ar įtartinai atrodantis su „kapišonu" jaunuolis, ar skubantis, pasišalinantis, nu, vat, tokius dalykus, kuriuos turi žinoti saugios kaimynystės grupės narys. Ir aiškinu, į ką reikia atkreipti dėmesį, jeigu nusikaltimas, ar staigiai pasišalinanti mašina, ar nubėgantis jaunuolis, arba kažkokie tai pėdsakai likę, kad tu turi apsaugoti tuos pėdsakus, kad neištryptų kiti kaimynai, kad tu žinotum, kad niekas negali prisiliesti prie daiktinių įrodymų, kurie gali duoti policijos pareigūnams. Kad ir lietus lyja ar sniegas, kad uždengti, nes ne visada policijos pareigūnai atlekia per kelias sekundes, užtrunka ir 20 min. ir pusę valandos. Tai vat, tą, *vat, turi žinoti saugios kaimynystės grupės nariai, kaip turi būtent elgtis neįvykus prieš nusikaltimą ir įvykus nusikaltimui. Tas pats nusikaltimo įveikimas ir jo aktyvus dalyvavimas liudininkų paieškoje. Gal žmogus policijos pareigūnui nepasakys bijodamas kokio keršto, o saugios kaimynystės grupės narys pasakys. Tai vat, tas saugios kaimynystės grupės narys ir turi žinoti kokią informaciją reikia rinkt, kokią žinoti informaciją. Koks pareigūno vaidmuo, tai aš tą funkciją duodu saugios kaimynystės grupės nariams. (P1)*

Kai kurie pareigūnai bendruomenės vaidmenį mato plačiau – jie bendruomenės funkcijas suvokia ne tik kaip stebėjimą ar pranešimą policijai, bet ir bendruomeniškumo, draugiškumo atmosferos, kaip saugios aplinkos prielaidos, kūrimą:

Svarbiausia, kad saugi kaimynystė ne tik tai kaip stebėjimas, tai visas toks kaip tinklas, susidraugavimas su neigiamais tais žmonėms, ne jų šalinimas, o kaip tik tai susidraugavimas. <...>Va, čia buvo, sako iš namo, ką čia tie banditai geria, tai aš, sakau, tu jų neišvarysi, nu jie piktybiškai eis, sakau kaip tik gers, ir dar kerštaus <...> sakau, kaip tik reikia su jais susidraugauti, priimti į bendruomenę, mes kokį nors "kašės" turnyrą, sakau, padarysim kartu, žinai. <...> (P1)

Kiek svarbesnis vaidmuo ir didesni įsipareigojimai pareigūnų nuomone turėtų tekti bendruomenių lyderiams, pavyzdžiui Saugios kaimynystės grupės koordinatoriams. Tiesa, pastarųjų vaidmuo priklauso ir nuo to, koks konkretus bendradarbiavimo modelis pasirinktas – šiame pavyzdyje pateikiamas griežtesnis, daugiau vertikalus saugios kaimynystės organizavimo būdas:

Tos saugios kaimynystės grupės irgi turi tam tikrą hierarchiją, koordinatorius turi vienas funkcijas, na jis, aišku, stebėtojas, prižiūrėtojas, pranešėjas, informacijos teikėjas ir, ta prasme, kažkokio to neigiamo veiksnio pastebėtojas <...> Koordinatorius SK grupės

tai yra tarpininkas tarp SK grupės žmonių ir policijos pareigūnų. Tai yra ryšininkas, tai yra koordinuojantis tą pačią visą veiklą ir teikiantis iš policijos pareigūnų informaciją SK grupės nariams, o iš SK grupės narių gautą informaciją perduoda policijos pareigūnams. Tas ryšininkas, laidininkas, organizatorius. (P1)

Bendruomenių lyderiai, pareigūnų požiūriu, ne tik turėtų būti tarpininkai – koordinatoriai, tačiau ir būti aktyvūs bendruomenės dalyvavimo skatinimo ir švietimo veiklose:

Kai kur yra stipresnės bendruomenės, būdavo tokių, kur pavyzdžiui telefoniniai sukčiai paskambina, tas žmogelis paskambina seniūnui, seniūnaičiui, apylinkės inspektoriui skambina, vat, skambina paklaust, ką daryt, tam pačiam kunigui skambina. Su kunigais irgi ryšiai yra pakankamai tamprūs, ir per pamokslus jie pasakoja, kad negalima ten tų pinigėlių duoti. Nes buvo kunigų, čia šnekėjom, pernai kalėdojo, tai sakom per vienkiemius, tai bent sakinį pasakykit, kad neduokit pinigėlių tiems sukčiams <...> (P5)

Patruliavimas, budėjimas renginiuose – tai kur kas retesnė tačiau, taip pat galima bendruomenių funkcija, tačiau ji labiau būdinga stiprioms miestelių ir kaimų bendruomenėms. Be to patruliavimas ir viešosios tvarkos palaikymas – tai daugiau policijos rėmėjų veiklos bruožas.[341]

Policijos rėmėjai vėl, tarkim, iš tų pačių bendruomenės narių, yra tam tikra aktyvi grupė žmonių, kurie yra tapę oficialiais policijos rėmėjais. Irgi policijos rėmėjų mokymo programa speciali yra. Tokie žmonės yra pasitelkiami patruliuot. Tai ypatingai geras yra modelis, kai iš tos bendruomenės narių patruliuoja su policija per savo bendruomenės šventes. (P4)

Bendruomenė ir policija, ar kitas profesionalus prevencijos subjektas, gali skirtingai suvokti tam tikrų priemonių poreikį ir veiksmingumą. Kaip nagrinėta aukščiau, bendruomenėms itin svarbus policijos buvimas ir kokybiška, bendruomenės poreikius atitinkanti jos veikla. Taip pat pastebėtina, jos vyrauja įsitikinimas apie vizualių ženklų, kurie, indikuoja, jog ši teritorija yra stebima ir saugoma, veiksmingumą, pavyzdžiui, iškabų apie saugią kaimynystę ar/ir stebėjimo kamerų.

Dabar elementarus dalykas: išdalino policija lipdukus – toks žmogus užsimaukšlinęs kepurę, perbraukta ir užrašyta apačioj – „Tave stebi kaimynai". Ant kiekvienos laiptinės pakabinta. Nežinau, pas mane atvažiavo giminaičiai ir sako: „Nu čia geras". <...> Nu suprantat, iš karto tos prevencinės priemonės, gal jos ir tokios „blefinės", net kitą kartą atrodo juokingos, bet jos turi poveikį. <…> plius kameros kabo, sakykim, kai kurios veikia, kai kurios ir neveikia. Bet niekas nežino kuri pradės veikt, kuri veikia ir kuri neveikia. (B11)

Labai net, jeigu pamatai, kad piktas šuo, tai tu ten neini [diskusijos dalyviai juokiasi] <...>

Apie piktą šunį aš galiu papasakot: pas mano draugus ten ofise buvo užrašas" Prekybos agentai nepageidaujami". Tai jie pastoviai ten ir eidavo. Tai tada jie užkabino "Piktas šuo", tai aš jiems ir skambinu, ar mane įleis kas nors ar ne? Greitai išsprendė šitą klausimą, vienu užrašu. [diskusijos dalyviai juokiasi] (B14)

Prie dviejų namų sumontavom kameras, kameros ne šiaip sau kameros, jos realiai veikia, aš čia irgi turim tokias sutartėles, nieko nemokam, jau vieneri metai kaip jos egzistuoja. Reiškia, vienas dalykas šitas, saugi ta kaimynystė, šiandien yra kameros ir visa kita,

[341] Policijos rėmėjų veiklos ypatumai išsamiau aptariami 2 šio darbo dalies 2 skyriuje.

ir iš tikrųjų ten mūsų praktiškai šitie nusikaltimai išnyko. Ir nebėra jiems ten kur kurptis. (B23)

Remiantis signalinių nusikaltimų teorija, vizualūs saugumo ženklai, iškabos ir kameros – tai matomi dalykai, kurie gyventojams signalizuoja priešingus nusikalstamumui ženklus. Fizinė netvarka, išdaužti langai, besibūriuojantis, triukšmaujantis jaunimas ar pan. signalizuoja, kad toje vietoje yra nesaugu, kad galimai ten padaroma daug nusikaltimų. Tuo tarpu iškabos ir kameros remiantis ta pačia logika, gali veikti priešingai, t. y. skleisti signalą, kad čia saugu, kad čia yra aktyvi bendruomenė, kuri apsaugos. Tai nebūtinai, atbaidys nusikaltimus darančius asmenis,[342] tačiau gali didinti žmonių saugumo jausmą.

Atsižvelgiant į tai, natūralu, kad žmonėms neatrodys veiksmingos tokios priemonės, kurios neturi stipraus vizualumo. Pavyzdžiui, dažnai veiksmingomis būna situacinės prevencijos priemonės: siekiant sumažinti užpuolimų, arba vagysčių iš automobilių skaičių, gali padėti kliūčių, mažinančių gatvės matomumą, pašalinimas. Tokiais atvejais prevenciniu požiūriu gali būti tikslinga panaikinti privačias gyvenamas erdves izoliuojančias aukštas tvoras ar gyvatvores, kurios mažina stebėjimo lauką viešųjų ir kaimynų gyvenamų erdvių atžvilgiu bei tokiu būdu silpnina neformalios socialinės kontrolės galimybes. Tačiau gyventojams tokios priemonės gali būti visiškai nepatrauklios, kadangi mažina jų gyvenamosios erdvės privatumą ar pan.

Bendruomenių ir savivaldos institucijų santykis įgyvendinant nusikalstamumo prevenciją vietos bendruomenėse

Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas numato savivaldybių, seniūnijų ir seniūnų funkcijas, susijusias su saugumo ir nusikaltimų prevencijos vietos bendruomenėse užtikrinimu. Savivaldybės pagal įstatymą dalyvauja, bendradarbiauja užtikrinant viešąją tvarką, kuriant ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos programas. Savivaldybėms taip pat priskirtas triukšmo prevencijos, švaros ir tvarkos viešose vietose užtikrinimas. Seniūnijos organizuoja ir kontroliuoja savivaldybės kelių, bendrojo naudojimo teritorijų, kapinių, želdinių valymą ir priežiūrą, gatvių ir kitų vietų apšvietimą. Seniūnas pagal kompetenciją surašo administracinių teisės pažeidimų protokolus, nagrinėja administracinių teisės pažeidimų bylas, taip pat įgyvendina tam tikras bendruomenės telkimo ir jos interesų atstovavimo savivaldybėje ir kitose valstybės institucijose funkcijas: šaukia seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojų sueigas ir organizuoja gyventojų susitikimus su savivaldybės ir valstybės institucijų pareigūnais; apibendrina gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovų pastabas, pasiūlymus ir teikia juos savivaldybės administracijos direktoriui; konsultuoja seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojus ir teikia jiems informaciją apie savivaldybės institucijų, savivaldybės administracijos ir valstybės institucijų veiklą savivaldybės teritorijoje.[343]

---

[342] Kaip rodo tyrimai dažniausiai nusikaltimų skaičiui tokios priemonės poveikio neturi (žr.: *Sherman L. W., Farrington D. P., Welsh B. C., MacKenzie L. D.* Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006.).

[343] Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 55-1049.

Taigi savivaldos institucijoms yra deleguota nemažai vietos saugumo ir prevencijos funkcijų. Tyrimo metu siekta išsiaiškinti informantų požiūrį į vietos savivaldos vaidmenį įgyvendinant nusikalstamumo prevenciją ir užtikrinant vietos gyventojų saugumą.

Bendruomenių atstovų diskusijose savivaldos institucijos, kaip saugumo užtikrinimo ir prevencijos subjektai buvo minimos retai, pagrindinį dėmesį koncentruojant ties policijos ir bendruomenių veikla. Tai leidžia daryti prielaidą, jog savivalda nėra aiškiai gyventojų suvokiama kaip saugumo užtikrinimo subjektas. Tai patvirtina ir atlikti interviu. Bendruomenių atstovai mažai žinojo apie savivaldos institucijų prevencinę veiklą, taip pat, daugelio jų nuomone saugumo užtikrinimas nėra savivaldos veiklos sritis. Galima teigti, kad toks požiūris susijęs su tuo, kad saugumo užtikrinimas ir nusikalstamumo prevencija paprastai siejama su policijos funkcijų įgyvendinimu.

Seniūnija, bent mūsų, mažai dėmesio tam skiria, tačiau tuo labiau turėtų policija rūpintis, ir reikėtų plėsti saugią kaimynystę mieste. (B7)

Panašią tendenciją pastebėjo ir tyrime dalyvavę pareigūnai, jų nuomone, policijos vaidmuo visuomenėje yra labai sureikšminamas, manant, kad viską, kas susiję su vietos bendruomenės saugumu, privalo atlikti policija, nors nemažai saugumo užtikrinimo ir nusikalstamumo prevencijos funkcijų priklauso savivaldybių kompetencijai, ypač tos funkcijos, kurios susijusios su saugios ir tvarkingos fizinės aplinkos užtikrinimu, pavyzdžiui, situacinės prevencijos priemonių įdiegimas ir įgyvendinimas.

Policija šioje vietoje kaip ir saugumo užtikrintojas, na, tokia, kaip čia pasakyt, kaip ir iš teisėsaugos struktūros pusės. Bet, aš tai tikrai žiūriu ir savivaldybės to darbo gana daug, kas irgi galėtų padėti užtikrinti tą patį saugumą, tie dalykai būtų įgyvendinami ir mažiau būtų tų konfliktų, ir tas saugumas padidėtų. Vėlgi, sakykim, ta pati situacinė prevencija, jeigu sakykim renkasi paaugliai na kažkokiam kieme, juk čia labai yra paprasta iškirsti tarkim krūmus, įrengti apšvietimą toje vietoj, suoliukus perkelti į kitą vietą, pastatyt apšvietimą toj vietoj – ir problema būtų išspręsta, tiesiog kažkas galėtų pagalvoti imtis tą daryt.(P2)

Dalis informantų savivaldybės veiklą vertino neigiamai, teigdami, kad nėra domimasi vietos bendruomenės problemomis, vyrauja formalus, biurokratinis požiūris. Todėl bendruomenės dažnai būna pačios priverstos spręsti joms iškilusias problemas, kurios jų atstovų nuomone turėtų priklausyti savivaldybių kompetencijai.

<...> suprantat, jie nežino net kas vyksta jų rajone. Aš, kai nueinu, sako, kad jūs pirma esat, kuri mus informavo apie tai. Trūksta informacijos ir iniciatyvos iš jų pusės (B8)

Bet tai yra savivalda, atliekant savivaldos funkcijas. Užsieny tai nonsensas. Kodėl Lietuvoj pradėjo kurtis vietos bendruomenės, jos pradėjo kurtis iš reikalo, todėl, kad nėra savivaldos. (B25)

Kita dalis bendruomenių atstovų bendradarbiavimą su savivaldybių institucijoms vertina teigiamai, ypač seniūnijų lygmenyje.

<...> tarkim, jeigu, vat, ne bendruomenės mastu, tarkim, nu, labai glaudus bendradarbiavimas ir, tarkim, aš, aš kaip [valstybinės įstaigos atstovas] ir su seniūnija mes labai glaudžiai bendradarbiaujam. Mes praktiškai su seniūnu vos ne kiekvieną dieną pasiskambinam ir klausiam, kas [seniūnijos pavadinimas] buvo. Jeigu kažkas tai tokio rezonansinio ar dar kažką tai, į kurį reikia staigiai reaguot ar ką, tai, iš tiesų, seniūnija domisi šitais dalykais visą laiką ir sakau, jeigu kažkokios problemos atsiranda, mes jas bandom kartu visą laiką spręsti su seniūnija, tarkim. Būtent viešo saugumo srityje, va, šitoj, va. (B1)

Galima teigti, kad lygiai taip pat kaip ir policijos pareigūnų atveju, bendruomenių ir savivaldos institucijos santykiai priklauso ir nuo joms vadovaujančių asmenų požiūrio.

Vis tie, priklauso labai nuo to norim ar nenorim to nuo valdžios atstovų labai priklauso. Labai yra didelis dalyks nuo seniūno. Aišku tas vaidmuo seniūno pradeda mažėt, bent jau prieš kelius metus, seniūns kaip tuos reikalus tvarko, jie buvo labai <...> nes vis tiek tas visas aktyvus, bet vadovą kažkokį idėjai, nieko nebus <...> jeigu seniūnas pats yra pasyvus, tai į seniūnaičius ką jis stato – sau artimą žmogų, katras nekištų nagų ir kuo mažiau trukdytų, ir kad kuo jis būtų pasyvesnis, nu, taip būdavo, nu, taip ir yra gal, net nežinau. (P5)

3.2 Bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos probleminiai įgyvendinimo aspektai

Bendruomeninės prevencinės veiklos Lietuvoje – naujas reiškinys. Jį galima sieti su apskritai bendro pilietinio aktyvumo socialinėse-savanoriškose veiklose naujumu. Kiekvienai naujai socialinei veiklai būdingas pradinis, kai kurių autorių[344] įvardijamas "vaikystės" etapas, kurio metu veiklą vykdančiam subjektui būdinga tam tikra dizorientacija, savo tapatumo, veiklos turinio bei kryptingumo ir pan. paieškos. Manytina, kad bendruomenių dalyvavimu pagrįsta nusikalstamumo prevencinė veikla išgyvena būtent pradinę vystymosi, orientavimosi stadiją, kurioje ypač svarbu pasirinkti tinkamas kryptis (strategijas). Natūralu, kad pradiniame etape susiduriama ir su tam tikrais sunkumais, kurių identifikavimas ir atitinkamų sprendimų priėmimas, disertanto nuomone, yra svarbus siekiant veiksmingo prevencinės veiklos bendruomenėse įgyvendinimo. Atsižvelgiant į tai, toliau šiame darbe remiantis disertanto atliktais empiriniais tyrimais išryškinami ir analizuojami pagrindiniai bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos probleminiai aspektai. Pagrindinis šios prevencijos formos įgyvendinimo subjektas – policijos institucija, atitinkamai labiausiai paplitusios bendruomenių ir policijos bendradarbiavimu pagrįstos prevencinės veiklos, todėl toliau šioje analizėje didelis dėmesys skiriamas būtent policijos bendruomeninės prevencinės veiklos problematikai.[345]

Bendruomenių pasyvumo/abejingumo problema ir jos vertinimas

Interviu metu, policijos pareigūnų buvo klausiama apie pagrindines bendradarbiavimo su bendruomenėm problemas. Svarbu pažymėti, kad atsakinėdami į šį klausimą daugelis informantų visų pirma įvardijo problemas, susijusias būtent su bendruomenių veikla, jų aktyvumo stoka ir pan.[346] Daugelyje interviu išryškėjo požiūris, jog policija stengiasi siekti bendradarbiavimo, tačiau gyventojai neretai į tai žiūri abejingai.

---

[344] Žiūrėti: *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006. p. 66 – 67.

[345] Taip pat, remiantis disertanto 2009 m. kiekybinio tyrimo duomenimis, nagrinėjamos ir kitų vietos prevencijos subjektų, kaip nevyriausybinės organizacijos, švietimo įstaigos ar savivaldos institucijų prevencinės veiklos problematika.

[346] Šios problemos įvardijimas logiškas, atsižvelgiant į aukščiau apžvelgtus kiekybinių tyrimų rezultatus, parodančius gana žemą bendrą pilietinį aktyvumą bei kur kas pasyvesnį nei individualusis kolektyvinį dalyvavimą prevencinėse (savisaugos) veiklose. Tačiau šio tyrimo autoriui buvo kiek netikėta tai, kad praktiškai visi tyrime dalyvavę policijos pareigūnai, uždavus bendrą klausimą apie problemas bendradarbiavimo su bendruomenėm srityje, pirmiausia akcentuodavo problemas bendruomenėse, o ne policijos veikloje.

Policija nori bendraut, o gyventojai gal nenori bendraut. Nes mes, bent jau policijos pareigūnai, tai tikrai stengiamės visais įmanomais būdais priartėti prie bendruomenių. Bet tas atgalinis ryšys, ar nori bendruomenė su mumis bendrauti, tai parodo tai, kad tų pačių organizuojamų švenčių metu susirenka tik patys aktyviausi žmonės, bet jų yra tikrai daugiau ir gal jiems neįdomu, gal jiems neaktualu. Gal dar kitos priežastys lemia, kad vis dėlto tikrai ne visada žmonės nori bendrauti su policija, o tai parodo tam tikri atvejai, kai policijos pareigūnai atvažiuoja pas žmones tiesiog aplankyti, vat, apie tas pačias sodybas, kai lankom, kad žmonės stebisi, klausia ko jums čia reikia, ir tokią sako nuostatą, kad jeigu reikės, tai mes ir kreipsimės, o jeigu nereikia, tai prašau ir nevažinėt. Tai vėlgi, tokia problema žmonių, gal apatiškumas tam dalykui, kad ne visi dar nori priimti ir ne visi išsako, ko iš tikrųjų nori iš tos policijos.(P6)

Abejingumo problema apibūdinama žmonių nenoru įsikišti į teisės pažeidimų situacijas, nesirūpinimu šalia esančių (pvz., kaimynų) saugumu ar apskritai tam tikroje visuomenės dalyje egzistuojančiu apatiškumu:

Bet apskritai bendruomenėj nėra tų dalykų, trūksta, kiekvienas praeina, svarbu ne mane liečia, geriau nesikabint, kils po to problemų, kvies po to į policiją, aš mačiau, ten liudyt reikės dar kažką. Nu, žmonės apsidraudžia, nežinau, gal sistema pas mus nėra tobula. Žino, kad vis tiek „N" kartų vis tiek reik eit, man aiškintis kaip čia buvo, paskui mane persekios. (P7)

Na, o šiaip tai, na vėlgi tas pats bendruomenės abejingumas, tas pats abejingumas, vėlgi buvo atliekama apklausa, merginos iš Nusikalstamumo prevencijos centro vaikščiojo, buvo tiesiog tokių, kurie nenorėjo imti tų anketų, ir atstokit man, ta prasme, čia niekas neįdomu, tos visos apklausos tie apylinkės inspektoriai ir na tiesiog nenoriu savo laiko čia dabar gadinti, tai toks požiūris, na, apie kokį čia bendradarbiavimą gali kalbėt, kai toks požiūris yra bendruomenėje. (P2)

Abejingumo ir pasyvumo problema siejama su gyventojų susvetimėjimu ir bendruomeniškumo trūkumu, kuris ypač jaučiamas miestuose:

Ir dar, žinokit, kiekvienas už save ir susvetimėjimas toks žmonių, aš nežinau, sakau, mes to komunikavimo laikais gyvenam, kur "N" būdų bendrauti ir visa kita, bet kažkodėl mes svetimėjam, nes ir tas technines priemones, vat, bendravimas tiesiogiai kažkaip yra skirtumas. <...> Tai vat, jie savo teritoriją labiau žiūri ir nelabai rūpi kaip ten kaimynui sekasi ar dar kažkas tai arba apsaugot kaimyną (P7)

Nėra bendravimo, kad ir užkabinsi lentelę su ta saugia, nieko nebus, ne taip paprasta yra pirma reik bendruomenę suburti, paskui vieną kryptį, nu, tą viešojo saugumo. Jeigu dirbi taip, kad sakysi žmonėms, kad reikt gyvent saugiau, o jeigu jie nesutaria tarpusavyj, tai nieko ir nebus. Tai jeigu jie negali sutart kas kelią pavalys, ar ką, tai kaip jie gali sutart, *vienas kitą pasaugot. (P5)*

<...> mieste, aišku dėl tam tikros specifikos, žmonės mieste yra svetimesni. Nu, kiekvienas sau praktiškai gyvena, kvartalai daugiabučių namų. (P4)

Atitinkamai buvo įvardytas ir žmonių pasyvumas dalyvaujant kolektyvinės saugumo užtikrinimo veiklose. Kai kurie ekspertai pažymėjo sovietinio kultūrinio paveldo įtaką visuomenės mentalitetui – žmonių polinkį būti išlaikytiniais bei manymą, kad jais turi kažkas pasirūpinti:

Mentaliteto, mentalitetas atitinkamas, čia turėtų galbūt – kitose šalyse formavosi šimtmečiais, dešimtmečiais. Vistik žmonės turėtų suvokt, kad čia ne mano vieno daržas.

Dažnai žmonės kalba, kad čia policija prastai dirba, kitose institucijose prastai dirba. Kiekvienas turi pradėt nuo savęs. Mentaliteto problema yra. (P4)

O šiaip tai, visgi nežinau, pas mus tas principas yra, kad iniciatyvą rodo policija. Ir tas savo idėjas, apsisaugojimo būdus ir visa kita. Sąmonėje žmonių to dar nėra realiai. Mes jiems stumiam, nu, kaip pasakyt, mes juos „prievartaujam" rūpintis patiems savo saugumu. <...> Gal čia ir švietimo dar tų žmonių trūksta ir visa kita, gal poreikio, poreikis kaip ir yra tų žmonių, bet kažkaip pas lietuvius mentalitetas, kad kažkas turi mumis pasirūpint, ne aš pats. Nu, čia yra šitie dalykai. Ir ta saugi aplinka, nu, vat, šiam etapui aš manau, ar ne, ji yra stumiama šiek tiek. Nėra iniciatyvos, kad, va, jūs mum padėkit, mum policija, ar ne? Mes norim kurtis, ar ne? Kai bendraujam va taip su gyventojais. (P7)

Taip pat pasyvumo priežastimi įvardytas materialistinis žmonių požiūris – nenoras dalyvauti ten, kur jie negauna tiesiogiai materialiai apčiuopiamos naudos:

<...> tos problemos turbūt yra žmonių nenoras prisidėti, nenoras įsivelti, inercija, nematymas galbūt tikslo, nematymas naudos gavimo. Didžiausia problema yra tai, kad žmonės dažnai sako, gerai, mes sukursim SK grupę, mes stebėsim savo aplinką ir mes pranešim policijai, o kas mums už tai. Paties saugumo fakto jie nelaiko kaip naudos gavimo bendruomenei. (P10)

Jie pirmiausia būna – o kas man iš to bus, o ką jus mums duosit, o kaip jūs mus saugosit? (P7)

Kaip problema buvo įvardyta ir tai, kad gyventojų aktyvumas laikui bėgant nuslopsta:

Bene pagrindinis toks trukdis, sakyčiau, žmonių mažas aktyvumas. Sakyčiau, mes kaip ir rodom tą iniciatyvą, kreipiamės, kur kiek 3 metai berods vykdoma šita SK, suaktyvinta veikla policijoje. Ir tarkim, kurie buvo žmonės pakankamai aktyvūs, pakankamai bendruomeniški, tai pirmais metais tarkim, na,antrais dar atsirado tų grupių. O dabar kažkaip žmonių trūkumas yra. (P4)

Tokie pareigūnų vertinimai atspindi bendrą gana žemą pilietinio aktyvumo lygį Lietuvoje. Vis dėlto šiam požiūriui, disertanto nuomone, netrūksta ir subjektyvumo elementų. Policijos atstovų interviu duomenų analizė išryškina tam tikrą bendruomenės ir policijos bendradarbiavimo būtinumo suabsoliutinimą – orientuojamasi į tai, kad beveik visi, ar bent didžioji dauguma visuomenės narių turi būti aktyvūs bendradarbiaujant su policija. Taigi pastebimas tam tikras kiekybiškumo akcentavimas bei jo sureikšminimas bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje veiksmingumo kontekstu. Disertanto atlikta užsienio autorių mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad tokie teiginiai ne visada atitinka realių faktų ir mokslinių tyrimų duomenų. Pavyzdžiui, britų mokslininko D. Gillingo teigimu, daugelio Saugios kaimynystės programų dalyvių veikla apsiriboja lipduko užklijavimu ant savo būsto durų.[347] Tai, pasak šio kriminologo, rodo, kad prevencinėse programose dalyvaujantys gyventojai nedaro kažko daugiau nei jose nedalyvaujantys piliečiai.[348] Disertanto kalbintas Londono policijos atstovas,[349] taip pat teigė, kad jo mieste, lygiai taip pat kaip ir Lietuvoje egzistuoja tendencija, kad bendruomenėse, kuriose įkurtos

[347] *Gilling D.* Crime prevention: theory, policy and practice. Hoboken: Taylor & Francis Ltd, 1997. p. 147.

[348] *Gilling D.* Crime prevention: theory, policy and practice. Hoboken: Taylor & Francis Ltd, 1997. p. 147.

[349] Pokalbiuose ir susitikimuose, kurie vyko disertantui dalyvaujant tarptautiname projekte „Bendruomenės įsitraukimas į viešosios tvarkos palaikymą, priežiūrą ir saugumo užtikrinimą" (angl. *„Community Engagement for Civic Order, Policing and Security"* (CECOPS)).

saugios kaimynystės grupės, didelė dalis gyventojų nieko nežino apie šią veiklą. Moksliniai tyrimai užsienio valstybėse rodo, kad didelė dalis gyventojų nebūtinai reikalauja ar siekia glaudžiai bendradarbiauti su vietos policija.[350] Kaip rodo tyrimai Jungtinėje Karalystėje ir JAV, paprastai tik mažuma vietos gyventojų yra pajėgūs spręsti bendruomenės problemas ir dalyvauti prevencinėse veiklose.[351] M. Innesas teigia, kad lūkesčiai, susiję su bendruomenių įsitraukimu į prevencinę veiklą, dažnai yra nerealistiški ir nereikalingi. Tam tikros bendruomenės nusikalstamumo ir netvarkos problemos yra opios ir aktualios, todėl institucijų parama yra reikalinga, tačiau daugeliui kitų, tai ko reikia – pasitikėjimo ryšys ir interakcija, kurie gali būti aktyvuoti, kai iškils reagavimo į nusikalstamumo problemas poreikis.[352] Lietuvos apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų užsakymu 2010 m. vykdyti policijos tyrimai leidžia daryti prielaidą apie panašių tendencijų egzistavimą ir Lietuvoje: vidutiniškai 44 proc. Lietuvos gyventojų 8 apskrityse nurodė jog nežino apie savo apylinkės inspektoriaus veiklą. [353]

Kitas svarbus aspektas – piliečių sąmonėje atsispindi tai, kad visuomenė saugumo užtikrinimo funkciją yra delegavusi policijai. Pavyzdžiui, disertanto kalbinto eksperto, Danijos Kopenhagos universiteto mokslininko teigimu, jo šalyje didelė dalis piliečių nėra linkę glaudžiai bendradarbiauti su policija todėl, kad ja pasitiki, ir mano, kad ji ir viena gerai atlieka saugumo užtikrinimo ir teisės pažeidimų prevencijos funkcijas.

Kitas faktorius – tai, kad didelė dalis visuomenės retai susiduria su nusikaltimų problemomis asmeniškai. Kaip minėta, saugumo problema ne visada bus ta pati aktualiausia problema, kuriai pilietis norės skirti daug dėmesio ir laiko. Visuomenėje paprastai vyrauja nuomonė, kad nusikaltimus ir kitus pažeidimus daro tik maža grupė žmonių, įvardijama "nusikaltėliais". Daugelį metų įvairios kriminologinės teorijos nagrinėjo nusikaltėlių asmenybę, nusikaltimų darymą paskatinusias priežastis. Tačiau XX a. po 2-ojo pasaulinio karo pradėti vykdyti „*self report*" tyrimai[354] parodė, kad dauguma visuomenės narių daro teisės pažeidimus. Tai iš dalies paaiškina, kodėl dalis žmonių paprasčiausiai nenori artimų ryšių su policija, – nė vienas žmogus nėra apdraustas nuo klaidų, o policijos buvimas šalia didina riziką būti nubaustam.

Antrojoje šio darbo dalyje apžvelgti kiekybiniai tyrimai rodo, kad dauguma visuomenės narių norėtų padėti policijai užtikrinti viešąją tvarką savo gyvenamo-

---

[350] *Ponsaers P. Van Stokkom B.* Maximalist Policing? Risks and Opportunities. In: Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008, p. 216.

[351] *Skogan W.* Disorder and Decline: Crime and the Spiral Decay of American Cities. New York: Free Press. 1990.

[352] *Ponsaers P. Van Stokkom B.* Maximalist Policing? Risks and Opportunities. In: Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008, p. 216 – 217.

[353] Nežino arba neatsakė apie į klausimą apie apylinkės inspektorių darbo vertinimą: Alytaus apskrityje – 47 proc., Kauno – 50 proc., Marijampolės – 49 proc., Šiaulių – 29 proc., Tauragės – 39 proc., Telšių – 40 proc., Utenos – 38 proc., Vilniaus – 61 proc. (žr.: Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: http://www.policija.lt/lt/apklausos.)

[354] Pavyzdžiui, dar 1947 m. Jungtinėse Amerikos valstijose *self report metodu* tiriant suaugusių žmonių grupę, išaiškėjo, kad 99 proc. tyrime dalyvavusių, "įstatymą gerbiančių" viduriniosios klasės žmonių prisipažino padarę nors po vieną (nebūtinai reikšmingą) teisės pažeidimą (žr.: *Conklin J. E.* Criminology. 2nd edition. – New York: Macmillan publishing company, 1981, p. 59).

je vietovėje. Tačiau čia vėlgi reiktų sugrįžti prie to, kad gyventojai gali visiškai kitaip įsivaizduoti tokios pagalbos teikimo būdus. Paprastai ta pagalba suvokiama kaip pranešimai policijai apie padarytus teisės pažeidimus. Saugios kaimynystės veikla – tai kolektyvinė, pusiau formali veikla, dažniausiai įforminama sutartimis tarp bendruomenės ir policijos. Akivaizdu, kad tokia kur kas labiau įpareigojančia pagalbos forma greičiausiai susidomės kur kas mažiau žmonių.

Kaip savo tyrimais atskleidė R. Schneider, tokios bendradarbiavimo su policija formos, kaip saugi kaimynystė, pritraukia tik tam tikrą dalį visuomenės, paprastai, vidurinės klasės atstovus. Todėl gyventojų dalyvavimas daugeliu atvejų yra tik dalinis – nėra realu siekti visuotinio piliečių įsitraukimo.[355]

Kitas svarbus bendruomenių abejingumo/pasyvumo sureikšminimo aspektas, susijęs su šio darbo teorinėje dalyje aptarta bendruomenių "kaltinimo" bei "patologizavimo" problema, kuri yra ryški vakarų valstybėse, kuriose yra populiarios bendruomeninės prevencijos veiklos. Bendruomenių "kaltinimas" – tai atsakomybės dėl bendruomenėje esančių saugumo ir kitų socialinių problemų bei atitinkamai jų nenoro dalyvauti tas problemas sprendžiant, suvertimas pačioms bendruomenėms. Tokiu būdu valstybės institucijos tarsi "nusiplauna rankas". Bendruomenių patologizavimas – tai jų vertinimas kitokiomis, degradavusiomis, dezorganizuotomis, pasyviomis, abejingomis ir pan., t. y. įvairių socialiai nepageidautinų savybių priskyrimas. Atlikta interviu analizė leidžia daryti prielaidą, kad "kaltinimo" bei "patologizavimo" apraiškų esama ir Lietuvoje. Kaip minėta, policijos pareigūnai pagrindines bendradarbiavimo su bendruomenėm problemas įžvelgė pačiose bendruomenėse: gyventojų nenorą bendradarbiauti, jų abejingumą, pasyvumą. Tai taip pat galima įvardyti kaip tam tikrą "kaltinimo" ir "patologizavimo" tendenciją.

Policijos kaip bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos subjekto problematika

Siekiant veiksmingo nusikalstamumo prevencijos įgyvendinimo, svarbus prevencijos subjekto tinkamumas ir/ar galimybės bei pajėgumas įgyvendinti prevencinę priemonę.

Šio darbo kontekstu iškyla pagrindinis klausimas, ar policija yra tas subjektas, kuris gali sutelkti, pritraukti bendruomenę ir veiksmingai bendradarbiauti su ja?

Policija formali, hierarchinė, griežtai ir detaliai teisiškai reglamentuota institucija, tuo kontrastuojanti bendruomenei, pagrįstai neformaliais socialiniais ryšiais. Žinomas amerikiečių policijos tyrėjas C. B. Klockars teigia, kad policijos, kaip valstybinių santykių institucijos idėja yra savaime svetima bendruomenės santykiams.[356] Vargu ar būtų galima tikėtis, kad formaliais hierarchiniais vertikaliaisiais santykiais pagrįsta institucija galėtų sutelkti bendruomenes, kurioms būdingi visiškai skirtingi neformalūs, horizontalūs socialiniai ryšiai. Policija gali užtikrinti savo artumą piliečiams, tačiau ne bendruomenės sukūrimą. Dėl šios priežasties kai kuriose valstybėse atsisakoma

[355] *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

[356] *Klockars C. B.* The rethoric of community policing. In: Newburn T. (ed.) Key Readings in Criminology. Willan. 2009.

bendruomeninės policijos termino ir vis labiau naudojami artumo policijos *(„proximity policing“)* arba saugios aplinkos užtikrinimo policijos (*„reassurance policing“*) terminai.[357] Įsigali požiūris, kad policijos prioritetas – kokybiškų paslaugų teikimas ir buvimas bendruomenėje.

Tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų nuomonė panaši, pasak jų, policija nėra pats tinkamiausias subjektas įtraukiant bendruomenes į prevencines veiklas, kadangi tai visų pirma yra baudžianti, sankcijas piliečiams taikanti institucija. Bendradarbiavimo su visuomene siekimas padaro šią instituciją tarsi „dviveide“: ir baudžiančią, ir draugaujančią.

Nu, aš taip galvoju, kai tie patys žmonės vykdo ir prevenciją ir baudžiamąja praktika užsiima <...> kai tas pats žmogus baudžia ir vykdo prevenciją, tai nėra labai įtikinama ir patrauklu, aš galvoju, kad atskiri padaliniai turėtų tuo užsiimt. Mes su vokiečiais kai esam, bendraujam, tai ten užsiima civiliniai ir VRM priklausantys žmonės, ne iš policijos tuo užsiima. Nu, pats supraskit, šiandien mane baudėt, o rytoj mokinat, kaip apsisaugot, jūs labai tikėsit tuo, ką kalba tas pats žmogus? (P7)

Vis dėlto bendruomenių atstovai šio policijos institucijos aspekto nebuvo linkę sureikšminti. Jų teigimu, pažeidimo padarymas dar automatiškai nesąlygoja priešiško nusiteikimo policijos atžvilgiu.

Bet irgi iš karto toks pasakymas, kad jeigu aš nubausiu, tai manęs nemėgs – jeigu aš padariau blogai, tai aš turiu tą pripažinti (B51)

Apie tai, kad tai, kad žmogus buvo nubaustas, dar nereiškia, kad jis nemėgs policijos ir nenorės su ja bendradarbiauti, nes sako, kad gi nėra nubaustas, turbūt realiai labai retas žmogus.(B48)

Bendruomenių atstovų požiūryje yra ryškūs du akcentai: (1) daugelis piliečių ar jų artimųjų vienaip ar kitaip buvo nubausti policijos; (2) bendruomenės poreikiai nėra susiję su policijos baudimo funkcija – žmonėms svarbu ne tiek pats baudimo veiksmas, kiek žmogiškas, supratingas požiūris policijai bendraujant su gyventojais bei kokybiškas policijos darbas. Įdomu pastebėti, kad priešingai pareigūnų nuostatai, kai kada bendruomenių atstovai teigiamai vertina policijos aktyvią baudžiamąją veiklą. Pavyzdžiui, vienos iš bendruomenių lyderių teigimu, viena pagrindinių priežasčių, kodėl jos bendruomenėje dirbančio policijos pareigūno veikla yra palankiai vertinama vietos gyventojų – tai, jog šis būtent griežtai baudžia pažeidėjus.

Vis dėlto, pagrindinėmis policijos, kaip bendruomenių dalyvavimu pagrįstos prevencijos subjekto, problemomis vertintinos tos, kurios susijusios tiek su daugiau ar mažiau objektyviomis kliūtimis (pavyzdžiui, šios institucijos vidiniais resursais), tiek su subjektyviomis, kaip policijos pareigūnų požiūris į bendruomenes, į bendradarbiavimo su bendruomenėm reikalingumą ir tikslingumą.

Objektyvios policijos veiklos kliūtys įgyvendinant nusikalstamumo prevenciją bendruomenėse

Svarbus veiksmingo prevencijos įgyvendinimo veiksnys – subjekto *resursų pakankamumas*. Interviu su policijos pareigūnais, atsakingais už prevencinę veiklą

[357] *Holmberg L.* Personalized policing: Results from a series of experiments with proximity policing in Denmark // Policing: An International Journal of Police Strategies and Management, Vol. 25: p. 32 – 47; *Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B.* (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.

vietos bendruomenėse, atskleidė materialinių ir žmogiškųjų resursų stoką, kaip vieną pagrindinių kliūčių veiksmingai prevencinei veiklai bei bendradarbiavimui su bendruomenėms įgyvendinti.

Įdomu pastebėti, kad policijos pareigūnai interviu metu ne itin akcentavo finansavimo stoką lyginant su žmogiškųjų išteklių ar darbo krūvio problemomis. Ją labiau galima įžvelgti tik netiesiogiai, pavyzdžiui, per žmogiškųjų resursų trūkumo išryškinimą atliktuose interviu. Tokį pareigūnų požiūrio aspektą galima paaiškinti susitaikymu su esama padėtimi, siekiu dirbti turimomis sąlygomis ir resursais.

Galbūt ne tiek teisinio, kiek tos ekonominės situacijos – pradėjom taupyti prieš keletą metų, tai iš tiesų žmonės išeina, išeina į pensiją, išeina į kitas tarnybas, o naujai priima nežinau gal tik 10 procentų to, kas būdavo prieš keletą metų, prieš krizę. Ir, na, bandoma išsiversti turimais resursais, turimomis galimybėmis, ir tas irgi labai įtakoja. (P2.)

Kalbant apie *žmogiškųjų išteklių stoką*, galima išskirti kiekybinį ir kokybinį aspektus. Pirmasis apibūdina pareigūnų, reikalingų atlikti policijos funkcijas, skaičių ir jo pakankamumą, antrasis – pareigūnų kvalifikacijos, socialinių įgūdžių ir pan. aspektus.

Policijos pareigūnų teigimu, neretai vienam policijos pareigūnui tenka aptarnauti daugiau negu vieną teritoriją, o tai žymiai padidina jo darbo krūvį bei neleidžia daugiau laiko skirti prevencinei veiklai.

Iš tikrųjų pagal instrukcijas, pavyzdžiui, kaimo teritorijoj šiai dienai turi aptarnaut du apylinkės inspektoriai, vienas negali dirbti. Šiai dienai kaimui trūksta turbūt keturių žmonių. Nes turėjom dešimt seniūnijų, turėjom šešias teritorijas, ir iš tik tų turbūt tik dviese yra, kur dirba dviese, o daugiau po vieną... Nes, nu, nebeturim etatų... (P5)

Vis dėlto kur kas labiau buvo akcentuojamas kokybinis žmogiškųjų išteklių problematikos aspektas.

Beveik visi tyrime dalyvavę pareigūnai išreiškė nuomonę, kad ne visi policijos pareigūnai (ypač apylinkės inspektoriai) turi pakankamai įgūdžių, reikalingų vykdyti prevencinę veiklą ir bendradarbiauti su bendruomenėm. Vienas svarbiausių reikalingų įgūdžių, ekspertų požiūriu, gebėjimas bendrauti, kuris yra svarbus siekiant užmegzti santykį su gyventojais:

Be abejo, žmogiškasis faktorius tai yra labai svarbu: vienas gali turėti puikią kalbos dovaną, gali sugebėt suburt tuos žmones, uždegt juos kažkuo tai. O kitas, tarkim, gal ir mažiau atkreips, ir kalbėt nemokantis, irgi jau bendravimo ypatumai, nuo to daug kas priklauso. (P4)

Sakau, ne kiekvienas tą gali, tą reik pripažinti. O pasirinkt nėra, tikrai nėra, įsivaizduoji, kad komisariate dirba 200 žmonių, ir tu pasirinksi tas tas ir tas, nu, taip nėra – gavai tuos žmones, nu, su anais ir dirbi. Nesvarbu, būna apylinkės inspektorius pagal asmenines savybes iš vis netinkamas. Anam sakai, kad gal tu ne čia sėdi, ne jisai sako, man čia patinka. Nu, anas padaro tuos pareiškimus, tuos pavedimus išpildo, su saugia aplinka ten padaro, nu, anam nieko nepadarysi, nes iš tikrųjų jis ne iš tų žmonių, kur moka kalbėti, reik ir su senais, ir su jaunu, ir su moksleiviais, reik ir su 80 metų bendraut. Ne kiekvienas tą gal padaryt. (P5)

Nemanau, kad čia būtų didis labai apkrovimas darbo prasme, čia galbūt ne kiekvienas turi pakankamai iškalbos. Literatūros turim pakankamai daug, turim pakankamai daug pavyzdžių ir pasaulinių ir europinių, medžiagos esam išsileidę, kiekvienas yra ap-

rūpintas, kiekvienas gali pasiskaityti, tačiau, kaip minėjau ne kiekvienas turi iškalbą, ne kiekvienas gali kalbėti žmonių grupėj – ir gali tiktai apsunkinti <...> (P10)

Ir tie patys žmonės, nu, ne kiekvienas moka bendraut su auditorija, ar ne? Vat, prevencininkas jis turi laisvai eiti į auditoriją, jis turi domėtis nuolat ta medžiaga, visa kita, ruoštis ją. Kažkaip, va, taip, taigi ne visi tam gabūs, vieni gal su dokumentais daugiau dirba, kiti tai prevencijai daugiau. (P7)

Viena iš šios problemos priežasčių – tai, kad ilgus metus dirbantiems pareigūnams yra sunku persiorientuoti, kadangi jie yra įpratę veikti pagal seną darbo atlikimo suvokimą:

Reik pažiūrėt ir tą, kad pas mus yra apylinkės inspektoriai, kurie turi stažą tą labai didelį, gal 15 – 20 metų, nu, vis tiek, kas buvo policijoj tuometinėj gal net milicijoj, sakykim, apylinkės inspektorius prieš 20 metų ir koks dabar turi būt, tai visiškai skirtingai, visiškai skirtingi turi būt žmonės. Jeigu jis pradirbęs 10 metų visiškai sistemoj kitoj beveik, paleisi dabar, būti gerietis, nu, gal kartais ne visiškai gal. (P5)

Vienos pareigūnės nuomonė išsiskyrė: jos manymu, bendrauti nesugebantis žmogus gali įgyvendinti kitas svarbias apylinkės inspektoriaus funkcijas, kurias galbūt kitam atlikti būtų sudėtinga:

Bet yra tokių apylinkės inspektorių, kuriems neduota ta bendravimo dovana ir jis niekur niekada neis, jis verčiamas nueis ir atsakys į klausimus, jeigu jis prie sienos bus priremtas, tai atsakys į kokius nors klausimus. Bet pats jisai nieko negali nei pasiūlyti, nei įtraukti, nei ką. Bet tai visokių yra ir visokių reikia. Galbūt jis kitur, galbūt kur nors benamiai kokį pastatą užėmė, gyventojams problemų kelia. Kokios mergičkos vikrios nenusiųsi išgaudyt tuos „bomžus", problemą išspręst, o, va, tas nueis ir išspręs problemą. Pas mus, jeigu visi vienodi, bendraujantys ir lakstantys per susirinkimus būtų, tai irgi, žinokit, blogai būtų. Kažkam reikia kartais tuos degradavusius žmones surūšiuot, kažką padaryti <...> Yra pas mus rimtų apylinkinių, ir aš juos gerbiu, nes jie tempia tą naštą, ne taip paprastai naktimis važinėti, su girtuokliais bendraut <...> (P3)

Daugelis policijos pareigūnų paminėjo *laiko resursų stoką*, kaip vieną pagrindinių kliūčių bendradarbiaujant su bendruomenėm bei įgyvendinant prevencines veiklas vietos bendruomenėse. Laiko darbui su bendruomenėmis trūkumą sąlygoja dvi pagrindinės priežastys:

1) pareigūnų stoka, kaip minėta, neretai kelias apylinkes aptarnauja tik vienas policijos pareigūnas;
2) didelį darbo krūvį, pasak pareigūnų, lemia ne tik etatų trūkumas, tačiau taip pat ir funkcijų, tenkančių vienam pareigūnui gausa. Pareigūnai privalėdami atlikti daug formalių veiksmų, kaip pažeidimų tyrimas, pareiškimų nagrinėjimas, nuobaudų skyrimas, ataskaitų rašymas ir kt., negali daug laiko skirti prevencinei veiklai:

Na, aišku, ten jeigu sunkumai įvairūs, tarkim, tai kokie yra sunkumai? Viskas gerai, tarkim yra lėšos, yra projektas parašytas, su administravimu sunkumai, kadangi policijos pareigūnas atsitraukia nuo kitų funkcijų, o organizuoti projektą, žinot, kad yra pakankamai sudėtinga. Ir labai daug savo darbo laiko skiria būtent tam administravimui, buvo ten visokie techniniai įvairūs dalykai ir panašiai, ir panašiai. Bet šiaip tas darbas vyksta <...> Yra pakankamai nemažas tarnybinės veiklos krūvis tam pačiam apylinkės inspektoriui.

<...> Yra aibė jam deleguotų funkcijų. Jis, tarkim, bendruomenės policininkas, nu, idėja, tarkim, labai graži – jis toj bendruomenėj dirba, ką reikia pabara, pamoko, kam reikia protokolą surašo ir pan., bet yra didelė administracinė našta <...> Toliau didelis krūvis yra vykdant kitų institucijų pavedimus, pavyzdžiui, atvesdinimai į teismus, tarkim, labai yra nemažai. Ir kitų institucijų, tarkim, atvesdinimai, surašyt administracinės teisės pažeidimo protokolą, tarkim, savivaldybė užfiksavo kažką tai, aš kaip pavyzdį sakau, tarkim, ten šiukšlinimas ar panašiai, gamtosauga už gamtos taisyklių pažeidimą, ir tarkim policijai deleguoja funkciją – na, jo neranda, jis neatvyksta, tarkim, protokolo surašymui, na, apylinkės inspektorius ieško tokio žmogaus ir privalo atgabenti, tarkim. Nu, daug jam yra funkcijų. Tai irgi darbas ir su kitom institucijom. (P4)

Nu kažkaip ir bet funkcijų, be prevencijos pagal, vat, veiklos aprašą jūs pažiūrėkit kiek turi, ar ne tas pats apylinkės inspektorius, ar nepilnamečių specialistas. Ir vis tiek jie pirmiausia žiūri, kaip ten bebūtų prokuratūra, ten terminai, patikslinimai, ikiteisminių tyrimų pareiškimai, ten dar kažkas. Po to kiek ten lieka prevencijai? Nors ir visaip tuos aprašus keičia, stengiasi, kad prevencijai kuo daugiau laiko skirtų, bet, nu, aš nemanau, kad vis tiek to laiko lieka pakankamai. (P7)

Paminėtina, jog darbo krūvio problema siejama ir su gyventojų piktnaudžiavimu, kai kreipiamasi dėl mažareikšmių arba į policijos funkcijas nepatenkančių įvykių, problemų*:*

<...> dažnai pas mus, tarkim, labai rašo ne visai su reikalu, būna taip, tarkim. Ir kiekvienas toks pareiškimas, prašymas reikalauja tam tikrų administracinių sąnaudų. Tai, tarkim, ir darbo laikas, ir tas fizinis pareigūnų užimtumas ir pan.(P2)

Vis dėlto ne visi pareigūnai buvo linkę sureikšminti darbo krūvio problemą. Kai kurie jų pažymėjo, kad minimaliai (vadovaujantis formaliu požiūriu) įgyvendinant savo funkcijas darbo iš tikro nėra daug, todėl policijos pareigūnai gali skirti laiko prevencinei veiklai, bendradarbiavimui su bendruomenėmis:

Su darbo krūviu yra situacija tokia, negali sakyt, kad anos nėra, yra kažkiek, bet nėra taip, kad žmonės nepavežtų ir nebūtų galimybės <...> (P5)

O ėjimas į bendruomenę tiriant pareiškimus ir kitais atvejais, apylinkės inspektorius privalo dirbti savo apylinkėje. Ir su žmonėm tais bendrauti, ir su jais bendradarbiauti yra vienas iš pagrindinių apylinkės inspektorių uždavinių, ir kalbėti, kad tai būtent veiklai nepakanka laiko, tai tikrai ne – laiko jiems pakanka. (P10)

Darbo krūvis padidėja šiltuoju metų laiku, kadangi dėl žmonių pagausėjimo viešose vietose, atsiranda didesnis policijos paslaugų poreikis, taip pat vasarą dėl atostogų, sumažėja ir dirbančių pareigūnų skaičius:

Iš tikrųjų tas krūvis yra pakankamai normalus, vasarą yra sudėtingiau, nes yra atostogų metas, mūsų žmonės nori vasarą pailsėt, ir renginių krūvas turim, ir renginius <...> ir ežerai, ir diskotekos, užtat žiemą tai iš tikrųjų čia to perdirbimo nėra (P5)

Informantai pažymėjo, kad darbo krūvis priklauso ir nuo policijos pareigūno požiūrio – formalus požiūris į darbą sąlygoja nedideles darbų apimtis, tuo tarpu darbo krūvis padidėja, jeigu pareigūnas savo paties iniciatyva vykdo aktyvią bendradarbiavimo su bendruomenėmis veiklą:

Iš tikrųjų reik pripažint, kad daug žmonių mūsų, ypač katro savybės asmeninės nėra to bendravimo, popieriaus neturi, tai nelabai daug ką daug ir daro, pravažiavo su mašina, dar kažką <...> (P5)

Aš taip paprastai pasakysiu, aš neskaičiuoju savo valandų. Ir, aišku, man gaila savo šeimos, turėčiau po 5 valandų būti namuose, bet jeigu reikia, jeigu yra poreikis, jeigu kviečia mane, jeigu aš įsiprašau į pačią sudėtingiausią vietovę tiesiog susitikimui su gyventojais, jeigu to reikia, tai aš imu ir važiuoju. Ir net nežiūriu, kada baigiasi 7, 8, 9 valandą susitikimas, pasitarimas, darai – ir viskas. Tu gali toliau kompensuoti darbo laiką kitą dieną, jeigu bendruomenė, kartais tą pačią dieną paskambina, sako mes organizuojame susitikimą, užmiršom pasakyt jum, ar galit atvažiuoti į susitikimą 6 val. vakare, į mūsų bendruomenės susitikimą? Galiu, sakau. Svarbiausia neatsakyti, nu, aišku ten būna ekstra atvejų, bet svarbiausia neatsakyti, neskaičiuot savo laiko, kad viskas, baigės mano darbo laikas ir aš turiu krūvas reikalų. (P1)

Vienas ekspertų įvardijo efektyvų darbo planavimą, kuris, nepaisant didelio krūvio, leidžia skirti pakankamai daug laiko policijos bendradarbiavimo su bendruomenėm veikloms:

Pas mus yra toks principas, kad stengiamės, kiek tai yra įmanoma, tarnyba yra planuojama, tai reiškias, jeigu aš numatau, kažkokius tai susirinkimus su gyventojais, kažkokius tai apsilankymus, tai mano tarnybinės veiklos dokumentacija, kurią galėčiau įvardyti krūviu, tai tikrai nesudarys, nebus to priežastis dėl ko tas bendradarbiavimas mūsų neįvyktų. Todėl tas krūvis jis tikrai yra nemažas, aš galiu drąsiai tai sakyt, tačiau tai nėra stabdys bendradarbiavimui su bendruomene.(P6)

Policijos pareigūnų požiūris į darbą su bendruomenėmis

Policijos pareigūnai interviu metu minėjo, kad abejingumo ir pasyvumo apraiškų yra nemažai ir tarp pačių policijos pareigūnų: neretai juos reikia įtikinėti apie bendradarbiavimo su bendruomenėmis, prevencinės veiklos tikslingumą ir naudą. Kai kur sulaukiama pasipriešinimo – iš dalies dėl nenoro turėti papildomo darbo krūvio, iš dalies dėl nežinojimo (ar negebėjimo), kaip tas funkcijas (bendradarbiavimo ir prevencinės veiklos) įgyvendinti. Čia išryškėja taip pat ir vadovybės ir žemesnės grandies pareigūnų (apylinkės inspektorių) požiūrių skirtumas: vadovybė mano, kad tai svarbu, tačiau žemesnės grandies pareigūnai prioritetą teikia kitoms funkcijoms. Prevencinė veikla suvokiama kaip papildomas darbas, dar nevisiškai suprantamas jos tikslingumas.

Su labai įdomia problema susidūrėme pradėję saugios kaimynystės projektą, tai pačių policijos pareigūnų, nu, sakykim net nežinau, pasipriešinimu gali vadinti, bet iš tikrųjų tos jų vidinės problemos, kai jie turi daug pareiškimų, kai jie dirba už kolegą, kuris serga, ar tėvystės atostogų išėjęs, arba už laisvą etatą. Dar iš jų reikalaujama dar kažkur eit, su kažkuo bendraut. Jie nestato to prioritetu, ir į darbų sąrašo pabaigą įrašo bendravimą su bendruomenėm ir jiems tiesiog nebelieka tam laiko. Ir iš tikrųjų mum atrodė, kad turėti bendruomenės paramą yra labai svarbu ir tai išspręs labai daug dalykų. Įtvirtinus tuos tvirtus ryšius savo prižiūrimoj teritorijoj, po kažkurio laiko turėtų mažėti tų pareiškimų. <...> mes kai su [miesto pavadinimas] pradėjom dirbt, tai jie įvardino du dalykus: pirmiausiai reikia įtikint pareigūnus, kad jiem to reikia, o po to žmones reikia įtikint, kad jiems reikia SK. Iš karto mums [miesto pavadinimas] paaiškino, kad tai yra sunku.(P2)

Visaip buvo, visokių buvo iniciatyvų gerų, buvo kaip ir kiekvienoj institucijoj abejingumo – „žmogui nereikia, tai kam mum reikia?“ (P4)

Kai kurie policijos pareigūnai, ekspertų teigimu, pasižymi formaliu, biurokratiniu požiūriu į darbą su bendruomenėmis:

Nu, nežinau kartais tiesiog būna asmeninės problemos pareigūnų, kurie mieliau tiesiog formaliai galbūt pažiūrėtų į tą patį pareiškimo nagrinėjimą, ir jis greičiau išsikvies tuos žmones, ten kokį moralą nurašys, negu nueis į vietą iš tikrųjų pabendrauti, pabandyti priežastis suvokti ten kažkokio konflikto ar situacijos. (P2)

Aš galiu pasakyt tokią frazę: dar priklauso, kaip kas nori ką padaryt. Jeigu nori policijos pareigūnas, kad jo nebartų policijos viršininkas, jis padaro minimumą, ko iš jo reikalaujama, nedaug stengdamasis, tiesiog, kad nebūtų, nu, nedaug tos veiklos, nu, bet ir nereikia tų labai didelių rezultatų <...> aš nežinau, kiek reikia pareigūnui kalti į galvą tą mintį, kad reik pagaliau keistis, kad jau praėjo tie laikai, kad tu viršininkas esi, kad tu kaimelio esi siaubas ir, kad tu kaimelio ale vyriausias. (P1)

Formalaus požiūrio neišvengiama ir įtraukiant bendruomenes į Saugios kaimynystės veiklas. Pavyzdžiui, viena pareigūnė paminėjo atvejį, kai per trumpą laiką buvo pasirašytas palyginus didelis skaičius saugios kaimynystės sutarčių. Paaiškėjo, kad tai buvo Saugios kaimynystės bendruomenės „ant popieriaus“:

30, mums skaičiuką pateikė [miesto pavadinimas]. Buvo paklausta kaip jie čia tokie taip staigiai? Turbūt per dvi savaites ir atsirado tos grupės. Nu, sako, tai ką, vat, šitam kaime pasakėm, trys namai, va, saugi kaimynystė grupė, va, čia, va, du namai, va, o čia va iš viso dvibutis kažkoks irgi ten kažkokiam miestelyje irgi sutiko. Aš kaip supratau žmonės sutikimą išreiškė, policijos pareigūnai pasakė gerai dabar jūs dalyvausit ir viskas gerai. Va, tai tokiu būdu mistiniu jų atsirado [miesto pavadinimas] <...> (P3)

Buvo minima taip pat ir pareigūnų netinkamo elgesio bei mentaliteto – požiūrio „iš viršaus“ į gyventojus problema, kuri smukdo gyventojų pasitikėjimą policija:

Nu, reikia šiokį tokį pasišventimą turėt. O jeigu pareigūnas žiūrės taip, liaudiškai sakant, tokiu „protokoliniu“ veidu, labai paprastai, ta prasme, arogantiškai, tai niekad nebus to kontakto, niekad nebus to bendravimo. Tai tas turi būt iš tikrųjų, aš visą laiką sakysiu ir kalsiu – apylinkės inspektorius turi būt unikalus, jis negali būti nei blogas pavyzdys, nei kalbėtojas, negali nei būti, ta prasme, kažkoks apgavikas, jis negali būti toksai, jis neturi teisės toks būti. Jis turi būti geras nuoširdus pareigūnas, kuris gali bet kada pagelbėti jums. O jeigu sakau, jeigu jis eina su arogancija, su savanaudiškumu arba yra susitepęs visiškai, kur bendruomenė nepasitiki juo. Nu, sako jis ima kyšius, vat, stovi tos bobutės. Nu, ką, tai ką jis gali atsakyti, jeigu bendruomenė tiesiai šviesiai į akis sako, koks gali būti santykis... (P1)

O jeigu žmogus nepasitiki, nu bet kaip tu gali pasitikėti, jei jis nėra visada sąžiningas, nėra visada teisingas, o sakau svarbiausia blogiausiai yra kai žmonės prižada. (P5)

Taip pat akcentuota atgalinio ryšio stoka, kaip gyventojų pasitikėjimą mažinantis veiksnys:

O kitas dalykas, ne išimtis ir mūsų apylinkės inspektoriai nėra tokie idealai ir angelai, būna kartais žmogui, elementarių dalykų, pavyzdžiui, padarysiu tą tą tą, nepadaro, užmiršo, laiko neturi. Jis turi tris apylinkes, ir ateis žmogelio skundas, kad čia man piemenys koridoriuj renkasi, jie ten geria arba rūko. Nu, tas apylinkės inspektorius, nu, ką ana

nesakys, kad nieko nedarysiu, jis sako, aš atvažiuosiu patikrinsiu. Bet kokia tikimybė, kad jis atvažiuos? Gal jis per savaitę vieną kartą užvažiuos, bet jeigu jis nerado arba ir tas žmogus nematė, kad buvo, užvažiavo. Nu, ir kas, vadinas apylinkės inspektorius apgavo, nu, sumelavo, nes neatvažiavo, kaip gėrė taip toliau geria. Nu, ir žmogus ir pasitikės tokiu apylinkės inspektorium? (P5)

Kai kurie ekspertai pabrėžė įstaigos (jos padalinio) vadovo požiūrio svarbą – jeigu vadovas yra aktyvus ir pozityviai žiūri į bendradarbiavimą su bendruomenėm, tokį požiūrį padeda formuoti ir savo pavaldinių tarpe. Jeigu, įstaigos vadovas į tai žiūri skeptiškai, tai atsispindi ir jo vadovaujamos įstaigos veikloje:

Yra ir vadovų problema, irgi pagal Vilnių galiu vertinti, yra keletas komisariatų, kur vadovas yra aktyvus visuomenininkas iš viešosios policijos, pats išėjęs, dirbęs viešojoj, jisai suvokia ir tą svarbą bendradarbiavimo, ir tas galimybes, ir, na, pas jį žmonės eina, nori dirbti, pas jį nėra nei laisvų etatų nei tokių problemų. O yra kiti vadovai, jeigu jis kriminalistas visą gyvenimą pradirbęs, tai labai įdomus požiūris yra kriminalistų į prevenciją, kad vaikų žaidimai tokie. Koks vadovo požiūris, toks ir padaliny bus požiūris, vis tiek formuoja tą bendrą politiką padalinio. (P2)

Bendruomenės kaip prevencijos subjekto problematika

Teritorinę vietos gyventojų bendruomenę būtų sudėtinga vertinti prevencijos subjektu – tai greičiau prevencijos objektas, kurio dalyką galima apibūdinti vietos bendruomenės objektyviomis ir subjektyviomis saugumo problemomis (gyventojų poreikiais). Pagrindiniu bendruomenę atstovaujančiu prevencijos subjektu turėtų būti vietos bendruomenių organizacijos, kurios, sociologės V. Beresnevičiūtės teigimu, yra ypač palanki forma glaudžių santykių užmezgimui su vietos gyventojais ir vietos valdžia.[358] Tokių organizacijų skaičius paskutinį dešimtmetį smarkiai išaugo.[359] Nuo kitų organizacijų bendruomeninės organizacijos skiriasi bent trimis aspektais:

Pirma, jų tikslinė grupė yra tam tikroje vietovėje gyvenantys žmonės, jos kuriasi vietinių bendruomenių pagrindu. Antra, šių organizacijų veiklos sfera yra labai plati, apimanti kultūrinių, socialinių, ekonominių vietos gyventojų poreikių tenkinimą. Galima sakyti, kad nuo kitų nevyriausybinių organizacijų jos skiriasi savo daugiafunkciškumu. Trečia, šios organizacijos sudaro organizacinį pagrindą gyventojams įtraukti į vietinės savivaldos procesus, iš pasyvių pavaldinių, valstybės socialinių paslaugų vartotojų tapti aktyviais vietinės valdžios partneriais, dalyvaujančiais sprendimų priėmimo procesuose ir prisidedančiais savo darbu prie bendruomenių gyvenimo kokybės gerinimo.[360]

Vis dėlto vietos organizacijų veikloje pastebimos kliūtys, trukdančios didesniam gyventojų rato įsitraukimui į bendruomenių veiklą. Visų pirma egzistuoja šių organizacijų uždarumo tendencija. V. Beresnevičiūtės teigimu, bendruomenių organizacijos daugiau dėmesio skiria savo narių poreikiams tenkinti nei teikti paslaugas bendruomenėms.[361] Tai, pasak autorės, riboja organizacijų plėtrą bei patvirtina vyraujantį savitarpio pagalbos

[358] *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006.

[359] Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. Vilnius, 2011.

[360] *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 47.

[361] Ten pat, p. 52.

organizacijų modelį,[362] kuris apima siaurą piliečių organizacijų funkcijų dalį, susijusią su emocine parama, informacija, patarimais ar praktine pagalba.[363] Atitinkamai šiai veiklos kryptingumo specifikai, išryškėja tam tikra paternalizmo tendencija – organizacijos yra linkusios „duoti" bendruomenei tam tikras gėrybes, bet deda mažiau pastangų bendruomenei įtraukti, jos nariams skatinti dalyvauti bendrai kuriant „gėrybes", atitinkančias jų lūkesčius: pavyzdžiui, dažnai organizacijų lyderiai išsako tiesioginį ir netiesioginį priekaištą, jog jie organizuoja „renginius", į kuriuos „sunku prisikviesti žiūrovų".[364] Šis aspektas išryškėjo ir disertanto atliktose diskusijų bei interviu apklausose: daugelis bendruomenių lyderių akcentavo vietos gyventojų pasyvumo problemą, t. y. nenorą lankytis jų organizuojamuose renginiuose:

Nes pirmiausia aš dabar mąstau kaip pritaikyti tai, ir pas mus būtų didžiausia problema žmonių pasyvumas. O kam man reikia, sako, o kam jiem reikia, renginiai irgi kaip kolega, kad minėjo, sako, o kas vyksta, o kas vyksta, o kas pas jus vyksta? Renginių yra, tikrai užtenka ir vaikai gali, ir jaunimas eiti, ir suaugę, tiesiog yra ir teminiai tie vakarai, bet nėra tos motyvacijos ir aš nežinau kodėl. (B22)

Tokiu būdu iškyla „neaktyviųjų" kaltinimo pavojus dėl jų pasyvumo ir abejingumo. Tačiau pagrindinės neįsitraukimo priežastys yra ne tiek gyventojų nenore, o galimybių ir pasitikėjimo stokoje.

Vietos bendruomenėse veikiančios organizacijos yra pakankamai vienalytės (homogeniškos), t.y. atstovauja tam tikros grupės interesus, sujungia vienos tam tikros grupės narius, kurie panašūs savo gyvenimo būdu, vertybėmis ar sociodemografinėmis charakteristikomis. Tai lemia, kad organizacijų nariams kur kas sunkiau pavyksta užmegzti konstruktyvius ryšius su socialiai jautresnėmis gyventojų kategorijomis. Organizacijų veikla paprastai apsiriboja tik konkrečios organizacijos nariais, kas stiprina ryšius su į save panašiais asmenimis, palaiko uždarą veiklos pobūdį, bei lemia mažesnę sėkmę pasiekiant specifines gyventojų grupes.[365] Atitinkamai silpnai reflektuodamos konkretaus miestelio situaciją, neįvardydamos konkrečių problemų bei galimų sprendimo būdų, veikiančios organizacijos tarsi propaguoja labiau individualų nei bendruomenišką ar pilietinį miestelio suvokimą.[366]

Autorė apibendrina, jog šiuo metu vienydamos pakankamai panašių socialinių demografinių charakteristikų, interesų ir poreikių žmones, savanoriškos organizacijos formuoja homogeniško pobūdžio darinius, palaikančius ir stiprinančius pasitikėjimą organizacijos viduje, kurio raiška sunkiau pastebima išorėje. Taip pat tokiu būdu išlaikomas organizacijų partikuliarumas, orientacija į savo narius, savitarpio ryšių plėtrą.[367]

[362] Pasak Hudsono, savitarpio pagalbos organizacijos pirmiausia yra orientuotos į savo narius, kurie yra pagrindiniai veiklos "vartotojai", tapę organizacijos nariais dėl asmeninės naudos (žr.: *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 52).

[363] *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 52.

[364] Ten pat.

[365] *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 55.

[366] Ten pat, p. 67.

[367] *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006.

Tokia bendruomenės organizacijų struktūros ir laikysenos specifika vertintina kliūtimi ir prevencinės veiklos bendruomenėje vystymo kontekste.

Pirma, darytina prielaida, jog uždaro pobūdžio organizacijos imsis spręsti saugumo problemas, jei tai atitinka jos narių (lyderių) poreikius. Atitinkamai tokiu būdu atstovaujami ne daugelio vietos gyventojų, o siauri organizacijos narių interesai. Problema, kuri gali būti aktuali daugeliui bendruomenės narių, arba jautriausioms jų grupėms nebūtinai bus aktuali bendruomenės lyderiams, organizacijų nariams (bendruomenės aktyvui). Disertanto kokybinis tyrimas atskleidė tam tikro požiūrio, atskiriančio jautresnes (ar problemiškesnes) vietos socialines grupes, tendencijas, pavyzdžiui, priklausomybės problemų žmonės nėra laikomi bendruomenės nariais. Bendruomenės aktyvui svarbu, kad nebūtų liečiamos jų vertybės, socialinės normos. Vyrauja daugiau pasyvioji, nesikišimo tol, kol nepažeidžiami „aktyviųjų" bendruomenės narių interesai. Tarp mažesnių miestelių ir kaimo bendruomenių lyderių egzistuoja požiūris, jog priklausomybės ar kitų socialinių problemų turintys žmonės savo privačioje erdvėje gali daryti ką nori, kol tai nepatenka į viešąją erdvę bei nepažeidžia vietos aktyvo propaguojamų socialinių normų, t.y. neteršia aplinkos, netriukšmauja, negeria alkoholio ir nesielgia agresyviai viešose vietose ir pan.

Jie namuose daugiau, jie ne bendruomenės nariai, pas mus du tokie buvo įstoję, bet nemokėjo pinigų <...> Jie neagresyvūs, jeigu būtų agresyvūs, nesakyčiau, kad agresyvūs būtų tada, tai taip <...> (B30)

Ai sako, ką tu su tais „barakiniais" ten padarysi. Su „barakiniais", ten iš „barako" ateina <...> (P1)

Antra, vietos aktyvas, kaip minėta, gali pritraukti didesnį policijos dėmesį bei atitinkamai teikti prioritetą jiems rūpimom problemom spręsti. Tai gali sąlygoti policijos paslaugų kokybės netolygų diferencijavimą „aktyviųjų" ir „neaktyviųjų" atžvilgiu.

Atsižvelgiant į tai, bendruomeninių organizacijų galimybės įgyvendinti prevencinę veiklą vietos bendruomenėse yra gana ribotos. Stipresnės bendruomenės saugumo problemas dažniausiai siekia spręsti savigynos (savisaugos) būdais, t. y. budint, patruliuojant, stebint savo aplinką, drausminant potencialius pažeidėjus. Tokie būdai iš esmės nepadeda spręsti giluminių socialinių bendruomenės problemų, taip pat skatina socialinę atskirtį – "geriesiems saugantis nuo blogųjų". Vis dėlto manytina, kad pamažu orientuojantis į platesnę bendruomenės socialinę erdvę bei jos problemas,[368] bendruomeninės organizacijos gali tapti svarbiu nusikalstamumo prevencijos subjektu vietos bendruomenėse.

---

[368] Beresnevičiūtė dabartinį bendruomenės vystymosi ir veiklos charakteristikų etapą priskiria Hudsono išskirtai organizacijų vaikystės stadijai. Šiame organizacijų gyvenimo etape Hudsonas nurodo tokius bruožus: organizacijos veikloje vyrauja steigėjai, įkūrėjai, kurių iniciatyva plėtojama tam tikra veikla. Organizacijai būdinga kintanti, neaiški struktūra, vyrauja neformalus darbo / veiklos pasiskirstymas, nėra apibrėžtos atsakomybės ir pan. Sprendimai dažniausiai priimami vadovaujantis bendru sutarimu. Organizacijai brėstant, randasi naujų narių (darbuotojų), naujų lyderių, taip pat siekiama sisteminti organizacijos veiklą, taikyti tam tikrus vadybos principus. Sulaukus „pilnametystės" organizacijose dirba ir veikia stiprūs lyderiai, strateginis valdymas, sukuriama aiški sistema, paskirstomos atsakomybės sferos. (žr.: *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 66 – 67).

Sprendimų priėmimo dėl nusikalstamumo prevencijos vietos bendruomenėse probleminiai aspektai

Bendruomenių dalyvavimu pagrįstoje nusikalstamumo prevencijoje būdingas sprendimų priėmimo „iš apačios į viršų“ („bottom up“) požiūris, kuris susijęs su teorine prielaida, jog prevencinė veikla turi kilti iš bendruomenės, ir tik tokiu būdu gali būti orientuota į tikruosius vietos gyventojų poreikius ir problemas. Policijos pareigūnų teigimu, sprendimai dėl prevencijos priemonių įgyvendinimo (programų, projektų rengimo ir vykdymo) priimami įvairiuose lygmenyse. Kai kurios priemonės yra „nuleidžiamos iš viršaus“ tiek finansavimo, tiek priemonių turinio prasme – tai yra įgyvendinamos Policijos departamento nurodymu.

Nemažai daliai prevencijos projektų teritoriniai policijos komisariatai finansavimą gauna iš savivaldybių, tiesa, dėl prevencijos priemonių turinio, jų tikslų ir kryptingumo sprendžia patys policijos pareigūnai. Priimdami sprendimą įgyvendinti konkrečią priemonę, vienais atvejais jie remiasi vietos problematikos analize pagal oficialiai registruoto nusikalstamumo rodiklius, kitais rengia projektus pagal savo kuruojamą sritį, kaip, pavyzdžiui, nepilnamečių reikalų inspektoriai iš esmės rengia tik į nepilnamečių nusikaltimų prevenciją orientuotus projektus. Apylinkių inspektoriai labiausiai orientuojasi į programų, susijusių su gyventojų įtraukimu į prevencinę veiklą, įgyvendinimą.

Respondentų teigimu, priimant sprendimus aukštesniame lygmenyje (pvz., Policijos departamente dėl nacionalinio masto programų) dėl prevencijos įgyvendinimo vietos bendruomenių lygmenyje su vietos prevencijos pareigūnais ne visada konsultuojamasi, nėra aiškinamasi, ar tos prevencijos priemonės konkrečioje bendruomenėje yra tikslingos. Ryšio stoką tarp centrinės ir vietinių policijos įstaigų bei prevencijos projektus įgyvendinančio pareigūno ir jo vadovybės apibūdina šis interviuotojo ir policijos pareigūno dialogas:

P1.: Departamento, jeigu prisiminti, buvo dar prieš pat krizę, buvo įgyvendintas toks projektas policijos rėmėjų veiklos gerinimo, ten buvom gavę virš 5000 Lt, paskui, mygtukai buvo vienkiemiams ir žibintai, tie ne žibintai, tie tokie apšvietimo lempos, va tie buvo, 2 projektai.

I.: O kaip juos iš viršaus nuleido?

P1.: Taip iš viršaus, paskyrė tą pinigų sumą, už kurią turite įgyvendinti tą projektą.

I.:O kaip klausė poreikio, klausė apie jūsų poreikius, problemas?

P1.: Ne, iš viršaus numato, ta prasme, sumas padalina, jeigu gauna kokiai prevencinei programai pinigus, pavyzdžiui, bendrą sumą, kokia ten 50 000 Lt arba ten 100 000 Lt ir padalina komisariatam pagal poreikius ir, va, tas dalykas, pavyzdžiui, tie mygtukai, mes nacionaliniu mastu <...>(P1)

I.: Ar tai veiksmingos ar reikalingos buvo priemonės?

P1.: Tyli (pauzė)

I.:Kiek realiai jautėsi, vat tarp žmonių, bendruomenėj, kad čia kas nors vyksta?

P1.: (Juokiasi) Iš tikrųjų, kas liečia senyvo amžiaus tuos, nežinau. Negaliu atsakyt į tą dalyką, kadangi mano viršininkas buvo pasiėmęs tą kuravimą tų dalykų ir jisai vykdė, net neprileido, nebuvau prileistas prie tų dalykų, nesikišau, nes tai buvo jo „arkliukas“. (P1)

<…>

I.: Kalbant apie tą, vat, ryšį, kalbant apie tuos, kurie priima sprendimus iš aukštai, ar jie kažką įsivaizduoja, atsižvelgia kažkiek į vietos problematiką, ar jie suvokia, iš kur tie sprendimai ateina?

P1.: Man atrodo, žinot, kaip iš tikrųjų yra, aš galvoju, net konsultacijos nebūna jokios, ko jiems reikia, net analizės nebūna. Nemanau, kad būna <...> čia iš tikrųjų, čia vidaus reikalas, čia departamento reikalas. Manau, kad iš tikrųjų tas dalykas. Aišku, gal tam lygmeny tarp komisarų, gal ir šnekasi, bet mes to nežinom, tokie paprasti kareivukai.

I.: Bet jums nepasako?

P1.: Ne, mums nieko nesako.

Nacionalinių (centrinių) ir vietos prevencijos subjektų santykio stoką atskleidė ir disertanto 2009 m. kiekybinis tyrimas: nusikaltimų prevencijos projektus vietos bendruomenėse įgyvendinančių asmenų buvo klausiama, ar jiems asmeniškai teko susipažinti su Nacionaline nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Šios programos pažinojimas – rodiklis, parodantis, kiek prevencijos subjektai atsižvelgia į nacionalines prevencijos strategijas, kiek savo veiklą suvokia santykyje su nacionalinių subjektų įgyvendinamomis priemonėmis.[369] Atsakymai į šį klausimą parodė, kad tik nedidelė dalis respondentų yra labai gerai susipažinę su programa (2 proc.). Programą žino pakankamai gerai 17 proc., su programa buvo susipažinę anksčiau beveik pusė respondentų. Tik žino, kad tokia programa egzistuoja 34 proc. apklaustųjų, 7 proc. iš viso nėra girdėję apie šią programą.

Paklausus apie vietos subjektų prevencinės veiklos ryšį su nacionalinėje nusikaltimų prevencijos programoje numatytomis priemonėmis, paaiškėjo, kad tik maža dalis vietos prevencijos subjektų mano, kad tiesiogiai įgyvendina programoje numatytą uždavinį (16 proc.). Didesnė dalis respondentų atsakė, kad jų prevencinė veikla turi netiesioginį ryšį, t.y. vertinant bendrai, atitinka vieną iš Nacionalinėje programoje numatytų prevencijos krypčių. Didžiausia dalis atsakė, jog į šitą klausimą nesigilino. Užtikrinti, kad jokio ryšio nėra buvo tik 4 proc. respondentų.

Šie tyrimo rezultatai rodo, kad nacionalinio lygmens prevencijos subjektų rengiamos prevencinės programos nepasiekia vietos bendruomenių prevencijos subjektų, kurių didelė dalis prevencinę veiklą organizuoja remdamiesi arba tam tikra vietos situacijos, jos problemų analize, arba, kaip taip pat parodė šis tyrimas, savo įsitikinimais, sveiku protu ir pan.[370]

Tyrimu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti respondentų nuomonę, apie tai, ar nacionaliniai subjektai yra susipažinę su nusikalstamumo padėtimi ir su ja susijusia problematika vietos bendruomenėse. Šiuo tikslu buvo prašoma įvertinti teiginį: "Žmonės, kurie rengia tas nacionalines programas, numato, kokias nusikaltimų prevencines priemones reikia vykdyti visoje Lietuvoje, neturi supratimo apie padėtį vietose". Su šiuo teiginiu sutiko didesnė dalis respondentų (beveik 60 proc.): iš dalies sutiko 47 proc., visiškai sutiko 10 proc. Iš dalies arba visiškai nesutiko 47 proc. respondentų.

Organizacijos laikyseną bendruomenės poreikių ir problemų atžvilgiu gali paaiškinti bendradarbiavimo su bendruomenėm iniciatyvų kilmė. V. Beresnevičiūtė kokybi-

[369] Dažnai prevencijos projektai yra vienos iš nacionalinių nusikaltimų prevencijos programose numatytų priemonių dalis.

[370] Žiūrėti p. 155–167.

niu miestelio organizacijų tyrimu atskleidė, kad daugelio vietos organizacijų įsikūrimą paskatina išorės veiksniai, pavyzdžiui, galimybė gauti finansinę paramą, kitų organizacijų pavyzdžiai, valdžios institucijų skatinimai ir parama steigiant organizacijas ir pan.[371] Interviu su policijos pareigūnais metu buvo prašoma nurodyti, jų manymu, pagrindines priežastis, kurios paskatino policiją imtis iniciatyvos bendradarbiauti su bendruomenėmis. Buvo išskirtos šios priežastys:

- Visuomenės nepasitikėjimas policija, kuris skatino ieškoti būdų kaip atkurti pasitikėjimo santykius su gyventojais.
- Požiūrio į saugumo užtikrinimo būdus ir bendruomenių vaidmenį bei bendradarbiavimo poreikį kitimas tiek visuomenėje, tiek pačioje policijos institucijoje. <...> *Gal pradėjo žmonės suprast, ir toj pačioj policijoj keičias žmonės, keičias kartos. Po kurio laiko dar labiau supras, kad dar reik su žmonėm dirbti. Dabar jau aišku ant ribos yra, bet anksčiau buvo svarbiausias kriterijus, kiek išaiškini nusikaltimų, kad būti išaiškinti, bet juk žmogui svarbiausia į kailį negaut, o ne tada, kada aš gausiu gatvėj į kailį ir po to išaiškinsi nusikaltėlį. Kokia man iš to nauda, juk žmogui yra svarbiausia į kailį negaut, nebūt sužalotam, nebūt apvogtam. (P5)*
- Užsienio gerosios praktikos pavyzdžiai, taip pat buvo įvardyti kaip svarbus policijos iniciatyvą paskatinęs veiksnys: *Tas projektas buvo pradėtas, pažiūrėjus į kaimynines šalis, būtent iš Estijos mes tą patirtį <...> Mes turėjome pavyzdį, kitas dalykas, kad Vilniuj to nebuvo, šioj srity buvo skylė, na, nebuvo, ta prasme, tokių projektų bendradarbiavimo su visuomene, tai nusprendėm užpildyti tą tarpą (D. K.); Aš manau, kad lankantis trečiose šalyse, čia turbūt vokiečių modelis. Aš taip drįsčiau matyt, „ordnungas" yra tvarka. Man pačiam yra tekę lankytis Vokietijoj, tai eini per kaimą tave visi mato. Tai galbūt Vokietijos modelis, kitų šalių, įdiegt, kad žmones skatintų. (P4)*
- „Nuleidimas iš viršaus". Atsižvelgiant į tai, kad policija visgi pasižymi hierarchine struktūra, – daugelyje teritorinių policijos padalinių bendradarbiavimo su bendruomenėm skatinimo veiklos pradėtos Policijos departamentui 2009 m. paskelbus programą „Saugią aplinką kurkime kartu": *Saugi kaimynystė – tai policijos departamentas, iš policijos departamento gimė šita idėja. (P4)* Tiesa, kai kur ši policijos departamento programa tik įformino, suteikė pavadinimą veiklai, kuri kai kur ir taip jau buvo įgyvendinama: *Nu, čia aš nežinau, jau daug metų atgal, aišku, čia iš departamento buvo raštai nuleisti, kad čia viens iš pagrindinių kriterijų, bet ir prieš tą raštą buvo tas darbas daromas, tik nebuvo to pavadinimo „Saugią aplinką kurkim kartu", dirbom vis tiek su bendruomene. (P5)*

Galima teigti, kad taip pat ir policijos institucijose dominuoja išoriniai veiklos veiksniai. Tik nedaugeliu atvejų policiją veikti paskatino susirūpinimas konkrečiomis objektyviomis bendruomenės saugumo problemomis. Viena pagrindinių paskatinusių veikti priežasčių – susirūpinimas gyventojų požiūriu policija, taigi, kitaip tariant, ne aktualiomis bendruomenei problemomis, tačiau savo reputacija. Kita vertus, policijos pa-

[371] Žiūrėti plačiau: *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 47.

reigūnai pabrėžė ir bendradarbiavimo su policija naudą bendruomenei, nors neįvardino to kaip tiesiogine policijos iniciatyvos priežastimi.

Prevencinės veiklos kryptingumo problemos

Užsienio mokslinėje literatūroje nagrinėta bendruomeninės prevencijos problematika išryškino tai, kad bendruomenės savo socialine ir fizine erdve nėra vienalytės, o tai sąlygoja tiek nusikalstamumo problemos, tiek pažeidėjų bei nukentėjusiųjų fragmentiškumą bendruomenės teritorijos populiacijoje. Atsižvelgiant į tai, prevencijos priemonės turėtų būti nukreiptos ne apskritai į visą bendruomenę, ar jos terpę, kurioje nusikalstamų veikų problema nėra aktuali, o į problematiškiausias jos erdves arba gyventojų grupes.[372]

Lietuvoje dominuoja bendro pobūdžio prevencinės priemonės, neturinčios konkretaus socialinio adresato.[373] Lietuvos kriminologų 2008 m. atliktame tyrime "Situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros galimybių Lietuvoje analizė ir pasiūlymų parengimas" teigiama, kad Lietuvoje veikianti nusikalstamumo prevencijos sistema daugiausiai nukreipta į apibendrintus šalies masto prevencijos tikslus ir nesudaro geros galimybės lanksčiai atsižvelgti į lokalinius nusikalstamumo ypatumus. Aukščiausiu lygiu numatomos prevencijos kryptys, jų įgyvendinimo priemonės, prevencijos subjektas ir objektas. Dėl visų šių aplinkybių šalies prevenciniai tikslai turi prioritetą prieš lokalinius ne tik šalies mastu, bet ir lokalinėje vietovėje.[374] Tokia sistema nesudaro tinkamų sąlygų įgyvendinti prevencines priemones, atsižvelgiant į realias vietos bendruomenėse lokalizuotas nusikalstamumo problemas.

Disertanto kartu su bendraautore 2009 m. atliktu tyrimu[375] siekta išsiaiškinti nusikaltimo prevencijos veiklas vietos bendruomenėse įgyvendinančių asmenų nuomonę apie "karštų taškų" prevenciją. Dauguma respondentų įvardijo, jog pastebi savo gyvenamoje vietovėje (mieste/rajone) "karštų taškų" (88,6 proc.) ir/ar probleminių gyventojų grupių, kurie padaro didelę dalį nusikaltimų (74,4 proc.). Taip pat buvo prašoma nurodyti, ar kas nors yra daroma jų gyvenamojoje vietovėje sprendžiant šias problemas. Dauguma respondentų nurodė, jog yra daroma nedaug arba nieko nedaroma.[376]

---

[372] Moksliniai nusikalstamumo prevencijos tyrimai parodė, kad yra labai dideli lokaliniai skirtumai. Paprastai nežymi gyventojų dalis padaro didžiausią tam tikrų nusikaltimų dalį. Lygiai taip pat daugelis nusikaltimų nėra lygiai paskirstyti po visą šalies teritoriją. Priešingai, didžiausia jų dalis padaroma „karštuosiuose taškuose" – viename ar keliuose palyginti nedideliuose šios teritorijos plotuose. Panašiai yra su nusikalstamumo pasiskirstymu laike. Dažniausiai tam tikro nusikaltimo lygis nėra pastovus, jam būdingi didesni ar mažesni svyravimai. Dėl to vienas iš pagrindinių reikalavimų situacinei prevencijai yra labai tikslus jos adresato nustatymas (žr.: *Justickis V.* ir kt. Situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros galimybių Lietuvoje analizė ir pasiūlymų parengimas. Vilnius. 2008; *Justickis V.* Kriminologija. II dalis, Vilnius, 2004, p. 176–208. Crime opportunity profiling, of Streets(COPS), Garston: BRE Trust 2005, p. 117–240; *Brantingham J., Brantingham P.* (eds). Environmental Criminology. Waveland Press. 1981; *Spencer C, Ratcliff J.* e. GIS and Crime Mapping. John Wiley & Sons. 2005; *Gonzales A., Schofield R., Hart S.* Mapping Crime: Understanding Hot Spots. Washington, DC: National Institute of Justice, 2005; www.ojp.usdoj.gov/nij; Center for Problem-Oriented Policing. Crime analysis for Problem Solvers in 60 Small Steps; http://www.popcenter.org/learning/60Steps/index.cfm?stepNum=18) Step 18.).

[373] Žr.: *Justickis V. ir kt.* Situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros galimybių Lietuvoje analizė ir pasiūlymų parengimas.

[374] *Justickis V. ir kt.* Situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros galimybių Lietuvoje analizė ir pasiūlymų parengimas.

[375] *Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.

[376] Kad sprendžiant "karštų taškų" problemas yra daroma nedaug, nurodė 45,7 proc. (32 respondentai), jog nieko nedaroma – 10 proc. (7), kad daroma pakankamai nurodė 20 proc. (14), kad daroma daug ir labai daug – 8,5 proc. (6), nežinančių – 11,4 proc. (8). Kad sprendžiant probleminių gyventojų grupių prob-

Disertanto kokybinio tyrimo metu policijos pareigūnų buvo klausiama, ar vykdant prevencijos priemones vietos bendruomenėse yra atsižvelgiama į „karštus taškus“ ar problemines gyventojų grupes. Jų teigimu, paprastai yra analizuojama kriminogeninė padėtis atsižvelgiant į registruoto nusikalstamumo rodiklius policijos įstaigos prižiūrimoje teritorijoje. Tačiau, pasak pareigūnų, vadovaujantis šiais rodikliais yra daugiau vykdoma reaktyvioji policijos veikla, pavyzdžiui, pavieniai prevenciniai reidai ir pan. Apie šias prevencijos priemones gyventojai paprastai nėra informuojami siekiant išvengti informacijos nutekėjimo.[377] Toks prevencijos įslaptinimas vietos bendruomenei kai kada sudaro įspūdį, kad policija nieko nedaro:

Aišku, čia jau reidai tokie kur gaudo narkotikus, tai niekas viešai neskelbia, ir tu nežinai. Tiesiog tik parėję vaikai sako, o jau šiandien su šunim jau gaudė kažką tai. Išsiaiškinom, kad ten buvo reidas ir ne vieną kartą <…> Kada bus, niekas nežino. Kažką aptinka, kažką išveža, kažką pasodina <…> (B21.)

Rengiant nusikaltimų prevencijos projektus, pasak pareigūnų taip pat nėra atliekama gilesnės problemų analizės, prevencinės veiklos kryptis pasirenkama intuityviai arba kaip, minėta, pagal pareigūno darbo sritį.[378]

Aš manau pas mus dar labai tie projektai daug kur ir dažnai vykdomi be ypatingos analizės, nes prašokama labai svarbi dalis – tos srities ir problemos išsigryninimas, kad kodėl būtent šioj srityje ir kodėl būtent tas projektas turi būti vykdomas. Ta sritis jinai pasirenkama, na, tiesiog... (P2)

Remiantis apžvelgta moksline literatūra, bendruomenių dalyvavimas prevencinėje veikloje svarbus ne tik policijos organizuojamose veiklose, tačiau ir priimant sprendimus dėl prevencijos veiklos kryptingumo. Policijos pareigūnų teigimu vienas iš bendradarbiavimo su bendruomenėm aspektų įgyvendinant prevencinę veiklą – gyventojų nuomonės išklausymas jiems rūpimais saugumo klausimais, opiausių vietovės problemų išryškinimas. Tiesa, sudėtinga vertinti, kiek tokia gyventojų teikiama informacija paveikia policijos prevencinės veiklos sprendimus. Čia, remiantis interviu, galima vėlgi kalbėti apie individualųjį faktorių – tai yra priklausomumą nuo konkretaus pareigūno požiūrio ir noro remtis gyventojų nuomone bei jų suteikta informacija.

Vis dėlto pagrindinis prevencijos kryptingumo nustatymo šaltinis policijos veikloje – registruoto nusikalstamumo statistika, kuria remiantis paprastai įgyvendinamos įprastos policinės priemonės kaip patruliavimas ar prevenciniai reidai.

Tai vis tiek mes pirmoje eilėj mes pagal situaciją analizuojam, kokia yra kriminologinė padėtis, pagal teritoriją, pagal laikotarpį. Nes skiriasi pagal metų laikus ir pagal mėnesį, ir pagal savaitę. Nes kiekvieną mėnesį daroma analizė tiek miesto, tiek rajono nusikalstamumas. Tiek viešose vietose, kokie pažeidimai arba nusikaltimai yra padaromi, tada padarom analizę ir matom, kur kokius tikslinius, nu, aišku, primityviausias dalykas tai patruliavimas. Tada žiūri, kur patruliuot, kada reik savaitgalį, kokiom valandom. Tai tas viens. (P5)

Užsienio mokslinių tyrimų analizėje buvo išryškinta bendruomeninės prevencijos problema, jog dažnai prevencinės priemonės yra taikomos ne tose bendruomenėse, kur

lemas daroma nedaug nurodė 60,9 proc. (39), kad nieko nedaroma – 1,6 proc., jog daroma pakankamai – 14,1 proc. (9), manančių, jog daroma daug ar daug – 7,8 proc. (5), nežinančių – 14,1 proc. (9).

[377] Piliečių dalyvavimas tokiose priemonėse galimas, tačiau tik policijos rėmėjų veiklos ribose.

[378] Pavyzdžiui, nepilnamečių reikalų pareigūnai pasirenka į nepilnamečių nusikalstamumą nukreiptą prevencinę veiklą, apylinkės inspektoriai labiau orientuojasi į saugios kaimynystės veiklas.

jos labiausiai reikalingos. Policijos pareigūnams, atsakingiems už prevencinę veiklą įvairiuose Lietuvos regionuose buvo užduotas klausimas, apie tai, ar policija įgyvendindama tam tikras prevencines priemones, siekdama bendradarbiavimo su bendruomenėm, taiko tam tikrus atrankos kriterijus, nustatydama bendruomenes, kuriose prevencijos įgyvendinimas ar bendradarbiavimo su policija skatinimas būtų aktualiausias.

Interviu išryškino tam tikrą šio aspekto problematiką policijos prevencinėje veikloje. Taikant reaktyviosios prevencijos priemones, daugiausia atsižvelgiama į tam tikrus „karštus taškus", apie kuriuos informaciją gaunama iš pranešimų (t. y. registruotų atvejų). Siekiant įtraukti gyventojus į saugios kaimynystės programas, specialios atrankos paprastai nėra – policija paprasčiausiai paskleidžia informaciją ir kviečia visus norinčius. Remiantis tokiu modeliu, dažnai įsitraukia stipresnės bendruomenės, turinčios aktyvių lyderių, pasižyminčių stipriais socialiniais ryšiais.

Tokia policijos praktika vertintina dvejopai. Viena vertus, policijos pareigūnai siekia didesnio aktyvių gyventojų palaikymo bendradarbiavimo, todėl dažnai visų pirma orientuojasi ties stipresnėmis bendruomenėmis. Kita vertus, tokios bendruomenės dažnai pačios gali savimi pasirūpinti, tuo tarpu silpnesnės, mažesnį socialinį ir ekonominį kapitalą turinčios bei nuo didesnių saugumo problemų kenčiančios bendruomenės gali likti be pagalbos ir joms reikalingos intervencijos.

Kaip rodo disertanto kokybinis tyrimas, stiprios bendruomenės savo aktyvia veikla geba pačios pritraukti policijos dėmesį, kuris joms yra labai svarbus, tačiau ne visada šios bendruomenės turi didesnių saugumo problemų, nei mažiau aktyvios.[379]

Taigi galima daryti prielaidą, kad egzistuoja tendencija, jog policijos įstaigos ar pavieniai pareigūnai tarsi nueina lengvesniu keliu, pasirinkdami tuos subjektus, su kuriais lengviau bendradarbiauti. Tiesa, toks požiūris nėra būdingas visiems respondentams, vieno iš informantų nuomone:

<...> įsitraukti turi tie, kas įžiūri kažkokias problemas savo gyvenamoj aplinkoj, kurie jaučiasi nesaugiai. O jeigu yra tokios saugios bendruomenės, kur ta prasme gerai įrengta aplinka, ten tvoros, užraktai, kameros, nevyksta kažkokie tai pažeidimai. Aš tikslo nematau jiems kurti saugios kaimynystės, nu, kad tarpusavy pabendrauti, tai čia jie gal... Tai nebus saugios kaimynystės, nu, kaip saugios kaimynystės, kad jie susibendravę, kad jie vienas kitą ten galės pridengt išvažiavus arba ten butą pastebėt, tai yra labai gerai, bet jiems policijos, savivaldybės minimaliai tada reikės, gal čia daugiau jų bendravimo grupė. (P2)

Šis informantas taip pat pažymėjo, kad bendradarbiavimo ir saugumo priemones yra svarbu atrinkti atsižvelgiant į vietos specifiką ir bendruomenės poreikius:

Vėlgi yra tos problemos skirtingos, sakykim gyvenamuosiuose rajonuose yra akcentas gyvenamieji namai, vagystės iš butų, iš automobilių ir taip toliau. O jeigu paimkim senamiestį, čia didžiausia problema yra kavinės ir triukšmas. Kavinėse ir prie kavinių ir problemos, konfliktai kavinių su gyventojais, na, viskas sukasi apie kavines, na, ta prasme, apie barus. Čia yra kitos problemos ir, ta prasme, saugią kaimynystę nelabai gali vystyti. Na, yra tokia atmaina, mes siūlėme iš estų tokį pavyzdį, tokį projektą „Saugus verslas".

[379] Pavyzdžiui, vienos disertanto kalbintos miestelio bendruomenės lyderės teigimu, jų vietovėje nėra didelių nusikalstamumo problemų, tačiau saugios kaimynystės veikla yra aktyvi, kadangi bendruomenės lyderiai palaiko glaudžius pasitikėjimo santykius su vietos policijos pareigūnu, kuris stengiasi aktyviai bendradarbiauti. Informantė taip pat paminėjo, tuo metu, kai toje vietovėje dirbo ne itin aktyvūs policijos pareigūnai, nesaugumo problema bendruomenei nebuvo itin aktuali.

Kai, sakykim, tema ta pati, tik vietoj gyventojų yra, sakykim, tam tikroj gatvėj sakykim ten [gatvės pavadinimas] arba [gatvės pavadinimas], vat tas trikampis [gatvės pavadinimas] ten labai yra daug tokių kavinių, ten probleminių taškų. Kavinės, esančios [gatvės pavadinimas] gatvėje jos kažkaip, pareigūnas jas sujungia jas į tokį tinklą ir bendrauja su jom. Bet kad tai turi būti daroma analizės pagrindu, tai faktas. (P2)

Svarbu pažymėti, kad tokią bendruomenių atrankos tendenciją gali sąlygoti tam tikras policijos pareigūnų požiūris, kad daugeliui gyventojui saugumo problema yra (arba turi būti) aktuali, o tai reiškia, kad bendradarbiauti reikia su tais, kurie patys mano, kad jų bendruomenėje yra tokių problemų ir nori jas spręsti bendradarbiaujant su policija. Vis dėlto bendruomenėms, kaip nagrinėta 1 šios darbo dalies skyriuje, saugumo problema ne visada yra itin svarbi. Kaip rodo policijos užsakomi tyrimai Lietuvos apskrityse, dauguma gyventojų savo gyvenamosiose vietovėse jaučiasi saugiai bei pasitiki policija.[380] G. Merkio ir kt. tyrimai atskiruose regionuose atskleidžia, kad paprastai tik keliose rajono seniūnijose saugumo problema yra labai aktuali vietos gyventojams.[381] Tačiau, kaip minėta, neretai aktyviausiai bendradarbiauja su policija tos bendruomenės, kuriose saugumo problemos nėra itin didelės.

Kaip viena iš policijos veiklos kryptingumo problemų paminėtinas ir aukščiau aptartas prioriteto teikimas dalyvavimo kiekybei, kuris sąlygoja orientavimąsi į visas policijos įstaigos prižiūrimoje teritorijoje esančias bendruomenes. Pavyzdžiui, Policijos inspektorių instrukcijoje nurodoma, kad vienas apylinkės inspektoriaus uždavinių – aktyvia veikla įtraukti *kuo daugiau* visuomenės narių į viešosios tvarkos saugojimo ir saugios savo gyvenamosios, darbo ar kitokios buvimo aplinkos saugumo stiprinimo veiklą.[382] Natūralu, kad kiekybinis požiūris, atsižvelgiant į policijos resursų stoką, neleidžia aprėpti visų teritorijos bendruomenių.[383]

Taigi dėl aukščiau išvardytų priežasčių, piliečių dalyvavimo kolektyvinėse prevencinėse veiklose kiekybės siekimas – tikslas, kuris vargu ar gali būti pasiektas. Atsižvelgiant į tai, užsienio mokslininkai akcentuoja kokybinio dalyvavimo svarbą, t. y. bendruomenių įtraukimą per jų atstovus ir lyderius, kurie veikia kaip bendruomenės tarpininkai ir bendruomenės dalyvavimo katalizatoriai[384]

Bendruomenių lyderių įtraukimo praktika įgyvendinama ir Lietuvoje. Ekspertų teigimu, nors pagrindinė gyventojų įtraukimo priemonė – susitikimų su bendruomenėmis organizavimas, vis dėlto konkretus bendradarbiavimas paprastai vyksta su mažesne grupele žmonių – vietos bendruomenės atstovais: seniūnais, seniūnaičiais, bendruomenių ir bendrijų pirmininkais, daugiabučių namų administratoriais, kitais bendruomenių lyderiais. Mažesnis bendradarbiaujančių asmenų skaičius, pasak policijos pareigūnų,

---

380 Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: http://www.policija.lt/lt/apklausos.

381 Žiūrėti 1 šios dalies skyrių.

382 Viešosios policijos prevencijos padalinio pareigūno (apylinkės inspektoriaus) tarnybinės veiklos aprašas. Patvirtinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. birželio 2 d. Įsakymu Nr. 5-V-384.

383 Tokį siekį galima iliustruoti labai paprastu vaizdiniu: žmogui bandant pasiimti ir apglėbti labai didelį kiekį daiktų, dalis jų, paprastai smulkesni, iškrenta, o glėbyje lieka tik didžiausi, lengviausiai rankose išlaikomi daiktai. Panašiai ir policijos "glėbyje", orientuojantis į dalyvavimo kiekybę, lieka tik stipriausios ir aktyviausios bendruomenės, kurias lengviausia "paimti" ir "išlaikyti".

384 *Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed)* Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.

palengvina bendravimą, konkrečių klausimų svarstymą, problemų sprendimą, kuris didesnėje žmonių grupėje daug sunkiau įgyvendinamas:

Ne, situacija yra tokia, ne dėl to, kad su lyderiais bendradarbiavimas vyksta, bet yra ta situacija, kad mes tokius susirinkimus darom, sakau rudenį pavasarį su tuom aktyvu būna. Nes iš kiekvienos srities yra maždaug po žmogų, kurie žino tas vietines problemas. Sudėtinga būtų salėj diskutuoti, kur yra 50 žmonių, ten dažniausiai gaunasi nebe diskusija, o tu atsistojęs kažką pasakoji. Tu kažką pasakoji, šneki ir nebent vienas du klausimai atsiranda, bet dažniausiai ir tų neatsiranda, nes nieks nedrįsta ir pan. Tai yra kitaip. Jeigu salėj yra 10 žmonių susėdę, tai mes galim diskutuot ten ir panašiai. Kai yra daug žmonių, mes važiuojam šita, vat, yra praktiškai, visi kai būna seniūnijų arba bendruomenių ataskaitiniai susirinkimai, tai dažniausiai būna sausio vasario mėnesį, apylinkės inspektorius visą laiką dalyvaus tokiuose, dalyvauja, bet ten susirenka pagal bendruomenę 50, kitur 30, kitur 100, kitur 200 žmonių. Bet ten tik atsistoja apylinkės inspektorius, perskaito statistiką, kiek nusikaltimų, kiek išaiškino, kiek pažeidimų, kiek girtų vairuotojų... Nu.. Klausimų yra? – nė vieno klausimo nėra. Ką nors turit kas pasiūlyt? Nieks nieką. Jeigu vien į tokius eitum susirinkimus? Situacija yra tokia. O paskui kiti yra dar, važiuojant į tas, čia yra tokie nu, dažniausiai tokie būna, ar koncertas, ar kas nors, kur tų žmonių būna, kur susirenka žmonių masė jau. (P5)

Šalia daugelio Lietuvos policijos įstaigų yra įsteigtos visuomeninės tarybos, kurias galima įvardyti kaip bendradarbiavimo tarp bendruomenės lyderių ir policijos oficialia forma. Šių tarybų veiklos spektras itin platus: saugios aplinkos kūrimas, eismo saugumo užtikrinimas, vaikų ir jaunimo užimtumas ir kiti aktualūs vietos bendruomenei klausimai.[385] Deja, nors prie visų policijos įstaigų jau veikia visuomeninės tarybos, vyksta jų narių susitikimai, tačiau jų indėlis į prevencinę veiklą praktiškai neapčiuopiamas, daugiau „popierinis". Kaip pabrėžia policijos pareigūnai, visuomeninės tarybos yra daugiau formalaus pobūdžio, jų veikla daugiau deklaratyvi, skirta užsidėti „pliusą" dėl neva vykdomos prevencinės veiklos.[386] Pabrėžtina ir tai, kad visuomeninės tarybos atstovauja gana didelę teritoriją – rajonus, miestus, apskritis. Todėl sudėtingu tampa vieningas visų tos teritorijos bendruomenių interesų ir poreikių atstovavimas.

Kaip minėta, tyrimo metu kalbinti policijos pareigūnai pažymėjo poreikį bendradarbiauti su mažesnių teritorinių bendruomenių atstovais. Toks atstovavimas leidžia aprėpti kur kas daugiau konkrečių tos vietos bendruomenės problemų, atsižvelgti į vietos gyventojų poreikius.

Vis dėlto ir toks atstovavimas gali sąlygoti tam tikras rizikas. Kaip minėta šio darbo teorinėje dalyje, užsienio praktikoje aptinkama nemažai pavyzdžių, kai bendruomenių dalyvavimu paremtose programose, atstovaujami vienos socialinės bendruomenės grupės interesai, nepaisant kitos, neretai, bendruomenės struktūroje didesnės gyventojų dalies poreikių. Pavyzdžiui, A. Crawfordas savo tyrimuose išryškino „vieningumo ideologijos" tendenciją, kuri remiasi idėja apie galimybę sumažinti konfliktus (įtampą) bendradarbiaujant skirtingiems subjektams homogeniškame „kūne", turinčiame bend-

[385] Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2008.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336

[386] Ten pat.

rus kolektyvinius tikslus.[387] Čia interesų nesutapimas ir konkurencija matomi kaip efektyvaus partnerystės darbo priešai. To padarinys – priešingų interesų derinimo ir konfliktų sprendimo vengimas. Atitinkamai socialinės įtampos bei atskirties tarp skirtingų socialinių grupių pavojus.

Tokia rizika įžvelgiama ir Lietuvos bendruomenėse. Kokybinio tyrimo duomenų analizė leidžia daryti prielaidą apie tam tikrą priešiškos nuomonės tendenciją „neaktyviųjų, pasyviųjų" atžvilgiu.[388] Kaip minėta, pasyvumas vienoje srityje, kaip prevencija ar saugumo užtikrinimas, nereiškia pasyvumo kitoje srityje, pavyzdžiui, kultūrinėje, sportinėje ir pan. Demokratinėje visuomenėje kiekvienas pilietis turi teisę rinktis jam patinkantį ir tinkantį veiklos (ypač laisvalaikio) įstatymams neprieštaraujantį būdą. Vienos grupės įsitikinimas, kad viena ar kita veikla yra naudingesnė ir geresnė, todėl visi, ar dauguma turi joje dalyvauti, negali būti „peršamas" tiems, kurie nėra linkę į tokias veiklas. Sąlyginio pasyvumo vertinimo svarbą, aptardama savo kokybinio tyrimo rezultatus, įžvelgia ir mokslininkė Vida Beresnevičiūtė. Autorės teigimu „organizacijų veikla yra pakankamai siaura ir nematoma joje nedalyvaujantiems, dažniausiai skirta organizacijų suvienytiems bendraminčių savanoriams, kurie yra labai panašūs savo įvairiomis charakteristikomis.[389] Organizacijų nariai pripažįsta, kad dabartinė organizacijų veikla yra pirmiausia orientuota į pačius organizacijos narius, o ne į platesnę bendruomenę. Galima teigti, kad savanoriškos organizacijos atstovauja „aktyviųjų", „dalyvaujančiųjų" perspektyvai bei interesams ir sunkiau pasiekia „pasyviuosius" bei „nedalyvaujančiuosius".[390] Tuo tarpu "pasyviaisiais" įvardijami bendruomenės nariai, nesidomėdami ir nežinodami apie organizacijų veiklą bei nematydami veiklos rezultatų, viena vertus, skeptiškai vertina dalyvavimo prasmę, kita vertus, jaučiasi atskirti nuo „aktyviųjų" – nekviečiami ir nelaukiami plėtojamoje veikloje."[391]

Siekiant išvengti vienos socialinės grupės dominavimo bendruomenės prevencinėje veikloje svarbu užtikrinti atstovavimu pagrįstą dalyvavimą, tai yra lyderių veikla, siekiant lygaus bendruomenės narių interesų ir poreikių atstovavimo. Čia svarbiais elementais tampa informacijos iš gyventojų gavimas ir, atitinkamai užtikrinant atgalinį ryšį, bendruomenės informavimas apie atstovų priimamus sprendimus. Mažesnėse bendruomenėse tam gali pakakti bendravimo su gyventojais, jų aplankymo ir pan. Didesnėse bendruomenėse gyventojų apklausos, vadovaujantis moksliniais socialinių tyrimų atrankos kriterijais, gali būti tinkamas informacijos apie gyventojų poreikius šaltinis.

Prevencinės priemonės ir tikslo santykis bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje kontekstu

Kiekvienos veiklos tikslas – tai laukiamas rezultatas, pagal kurio pasiekimo lygmenį vertinamas prevencijos veiksmingumas. Aiškūs ir konkretūs tikslai ir tinkamos priemonės jiems pasiekti – svarbi veiksmingumo užtikrinimo prielaida. Nusikaltimų

[387] *Crawford A*. Appeals to community and crime prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22, p. 108.

[388] Tipinis toks pavyzdys, kai viena gyventojų dalis nori įrengti stebėjimo kameras, o kita prieštarauja.

[389] Ten pat, p. 49.

[390] Ten pat, p. 51.

[391] *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 44.

prevencijos tikslais gali būti nusikaltimų skaičiaus, viktimizacijos, nusikaltimų baimės mažinimas, saugumo jausmo didinimas. Tačiau pastebėtina, kad neretai bendruomenių įtraukimas į prevencines veiklas tapatinamas su prevencijos tikslu – daroma prezumpcija, kad bendruomenės dalyvavimas savaime užtikrina prevencijos tikslų pasiekimą. Kaip aptarta ankstesnėse šio darbo dalyse, bendruomeniškumas tiek moksliniame, tiek praktiniame lygmenyse buvo tapatinamas su stipria neformalia socialine kontrole. Toks požiūris egzistuoja ir Lietuvoje: kokybiniu tyrimu Lietuvoje buvo atskleista, kad tiek bendruomenių atstovai, tiek policijos pareigūnai bendruomeniškumą glaudžiai sieja su gyventojų saugumu. Vadovaujamasi prielaida: jei bendruomenėje yra glaudūs socialiniai ryšiai, jei ji yra organizuota ir aktyvi, – joje yra saugu.

Panašus požiūris vyrauja ir organizuotoje bendruomeninėje prevencinėje veikloje. Tarp daugelio tyrime dalyvavusių pareigūnų vyrauja įsitikinimas, kad bendruomenių dalyvavimas užtikrina prevencijos tikslų pasiekimą.

Vakarų valstybėse atlikti bendruomeninės prevencijos programų veiksmingumo tyrimai rodo, kad dažnai, nusikalstamumo prevencijos programos, kurios buvo orientuotos į bendruomenes, nebuvo veiksmingos įgyvendinant nusikaltimų skaičiaus ar viktimizacijos mažinimo tikslą.[392] Tiesa, Švedijos Nacionalinės nusikaltimų prevencijos tarybos užsakymu atlikta Saugios kaimynystės veiksmingumo tyrimų metaanalizė parodė, kad truputį daugiau nei pusė tirtų atvejų, saugios kaimynystės programos sumažino nusikaltimų skaičių.[393] Vis dėlto pastebėtina, kad daugelis šiame tyrime vertintų programų buvo nukreiptos į specifinę nusikalstamų veikų rūšį – vagystes iš gyvenamųjų patalpų, o tokioms nusikalstamoms veikoms stabdyti naudojamos tinkamos situacinės prevencinės priemonės, kaip aplinkos stebėjimas, galimybių padaryti nusikalstamas veikas mažinimas, derinant jas su neformalios socialinės kontrolės veiksmais.[394] Kaip žinoma, situacinės priemonės paprastai vertinamos kaip vienos veiksmingiausių,[395] todėl sudėtinga įvertinti, kiek nusikaltimų skaičiaus sumažėjimą įgyvendinant šias programas sąlygojo būtent bendruomenių dalyvavimo veiksnys.

Taip pat darytina prielaida, jog aktyvus bendruomenės bendradarbiavimas su policija turėtų padidinti registruoto nusikalstamumo rodiklius toje teritorijoje, kadangi daugėjant gyventojų pranešimų auga ir fiksuojamų nusikalstamų veikų skaičius.[396]

Bendruomenių dalyvavimu ir jų bendradarbiavimu su policija pagrįstos programos, kaip rodo tyrimai, kur kas veiksmingesnės mažinant gyventojų nusikaltimų bai-

---

[392] *Sherman L. W., Farrington D. P. Welsh B. C., MacKenzie L.D.* Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006.

[393] Tyrimo duomenimis, saugios kaimynystės programos buvo susijusios su nusikaltimų skaičiaus sumažėjimu nuo 16 iki 26 procentų (žr.: *Bennett T. H., Holloway K. R., D.P. Farrington* The Effectiveness of Neighbourhood Watch in Reducing Crime, Campbell Systematic Reviews, 2008).

[394] *Bennett T. H., Holloway K. R., D.P. Farrington* The Effectiveness of Neighbourhood Watch in Reducing Crime, Campbell Systematic Reviews, 2008.

[395] *Sherman L. W., Farrington D. P. Welsh B. C., MacKenzie L.D.* Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006.

[396] Plačiau žr.: S*akalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S., Kalpokas V., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Nikartas S., Pocienė A., Zaksaitė S.* Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės instituto mokslo tyrimai T. 7. Vilnius, 2011.

mę, didinant gyventojų saugumo jausmą.[397] Remiantis M. Inneso signalinių nusikaltimų teorija, saugumo jausmas ir nusikaltimų baimė priklauso ne tiek nuo faktinio nusikalstamumo, kiek nuo to, kokį jį mato bei suvokia vietos bendruomenė (gyventojai). Policijos matomumas ir buvimas, kaip minėta, – svarbus gyventojų saugumo jausmo faktorius. įteigiantis suvokimą ir įsitikinimą, kad jų bendruomenė yra saugoma, kad iškilus problemoms, jos bus sprendžiamos ir pan. Tai paaiškina glaudaus bendradarbiavimo su policija prevencinį poveikį nusikaltimų baimei ir nesaugumo jausmui.

Tai rodo, kad priemonės pobūdis ir turinys turi atitikti siekiamą tikslą. Policijos buvimas, bendradarbiavimo su bendruomene skatinimas – tai priemonės, kurios iš esmės, kaip rodo tyrimai, paprastai nėra pajėgios sumažinti faktinio nusikalstamumo ar viktimizacijos, kadangi nėra orientuotos į nusikaltimus tiesiogiai sukeliančius veiksnius. Šios priemonės veikia žmonių saugumo būklės ir ją užtikrinančių socialinės kontrolės institucijų veiklos kokybės suvokimą. Kaip minėta, gyventojų saugumą labiausiai veikia signalinių nusikaltimų (ženklų buvimas) ir policijos buvimo lygis. Siekiant saugumo jausmo didinimo, prevencijos subjektų veikla turėtų būti nukreipta būtent į šias sritis.

Bendruomenių dalyvavimu pagrįstos prevencinės veiklos Lietuvoje pasižymi tikslų įvairove. Pavyzdžiui, saugios kaimynystės programose nurodomos eilės tikslų, kaip, gyventojų švietimas, nusikaltimų prevencija, pasitikėjimo su gyventojais didinimas, bendruomenės įtraukimas ir pan.

Neretai toks tikslų arsenalas neatitinka joms pasiekti naudojamų priemonių turinio, pavyzdžiui, informacijos sklaidos priemonėmis, kurių tikslas, geriausiu atveju gali būti gyventojų švietimas, siekiama taip pat ir bendruomeniškumo sukūrimo, ir nusikaltimų prevencijos bei kitų tikslų. Atlikti interviu taip pat išryškino tam tikrą polinkį bendruomeninę prevencinę veiklą įvardyti kaip universalią priemonę, kuria galima pasiekti kuo įvairiausių tikslų: įvardijami bendruomeniškumo ugdymo, geros gyventojų savijautos ir gyvenimo kokybės, saugumo jausmo, gyventojų įtraukimo, policijos ir bendruomenės ryšio sukūrimo, nusikaltimų mažinimo tikslai ir pan. Tokį suvokimą iliustruoja šis interviu epizodas, kai disertanto buvo bandyta išsiaiškinti, kaip respondentas suvokia savo įgyvendinamos prevencinės veiklos tikslus ir veiksmingumą:

P1: Aš prioritetą duočiau, kad gyventojai geriau jaustųsi. Geriausias rezultatas, kai gali gyventojui ramiai pažiūrėti į akis. <...> Saugi kaimynystė yra kaip bendruomeniškumo ugdymas, kaip pilietiškumo ugdymas. Saugią kaimynystę aš tai suprantu, kaip savo bendruomenės sukūrimą – aaa tu veiki saugios kaimynystės, aš irgi veikiu. Nes nusikaltimų prevencija ji labai siaura, ji nesudaro tos naudos, nes nauda yra visokeriopa, vien tai, kad gali kaimynai išeiti, ir pabūti ir pavakaroti. <...>

I.:Tai ta nusikaltimų prevencija būtų papildomas tikslas?

P1.: Vienas iš pagrindinių tikslų susiburti...

I.: Nusikaltimų prevencija nėra tiesioginis tikslas?

P1: Taip, o žinot dėl ko? Todėl, kad sukūrus saugios kaimynystės grupę tas nusikalstamumas sumažėja iki minimumo toje vietovėje.

[397] *Sherman L. W., Farrington D. P. Welsh B. C., MacKenzie L.D.* Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006; Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.

I.: Bet kaip mes įsivaizduojam kas yra tas veiksmingumas? Kaip apibrėžtumėt, kada yra veiksminga ta saugi kaimynystė?

P1: Iš tikrųjų saugios kaimynystės veiksmingumas galėtų būti vertinamas pagal ryšį saugios kaimynystės narių su koordinatorium. Koordinatoriaus ryšį su policijos pareigūnais ir seniūnijom <...>

Nusikalstamumo lygis, įsitraukimas žmonių ir pan. (P1)

Kito eksperto nuomone, prevencine veikla paremta bendruomenių dalyvavimu, pasiekiama ir nusikaltimų mažinimo, pavyzdžiui, "atbaidant" nusikalstamas veikas darančius asmenis nuo bendruomenės teritorijos, tačiau rezultatai, kurie turėtų būti matuojami, – žmonių saugumo jausmo pokyčiai:

P1: Tai tarytum tai, kaip ir atbaido tuos nusikaltėlius – dažnai jie nežino, kas tai yra ir galvoja, gal aš pasirinksiu kitą namą, kitą laiptinę. Tai ta mūsų iškaba turi tokį prevencinį poveikį <...>

I: O jeigu būtumėt įgyvendinę, tai būtų vertinamas nusikalstamumo sumažėjimas, tas skaičius?

P10: Ne, ten nebūtinai nusikalstamumo sumažėjimas, ten turėtų būti vertinamas žmonių saugumo jausmas, jisai yra rimtesnis kriterijus ir patikimesnis kriterijus, nes nusikaltimų gali padaugėti dėl aibės priežasčių, ne vien dėl saugios aplinkos programų ar dar kažko. Gyventojų saugumo jausmas būtų toks patikimesnis rodiklis, įvertint programos efektyvumui. (P10)

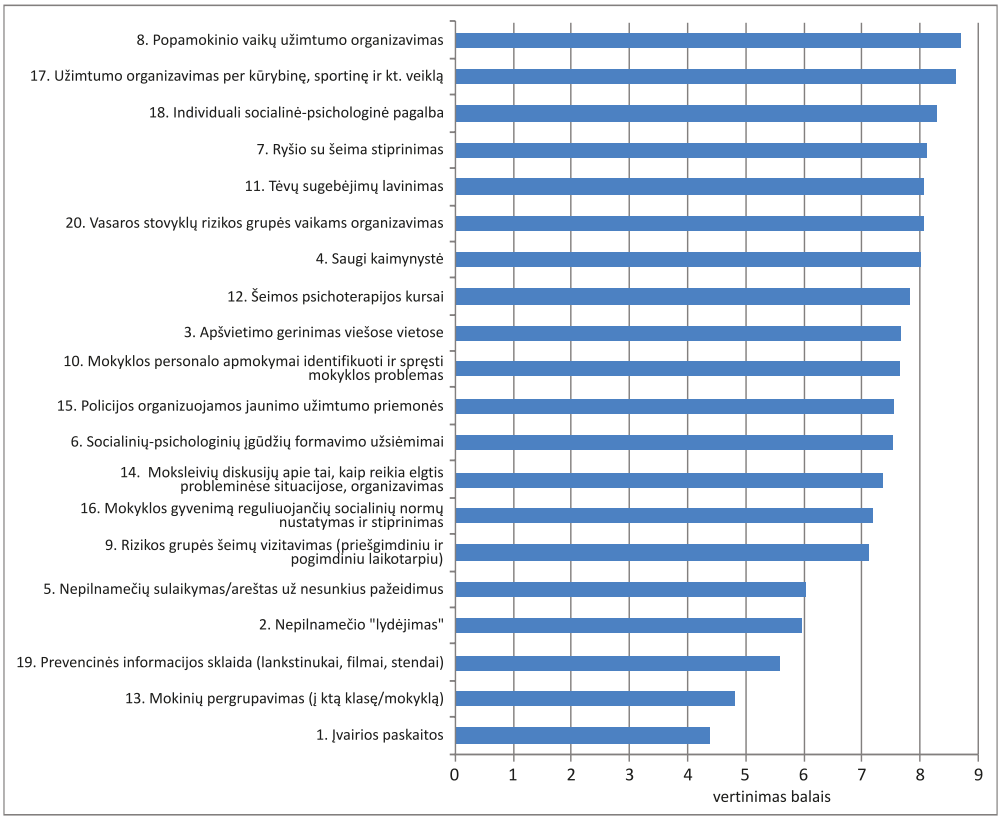
Bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos subjektų požiūris į veiksmingumo užtikrinimą: pagrindiniai probleminiai aspektai

Nusikaltimų prevencijos suvokimas, t.y. kokia ji turi būti ir kaip turi būti įgyvendinama – itin svarbus prevencijos veiksmingumo užtikrinimo elementas. Asmuo vykdantis prevencinę veiklą, vadovaujasi savo asmeniniu suvokimu apie ją. Vyrauja du pagrindiniai požiūriai į nusikaltimų prevenciją:

1) Tradicinis požiūris, kuris remiasi *prevencinių priemonių veiksmingumo prezumpcija*. Tikima, kad „viskas veikia", kad bet kokios pastangos įspėti nusikaltimą duoda tam tikrą rezultatą.
2) Šiuolaikinis, moksliškai pagrįstas, nusikaltimų prevencijos veiksmingumo užtikrinimo požiūris, remiasi priešinga prielaida – *prevencinių priemonių neveiksmingumo*. Tai reiškia, kad prevencijos priemonė turi būti laikoma neveiksminga, kol nebus įrodyta priešingai.[398]

Darytina prielaida, jog prevencijos veiksmingumą sieks užtikrinti, visų pirma tie prevencijos subjektai, kurie vadovaujasi antrąja, t. y. šiuolaikine, prevencijos veiksmingumo samprata. 2009 m. disertanto atliktos apklausos metu buvo siekta išsiaiškinti, kuris požiūris vyrauja tarp vietos bendruomenių prevencijos subjektų. Klausimyne buvo pateiktas sąrašas gerai žinomų, dažnai taikomų bei visai nepopuliarių Lietuvoje nusikaltimų prevencijos priemonių (viso 20 priemonių, žr.: 4 priedą, anketos 18 klausimą) ir prašoma įvertinti jų veiksmingumą 10 balų skalėje (nuo 0 balų – „visiškai neveiksminga", iki 10 balų – „labai veiksminga"). 2 paveikslėlyje pateikiami respondentų vertinimų rezultatai.

[398] Plačiau apie tradicinį ir šiuolaikinį požiūrį į nusikaltimų prevenciją žiūrėti: *Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010. Taip pat: *Justickaja S.* Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos // Teisės problemos. 2011. Nr. 1(71).

2 pav. Respondentų nuomonė apie atskirų nusikaltimų prevencijos priemonių veiksmingumą (vertinimo vidurkis)

Ką rodo ši diagrama, kokias išvadas leidžia daryti?

1. Aiškiai matyti, kad prevencijos dalyviai vis dar laikosi požiūrio „viskas veikia“, kuris, būdingas tradiciniam nusikaltimų prevencijos suvokimui. Iš dvidešimties įvertinimui pateiktų priemonių nėra nei vienos, kuri respondentų nuomone, būtų neveiksminga. Beveik visų priemonių bendras veiksmingumo įvertinimas viršija vidutinį lygį (5 balai). Kitaip tariant, respondentų nuomone visos prevencijos priemonės daugiau ar mažiau veiksmingos.
2. Kita vertus, prevencijos dalyviai visgi įžiūri tam tikrus skirtumus tarp pateiktų priemonių veiksmingumo. Šie skirtumai svyruoja nuo 4 balų iki 8 balų. Tai reiškia, kad nors prevencijos veiklos dalyviai laikosi nuomonės, kad „viskas veikia“, visgi jie pripažįsta ir tam tikrus priemonių veiksmingumo skirtumus.
3. Tarp priemonių, kuriuos respondentai įvertino kaip labai veiksmingas, nemaža tokių, kurios, remiantis prevencijos priemonių veiksmingumo tyrimais, buvo pripažintos kaip neveiksmingos priemonės („*Doesn't Work*“). Tai popamokinio vaikų užimtumo organizavimas, ryšio su šeima stiprinimas, tėvų gebėjimų lavinimas (koncentruojantis ties tėvų veiksmais vaikų auklėjime), vasaros stovyklų rizikos grupės vaikams organizavimas, policijos organizuojamos užimtumo prie-

monės, nepilnamečių sulaikymas už nedidelius nusižengimus. Tuo tarpu žemo respondentų įvertinimo sulaukė tos priemonės, kurių veiksmingumas buvo patvirtintas tyrimais. Tai rizikos grupių šeimų vizitavimas (priešgimdiniu ir pogimdiniu laikotarpiu), socialinių-psichologinių įgūdžių formavimas, šeimos psichoterapijos kursai, kuriose tėvai ir vaikai apmokami kartu spęsti šeimos problemas, mokyklos gyvenimą reguliuojančių socialinių normų nustatymas ir stiprinimas. Pagaliau, prie labai veiksmingų priskirta nemažai prevencinių priemonių, kurių atžvilgiu tyrimų išvados yra prieštaringos (pavyzdžiui, saugi kaimynystė, apšvietimo gerinimas viešose vietose). Tokios prevencijos priemonės kaip prevencinės informacijos sklaida ir įvairios paskaitos priskirtos prie gana veiksmingų priemonių (vertinimo vidurkis daugiau nei 4 balai). Tuo tarpu moksliniai tyrimai rodo, kad šios priemonės visiškai neveiksmingos.[399]

Taigi prevencinių priemonių veiksmingumo vertinimai, kuriuos pateikė prevencijos projektų rengėjai, daugeliu atvejų nėra susieti su dabartinio prevencijos mokslo išvadomis. Todėl galima teigti, kad prevencijos rengėjai vadovaujasi pirmąja, „tradicine" prevencijos samprata, paremta nepriklausoma veiksmingumo vertinimo sistema bei kriterijais, kaip asmeniniai samprotavimai ar bandymai įsivaizduoti priemonės veikimą vienoje ar kitoje situacijoje.

Disertanto atliktas kokybinis tyrimas nusikaltimų prevencijos kontekstu išryškino, kad nėra aiškios prevencinės veiklos sampratos tarp policijos pareigūnų, jos įgyvendinimas paliekamas pareigūno asmeniniam suvokimui, kokia ta prevencija turi būti. Prevencinė veikla apibūdinama kaip kūrybinė, laisva, pagal kiekvieno pareigūno savarankišką suvokimą:

Na, visų pirma, pakolkas prevencinė veikla policijoj yra, na, tokia kūrybinė veikla, priklausanti nuo paties pareigūno suvokimo, kas tai yra, nuo jo fantazijos. Nes iš tiesų nėra tokių labai konkrečių, detalių instrukcijų, kas ta prevencinė veikla ir kaip ją vykdyti. Tiesiog yra keletas apibrėžimų paskutinėse instrukcijose darbo, apylinkės inspektorių ir pareigūnų nepilnamečių būtent, kad prevencinė veikla – darbas su bendruomene, su organizacijom, su vaikais tiek individualus, tiek bendrosios ten priemonės. Na, ta prasme tokie apibrėžimai tiktai. O kaip tai atrodyti, tai patys pareigūnai turi sugalvoti, tai vieni sugalvoja, kiti nesugalvoja. Tai taip ir yra, kad vėlgi sprendimų priėmimas vyksta, arba pats pareigūnas sprendžia, šiandien eisiu ten, darysiu tą, nes tos laisvės jie pakankamai turi sakykim spręsti, ar jis šiandien tokias priemones darys ar kitokias, nėra jiems nurodinėjama. (P2)

Pastebima problema, kad dažnai pareigūnai nelabai suvokia, kaip jie turi įgyvendinti prevencinės veiklos funkciją, kurią atlikti dažnai yra skatinami vadovybės:

Kartais vadovai vėlgi būna labai aktyvūs, supranta svarbą prevencijos ir irgi ta prasme dalyvauja ir bando kažkaip įtakoti, ir, sakykim, [pavadinimas] komisariato vadovas nusprendė, kad praeitų metų pabaigoj, visi apylinkės inspektoriai ir nepilnamečių pareigūnai bent pusę darbo laiko turi praleisti teritorijoj. Vat, tiesiog vos ne varu jie buvo išvaryti iš kabineto – einat į teritoriją ir dirbat prevencinį darbą. Ir kvietėsi mus, mes diskutavom su jais, kas ta prevencija, ką jie ten turi daryt išėję. Kai kurie iš tikrųjų nežinojo ką jie turi daryt, kas ta prevencija, ką aš dabar išėjęs turiu daryt <...> (P2)

[399] Žr. *Justickis V.* Kriminologija. II dalis. Vilnius. 2004, p. 232-274.

Interviu buvo klausiama, kaip, kokiais būdais ir kiek apskritai dėmesio policijos prevencinėje bendruomeninėje veikloje skiriama veiksmingumo užtikrinimo ir vertinimo klausimams. Ekspertų teigimu, iš prevencinės veiklos vykdytojų nėra reikalaujama vertinti veiksmingumo – dominuoja tik finansinis vertinimas. Veiksmingumas kai kuriais atvejais vertinamas nebent pačių prevencijos vykdytojų iniciatyva:

Tuose įsakymuose būna suformuota ataskaita, kokia ataskaita, ten pagrindinę finansinę ataskaitą reikia parengti ir tiesiog, na, parašyt, įsivertinti galbūt, ar buvo pasiekti tikslai. Per tą tikslų pasiekimo prizmę žiūrima, kokie buvo tikslai, ar jie buvo pasiekti. Nėra labai gilios analizės daroma. Čia jau patys vykdytojai gali sugalvoti tokią analizę. Sakykim, vat, [miesto pavadinimas] mes darėm projektą, kur keturis metus pirmokai gaudavo tam tikrą teisinę informaciją tam tikrą segtuvėlį <...> jau buvo prasidėjusios apklausos tų mokinių, palyginti, pavyzdžiui, jau tuos ketvirtokus, kurie gavo segtuvus, įvertinti jų teisines žinias ir kontrolinę grupę, įvertinti teisines žinias kitų vaikų, kurie buvo prasimokę 4 metus, bet nebuvo gavę tokios teisinės kompleksinės informacijos. Na, palyginti, pažiūrėti ar iš tikrųjų, ar buvo ta nauda, ar pinigai išleisti tik gražiam segtuvui. Bet patys kartais sugalvoja pareigūnai tuos įvertinimus, o tas atsiskaitymas tai formalus, finansinis atsiskaitymas, kad iš pradžių turi būti numatyta kam pinigai ir jie išleisti turi būti tam, kam buvo numatyti. Na, ir paskui per tikslų pasiekimo prizmę daugiau. (P2.)

Nesant aiškių kriterijų, reikalavimų bei žinių prevenciniai projektai kuriami ir vykdomi bei vertinami pagal kiekvieno asmeninį įsivaizdavimą:

Iš tikrųjų yra labai sunku parašyti projektą ir nusimatyti tinkamus tikslus, ne per didelius ir įvykdyti remiantis tais tikslais, nes iš tiesų, kadangi tų mokymų nėra tokių labai tikslinių, sakykim, kaip vykdyti tuos projektus nuo projektų parašymo iki pat efektyvumo įvertinimo,veiksmingumo. Tai ir, nu, kaip įsivaizduoja, taip ir padaro, ir iš tiesų, na, visokių ten būna – Trys dienos trys naktys be alkoholio ir be cigaretės, pavyzdžiui, pavadinimas projekto. Na ir vaikai buvo išvesti į stovyklėlę, na į išvyką trim naktim, trim parom. Na ir suprask, kad tas tris dienas jie negėrė nerūkė, o kai grįžta tai jau galima tada. Tai čia nei efektyvumo, nei naudos, ta prasme neįžiūri nieko. (P2)

2009 m. tyrimu buvo siekiama atskleisti kokiais kriterijais vietos bendruomenių prevencijos subjektai vadovaujasi spręsdami apie tikėtiną prevencijos projekto veiksmingumą.[400] Atsakymai buvo suskirstyti į 6 grupes. Pirmajai grupei priklauso tie res-

[400] Tyrimo anketoje respondentams buvo pateiktas prevencinės iniciatyvos pavyzdys, kuriuo apibūdinama veikla skatinanti jaunimo užimtumą, kaip nepilnamečių nusikalstamumo prevencinė priemonė:
Įsivaizduokite, mokykloje N daug probleminių mokinių, kurie daro daug pažeidimų, kai kurie iš jų jau turėjo reikalų su policija. Teisės pažeidimų padarymo tikimybė ypač padidėja vasaros atostogų metu. Reaguojant į tai, mokykloje buvo parengtas prevencinis mokinių užimtumo vasaros metu planas/programa. Numatyta, kad jiems bus organizuojami būreliai mokykloje, veiks sporto sekcijos, bus vykdomi susitikimai su įdomiais žmonėmis, policijos pareigūnai skaitys paskaitas teisine tema, bus organizuojamos ekskursijos. Programa gavo finansavimą ir visos priemonės buvo sėkmingai įgyvendintos. Kaip jūs manote, koks labiausiai tikėtinas šios prevencijos programos rezultatas?
Toliau formuluojamas klausimas, nukreiptas į veiksmingumo kriterijų, kuriais respondentai remiasi, atskleidimą:
Įsivaizduokite, kad būtent Jums reikia spręsti klausimą, ar finansuoti aukščiau aprašytą projektą. Sprendžiant šį klausimą, Jums pirmiausia reikia tiksliai žinoti, ar priemonės, kurios numatytos programoje, tikrai galės sumažinti probleminių vaikų teisės pažeidimų skaičių/pagerinti situaciją. Kaip nustatytumėte, ar tikrai šis prevencijos projektas pasieks numatomą efektą (t. y. iš ko galima būtų tikėtis, kad šis projektas bus veiksmingas?)

pondentai, kurie sieja projekto veiksmingumą su tiesiogine pažintimi su projekto rengėjais; antrajai – su išsamia situacijos analize; trečiajai grupei „garantų“ (kriterijų) nereikia, nes tai savaime efektyvi priemonė; ketvirtajai grupei svarbi asmeninė profesinė patirtis, penktajai – efektyvus darbo organizavimas, kaip pagrindinis veiksmingumo užtikrinimo kriterijus (garantas); šeštosios grupės nuomone, sprendžiant apie prevencijos projekto veiksmingumą svarbūs konkretūs rezultatai ir papildomų tyrimų atlikimas.[401]

Toliau šie tyrimo rezultatai aptariami detaliau, lyginant juos su bendruomenių dalyvavimu pagrįstos prevencijos subjektų požiūriu (remiantis kokybinio tyrimo duomenimis).

Respondentų atsakymai rodo, kad svarbią vietą veiksmingumo garantų tarpe užima tai, ką galima būtų pavadinti „intuityvus validumo patikrinimas“. Tai 1 ir 4 grupės teiginiai. Pirmos grupės respondentai sieja validumo įvertinimą su savo galimybe apsilankyti šioje mokykloje ir asmeniškai pakalbėti su projekto autoriais ir vykdytojais. Tikima, kad nuvykus į prevencijos projekto įgyvendinimo vietą, aiškiai pasimatys tai, kas galės nulemti sėkmę ar nesėkmę (t.y. projekto veiksmingumą). Ketvirtos grupės atstovai mini, kaip projekto veiksmingumo įvertinimo priemonę savo asmeninę ir profesinę patirtį. Pastaroji turėtų jiems „pasakyti“, ar tikrai šis projektas bus veiksmingas.

Kokybinis tyrimas parodė, kad intuityviuoju validumo patikrinimo kriterijumi vadovaujamasi ir policijos pareigūnų prevencinėje veikloje, įtraukiant bendruomenes. Kai kurie ekspertai apie prevencinės veiklos veiksmingumą sprendžia pagal gyventojų, partnerių nuomonę. Vadovaujamasi prezumpcija – jeigu gyventojai jaučiasi gerai, jie mano, kad jų saugumas padidėjo, tai galima daryti išvadą, kad ir nusikaltimų toje vietoje sumažėjo.

<...>sukūrus SK grupę tas nusikalstamumas sumažėja iki minimumo toje vietovėje.

I.:Bet kaip tą pamatuojat?

P7.: Bet žmonės jaučiasi taip...

Bet, kad efektas yra dar, žinot, iš ko jaučiam – vienos vat, nu pasišnekam, mes bendraujam ir patys, ne tik apylinkės inspektoriai – ir kaimynas atėjęs, pirmininkas tos SK grupės, ne pirmininkas – vadovas pasakė, kad pas juos name pirko butą, na, ir paklausė, kodėl renkatės, tai be tų kitų kriterijų pasakė, kad pas juos yra saugios kaimynystės namas. (P7)

2. Tik nedidelė respondentų dalis (6 grupė) pažymėjo apie tyrimo atlikimo būtinumą, kaip vieną iš veiksmingumo garantų. Pavyzdžiui: „*Prašyčiau įvykdyti bandomąjį neapmokamą projektą ir pateikti argumentuotą ataskaitą su jau realiais rezultatais*“; „*Reikėtų įvesti projekto laukiamų rezultatų rodiklių pagrindimo (įrodymo) reikalavimus, pavyzdžiui, jei pareiškėjas įsipareigoja, jog pagerės vaikų pažangumas – pateikia ataskaitą apie pažangą per ateinančius pusę metų ir pan.*“. Šiai kategorijai priklauso ir 2 grupės atsakymai, kurių autoriai pareikalautų atlikti sociologinius ir kitokius tyrimus ar kitais metodais giliau pažinti situaciją, aplinkybes, kurios paskatino nusikalstamumo augimą ir pan.

Pažymėtina, kad nemaža dalis kokybinio tyrimo dalyvių – policijos pareigūnų taip pat įvardijo tyrimų atlikimo svarbą. Tiesa, dažnai remiamasi apskrityse atliktais plačiais tyrimais, kuriuose mažiausias vienetas, apie kurio gyventojus gaunama apibendrinta informacija – miestai ir rajonai. Policija daro apklausas taip pat ir smulkesniuose teritoriniuose vienetuose, pavyzdžiui, seniūnijose, tačiau šios apklausos nebūna reprezentaty-

[401] Lentelę su išsamiais respondentų atsakymais žiūrėti priede Nr. 5

vios: naudojama neatsitiktinė, netikimybinė atranka: pavyzdžiui, apklausiami gyventojai sutikti gatvėse arba padedamos anketos seniūnijų patalpose, kur atėję gyventojai gali užpildyti anketas ir įvertinti policijos veiklą.

I.: Darot tokias apklausas?

E.: Taip anketavimo būdu. Nu, tai ten būna. Ar jūs turit kokių pageidavimų iš policijos pusės? Kaip jūs vertinat savo policijos inspektorių? Tai tose apklausos. Yra pas mus, vat [miesto pavadinimas] tarkim apskrity visoj kiekvienoj seniūnijoj pašto dėžutės su policijos lipduku, kad mums svarbi jūsų nuomonė, prašom parašyti, tai ir be anketų, paprasčiausiai žmogus gali ant lapo paprasto paimt ir parašyt, ir įmest. Bet pastebėjimai per pusę metų, kas yra jau padaryta, praktiškai nedaug labai gaunam kažkokių tai pasiūlymų, pageidavimų ar prašymų (P4)

3. Nemaža dalis respondentų sieja projekto veiksmingumą su tam tikrais jo „pozityviais" bruožais. Jų nuomone, projektas turi būti sėkmingas būtent dėl to, kad turi tuos bruožus. Svarbią vietą tarp jų užima teigiami moraliniai projekto aspektai, pavyzdžiui, *„Manau, kad bet koks probleminių vaikų užimtumas, prasminga veikla turi teigiamą efektą"* – formuluoja savo prevencinės priemonės veiksmingumo kriterijų vienas iš respondentų. Kitų respondentų nuomone, veiksminga yra tokia veikla, kuri yra įdomi, aktyvi, naudinga aplinkiniams, patenkina smalsumą, teikia pozityvių išgyvenimų. Bendra visų šių pasisakymų idėja yra gan paprasta: reikia skatinti užsiimti pozityviais dalykais – ir tai apsaugos jaunimą nuo nusikaltimų padarymo. Vienintelis šios puikios minties trūkumas yra tai, kad jos teisingumas niekada nebuvo patikrintas ir patvirtintas griežtesniais moksliniais verifikavimo metodais. Kaip minėta aukščiau, bendruomeninėje prevencinėje veikloje taip pat būdingas panašus bendruomeninės veiklos, kaip savaime išsprendžiančios vietos saugumo problemas, suvokimas. Pavyzdžiui, vienas pareigūnų paprašytas įvardyti saugios kaimynystės veiklų veiksmingumo kriterijus (kuo remiamasi sprendžiant apie veiklos veiksmingumą), išreiškė požiūrį, kad veikla savaime yra gera ir tikslas anksčiau ar vėliau bus pasiektas:

įvertinimas konkrečiai, aš tai sakyčiau, kad bendrąja prasme vis tiek tas projektas yra kažkokio tai tikslo siekimas ir vienaip ar kitaip, jeigu žmonės yra įtraukiami, jeigu dalyvauja, tas tikslas kažkaip tai būna pasiektas, ar per du metus, ar per tris, kiek, vat, dabar, vat, veikia – du metai ta iniciatyva „Saugią aplinką kurkime kartu", tai yra pakankamai mažas laikas dar. Galima būtų kalbėt po penkių ar šešių metų apie tikslus. O jeigu taip primityviai mąstant, tai jeigu kažkas tai toj vietovėje neįvyko blogo, tai skaitykim, irgi tikslas pasiektas. (P4)

4. Taip pat pastebima, kad respondentai linkę nusikaltimų prevencijos veiksmingumo klausimą paversti kitu klausimu. Anketoje aiškiai ir nedviprasmiškai suformuluotas klausimas: kas gali garantuoti, kad projektas sumažins nepilnamečių nusikaltimų skaičių. Tačiau respondentai tuoj pat pakeičia šį klausimą kitu: *„Kaip padaryti, kad paaugliai būtų mandagesni, nesimuštų, neišdykautų per pamokas"* ir pan. Iš dalies toks pakeitimas gali būti susietas su respondentų tikėjimu (iš tikrųjų niekuo neparemtu), kad mandagūs vaikai nedaro nusikaltimų. Tačiau gali būti, kad mūsų respondentai tiesiog sutapatina nusikalstamą elgesį su bet kokiu paauglio socialiai nepageidautinu elgesiu.

Dabartinė nusikaltimų prevencija reikalauja iš projekto autorių maksimaliai sukonkretinti ir patikslinti prevencijos problemą ir prevencinio poveikio tikslus. Šiomis

sąlygomis prevencijos tikslų „supainiojimas“ negali atsitikti. Tuo tarpu šis „supainiojimas“ būdingas tradicinei nusikaltimų prevencijai, kai buvo įprasta formuluoti prevencijos tikslus maksimaliai plačiai, neapibrėžtai, tikslų formulavime taikant „šūkio“ elementus.

Kaip minėta, tikslų įvairove pasižymi taip pat ir saugios kaimynystės programos – siekiama tiek teisės pažeidimų skaičiaus mažinimo, tiek saugumo jausmo, pasitikėjimo policija didinimo, tiek gyventojų švietimo, bendruomeniškumo skatinimo ir pan.

5. Organizaciniai kriterijai. Šiai grupei priklauso respondentai, kurie suteiktų finansavimą, jeigu įsitikintų, kad prevencinis darbas bus vykdomas ne epizodiškai, o sistemingai, bus gerai organizuotas, dirbs kvalifikuoti žmonės, projektu vadovaus žmogus, turintis autoritetą, vyks sėkmingas bendradarbiavimas su kitomis panašiomis įstaigomis, kad su paaugliais bendraujantys darbuotojai bus pakankamai apmokyti, mylintys savo darbą, turintys tokiam darbui reikiamas savybes.

Visus šios efektyvaus darbo organizavimo kriterijus galime rasti bet kokiame vadybos vadovėlyje. Tačiau prevencijos veiksmingumo atveju visi šie efektyvaus darbo organizavimo kriterijai įgyja savotišką reikšmę. Jeigu prevencijos dalyvis laikosi nuostatų, būdingų praeitam tradicinės prevencijos etapui ir mano, kad bet kokios prevencijos priemonės yra veiksmingos, tai organizaciniai kriterijai tampa vieninteliais, kurie gali būti panaudoti įvertinant prevencijos veiksmingumą. Iš tikrųjų jeigu laikoma, kad tam tikra priemonė visada veiksminga, tai jos taikymas gali nepasiekti laukiamų rezultatų tik dėl organizacinių priežasčių: ji nebuvo pritaikyta, buvo vykdoma nepakankamai aktyviai, ją įgyvendino tuo nesuinteresuoti žmonės arba veikla buvo blogai koordinuojama ir pan. Tuo tarpu, jeigu visi šie organizaciniai aspektai užtikrinti tinkamai, prevencinė veikla negali būti neveiksminga.

Priešingai yra dabartinės nusikaltimų prevencijos požiūriu – net ir puikiai organizuota prevencijos veikla bus nesėkminga, jeigu taikomi netinkami, neveiksmingi prevencijos metodai. Dabartinis prevencijos mokslas žino nemažai puikiai organizuotų, bet nesėkmingų nusikaltimų prevencijos atvejų. Kaip pavyzdį, galima pateikti narkotikų vartojimo ir su tuo susijusių nusikaltimų prevencijos projektą D.A.R.E. (angl. Drug *Abuse Resistance Education*), kuriame dalyvavo apie 25 milijonai JAV moksleivių, apėmė 44 šalis, ir kas ypač svarbu, organizaciniu požiūriu buvo vykdomas pagal nepriekaištingą schemą, bet nepaisant to, buvo neveiksmingas.[402]

6. Pastebimas supaprastintas prevencinių priemonių poveikio mechanizmų suvokimas. Šiuo atveju sukuriama tam tikra veiksnių grandinė, per kurią projektas turėtų padaryti teigiamą poveikį ir dėl to būti veiksmingas. Šių pamąstymų svarbiausias bruožas yra tas, kad jis atrodo pačiam autoriui toks įtikinamas, kad nereikalingas joks tolimesnis empirinis projekto veiksmingumo patikrinimas/vertinimas. Dažniausiai tokio pobūdžio „pamąstymai“ yra susiję su rizikos grupės paauglių ir jaunimo užimtumu. Veiksnių grandinė labai paprasta (primityvi) – jeigu prevencijos projektas užtikrina rizikos grupių užimtumą, tai reikštų, kad paaugliai bus užimti naudinga veikla, todėl nedarys nusikaltimų. Paprastai neabejojama, kad užimtumo organizavimas veikia būtent tokiu būdu, kad toks projektas negali būti neveiksmingas, negali nedaryti įtakos nepilnamečių nusikalstamumo sumažėjimui.

[402] Žr. *Justickis V.* Kriminologija. II dalis. Vilnius. 2004, p. 255.

Tačiau tai klaidinantys „pamąstymai“. Juos teikiantys respondentai pamiršta, kad užimtumas „jungia“ ir aibę kitų veiksnių „grandinėlių“, kurios gali veikti ir priešinga kryptimi. Rizikos grupės paauglių subūrimas sudaro palankias sąlygas jų antivisuomeninėms grupėms susidaryti. Be to, paauglio įtraukimas į rizikos grupę „paženklina“ jį – jis pats pradeda į save žiūrėti, kaip į potencialų pažeidėją. Galima pateikti be galo daug veiksnių, kuriuos sukelia prevencijos priemonė ir kiekvienas iš kurių gali tiek didinti, tiek mažinti šios veiklos veiksmingumą. Su tuo ir siejamas dabartinio prevencijos mokslo reikalavimas, kad prevencijos projekto (atskiros prevencinės priemonės) veiksmingumas turėtų būtų patvirtintas empiriniais tyrimais. Panašią prielaidą galima daryti ir bendruomeninių dalyvavimu pagrįstos prevencinės veiklos atžvilgiu: kokybinis tyrimas taip pat išryškino tam tikrą supaprastinta bendruomenės (bendruomeniškumo) poveikio nusikalstamumui suvokimą – vyrauja įsitikinimas, kad stipri bendruomenė besąlygiškai užtikrina stiprią neformalią socialinę kontrolę bei nusikaltimų sumažėjimą. Tačiau, kaip nagrinėta aukščiau, toks besąlygiško bendruomeniškumo ir neformalios socialinės kontrolės santykis buvo paneigtas moksliniais tyrimais.

Apibendrinus galima teigti, kad įvertinant numatomų prevencijos priemonių veiksmingumą, prevencijos projektų vietos bendruomenėse rengėjai netaiko dabartinio prevencijos mokslo reikalavimus atitinkančių veiksmingumo kontrolės metodų. Vietoje jų vis dar remiamasi įvairiais intuityviais, subjektyviais, kylančiais iš praeito nusikaltimų prevencijos etapo, metodais. Į šią bangą patenka ir specifinės bendruomenių dalyvavimu pagrįstos prevencijos subjektai. Galima teigti, kad daugelis tyrime dalyvavusių prevencijos pareigūnų pasižymi spontaniškuoju prevenciniu žinojimu, kuris paremtas asmenine patirtimi ir pajautimu, sveiko proto logika, pavienių žmonių nuomone. Toks žinojimas būdingas plačiajai visuomenei, tai nėra ekspertinis žinojimas, paremtas moksliškai pagrįstomis žiniomis.

Interviu analizė parodė, kad daugelio pareigūnų požiūris į prevencinę veiklą ir jos veiksmingumą yra daugiau tradicinis – vadovaujamasi savaiminio veiksmingumo prezumpcija, daugeliu atveju nėra siekiama užtikrinti ir įvertinti jos veiksmingumo moksliškai pagrįstais metodais. Kita vertus, daugelis respondentų išreiškė prevencijos veiksmingumo užtikrinimo ir vertinimo poreikį. Pareigūnų nuomone prevencijos veiksmingumo visgi reiktų siekti, jį reiktų vertinti.

Pagrindinė priežastis, kodėl tai nėra daroma, jų nuomone, žinių stoka. Kaip rodo 2009 m. tyrimas ši problema bendra daugeliui asmenų, įgyvendinančių prevencinę veiklą vietos bendruomenėse. Nors, viena vertus, tyrimo rezultatai rodo, kad didžiajai daliai respondentų (63,3 proc.) įgyvendinant prevencinę veiklą žinių pritrūksta tik kartais arba netrūksta apskritai (20,3 proc.), o naujų žinių poreikį išreiškė tik mažuma (12,7 proc.) respondentų,[403] kita vertus, pateikdami atsakymus apie žinias, kurių vis

[403] Tokie tyrimų rezultatai – t.y. mažas žinių poreikis prieštarauja aukščiau aptartoms faktinėms prevencinės veiklos problemoms. Tokia „žinių nereikalingumo“ tendencija aiškintina tradicinės prevencijos įkvėptu požiūriu – ji orientuota į praktinę išmintį, praktinę patirtį, profesinę intuiciją. Būtent praktinė patirtis, o ne žinios, turi didžiausią įtaką atrenkant prevencijos priemones, pagrindžiant jos veiksmingumą. Šie tyrimo rezultatai rodo, kad didelė dalis prevencinių projektų rengėjų (ar vykdytojų) priklauso tradicinės nusikaltimų prevencijos atstovams – jų žinios apie prevenciją daugiau remiasi asmenine patirtimi ir intuicija (plačiau žr. *Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010; taip pat žr.: *Justickaja S.* Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos // Teisės problemos. 2011. Nr. 1(71)).

dėlto pritrūksta, nemaža dalis respondentų atsakė, kad juos dominantys klausimai yra susiję su veiksmingumo užtikrinimo metodais.

Viena svarbiausių prevencinio darbo veiksmingumo prielaidų yra tinkamas metodinis pagrindas. Prevencijos dalyviams būtina turėti galimybę susipažinti su dabartinio prevencijos mokslo pagrindais, gauti tikslią, dabartinį mokslo lygį atitinkančią informaciją apie prevencinio darbo veiksmingumo užtikrinimo būdus ir metodus. Tuo tikslu rengiami atitinkami informaciniai metodiniai leidiniai, vadovėliai ir kitokios publikacijos nusikaltimų prevencijos klausimais.[404]

Atliekant 2009 m. tyrimą buvo siekta ištirti dabartines prevencijos subjektų galimybes gauti informaciją apie prevencinio darbo veiksmingumo užtikrinimo būdus ir metodus (*informacijos gausumas ir įvairiapusiškumas*) bei nustatyti, kaip parengtuose informaciniuose-metodiniuose leidiniuose atsispindi pagrindiniai dabartinio prevencijos mokslo reikalavimai, nusikaltimų prevencijos projektų veiksmingumo užtikrinimo principai (*metodinis informacijos lygis*). Tyrimas parodė, kad Lietuvoje dominuoja metodinė prevencinė literatūra, atspindinti pasenusį tradicinį požiūrį: veiksmingumo reikalavimas dažniausiai išreiškiamas deklaratyvia forma, t. y. tik nurodoma (užsimenama), kad svarbu užtikrinti projekto veiksmingumą, tačiau nepaaiškinami nei šiuolaikinio mokslo veiksmingumui keliamų reikalavimų ypatumai, nei tai, kokiomis priemonėmis jis pasiekiamas. Tai sudaro klaidinantį įspūdį, kad numatant veiksmingumo užtikrinimo būdus, prevencijos projektų autoriams reikia vadovautis vien savo nuovoka. Šalia daugelio tokių leidinių yra tik kelios išleistos metodinės priemonės ir vadovėliai, kuriuose išdėstomas šiuolaikinis požiūris į veiksmingumo reikšmę ir jo užtikrinimo būdus.[405] Tačiau, kaip parodė tyrimas, jais dar labai mažai vadovaujamasi rengiant ir įgyvendinant prevencinius projektus.[406]

Panašias tendencijas atskleidžia ir kokybinis tyrimas. Policijos pareigūnai, atsakingi už prevencinę veiklą bendruomenėse, tai pat įvardijo žinių apie prevencijos veiksmingumo užtikrinimą stoką bei tokių žinių poreikį. Pastebėtina, kad trūkstamos informacijos turinys paprastai apibūdinamas kiekybiškai, t. y. išreiškiamas poreikis sužinoti kuo daugiau apie įvairias prevencines priemones, užsienio praktikas.

Nes sakysim, va, kas įdomu, užsienio patirtis, ar kitų miestų patirtis, gali būti bent kas metai tokį seminarą suorganizuoti, bet kažkas užsiimtų su ta gerąja patirtim tik tai, vat, tokie dalykai būtų įdomūs. Ir sakysim tos techninės naujovės, kad dar kažkas, ką prevencija gali ir tuos dalykus reikia žinot, reikia domėtis, bet nereikia atradinėt, gal kas jau turi, gal pasiimt reikia. Vat, va, šitoj srity informacijos trūksta, nes čia pats galvoji, pats ieškai tos prevencijos kažkokių metodų, būdų. (P7)

---

[404] *Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010. Taip pat: *Justickaja S.* Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos // Teisės problemos. 2011. Nr. 1(71), p. 91 – 92.

[405] Pavyzdžiui: *Justickis V., Gečėnienė S., Čepas A*. Nusikaltimų prevencijos programų ir priemonių vertinimo metodika. Vilnius, 2005; *Justickis V.* Kriminologija. II d., Vilnius, 2004.

[406] *Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010. Taip pat: *Justickaja S.* Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos // Teisės problemos. 2011. Nr. 1(71).

Vis dėlto konkrečiai paklausti, daugelis policijos pareigūnų, įvardijo žinių apie prevencijos veiksmingumo užtikrinimą poreikį:

Veiksmingumo vertinimo mokymai yra būtini, nes tu turi sugebėti ir analizuoti ir, kaip sakyti, visus tuos kriterijus įvertinti, tai kad tu paruoštum kitą projektą pagal tuos rezultatus kas įvyko <...> (P1)

Paminėjus, kad veiksmingumo užtikrinimo ir vertinimo metodika yra išleista lietuvių kalba ir ji yra lengvai prieinama – ekspertai atsakė, kad, policijos pareigūnams vis dėlto reikalingi labiau praktiniai mokymai, kurie kur kas labiau padeda pažinti mokymosi srities ypatumus, išsiaiškinti iškilusius klausimus ir pan.

Man patiko aš, dabar turėjau, taip ir sužinojau apie tą dalyką. Čia buvo vietos veiklos grupės susirinkimas, praktikumas, kaip jie vadino, praktikai susirinko, su praktikais pašnekėt. Išdėstė fondus ir visokius finansinius resursus, iš kur gali kreiptis kurt projektus. Nu, va, sako, paskaitykit Kauno rajono savivaldybės tinklalapį, viskas yra, atsiverčiu, ką tu, kokia 20 fondų, 20 internetinių puslapių, su fondais su viskuo, kur gali kreiptis dėl projektų. Aišku, kai kurie merdėjantys ar ta prasme, nėra aktyvūs. Bet yra kai kurie aktyvūs, kur eina kas ketvirtį projektų įteikimai. Tai, ta prasme, tik tai rinkis, prašau. Tai ta informacija iš tikrųjų yra labai reikalinga ir to lektoriaus atėjimas ar kažko tai paaiškinimas, kaip tai daryti. Nu, ta metodika, aišku, neskaičiau, bet gal ji ne visiems suprantama, gal tiesiog reikia žmogui paaiškinti paprastai, elementariai kaip daryti. Ne visada ta internete ar kažkur ta informacija gali būti tinkamai, priimtinai pateikta. (P1)

Kai kurie pareigūnai išreiškė nuogąstavimą, kad tokie mokymai nėra rengiami. Vieno jų nuomone juos Policijos departamentui suorganizuoti nebūtų sudėtinga, atsižvelgiant į šios institucijos turimą mokymų bazę:

Ir iš tikrųjų tas dalykas tai būtinai reikalingas. Ir iš tikrųjų nežinau kodėl dar nėra, kodėl mūsų, pavyzdžiui, departamento arba VPK valdžia to dalyko nedaro. Turėtų iš tikrųjų... Nemanau, kad ten labai sudėtinga paorganizuoti. Arba ta mokymo profesinė mokykla, pavyzdžiui, tas tiesioginis, susijęs su profesiniu ugdymu institucija. Juk turėtų, projektai yra rengiami.. (P1)

Čia taip pat pažymėtinas pareigūnų veiklos teisinis – institucinis kontekstas. Policija – hierarchinė struktūra, jos veikla smulkiai reglamentuota. Policijos pareigūnai savo darbe vadovaujasi vadovybės patvirtintais teisiniais dokumentais. Kai kurių ekspertų nuomone būtų svarbu prevencijos veiksmingumo užtikrinimo metodiką įforminti teisinio rekomendacinio dokumento – instrukcijos forma, kuria pareigūnai galėtų vadovautis vykdydami prevencinę veiklą.

Vėlgi trūksta žinių. Kaip minėjau, kad pas mus kadangi nėra nuo pat pradžios, nėra konkrečių instrukcijų ar aprašymų, kažkokios metodikos, kaip ta prevencija turi būti vykdoma. Na aišku tos metodikos yra kažkur tai daromos akademiniuose sluoksniuose, tačiau policijoje nėra kažkokios patvirtintos, kuria reikėtų rengtis. Ne, tai vėlgi gali būti paimta iš kažkur tai, tarkim jūsų institute padaryta arba... specialistų parengta, bet kad sakykim pareigūnai žinotų, vat, mes vadovaujamės šita metodika ir atsiskaitom. (P2)

I.: Pareigūnams reikalingas teisinis įpareigojimas?

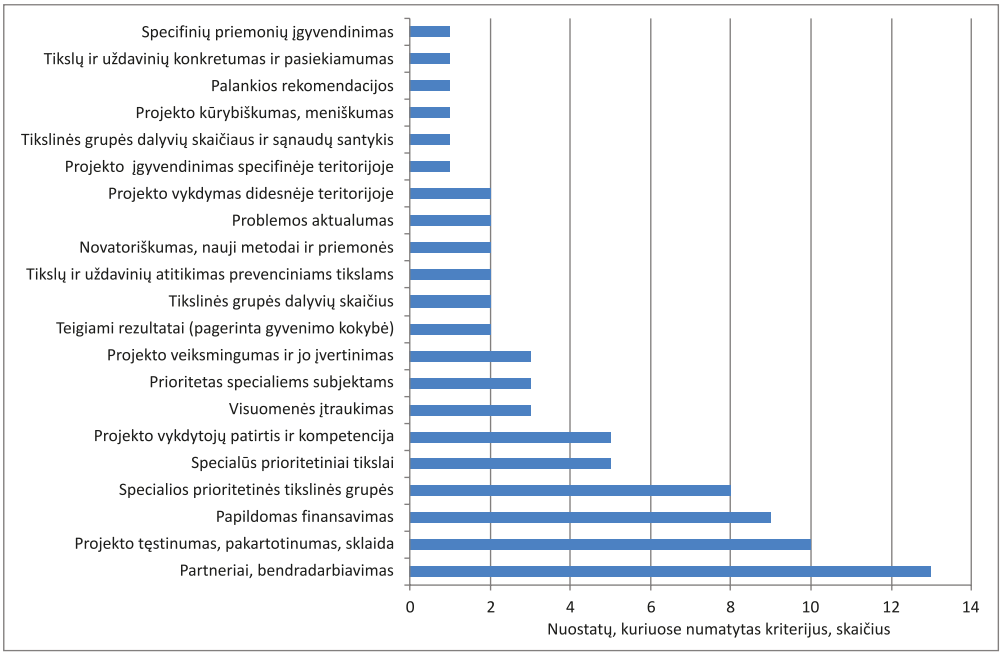
P2.: Ne tai, kad įpareigojimas, bet kad jie žinotų kas yra, nes ta prasme dabar galbūt patys kažką susiranda, kažką pasiskaito, o jie yra statutiniai pareigūnai vis tiek, jo, jie turtėtų žinoti, kad, va, čia yra mano instrukcija darbo veiklos, čia yra prevencijos vykdy-

mo metodika, vat, čia yra tas ir, vat naujai atėję, ar kažkokie naujokai, kad jie galėtų būti apmokomi dirbti pagal tas instrukcijas. Nes vis tiek policija dirba pagal instrukcijas, pagal rašytinius teisės aktus, viskas yra aprašyta. Tai va, kai neatliekama ta pati tokia smulki analizė, kodėl būtent čia, kodėl būtent šioj srity, tai tie projektai prasideda rūke tokiam, tai ir tas efektyvumas sunku įvertinti, ar tikrai jisai kažkas pakeis. Galbūt kažkam visai kitam rėkėjo tas visas lėšas ir tą visą veiklą nukreipti, bet tai nebuvo pastebėta, nebuvo išgryninta ir tas efektyvumas mažėja. (P2)

Teisinio reglamentavimo problemos, kaip viena pagrindinių kliūčių veiksmingos prevencijos plėtrai, atskleistos ir 2009 m. tyrime. Disertanto atlikta teisės aktų, reglamentuojančių nusikaltimų prevencijos projektų finansavimo sąlygas analizė[407]

[407] Buvo analizuojami įvairių prevencinių projektų finansavimo konkursų nuostatai:
Dėl jaunimo atrankinės ir tikslinės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų finansavimo 2007 metais konkurso nuostatų patvirtinimo, patvirtinti Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2007 m. vasario 13 d. įsakymu Nr. 2V–27– (1.4) // Valstybės žinios, 2007, Nr. 23–908; Jaunimo narkomanijos ir kitų priklausomybės formų, nusikalstamumo ir psichologinių krizių (savižudybių) prevencijos projektų finansavimo 2006 metais konkurso nuostatai, patvirtinti Valstybinės jaunimo reikalų tarybos 2006 m. sausio 12 d. sprendimu Nr. 4–8; Jaunimo nusikalstamumo, psichologinių krizių ir smurto prevencijos projektų finansavimo 2008 metais konkurso nuostatai, patvirtinti Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 m. kovo 3 d. direktoriaus įsakymu Nr. 2v–29–(1.4) // Valstybės žinios, 2008, Nr. 28–1019; Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl 2003 metų Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos ir vaikų vasaros poilsio organizavimo programų konkursų“, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. sausio 8 d. įsakymu Nr. 19 // Valstybės žinios, 2003, Nr. 3–25; Narkomanijos (žalingų įpročių) ir nusikalstamumo prevencijos projektų finansavimo konkurso nuostatai, patvirtinti Kupiškio rajono savivaldybės narkotikų kontrolės komisijos 2009 m. kovo 16 d. nutarimu Nr. NKK–17.1–8; Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2006 m. vasario 27 d. įsakymas Nr. T1–48 Dėl Įgyvendintų psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos projektų vertinimo tarpinstitucinės komisijos sudarymo ir jos darbo reglamento patvirtinimo; Nevalstybinių organizacijų, dirbančių smurto prieš moteris šeimoje mažinimo srityje, veiklos projektų atrankos konkurso organizavimo 2007 metais nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. A1–11; Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų (programų) konkurso nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2005 m. balandžio 8 d. įsakymu Nr. 1V–97 // Valstybės žinios, 2005, Nr. 48-1602; Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės reabilitacijos ir integracijos į visuomenę projektų atrankos konkurso organizavimo 2006 metais nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. A1–9 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 6–222; Projektų, skirtų skatinti steigti vyrų krizių centrus bei burti smurtautojų pagalbos sau grupes, atrankos konkurso organizavimo 2008 metais nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. A1–359 // Valstybės žinios, 2007, Nr. 133–5416; Projektų, skirtų trumpalaikei ir ilgalaikei kompleksinei pagalbai vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimoms teikti, atrankos konkurso organizavimo 2007 metais nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. A1–57 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 24–808; Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų finansavimo 2008 metais konkurso organizavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK–383; Vaikų dienos centrų 2005–2007 metų projektų atrankos konkursų organizavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. A1–9; Vaikų dienos centrų projektų atrankos konkursų organizavimo 2008–2012 metais nuostatai, patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. A1–357 // Valstybės žinios, 2007, Nr. 131–5315; Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programų savivaldybėse organizavimo ir finansavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. ISAK–61 // Valstybės žinios, 2005, Nr. 151–5572; Vaikų socializacijos programų rėmimo konkurso tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. gegužės 2 d. įsakymu Nr. ISAK–805 // Valstybės žinios, 2008, Nr. 31–1.

parodė, kad šiuo metu nustatomi ir taikomi reikalavimai nusikaltimų prevencijos projektams ne visada skatina nusikaltimų prevencijos pažangą – perėjimą prie kokybiškai naujos veiksmingumo užtikrinimo sistemos. Veiksmingumo kriterijus, kaip būtinas prevencinei veiklai, dažnai nėra keliamas. Dominuoja tokie organizaciniai ir kiekybiniai projekto įgyvendinimo kriterijai, kaip bendradarbiavimas su socialiniais partneriais, projekto tęstinumas, pakartotinumas, sklaida, papildomas finansavimas, specialios prioritetinės tikslinės grupės, specialūs prioritetiniai tikslai ir pan. (žr.: 3 pav.).

3 pav. Kriterijai (prioritetai), taikomi vertinant nusikaltimų prevencijos projektus.[408]

Atlikti tyrimai leidžia įžvelgti tam tikrą informantų nerimą, kad vadovavimasis veiksmingumo užtikrinimo metodais labai padidins darbo krūvį, kad tai reikalauja didelių finansinių ir žmogiškųjų resursų.

Natūralu, kad prevencijos subjektams paprasčiau įgyvendinti prevencinę veiklą pagal savo asmeninį suvokimą – galima vadovautis savo patirtimi, sveiku protu, nereikia daug gilintis į mokslinę literatūrą. Tai sudaro įspūdį, kad tradicinė prevencinė veikla reikalauja kur kas mažiau resursų nei į veiksmingumo užtikrinimą orientuota prevencija. Tačiau taip pat ir tradicinėje prevencinėje veikloje vadovaujamasi tam tikrais kriterijais, kurie gali nemažai apkrauti pareigūno darbą. Pavyzdžiui, minėtasis gyventojų dalyvavimo kiekybės kriterijus – policijos veikloje siekiama kuo didesnio gyventojų įsitraukimo – tai reiškia, kad policijos pareigūnas turi kontaktuoti su labai daug žmonių. Sukūrus artimą ryšį su bendruomenėmis, žmonės dažniau kreipiasi į pareigūną įvairiausiais klausimas, kurie dažnai būna ne itin probleminiai, arba ne tie,

[408] *Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.

kuriems reikia policijos įsikišimo.[409] Galima manyti, kad tokia veikla taip pat gali pareikalauti labai daug laiko.

Kitas tradicinės prevencijos požymis – priemonių gausa. Pastebėta, kad policijos įgyvendinamuose prevencijos projektuose yra nemažai įvairių priemonių, pavyzdžiui, susitikimai su gyventojais, informacijos sklaida lankstinukais, plakatais, konkursais, socialinėmis akcijomis ir pan. Kiekvienos priemonės organizavimas pareikalauja daug laiko, neretai ir finansinių išteklių. Tačiau, kaip minėta, tokių priemonių veiksmingumu galima suabejoti. Vadovaujantis veiksmingumo užtikrinimo kriterijais, gali pakakti vienos veiksmingos priemonės, kuriai galima sutelkti visą savo dėmesį ir kurios įgyvendinimui gali reikėti kur kas mažiau laiko, negu visam sąrašui visokių rūšių prevencijos priemonių. Ir ne dideli, bet veiksmingi prevenciniai projektai gali padidinti visuomenės ir valstybės institucijų pasitikėjimą prevencija ir policijos veikla, atitinkamai veiksmingos veiklos gali pritraukti ir finansavimą.

Taip pat pabrėžtina, jog apskritai netikslus problemos identifikavimas, netinkamų priemonių parinkimas, kuris dažnai būdingas tradiciniu požiūriu paremtai prevencijai,[410] sąlygoja nusikaltimų prevencijos neveiksmingumą. O tai vertintina prevencijos subjektų ir visuomenės resursų švaistymu.

Atsižvelgiant į tai, svarbu skatinti veiksmingumo užtikrinimo požiūrį prevencijos subjektų tarpe Lietuvoje, atskleidžiant akivaizdžius jo pranašumus lyginant su tradicinės nusikalstamumo prevencijos praktika.

[409] Šią problemą interviu metu pažymėjo kai kurie policijos pareigūnai.

[410] *Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Vakarų šalių nusikaltimų prevencijos teorijoje ir praktikoje daug dėmesio skiriama bendruomenės vaidmeniui, užkertant kelią nusikalstamumui, deviacijoms, socialinei ir fizinei netvarkai. Pateikiant lokalinės stiprių socialinių ryšių bendruomenės sampratą, vakarų valstybių mokslininkų darbuose daugiausia dėmesio buvo kreipiama į tokius struktūrinius bendruomenės elementus: (1) neformali socialinė kontrolė, (2) ją palaikantys stiprūs bendruomeniniai (socialiniai) ryšiai (3) ir vidinių bendruomenės resursų potencialas (savaiminis jų pakankamumas).
2. Darbe nustatyta, kad stiprūs socialiniai ryšiai ne visada lemia neformalią socialinę kontrolę nusikalstamumo (kaip įstatymu uždrausto elgesio) atžvilgiu. Nepagrįstai neįvertinamas bendruomenės kultūrinis vertybinis elementas ir pervertinamas socialinių ryšių vaidmuo socialinio kapitalo struktūroje (socialiniai ryšiai veikia kaip bendruomenės vertybių ir normų, kurios ir yra neformalios socialinės kontrolės indikatoriai, laidininkai). Tokio struktūrinių bendruomenės elementų tarpusavio santykio kontekste valstybės įstatymais draudžiamas elgesys neformalios socialinės kontrolės objektu gali tapti tuomet, kai konkrečios bendruomenės vertybės ir normos sutampa su valstybės ir plačiosios visuomenės vertybėmis ir įstatymų reikalavimais.
3. Stiprių socialinių ryšių bendruomenės koncepcija, ypač jos realizavimas praktiniame nusikalstamumo prevencijos lygmenyje, gali lemti tam tikras problemas ir pavojus: moksliniai tyrimai atskleidė, kad tam tikrais atvejais stiprūs bendruomeniniai ryšiai skatina socialinį uždarumą, netoleranciją ir diskriminacinį elgesį skirtingų socialinių grupių atžvilgiu, konkrečios teritorijos ir su ja susietų socialinių, ekologinių, politinių ir ekonominių resursų savinimąsi, tam tikros vietovės gyventojų interesų redukavimą, tapatinant juos su mažesnės gyventojų grupės, kuri įvardija save kaip bendruomenę, interesais.
4. Darbe išskirtos teorinės ir praktinės problemos sukuria prielaidas bendruomenės ir jos elementų vaidmens permąstymui ir alternatyvaus požiūrio pateikimui.
    1) Moksliniais tyrimais buvo atskleista, kad silpnesni socialiniai ryšiai gali padėti užtikrinti veiksmingą socialinę kontrolę ir palengvinti ekonominių bei socialinių resursų cirkuliaciją tarp vietos gyventojų.
    2) Pagrindinis neformalios socialinės kontrolės veiksnys – ne tiek stiprūs socialiniai ryšiai, kiek gyventojų (kaimynų) tarpusavio pasitikėjimas ir noras kartu veikti sprendžiant iškilusias vietos problemas.
    3) Siekiant veiksmingos neformalios socialinės kontrolės ir atitinkamai nusikalstamumo prevencijos, reikia vertikaliųjų ryšių, kuriais perduodami platesni socialiniai ir ekonominiai visuomenės resursai. Čia taip pat paminėtina ir neformalios bei formalios socialinės kontrolės santykio svarba: remiantis moksliniais tyrimais galima daryti prielaidą apie neformalios kontrolės priklausomybę nuo formalios kontrolės institucijų veiklos kokybės ir orientacijos į vietos gyventojų problemų sprendimą.

5. Nepaisant bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos populiarumo ir deklaruojamos sėkmės, egzistuoja nedaug moksliškai pagrįstų įrodymų apie šios prevencijos formos veiksmingumą. Bendruomeninės prevencijos veiksmingumas sąlygojamas daugiau ar mažiau objektyvių ir subjektyvių veiksnių. Objektyvieji – tai (a) makroveiksniai – platieji visuomenės ar globaliniai ekonominiai, socialiniai-demografiniai, politiniai procesai ir sąlygos, taip pat (b) vidinės konkrečios bendruomenės socialinės bei kultūrinės charakteristikos. Subjektyvieji veiksniai – tai prevencijos įgyvendinimo kokybė, pasireiškianti prevencinių priemonių ir bendruomenės vidinių psicho-socialinių charakteristikų tarpusavio atitikimu.
6. Nors kiekybinių piliečių dalyvavimo prevencinėje veikloje tyrimų nėra daug, jie leidžia darytį prielaidą, kad apie pusė Lietuvos gyventojų yra linkę aktyviai reaguoti į nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų situacijas, o dauguma gyventojų yra linkę palankiai vertinti savo galimybės padėti policijai užtikrinant viešąją tvarką. Pastebėta tendencija, jog piliečių individualiam aktyvumui užtikrinant visuomenės saugumą, svarbūs bendri pilietinio aktyvumo socialiniai demografiniai veiksniai: amžius, išsilavinimas, pajamos, socialinė padėtis, gyvenamoji vieta – kuo asmuo socialiai ir ekonomiškai silpnesnis, tuo jis pasyviau įsitraukia į prevencinę veiklą.
7. Nusikalstamumo prevencija – specifinė pilietinės veiklos sritis, įsitraukimą į ją riboja taip pat kai kurie daugiau psichologiniai veiksniai, kaip didesnės veiklos grėsmės suvokimas, šios veiklos nepatrauklumas, požiūris, jog tai ne savanoriškos veiklos sritis, o valstybės institucijų prerogatyva.
8. Darbe nustatyta, kad kolektyvinio dalyvavimo lygis yra kur kas mažesnis nei individualaus. Tokią tendenciją visų pirma lemia tai, kad kolektyvinio dalyvavimo formos paprastai yra labiau formalios ir tikslinės, – tokiom veiklom reikalinga žmonių iniciatyva, jų organizavimas, bendruomenės telkimas. Tai reikalauja daug didesnio asmens resursų panaudojimo nei individualiems spontaniškiems neformalios socialinės kontrolės veiksmams.
9. Kolektyvinis dalyvavimas yra priklausomas ir nuo visuomenėje esamos prevencinės veiklos infrastruktūros, t. y. galimybių įvairiomis formomis įsitraukti į organizuotą kolektyvinę veiklą. Lietuvoje egzistuoja daugiausia policijos inicijuojamos ir organizuojamos pilietinio dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje formos, kurių pagrindinės – policijos rėmėjai ir saugių kaimynysčių bendruomenės. Kita organizuoto bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje forma – savisaugos grupės, daugiausia inicijuojamos bendruomenių iniciatyva.
10. Policijos rėmėjai – labiau individuali piliečių dalyvavimo forma. Tai policijos talkininkai, įgyvendinant kai kurias jos funkcijas, ypač susijusias su viešosios tvarkos užtikrinimu. Šiai piliečių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje formai būdingas detalus ir griežtas teisinis reglamentavimas. Tai veikla daugiau kylanti iš policijos struktūros ir jos poreikių nei iš pačios visuomenės – policijos rėmėjų įstatymas vertintinas kaip savanorių įtraukimo į policijos veiklą instrumentas. Siekiant tobulinti policijos rėmėjų veiklą siūlome:
    a) atsisakyti praktikos policijos rėmėjų statusą suteikiant asmenims, remiantiems policijos prevencines veiklas materialiai. Išorės finansavimo šaltiniai

turėtų būti pasiekiami oficialiu, teisiškai reglamentuotu keliu, pavyzdžiui, per finansavimo fondus, prevencinių projektų konkursus ir pan.

b) skatinti įvairias proaktyvias prevencines-socialines policijos rėmėjų veiklas, atsisakant siauro požiūrio į policijos rėmėjus kaip talkininkus, užtikrinant viešąją tvarką.

c) atsisakyti praktikos, kai policijos rėmėjai privalomai turi talkininkauti policijai visoje policijos įstaigai priskirtoje teritorijoje. Tokia praktika prieštarauja policijos rėmėjų savanoriškos veiklos principui bei tampa kliūtimi į policijos rėmėjų veiklą įsitraukti tiems žmonėms, kurie yra prisirišę prie savo vietos bendruomenės ir siekia rūpintis savo gyvenamosios vietovės saugumu.

11. Saugios kaimynystės bendruomenių veikla Lietuvoje vertintina kaip bandymas perkelti vakarų valstybių patirtį. Vis dėlto pačios bendruomenės gana vangiai pradeda tokių grupių kūrimąsi, pagrindinis jų iniciatorius ir organizatorius yra policija, kuri labiau pajėgi pritraukti tik stipresnes, palankiau teisėsaugą vertinančias bendruomenes. Dėl resursų stokos ir dėl, palyginus nedidelio visuomenės pasitikėjimo bei tam tikro vyraujančio požiūrio, jog saugumo užtikrinimas – policijos prerogatyva, saugios kaimynystės plėtra vyksta lėtai.
12. Savisaugos grupės, skirtingai nuo daugelio saugios kaimynystės grupių, dažniausiai įkuriamos stipresniais socialiniais ryšiais pasižyminčių vietos bendruomenių iniciatyva – neretai spontaniškai reaguojant į bendruomenės teritorijoje iškilusias aktualias nusikalstamumo problemas. Paprastai bendruomenės saugumui užtikrinti tokios grupės naudoja policijai būdingas funkcijas, t. y. patruliavimus, budėjimus ir pan. Viena pagrindinių tokių iniciatyvų priežasčių – mažas policijos paslaugų prieinamumas ir/arba nepasitenkinimas policijos veikla. Praktinė savisaugos grupių veikla iškelia klausimus dėl jos teisėtumo bei jos teisinio reglamentavimo tikslingumo. Formuluojama išvada, kad teisinis reglamentavimas nėra tikslingas, kadangi neatitiktų neformalių savisaugos grupių narių poreikių bei įteisintų ir paskatintų prievartinio pobūdžio piliečių savisaugos organizacijų steigimąsi bei veiklą, kuri būtų mažiau priklausoma nuo policijos struktūros ir kontrolės. Policijai ir savivaldos institucijoms siūlytina įgyvendinti tokių savisaugos grupių kontrolę, vystant tarpusavio bendradarbiavimą ir pasitikėjimą.
13. Atliktas empirinis kokybinis tyrimas leidžia daryti prielaidą apie bendruomeniškumo, kaip stiprių socialinių ryšių, išraiškos silpnumą Lietuvos (didžiuosiuose) miestuose bei stipresnius socialinius ryšius miestelių ir kaimų bendruomenėse. Šiuos skirtumus lemia architektūros, gyvenimo ritmo ir spartos, gyventojų pastovumo ir kaitos, socialinės, turtinės diferenciacijos ryškumo faktoriai, kurie yra skirtingi miestuose ir kaimuose.
14. Išskirtini šie socialinio ryšių ir neformalios socialinės kontrolės sąveikos ypatumai Lietuvos vietos bendruomenėse:
    1) Socialiniai ryšiai, bendruomenių atstovų suvokimu, atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant saugią gyvenamąją aplinką: artimųjų ir kaimynystės tinklai naudojami kaip neformalios socialinės kontrolės instrumentas.
    2) Stiprūs draugiški kaimynystės socialiniai ryšiai veikia kaip gyventojų saugumo jausmą bei jų įtraukimą į prevencines veiklas skatinantis bei gyventojus drąsinantis veiksnys.

3) Stiprūs socialiniai ryšiai veikia kaip gynybinio pobūdžio socialinės kontrolės mechanizmas – visų pirma siekiama apsaugoti bendruomenei subjektyviai priklausančius (t. y. bendruomenės narių suvokimu, kas yra bendruomenės nariai) asmenis ir jų turtą.
4) Socialiniai ryšiai priklausomai nuo bendruomenėje dominuojančių vertybių, gali veikti tiek kaip nusikalstamumo neformalios socialinės kontrolės, tiek jai priešingų reiškinių, kaip nusikaltimų baimę ir gyventojų uždarumą bei pasyvumą skatinantis veiksnys.

15. Bendruomenių aktyvumas, užtikrinant neformalią nusikalstamų veikų ar kitokio nepageidautino elgesio kontrolę, priklauso nuo bendruomenės socialinės struktūros. Darytina prielaida, jog, atitinkamai kiekybinių pilietinio aktyvumo tyrimų duomenimis, bendruomenėse, kurių santykinai didelė gyventojų dalis yra socialiai ir ekonomiškai stiprūs, labiau tikėtinas jų aktyvus dalyvavimas nusikalstamumo prevencijos veiklose, nei tų bendruomenių, kurių didelė dalis gyventojų yra socialiai ir ekonomiškai silpnesni, pavyzdžiui, bendruomenės, kurių daugumą gyventojų sudaro vyresnio amžiaus asmenys ir/ar bedarbiai. Tai rodo, jog neformalios socialinės kontrolės veiksnumas priklauso nuo to, ar įstatymams paklūstantys gyventojai turi pakankamai didelę socialinę galią bendruomenėje.
16. Kokybiniu empiriniu tyrimu atskleisti vietos bendruomenių socialinės istorijos pavyzdžiai rodo svarbų socialinės architektūros sprendimų vaidmenį bendruomenės socialinės struktūros formavimuisi bei atitinkamai neformalios socialinės kontrolės infrastruktūros kūrimuisi.
17. Tyrimas patvirtino prielaidą apie bendruomeninių organizuotumą, kaip svarbų bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje veiksnį. Lietuvoje vis daugėja bendruomeninių organizacijų, o tai vertintina bendruomenių įsitraukimo į nusikalstamumo prevenciją potencialo augimu. Kita vertus, neretai tokios bendruomeninės organizacijos yra gana uždaros, linkusios atstovauti siauros grupės (organizacijos narių), o ne platesnės vietos bendruomenės interesus ir poreikius. Tyrimas atskleidė tendenciją, jog daugeliu atvejų bendruomenės prevencinės ir kitos socialinės-kultūrinės veiklos organizuojamos mažos gyventojų grupės – bendruomenės aktyvo iniciatyva. Viena vertus, keletas ar netgi vienas asmuo gali sutelkti didelę žmonių grupę bendrai veiklai, antra vertus, iškyla veiklos laikinumo rizika tokiems asmenims pasitraukus.
18. Kiekybinių ir empirinio kokybinio tyrimo duomenų analizė parodė, kad bendruomenių dalyvavimą nusikalstamumo prevencijoje skatina subjektyvusis nusikalstamumo problemos aktualumas. Išskirtinos šios tyrimu atskleistos tendencijos:
    1) Fizinio gyventojų saugumo problemos bendruomenėse nėra pačios aktualiausios, lyginant su kitomis socialinėmis, ekonominėmis, materialinių gyvenimo sąlygų problemomis.
    2) Saugumo problemos paprastai gyventojams itin aktualios tik tam tikrose pavienėse seniūnijose ar miestų mikrorajonuose. Kiekybinių tyrimų duomenimis, tokios bendruomenės paprastai išsiskiria ir kitų problemų aktualumu.

3) Gyventojai paprastai imasi aktyvios prevencinės veiklos, kai jų bendruomenę stipriai paliečia nusikalstamų veikų įvykiai. Pabrėžtina, kad lygiai taip pat aktyvų bendruomenių įsitraukimą paveikia ir kiti grėsmę bendruomenei keliantys įvykiai, pavyzdžiui, planai bendruomenės teritorijoje statyti gamyklą. Manytina, kad bendruomenių įsitraukimui yra svarbus bendras tam tikros grėsmės pajautimo laipsnis.

19. Tyrimas patvirtino „Signalinių nusikaltimų" teorijos prielaidas, jog gyventojams aktualiausi yra pastebimiausi, tačiau ne pavojingiausi teisės pažeidimai, kurie sąlygoja gyventojų saugumo jausmą, bei saugumo lygmens vietos bendruomenėje vertinimą. Atitinkamai gyventojai yra labiau linkę aktyviai reaguoti į smulkesnius teisės pažeidimus. Kita vertus, tai susiję ir su ribotais jų resursais, ir kompetencija bei nerimu, susidūrus su pavojingesnių nusikalstamų veikų atvejais.
20. Kokybinis empirinis tyrimas atskleidė, kad nusikalstamumo prevencija ir saugumo užtikrinimas informantų suvokime yra glaudžiai siejami su policijos veikla. Vienas svarbiausių bendruomenių lūkesčių – policijos matomumas, kurį atskleidžia kiekybiniai tyrimai. Darbe nustatyta, kad svarbiau nei fizinis ir/ar kiekybinis policijos matomumas bendruomenėms yra policijos paslaugų prieinamumas ir kokybė, policijos veiklos artumas bendruomenės problemoms bei atgalinis ryšys. Kokybišką policijos veiklą galima vertinti bendruomenių pasitikėjimą ir bendradarbiavimą skatinančiu veiksniu.
21. Daugelis tyrime dalyvavusių informantų mano, kad pagrindinis prevencijos ir saugumo užtikrinimo subjektas turi būti policija. Bendruomenei teikiamas bendruomeniškumo skatinimo, kaip saugumo užtikrinimo prielaidos, vaidmuo. Įgyvendinant tiesiogines prevencines veiklas bendruomenei teikiama talkininkavimo funkcija. Bendruomenėms priimtinos į savisaugą orientuotos prevencinės priemonės: gyvenamosios aplinkos stebėjimas, stebėjimo vaizdo kamerų įrengimas, iškabos apie saugią kaimynystę ir pan. Pažymėtina, kad, atitinkamai „signalinių nusikaltimų" teorijos teiginiams, tarp bendruomenių atstovų egzistuoja įsitikinimas apie vizualių priemonių-ženklų, indikuojančių jog ši bendruomenės teritorija yra saugoma, veiksmingumą.
22. Nors savivaldos institucijoms priklauso nemažai prevencijos ir saugumo vietos bendruomenėse užtikrinimo funkcijų, tyrimas atskleidė, kad savivaldos institucijos nėra suvokiamos kaip svarbūs saugumo užtikrinimo ir prevencijos subjektai. Šių funkcijų įgyvendinimo visų pirma tikimasi iš policijos.
23. Praktiniame bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos įgyvendinimo lygmenyje išryškėjo šios problemų grupės:
    - Objektyvios kliūtys: policijos kaip prevencijos subjekto resursų stoka, žemas bendras visuomenės pilietinis aktyvumas ir pan.
    - Subjektyvios kliūtys – prevenciją įgyvendinančių asmenų požiūris ir suvokimas.

    Tyrimas išryškino šias pagrindines problemas:

    1) Egzistuoja bendruomenių dalyvavimo ir jų bendradarbiavimo su policija įgyvendinant nusikalstamumo prevenciją, sureikšminimo tendencija – dalyvavimo kiekybė suvokiama kaip būtina bendruomeninės nusikalsta-

mumo prevencijos funkcionalumo prielaida. Tokia prielaida vertintina klaidinga, – dėl visuomenės heterogeniškumo, gyventojų poreikių ir interesų bei užimtumo sričių pliuralumo, praktiškai neįmanoma užtikrinti visuotinio arba didžiosios dalies gyventojų dalyvavimo specifinėje nusikalstamumo prevencijos srityje.

2) Bendruomenių pasyvumo ir abejingumo, kaip pagrindinės praktinio lygmens problemos akcentavimas tarp tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų ir bendruomenių atstovų, vertintinas tam tikra bendruomenių „patologizavimo“ bei „kaltinimo“ pavojaus išraiška. Siekiant išvengti šių problemų keliamų pavojų, svarbu atsisakyti tam tikro požiūrio į bendruomenes kaip problemines dėl prevenciją įgyvendinančių asmenų įvardijamo bei suvokiamo pasyvumo ir abejingumo:
   a) *Pirma* bendradarbiavimas su policija – turėtų būti vertinamas kaip laisvas, savanoriškas žmonių pasirinkimas.
   b) *Antra*, svarbu atsižvelgti į tai, kad bendruomeninėje nusikalstamumo prevencijoje greičiausiai aktyviai dalyvaus tik maža gyventojų dalis.
   c) *Trečia*, svarbu vengti bendruomenių klasifikavimo atsižvelgiant į jų aktyvumą bei siekti vienodai kokybiško policijos paslaugų teikimo neatsižvelgiant į tai, ar gyventojai aktyviai bendradarbiauja su policija, ar ne.

24. Policijos institucija turi ribotas galimybes veiksmingai įgyvendinti bendruomenių dalyvavimu pagrįstą nusikalstamumo prevenciją. Išskirtinos šios pagrindinės priežastys:
   1) Policija yra hierarchinio pobūdžio, formali, griežtai teisiškai reglamentuota institucija, savo socialine prigimtimi visiškai priešinga natūraliai susiformavusiom vietos bendruomenėm. Šis požymis ypač apsunkina policijos siekiamo bendruomenių įtraukimo bei telkimo funkcijos įgyvendinimą.
   2) Policija susiduria su resursų stokos problemomis tiek kiekybiniame (darbuotojų skaičius), tiek kokybiniame (darbuotojų kvalifikacija ir požiūris) lygmenyje. Pažymėtina, kad pareigūnai nebuvo vieningos nuomonės dėl didelio darbo krūvio problemos: dalis pareigūnų pažymėjo šią problemą, kiti nebuvo linkę jos sureikšminti, tvirtindami, kad darbo krūvis yra normalus.
25. Sprendimai dėl nusikalstamumo prevencijos daugeliu atveju priimami vadovaujantis vertikaliuoju („iš viršaus į apačią“) principu. Tai prieštarauja vienam esminių bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos požymių – sprendimų priėmimas vadovaujantis bendruomenės problemų ir poreikių identifikavimu, t.y. „iš apačios į viršų“ principu.
26. Policijos bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veikloje tik dalinai orientuojamasi į didžiausio objektyvaus (faktinio) ir subjektyvaus nusikalstamumo problemų aktualumo identifikavimą vietos bendruomenėse. Susitikimuose su gyventojais kai kada atsižvelgiama į jų nuomonę, tačiau pagrindinis prevencinės veiklos kryptingumo nustatymo šaltinis – registruoto nusikalstamumo statistika, o pagrindinės priemonės – reaktyvaus pobūdžio. Tyrimas leidžia daryti išvadą, kad pastovaus prevencinio reagavimo į bendruomenių „karštus taškus“ ar problemines socialines grupes sistema neegzistuoja.

27. Policija neįgyvendina bendruomenių, su kuriomis siekiama bendradarbiauti, atrankos atsižvelgiant į objektyvųjį ir subjektyvųjį vietos nusikalstamumo problemos aktualumą. Paprastai vadovaujamasi „patogumo“ principu – bendradarbiaujama su stipresnėmis, aktyvesnėmis, tačiau nebūtinai su saugumo problemomis susiduriančiomis bendruomenėmis.
28. Įgyvendinant bendruomeninę nusikalstamumo prevenciją, Lietuvoje egzistuoja stipresnių socialinių grupių vietos bendruomenėse interesų dominavimo pavojus. Siekiant to išvengti, svarbu užtikrinti įvairių bendruomenės socialinių grupių interesų atstovavimą.
29. Nusikalstamumo prevencijos priemonių turinio ir tikslo santykio kontekstu išskirtini šie pagrindiniai probleminiai aspektai Lietuvoje įgyvendinamoje bendruomeninėje nusikalstamumo prevencijoje:
    1) Egzistuoja klaidinga prielaida apie bendruomenės telkimo ir nusikalstamumo prevencijos tikslų tapatumą.
    2) Bendruomeninės nusikalstamumo prevencinės veiklos Lietuvoje išsiskiria tikslų įvairove – viena ar keliomis priemonėmis siekiama kuo įvairiausių ir tarpusavyje skirtingų tikslų.
    3) Nusikalstamumo prevencijos priemonių tikslai neatitinka jų turinio ir pobūdžio, pavyzdžiui, priemone, kuri savo turiniu labiau atitinka gyventojų saugumo jausmo didinimo tikslą, siekiama nusikalstamų veikų skaičiaus mažinimo ir pan.
30. Įgyvendinant bendruomeninę nusikalstamumo prevenciją nėra vadovaujamasi moksliškai pagrįstais veiksmingumo užtikrinimo metodais. Viena pagrindinių to priežasčių – „tradicinis“ pasenęs požiūris į nusikaltimų prevenciją, kaip savaimę veiksmingą. Kita vertus, prevenciją įgyvendinantys asmenys suvokia prevencijos veiksmingumo užtikrinimo ir įvertinimo poreikį. Pagrindinės išorinės kliūtys veiksmingumo užtikrinimui įgyvendinti: teisinis reglamentavimas, nustatantis reikalavimus, kurie nėra orientuoti į veiksmingumo užtikrinimą, žinių bei atitinkamai – mokymų ir mokslinio-metodinio asistavimo stoka. Atsižvelgiant į tai, siūlome:
    a) Teisės pažeidimų prevencijos projektų finansavimo konkursų nuostatuose kaip projekto vertinimo kriterijų numatyti – projekto parengimą ir vykdymą pagal veiksmingumo užtikrinimo metodinius reikalavimus.
    b) Organizuoti mokymus nusikalstamumo prevencijos subjektams apie nusikaltimų prevencijos priemonių veiksmingumo užtikrinimo metodus.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 90-2777.
5. Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymas // Valstybės Žinios, 1998, Nr. 60-1705.
6. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Valstybės Žinios, 1994, Nr. 55-1049.
7. Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statutas // Valstybės Žinios, 2003, Nr. 42-1927.
8. Lietuvos Respublikos Šaulių sąjungos įstatymas // Valstybės žinios., 1997, Nr. 69-1736.
9. Lietuvos Respublikos Savanoriškos veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 86-4142.
10. Lietuvos Respublikos Asmens ir turto saugos įstatymas // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 116-4317.
11. Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų nuostatai, patvirtinti Policijos generalinio komisaro 2002 m. rugsėjo 20 d. įsakymu Nr. 497.
12. Judėjimo „Jaunieji policijos rėmėjai“ nuostatai, patvirtinti Policijos generalinio komisaro 1998 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. 160.
13. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 51 straipsniu įstatymo projekto Nr. XIP-1763(2).
14. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 03 20 nutarimu Nr. IX–1383 // Valstybės žinios, 2003, Nr. 1318.
15. Lietuvos Respublikos seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada “Dėl Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projekto (IXP-2985). 2003 m. gruodžio 22 d. Nr. IXP-2985.
16. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių papildomo komiteto išvados “Dėl Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projekto (XIP-1763(2)). 2011 m. gegužės 25 d. Nr. XIP-1763(2).
17. Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projektas Nr. IXP-2985.
18. Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 5^1 straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-1763(2).
19. Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1764(2) ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1764(2).
20. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 30, 59, 62 ir 230 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1764(2).

21. Viešosios policijos prevencijos padalinio pareigūno (apylinkės inspektoriaus) tarnybinės veiklos aprašas. Patvirtinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. birželio 2 d. Įsakymu Nr. 5-V-384.
22. 2003 m. Gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Policijos rėmėjų įstatymo 2, 4, 5, 6, 8, 15 ir 16 straipsnių pakeitimo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo bei įstatymo papildymo 51 straipsniu projekto (IXP-2985).
23. Jaunimo atrankinės ir tikslinės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų finansavimo 2007 metais konkurso nuostatai, patvirtinti Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2007 m. vasario 13 d. įsakymu Nr. 2V–27– (1.4) // Valstybės žinios, 2007, Nr. 23–908.
24. Jaunimo narkomanijos ir kitų priklausomybės formų, nusikalstamumo ir psichologinių krizių (savižudybių) prevencijos projektų finansavimo 2006 metais konkurso nuostatai, patvirtinti Valstybinės jaunimo reikalų tarybos 2006 m. sausio 12 d. sprendimu Nr. 4–8.
25. Jaunimo nusikalstamumo, psichologinių krizių ir smurto prevencijos projektų finansavimo 2008 metais konkurso nuostatai, patvirtinti Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 m. kovo 3 d. direktoriaus įsakymu Nr. 2v–29–(1.4) // Valstybės žinios, 2008, Nr. 28–1019.
26. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl 2003 metų Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos ir vaikų vasaros poilsio organizavimo programų konkursų“, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. sausio 8 d. įsakymu Nr. 19 // Valstybės žinios, 2003, Nr. 3–25.
27. Narkomanijos (žalingų įpročių) ir nusikalstamumo prevencijos projektų finansavimo konkurso nuostatai, patvirtinti Kupiškio rajono savivaldybės narkotikų kontrolės komisijos 2009 m. kovo 16 d. nutarimu Nr. NKK–17.1–8.
28. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2006 m. vasario 27 d. įsakymas Nr. T1–48 Dėl Įgyvendintų psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos projektų vertinimo tarpinstitucinės komisijos sudarymo ir jos darbo reglamento patvirtinimo.
29. Nevalstybinių organizacijų, dirbančių smurto prieš moteris šeimoje mažinimo srityje, veiklos projektų atrankos konkurso organizavimo 2007 metais nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. A1–11.
30. Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų (programų) konkurso nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2005 m. balandžio 8 d. įsakymu Nr. 1V–97 // Valstybės žinios, 2005, Nr. 48-1602.
31. Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės reabilitacijos ir integracijos į visuomenę projektų atrankos konkurso organizavimo 2006 metais nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. A1–9 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 6–222.
32. Projektų, skirtų skatinti steigti vyrų krizių centrus bei burti smurtautojų pagalbos sau grupes, atrankos konkurso organizavimo 2008 metais nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. A1–359 // Valstybės žinios, 2007, Nr. 133–5416.

33. Projektų, skirtų trumpalaikei ir ilgalaikei kompleksinei pagalbai vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimoms teikti, atrankos konkurso organizavimo 2007 metais nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. A1–57 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 24–808.
34. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų finansavimo 2008 metais konkurso organizavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK–383.
35. Vaikų dienos centrų 2005–2007 metų projektų atrankos konkursų organizavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. A1–9.
36. Vaikų dienos centrų projektų atrankos konkursų organizavimo 2008–2012 metais nuostatai, patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. A1–357 // Valstybės žinios, 2007, Nr. 131–5315.
37. Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programų savivaldybėse organizavimo ir finansavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. ISAK–61 // Valstybės žinios, 2005, Nr. 151–5572.
38. Vaikų socializacijos programų rėmimo konkurso tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. gegužės 2 d. įsakymu Nr. ISAK–805 // Valstybės žinios, 2008, Nr. 31–1
39. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2011 m. veiklos ataskaita. 2012 m. vasario 17 d. Nr. 5-1N-9.
40. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2009 m. veiklos ataskaita. 2010 m. vasario 24 d. Nr. 5-IL-212.

Specialioji literatūra

41. *Amin A.* Local community on trial // Economy and Society, 2005, Nr. 4 (34).
42. *Ancelis P.* Visuomenės dalyvavimas baudžiamajame persekiojime // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Mokslinių straipsnių rinkinys. 2011(5).
43. *Beresnevičiūtė V.* Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis. Leidinyje: Neatrasta galia, Vilnius, Pilietinės visuomenės institutas, 2006.
44. Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. Vilnius, 2011.
45. *Bennett T. H., Holloway K. R., Farrington D.P.* The Effectiveness of Neighbourhood Watch in Reducing Crime, Campbell Systematic Reviews, 2008.
46. *Brantingham J., Brantingham P. (eds).* Environmental Criminology. Waveland Press. 1981.
47. *Browning C. R.* Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // American Behavioral Scientists, 2009, Nr. 52.
48. *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Longitudinal Neighbourhood Profiles of Delinquency: The Decomposition of Change // Journal of Quantitative Criminology, 1992, Nr. 3 (8), p. 247–264.
49. *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Neighbourhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control. New York: Lexington Books, 1993.

50. Chicago Community Policing Evaluation Consortium. Community Policing in Chicago, Year Seven. Chicago, Illinois Criminal Justice Information Authority, 2000.
51. *Clear T., Rose D., Waring E., Scully K.* Coercive Mobility and Crime // Justice Quarterly, 2003, Nr. 20, p. 33–63.
52. *Coleman J.* Social capital in the creation of human capital // American Journal of Sociology, 1988, Nr. 94, p. 95–120.
53. *Conklin J. E.* Criminology. 2nd edition. – New York: Macmillan publishing company, 1981.
54. *Crawford A.* Appeals to Community and Crime Prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22, p. 97–126.
55. *Crawford A.* Questioning Appeals to Community within Crime Prevention and Control // European Journal on Criminal Policy and Research, 1999, Nr. 7, p. 509–530.
56. *Crawford A.* Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // Urban studies, 2006, Nr. 43, p. 957–976.
57. Crime opportunity profiling, of Streets(COPS), Garston: BRE Trust 2005, p. 117–240.
58. *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2007 metai. Vilnius: PVI. 2008.
59. *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2008 metai. Vilnius: PVI. 2009.
60. *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2009 metai. Vilnius: PVI. 2010.
61. *Degutis M., Ramonaitė A., Žiliukaitė R.* Pilietinės galios indeksas 2010 metai. Vilnius: PVI. 2011.
62. *Ditton J., Innes M.,* Perceptual intervention in the management of crime fear. 2005. In: Tilley N. (ed) The Handbook of Community Safety and Crime Prevention. Cullompton: Willan.
63. *Dobryninas A., Gaidys V.* Ar saugi Lietuvos visuomenė? Vilnius, 2004.
64. *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* .Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008.
65. *Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed)* Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.
66. *Fagan J., Davies G.* Street // Stops and Broken Windows: Terry, Race, and Disorder in New York City // Fordham Urban Law Journal, 2000, Nr. 28, p. 457–504.
67. *Foster J.* Informal Social Control and Community Crime Prevention // British Journal of Criminology, 1995, Nr. 4 (35), p. 563–583.
68. *Gans H. J.* The urban villagers. New York: The Free Ress, 1962.
69. *Gaudešienė R.* Savanorystė Lietuvoje visuomenės akimis // Savanorystė Lietuvoje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės konferencijos pranešimų santraukos. Vilnius, 2008.
70. *Gečėnienė S., Kalpokas V., Malinauskaitė J., Mališauskaitė-Simanaitienė S. Matijaškaitė A.* Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Lietuvoje. Baigiamoji ataskaita. Vilnius. Teisės institutas, 2007.
71. *Gilling D.* Crime prevention: theory, policy and practice. Hoboken: Taylor & Francis Ltd, 1997.

72. *Gillis A. R., Hagan J.* Bystander Apathy and the Territorial Imperative // Sociological Inquiry, 1983, Nr. 4 (53), p. 449–460.
73. *Granovetter M.* The strength of weak ties // American Journal of Sociology, 1973, Nr. 78, p. 1360–1380.
74. *Grasmick H. G., Jacobs D., Mc Collom C. B.* Social Class and Social Control: an Application of Deterrence Theory // Social Forces, 1983, Nr. 62, p. 359–374.
75. *Greene J.* Zero Tolerance // Crime and Delinquency, 1999, Nr. 45, p. 171–187.
76. *Greenberg S. W., Rohe W. M., Williams J. R.* Informal citizen action and crime prevention at the neighbourhood level: Synthesis and assessment of the research. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1985.
77. *Greenberg S. W., Rohe W. M.* Neighbourhood design and crime: a test of two perspectives // Journal of the American Planning Associacion, 1984, Nr. 1 (50), p. 48–61.
78. *Holmberg L.* Personalized policing: Results from a series of experiments with proximity policing in Denmark // Policing: An International Journal of Police Strategies and Management, Vol. 25 p. 32 – 47.
79. *Hope T.* Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44).
80. *Hughes R., Rowe M.* Neighbourhood Policing and Community Safety: Researching the Instabilities of the Local Governance of Crime, Disorder and Security in Contemporary UK // Criminology and Criminal Justice, 2007, Nr. 7 (317).
81. *Innes M.* Toward a Science of Street Craft: The Method of Reassurance Policing. In: Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.
82. *Innes M., Jones V.* Neighborhood Security and Urban Change: Risk, Resilience and Recovery. York: Yoseph Rowntree Foundation, 2006.
83. *Justickaja S.* Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos // Teisės problemos. 2011. Nr. 1(71).
84. *Justickaja S.* Savisaugos priemonės ir jų poveikis gyventojų viktimizacijai. Leidinyje: Kurapka V. E., Justickis V. (red.) Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas. Vilnius, MRU, 2010, p. 411 – 426.
85. *Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.
86. *Justickis V.* Prevencinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu. Vilnius, Lietuvos Teisės akademija, 2000.
87. *Justickis V.* Kriminologija. I dalis. Vilnius, 2001.
88. *Justickis V.* Kriminologija. II dalis. Vilnius, 2004.
89. *Justickis V., Gečėnienė S., Čepas A.* Nusikaltimų prevencijos programų ir priemonių vertinimo metodika. Vilnius, 2005.
90. *Justickis V., Uscila R., Cibarauskienė N., Kuodis G.* Situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros galimybių Lietuvoje analizė ir pasiūlymų parengimas. Vilnius. 2008.
91. *Kalesnykas R.* Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas gyventojams, bendradarbiavimas. – Vilnius: LTA Leidybos centras, 2000.

92. *Kane R. J.* The Social Ecology of Police Misconduct // Criminology, 2002, Nr. 40, p. 867–896.
93. *Kelling G., Pate T., Dieckman D., Brown G.* The Cansas City preventive patrol experiment. Washington D .C.: The Police foundation, 1974.
94. *Kiškis A.* Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika? // Jurisprudencija, 2008, Nr. 11, p. 114 – 123.
95. *Klockars C. B.,* The Rethoric of Community Policing. In: Newburn T. (ed.) Key Readings in Criminology. Willan, 2009.
96. *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.
97. *Kurapka V.* E., *Justickis V.* (red.) Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas. Vilnius, MRU, 2010.
98. *Laurinavičius A.* Bendruomenės ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas. Vilnius, Lietuvos Teisės akademija, 2000.
99. *Laurinavičius A.* Bendruomenės teisėtvarka. Mokymo metodinis leidinys. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2001.
100. Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija. Vilnius, 2008.
101. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius, 2004.
102. *Mastrofski S., Reisig M., McClusky J. D.* Police Disrespect Toward the Public: An Encounter-Based Analysis // Criminology, 2002, Nr. 40, p. 519–551.
103. *Merkys G., Brazienė R.,* Radviliškio rajono savivaldybės gyventojų subjektyvios gyvenimo kokybės tyrimas. Išplėstinė tyrimo ataskaita. Kaunas, 2011.
104. *Merkys G., Krupavičius A., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J.* Kupiškio rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kupiškio rajono savivaldybės administracija, 2007.
105. *Merkys G., Brazienė R., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Misiovič, J.* Vilkaviškio rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Vilkaviškio rajono savivaldybės administracija, 2007.
106. *Merkys G., Krupavičius A., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J.* Kauno rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kauno rajono savivaldybės administracija, 2006.
107. *Merkys G.,Vaitkevičius S., Misiovič J., Bačkauskaitė D.* Širvintų rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Širvintų rajono savivaldybės administracija, 2006.
108. *Merkys G., Krupavičius A., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J.* Ukmergės gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Ukmergės savivaldybės administracija, 2006.
109. *Merkys G., Brazienė R., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Misiovič, J.* Kazlų Rūdos gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kazlų Rūdos savivaldybės administracija, 2006.
110. *Merkys G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Misiovič J., Titkov D., Bluzaitė D.* Radviliškio rajono gyventojų ir ekspertų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Radviliškio rajono savivaldybės administracija, 2005.

111. *Nefas S.* Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje // Viešoji politika ir administravimas, 2007, Nr. 20.

112. *Nefas S.* Funkcionali vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose: daktaro disertacija. Vilnius, MRU, 2007

113. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2006 m. viktimologinis tyrimas. Vilnius: NPLC, "Vilmorus", 2006

114. *Pattilo-McCoy M.* Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999.

115. *Pocienė A.* Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis Vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje // Teisės problemos, 2009, Nr. 4, p. 31–69.

116. *Pocienė A., Kalesnykas R., Kiškis A., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Uscila R.* Saugumo miestuose užtikrinimo problemos. Vilnius: Teisės institutas, 2009.

117. *Ponsaers P. Van Stokkom B.* Maximalist Policing? Risks and Opportunities. In: Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. (ed) Reflections on Reassurance Policing in the Low Countries. BJu Legal Publishers, The Hague, 2008.

118. *Putnam R. D.* The prosperous community: social capital and community life // American Prospect, 1993, Nr. 4 (13).

119. *Putnam R. D.* Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster, 2000.

120. Raseinių rajono savivaldybės vietos ekspertų bei miestų ir kaimo bendruomenių atstovų (viešosios nuomonės tyrimo) apklausos rezultatų ataskaita. Socialinės ir ekonominės plėtros centras. Vilnius. 2008.

121. *Raupelienė A., Pilipavičius V.* Kupiškio rajono kaimo vietovių studija. Kupiškis, Kupiškio rajono vietos veiklos grupė. 2008.

122. *Reisig M. D., Parks R. B.* Experience, quality of life, and neighbourhood context: A hierarchical analysis of satisfaction with police // Justice Quarterly, 2000, Nr. 17, p. 607–630.

123. *Rose D. R., Clear T.* Incarceration, Social Capital, and Crime: Implications for Social Disorganization Theory // Criminology, 1998, Nr. 36.

124. *Rosenbaum D. P.* Community crime prevention: a review and synthesis of the literature // Justice Quarterly, 1988, (5).

125. *Rosenfeld R., Messner S. F., Baumer E. P.* Social Capital and Homicide // Social Forces, 2001, Nr. 1 (80), p. 283–309.

126. *Sakalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S., Kalpokas V., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Nikartas S., Pocienė A., Zaksaitė S.* Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Eugrimas, 2011.

127. *Sakalauskas G., Nikartas S., Čepas A., Ūselė L.,* Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės. Vilnius, 2011.

128. *Sampson R. J., Bartusch D. J.* Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // Law and Society Review, 1998, Nr. 32, p. 777–804.

129. *Sampson R. J.* Crime in Cities: The Effects of Formal and Informal Social Control // Crime and Justice, 1986, Nr. 8.

130. *Sampson R. J., Cohen J.* Deterrent Effects of the Police on Crime // Law and Society Review, 1988, Nr. 22, p. 163–189.

131. *Sampson R. J.* Transcribing Tradition: New Directions in Community Research, Chicago Style // Criminology, 2002, Nr. 2 (40), p. 213–230.

132. *Sampson R. J.* Network and neighbourhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. Network logic, 2004

133. Saugios kaimynystės veikla Vilniaus mieste. Vilnius, NPLC, 2010.: http://www.nplc.lt/lit/tyr/SK-tyrimas.pdf

134. *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

135. *Schneider S. R.* Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // Int'l Crim. Just. Rev., 2000, Nr. 10 (32).

136. *Shaw C. R., McKay H. D.* Juvenile Delinquency in Urban Areas. Chicago: University of Chicago Press, 1972, p. 170–189.

137. *Sherman L. W.* Communities and crime prevention. In: Sherman L. W., Gottfredson D. C., Mackenzie D. L., Eck J. E., Reuter P., Bushway S. D. Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising. Washington DC: National institute of Jusctice, US Department of Justice, 1997.

138. *Sherman L. W., Farrington D. P., Welsh B. C., MacKenzie L. D.* Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006.

139. *Simmons R., Johnston B.* A Joined-up Approach to User Participation in Public Services: Strengthening the "Participation Chain" // Social Policy & Administration, Vol. 39, No. 3, 2005.

140. *Skogan W. G.* Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American neighbourhoods. New York: Fret: Ress, 1990.

141. *Skogan W. G.* Community organizations and Crime // Crime and Justice, 1988, Nr. 10 (39).

142. *Skogan W., Susan H.* Community Policing, Chicago Style. Chicago: University of Chicago Press, 1997.

143. *Skogan W. G., Maxfield N. G.* Coping with crime: individual and neighborhood reactions. Beverly Hills: Sage, 1981.

144. *Skogan W. (ed.)* Community policing: can it work? Belmont CA: Wadsworth Publishing Co, 2003.

145. *Smith D.* The Neighbourhood Context of Police Behavior // Crime and Justice, 1986, Nr. 8, p. 313–341.

146. *Spencer C, Ratcliff J. e.* GIS and Crime Mapping. John Wiley & Sons. 2005; Gonzales A., Schofield R., Hart S. Mapping Crime: Understanding Hot Spots. Washington, DC: National Institute of Justice, 2005.

147. *Stark R.* Deviant Places: A Theory of the Ecology of Crime // Criminology, 1987, Nr. 25, p. 893–909.

148. Šakočius A. Kova su netvarka įgyvendinant bendruomenės teisėtvarką. Vilnius: LTA Leidybos centras, 2000.

149. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje. Teisės institutas, 2006.
150. *Van Swaaningen R.* Critical Criminology: Visions from Europe. London: Sage, 1997.
151. *Velez M.* The Role of Public Social Control in Urban Neighbourhoods // Criminology, 2001, Nr. 39, p. 837–863.
152. *Veysey B. M., Messner S. F.* Further Testing of Social Disorganization Theory: An Elaboration of Sampson and Groves's "Community Structure and Crime" // Journal of Research in Crime and Delinquency, 1999, Nr. 36.
153. Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2008 metų viktimologinis tyrimas. – Vilnius: NPLC, VILMORUS, 2008.
154. *Vileikienė E.* Visuomenės saugumo jausmo ir teisėsaugos institucijų veiklos vertinimas. 2011. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/naujas/Gyventoju_apklausa_2010.pdf.
155. Vilkaviškio rajono vietos veiklos grupės strategija. Vilkaviškis, 2008.
156. Vilniaus miesto gyventojų apklausos ataskaita, 2011. Prieiga per internetą: http://www.ekt.lt/wp-content/uploads/2012/04/EKT-Vilniaus-miesto-gyventoju-apklausos-ataskaita-201001.pdf
157. Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2008.: http://www.vrm.lt/index.php?id=1336
158. *Warner B. D. and Wilcox Rountree P.* Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // Social Problems, 1997, Nr. 4 (44).
159. *Weitzer R.* Citizens' Perceptions of Police Misconduct: Race and Neighbourhood Context // Justice Quarterly, 1999, Nr. 16, p. 819–846.
160. *Weitzer R.* Racialized Policing: Residents' Perceptions in Three Neighbourhoods // Law and Society Review, 2000, Nr. 34, p. 129–155.
161. *Wellman B., Wortley S.* Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support // The American Journal of Sociology, 1990, Nr. 96, p. 558–588.
162. *Wilson J. Q., Kelling G. L.* Broken Windows // The atlantic Monthly, 1982.
163. *Woolcock M.* The place of social capital in understanding social and economic outcomes // Isuma: Canadian Journal of Policy Research, 2001, Nr. 2 (1), p. 11–17.
164. Žiliukaitė R. Pilietinių veiklų rizikos ir motyvacija dalyvauti pilietinėse veiklose šiandieninėje Lietuvos visuomenėje // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2010/2(27).
165. Žiliukaitė R., Ramonaitė A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, 2006.

Kiti šaltiniai

166. Asociacijos "Savanoriški saugos būriai" internetinis puslapis: http://siauliai-ssb.lt/
167. *Balčiūnas T.* "Savanoriški saugos būriai – ir idėja, ir darbas": http://siauliai-ssb.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=18&cntnt01lang=lt_LT&cntnt01returnid=56

168. Bandančius ginti savo kiemą vilniečius drausmina nuobaudomis // Delfi, 2012 m. vasario 14 d.: http://verslas.delfi.lt/automoto/bandancius-ginti-savo-kiema-vilniecius-drausmina-nuobaudomis.d?id=55472139
169. Informatikos ir ryšių departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos statistinė ataskaita: Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikos apskrityse (Forma_2Ž-APSK).
170. Istorijos akimirka: Jie buvo kariai savanoriai // Universitas vilnensis, 2007 m. Birželio mėn.: http://www.vu.lt/lt/universitas_vilnensis/uv1679/p:2/867/
171. Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją: http://www.policija.lt/lt/apklausos
172. Nemunėlio Radviliškis ginasi // Respublika, 2009 spalio mėn. 26 d.: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/nemunelio_radviliskis_ginasi/
173. Neramios dienos ir Naktys Raseiniuose // Kauno diena, 2003 m. Birželio 6 d.: http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/neramios-dienos-ir-naktys-raseiniuose-9512
174. Policijos rėmėjas užsidirbo meluodamas // Kauno diena, 2010 m. sausio 30 d.: http://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/policijos-remejas-uzsidirbdavo-meluodamas-260860
175. Savisaugos būrys kyla prieš vandalus // Delfi, 2010 m. lapkričio 12 d.: http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=38477237
176. Standartinis Eurobarometras 66.: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.pdf
177. Standartinis Eurobarometras 68.: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb68/eb68_en.pdf
178. Standartinis Eurobarometras 70.: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_en.pdf
179. Standartinis Eurobarometras 72.: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_en.pdf
180. *Simulik V.* "Stiprūs saugos būriai – saugesni šiauliečiai": http://siauliai-ssb.lt/index.php?page=ssb

Autoriaus parengtos publikacijos disertacijos tema

1. Nikartas S. Pagrindiniai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai (Angl. *The main aspects of the effectiveness of community crime prevention*). Teisės problemos, 2010, Nr. 1(67) ISSN 1392-1592. P. 95-118.
2. Nikartas S. Bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje: užsienio šalių patirties analizė (Angl. *Community role in crime prevention: foreign practice*). Teisės problemos, 2011, Nr. 2 (72) ISSN 1392-1592. P. 63-94.

Pranešimai konferencijose disertacijos tema

1. Pristatytas pranešimas tema „*Pagrindiniai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai*". Tęstinė doktorantų ir jaunųjų mokslininkų konferencija „*Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose – 2.*" Kauno technologijos universitetas. Kaunas. 2009 m. spalio 9 d.

2. Pristatytas pranešimas tema *„Saugios kaimynystės samprata, tikslingumas ir pridėtinė vertė: žvilgsnis į užsienio valstybių patirtį“.* Konferencija *„Pilietinės savisaugos iniciatyvos. Ar pasinaudosime turimu potencialu?“* Vilniaus miesto savivaldybė. Vilnius. 2010 m. birželio 28 d.
3. Pristatytas pranešimas tema *„Pagrindinės piliečių dalyvavimo formos užtikrinant visuomenės saugumą Lietuvoje“.* Mokslinė tarptautinė Baltijos kriminologų konferencija *„Nusikaltimai ir bausmės Baltijos regione“.* Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija. Vilnius. 2010 m. spalio 21-22 d.
4. Pristatytas pranešimas tema *„Policijos rėmėjai Lietuvoje“ (*angl.*“Police supporters in Lithuania”)* Tarptautinė Europos nusikaltimų prevencijos tinklo gerosios praktikos konferencija *“Saugūs namai saugioje bendruomenėje”* (angl.*“A secure home in a safe community”*). Belgija. Briuselis, 2010 m. gruodžio 1 – 2 d.
5. Parengtas pranešimas tema *„Piliečių dalyvavimas užtikrinant visuomenės saugumą Lietuvoje: problemos ir vystymosi perspektyvos“* (angl. *„Citizens participation ensuring security in Lithuania: problems and perspectives of development“)* (kartu su A. Pociene, E. Visocku). Europos kriminologų draugijos konferencija *„Permąstant nusikaltimus ir bausmes Europoje“ (*angl. *„Rethinking Crime and Punishment in Europe*“). Vilnius, 2011 m. rugsėjo 21 – 24 d.

PRIEDAS Nr. 1

Klausimai sutelktoms grupinėms diskusijoms (*focus group*)

1. Trumpai išvardinkite 3 jums aktualiausias bendruomenės problemas.
2. Kokias išskirtumėte pagrindines saugumo (nusikalstamumo) problemas savo bendruomenės teritorijoje? Ar nusikalstamumo problemos yra labai aktualios bendruomenėje lyginant su kitokio pobūdžio problemomis (pvz., aplinkos apsaugos, statybų, susisiekimo, socialinės problemos ir pan.).
3. Kaip vertinate esamą saugumo užtikrinimo (nusikalstamumo problemų sprendimo) situaciją jūsų vietovėje? Kaip vertinate bendruomenės santykį su policija, sprendžiant vietos saugumo problemas?
4. Kaip, jūsų nuomone, turėtų būti sprendžiamos saugumo (nusikalstamumo) problemos jūsų vietovėje? Ar atsižvelgiama į bendruomenės poreikius, interesus, nuomonę?
5. Kokiais būdais bendruomenė (kaip organizacija, bendruomenės centrai, kietos vietinės bendruomenės organizacijos) prisideda užtikrinant vietovės saugumą? Kokiais dar būdais galėtų prisidėti?
6. Kokių sąlygų reikia, kad pagerinti bendruomenės (kaip organizacijos) ir policijos bei savivaldos institucijų bendradarbiavimą?
7. Kaip vertinate vietos bendruomenės (vietos gyventojų) įsitraukimą į saugumo užtikrinimo (nusikaltimų prevencijos) veiklas?
8. Kas sąlygoja gyventojų aktyvumą bendruomenėje įsitraukiant į saugumo užtikrinimo veiklas? Kas (kokie veiksniai) gali paskatinti didesnį bendruomenės (gyventojų) įsitraukimą į saugios aplinkos užtikrinimą?
9. Ar žinote atvejų, kai tam tikra opi problema ar įvykis sutelkė vietos gyventojus. Kokia tai buvo problema ar įvykis?

PRIEDAS Nr. 2

Policijos pareigūnų interviu klausimų gairės

Policijos ir bendruomenės santykis

- Kaip policija suvokia (ką laiko) bendruomenes?
- Kodėl siekia įtraukti bendruomenes į saugumo užtikrinimą. Kokie bendradarbiavimo su bendruomene tikslai? (pvz., kokie saugios kaimynystės tikslai?)
- Kokios priežastys paskatino policiją imtis iniciatyvos įtraukiant bendruomenes?
- Kokiais būdais policija siekia įtraukti bendruomenes (gyventojus).
- Kokios bendruomenės funkcijos bendradarbiavime su policija? Ko policija tikisi iš bendruomenių?
- Kaip manote, ko bendruomenės tikisi iš policijos?
- Kokios iškyla bendradarbiavimo su bendruomenėm problemos?
- Kokios kliūtys iš bendruomenės pusės? Kokios kliūtys iš policijos pusės? Ką reikia tobulinti, kad bendruomenės ir policijos bendradarbiavimas būtų kokybiškesnis?
- Kokie yra bendruomenių įsitraukimo motyvai? (Kokie veiksniai lemia, kas sąlygoja, kad bendruomenės įsitraukia?)
- Kas paprastai sudaro bendruomenės aktyvą?
- Policijai svarbi gyventojų dalyvavimo kiekybė? Bendruomenės atstovavimo problema, kaip užtikrinti, kad būtų atstovaujami visi (ar bent dauguma) vietos gyventojų?

Saugumo problemos

- Kaip manote, kokios saugumo (nusikalstamumo) problemos yra aktualiausios bendruomenėm?
- Kaip manote kiek saugumas, nusikalstamumas yra aktualus bendruomenėm lyginant su kitomis problemomis. Ar tai gali sąlygoti jų įsitraukimą?
- Ar siekiant bendradarbiavimo su bendruomenėm, yra numatomos kokie nors prioritetiniai rajonai, ar atsižvelgiama į saugumo problemų aktualumą tam tikrose vietovėse?

Prevencinės veiklos organizavimo aspektai

- Ar matote problemų policijos struktūroje, pareigybių funkcijų, darbo krūvio paskirstyme. Kiek tos problemos trukdo labiau bendradarbiauti su bendruomenėm?
- Kaip vyksta sprendimų priėmimo procesas dėl prevencinės veiklos (jos strategijos)? Į ką atsižvelgiama, kokiais kriterijais policija remiasi priimant sprendimus dėl teisės pažeidimų prevencijos?
- Kaip vertinate policijos darbą su karštais taškais bendruomenėse? Ar jis yra slaptas, ar įtraukiamos bendruomenės?
- Ar yra ir kaip yra vertinamas prevencijos veiksmingumas? Kas trukdo vadovautis veiksmingumo kriterijais? Kodėl vyrauja tokia praktika, kad veiksmingumo

nėra stengiamasi užtikrinti? (ar tai sistemos problema, kad ji nustato tokias taisykles, ar labiau pačių prevencijos vykdytojų požiūrio problema?).

Teisinis reglamentavimas

- Ar, jūsų nuomone, esamas bendruomenių dalyvavimo teisės pažeidimų prevencijoje ir saugumo užtikrinime teisinis reglamentavimas yra pakankamas?
- Jei taip, kodėl?
- Jei ne, kokias sritis reiktų teisiškai reglamentuoti? Kokiais teisės aktais?
- Kaip vertinate savisaugos grupių veiklą? Ar ji nekelia pavojų? Ar reikalingas joms teisinis reglamentavimas?

Policijos rėmėjų veikla

- Kaip vertinate policijos rėmėjų veiklą? Kokias veiklos problemas matote?
- Kokias funkcijas jie atlieka? Kokios jų veiklos labiausiai paplitusios? Ar tai daugiau pačių policijos rėmėjų pasirinkimas, ar tai veiklos, kurias siūlo policija?
- Kaip manote, ar siauros policijos rėmėjų funkcijos, neapriboja galimybių įsitraukti žmonėm, kurie nenori, pvz., patruliuoti, o policijai padėti kitais būdais? Ar policija padaro pakankamas sąlygas žmonėms įsitraukti įvairiose veiklose?
- Ar policijos rėmėjų veikla teikia naudą policijai? Koks policijos pareigūnų požiūris į policijos rėmėjus?
- Ar policijos rėmėjai turi ryšį su bendruomenėm, ar yra skatinami palaikyti tokį ryšį?
- Kaip vertinate teisinį policijos rėmėjų veiklos reglamentavimą?

PRIEDAS Nr. 3

Interviu su bendruomenių atstovais gairės

I. Gyvenamosios vietos (seniūnijos/rajono) apibūdinimas

1. Kaip apibūdintumėte rajono *fizinę aplinką* (tvarkingas/netvarkingas)? Kokių namų daugiausia (daugiabučiai, nuosavi namai)? Ar, Jūsų nuomone, rajono architektūrinis išplanavimas yra tinkamas? Kodėl? Ką reikėtų keisti?
2. Kaip apibūdintumėte seniūnijos/rajono *socialinę aplinką*? Apibūdinkite, kokie žmonės gyvena Jūsų seniūnijoje/rajone: daugiau tų, kurie turi nuosavą būstą ar nuomininkai, sukūrę/nesukūrę šeimas, išsilavinimas, užsiėmimas, tautybė, amžius, soc. rizikos grupės).
3. Ar Jūsų seniūnijoje/rajone yra išskirtinių kvartalų (gyvena vien asocialūs asmenys, gydytojų kvartalas, daugiabučiai namai/laiptinės, kur gyvena dauguma pensininkų/studentų, bendrabučių kvartalas ir pan.)?
4. Ar daug aktyvių žmonių dalyvauja bendruomenės veikloje? Kaip apibūdintumėte aktyvistus? Ar šie asmenys apskritai aktyvūs visuomeniniame gyvenime? Ar jie yra politinių partijų, nevyriausybinių ar kitų organizacijų nariai?

II. Nusikalstamumo (saugumo) problemų aktualumas vietos bendruomenėje
(kaip dažnai viešosios tvarkos problemos tampa bendruomenės „galvos skausmu“)

5. Gal galėtumėte įvardinti apskritai, kokios Jūsų požiūriu yra aktualiausios problemos jūsų bendruomenėje (gyvenamoje vietovėje)?
6. Gal galėtumėte įvardinti kokios Jūsų požiūriu yra aktualiausios nusikalstamumo (saugumo) problemos jūsų bendruomenėje. Kokių nusikaltimų/teisės pažeidimų, jūsų manymu, padaroma daugiausia ir kokie yra žalingiausi bendruomenei ir jos gyventojams?
7. Kokie asmenys daugiausiai daro teisės pažeidimus? Kaip juos apibūdintumėte? Ar tai bendruomenės gyventojai?
8. Kaip įvertintumėte savo rajono saugumo situaciją miesto kontekste? Kodėl taip vertinate?
9. Gal galėtumėte apibūdinti, kokios yra pagrindinės nusikalstamumo (netvarkos) priežastys Jūsų rajone (bendruomenėje)?

III. Saugumo problemų sprendimas

10. Kokios problemos iškyla sprendžiant nusikalstamumo problemas?
11. Ar priimant sprendimus, atsižvelgiama į vietos charakteristikas, gyventojų interesus ir poreikius?
12. Ar gaunate pakankamai informacijos apie nusikalstamumo ir saugumo problemas jūsų rajone? Kokie tokios informacijos šaltiniai? Ar manote, kad tai patikima informacija?

IV. Požiūris į bendruomenės vaidmenį nusikaltimų prevencijoje

13. Kaip suvokiate bendruomenės vaidmenį? Kokiais būdais bendruomenė gali prisidėti prie nusikaltimų prevencijos vietovėje? Kas ir kodėl (kokie žmonės, kokios socialinės grupės) labiausiai įsitraukia į bendruomenės veiklas, kas mažiausiai? Ką jūsų nuomone reiktų daryti, kad užtikrinti veiksmingą bendruomenės įsitraukimą ir dalyvavimą saugumo problemų sprendime? Kaip paskatinti žmones įsitraukti ir pan.)?

V. Požiūris į policiją (ir kitas institucijas) ir jos vaidmenį, užtikrinant nusikalstamumo prevenciją bendruomenėje

14. Kaip vertinate policijos darbą sprendžiant bendruomenės problemas? Kaip vyksta bendradarbiavimas su policija? Kaip žiūrite į policijos iniciatyvas, siekiant įtraukti gyventojus į saugios kaimynystės grupes? Ar tokia policijos veikla sutampa su bendruomenės tikslais, interesais ir poreikiais nusikaltimų prevencijos srityje?
15. Ką reikėtų tobulinti policijos veikloje bandant kartu spręsti bendruomenės problemas?

VI. Požiūris į vietos savivaldos institucijų veiklą

16. Kaip vertinate vietos savivaldos institucijų veiklą, sprendžiant saugumo ir nusikalstamumo problemas bendruomenėje?
17. Ar bendruomenėje veikia kitos vietos organizacijos ir įstaigos? Kaip vertinate jų veiklą, padedant užtikrinti nusikalstamumo prevenciją rajone?

PRIEDAS Nr. 4

ANKETA

Sveiki,

Greičiausiai visi sutiksime, kad nusikalstamumas vis lieka didelė problema. Geriausia strategija mažinant nusikalstamumą – jų prevencija. Šia kryptimi lyg tai nemažai daroma tiek šalies, tiek lokaliniu (atskirų rajonų, regionų, miestų ir miestelių) lygiu. Tačiau nemažai žmonių visgi abejoja, ar vykdoma prevencinė veikla duoda naudos. *Norėtumėme, kad Jus išsakytumėte savo nuomonę šiuo klausimu*. Jums tiesiogiai ir netiesiogiai tenka dalyvauti prevencijos veikloje, stebėti situaciją šalyje. Dėl to kreipiamės į Jus, kaip į žinovą, ekspertą, tai yra žmogų, išmanantį šiuos dalykus geriau už daugelį kitų.

Anketoje nėra teisingų ir neteisingų atsakymų – sakykite taip, kaip manote. Jeigu Jūsų nuomonė yra labai kritiška, išsakykite būtent taip, kaip galvojate. Tik žinant objektyvią padėtį ir tikrą žmonių nuomonę, galėsime realiai sukurti veiksmingesnę nusikaltimų prevencijos sistemą.

Ačiū Jums už skirtą laiką ir malonų, atvirą bendradarbiavimą!

Pagarbiai
Tyrimo organizatoriai

I DALIS – KELI KLAUSIMAI APIE JUS IR JŪSŲ PATIRTĮ

1. Kaip Jūsų darbas susijęs su nusikaltimų prevencine veikla (*galimi keli atsakymai*)?

☐ 1. Atsakingas už prevencinės veiklos organizavimą
☐ 2. Patys rašote nusikaltimų prevencijos projektus
☐ 3. Koordinuojate nusikaltimų prevencijos projektus
☐ 4. Dalyvaujate įgyvendinat nusikaltimų prevencijos projektus
☐ 5. Dalyvaujate kitoje socialinio arba kultūrinio pobūdžio veikloje, susijusioje su nusikaltimų prevencija. Prašome, parašykite kokioje: _____
_____
_____
_____
☐ 6. Dirbu su nusikaltimų aukomis
☐ 7. Dirbu su socialinės rizikos grupėmis. Prašome, parašykite kokiomis: ____
_____
_____
_____
☐ 8. Kita (*parašykite*)_____
_____
_____

2. Kaip Jus įvertintumėte savo prevencinio darbo patirtį?

☐ 1. Esu naujokas
☐ 2. Turiu tam tikrą patirtį
☐ 3. Turiu nemažai patirties
☐ 4. Prevencijos darbe esu „senas vilkas“
☐ 5. Kitaip (*parašykite*) _____
_____
_____

3. Nurodykite savo amžių: _____

4. Jūsų išsilavinimas:

☐ 1. Vidurinis
☐ 2. Aukštesnysis
☐ 3. Nebaigtas aukštasis
☐ 4. Aukštasis.
☐ 5. Kita (*parašykite*) _____
_____

Ačiū!

Dabar norėtumėme sužinoti Jūsų nuomonę apie bendrą nusikaltimų prevencijos būklę mūsų šalyje

II DALIS – PREVENCINĖS VEIKLOS VEIKSMINGUMO UŽTIKRINIMAS NACIONALINIŲ LYGMENIU

5. Kaip vertinate dabartinį nusikalstamumo lygį Lietuvoje?

☐ 1. Itin aukštas (kritinis)
☐ 2. Aukštas
☐ 3. Vidutinis
☐ 4. Žemas
☐ 5. Labai žemas

6. Vieni sako, kad <u>gerai organizavus</u> nusikaltimų prevenciją galima ženkliai sumažinti nusikalstamumą. Kiti tuo abejoja. O kaip Jus vertinate nusikaltimų prevencijos galimybes mažinant nusikalstamumą. Jūsų manymu, kiek <u>tikrai gerai organizuotas</u> prevencinis darbas gali realiai sumažinti nusikalstamumo lygį? Įvertinkite tai procentais:

(pažymėkite procentą)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

7. O dabar <u>įvertinkite mūsų šalyje</u> vykdomos prevencinės veiklos galimybes. Jūsų nuomone, kiek mūsų šalyje vykdoma prevencinė veikla prisideda mažinant nusikalstamumą?

(pažymėkite procentą)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

8. Tam, kad prevencinė veikla būtų tikrai sėkminga reikia, kad ji būtų tinkamai organizuota, gerai aprūpinta, sudarytos šia veiklą skatinančios sąlygos. Jūsų nuomone, kiek kiekviena iš žemiau nurodytų sąlygų yra užtikrinama mūsų šalyje. Įvertinkite 10 balų skalėje: nuo 0 – „visiškai neužtikrinama“ iki 10 – „visiškai užtikrinama“

Sąlygos:	**Jų užtikrinimo lygis (balais)**
8.1. Skiriama pakankamai pinigų	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
8.2. Žmonės, kurie vykdo prevencinę veiklą yra iš tikrųjų suinteresuoti jos rezultatais	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
8.3. Įgyvendinamos tik tos prevencijos priemonės, kurių veiksmingumas patikrintas moksliniais tyrimais	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10

8.4. Prieš pradedant vykdyti prevencijos programas\projektus atliekamos išsamios probleminės situacijos analizės, prevencinės priemonės kruopščiai atrenkamos	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
8.5. Yra stipri metodinė ir informacinė nusikaltimų prevencijos bazė	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
8.6. Prevencinis darbas nėra antraeilė veikla, kuria užsiimama tik laisvu nuo kitų pareigų metu/tik epizodiškai	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
8.7. Yra nuolatinis vadovybės palaikymas ir dėmesys	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
8.8. Prevencinės veiklos vykdymas yra aukštai vertinamas. Dalyvavimas prevencinėje veikloje yra prestižinis.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
8.9. Prevencijos dalyviai gali nuolat kelti kvalifikaciją ir gauti reikiamą informaciją/žinias prevencijos srityje.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10

Svarbią reikšmę organizuojant nusikaltimų prevenciją visos šalies mastu turi Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa bei atskiros tikslinės (t.y. atskirų nusikaltimų rūšių ar atmainų) nacionalinės nusikaltimų prevencijos programos. Yra skirtingų nuomonių apie tai, kiek gerai prevencijos dalyviai supažindinami su tomis pagrindinėmis programomis. Vieni sako, kad šios programos nepasiekia prevencijos dalyvių. Kiti teigia, kad prevencijos dalyviai yra labai gerai supažindinti su jomis.

9. Ar Jums asmeniškai teko susipažinti su Nacionaline nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (2003 m.)?

☐ 1. Net negirdėjau
☐ 2. Tik žinau, kad yra tokia programa
☐ 3. Buvau susipažinęs
☐ 4. Žinau pakankamai gerai
☐ 5. Labai gerai susipažinęs

10. Gal atsimenate, su kokiomis nacionalinėmis nusikaltimų prevencijos programomis dar teko susipažinti? *(NURODYKITE. Pavadinimas ne būtinai turi būti labai tikslus)*

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

11. Ar yra koks nors ryšys tarp Jūsų dalyvavimo prevencijos veikloje ir Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos vykdymo?

☐ 1. Taip, tiesiogiai įgyvendinu Nacionalinėje programoje numatytą prevencijos priemonę\uždavinį;
☐ 2. Netiesioginis. Mano prevencinė veikla (vykdomi projektai) bendrai paėmus atitinka vieną iš Nacionalinėje programoje numatytų prevencijos krypčių, o būtent (*parašykite*): _____
_____
☐ 3. Sunku pasakyti. Nesigilinau į šį klausimą
☐ 4. Jokio ryšio nėra

12. Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimo priemonių planuose (2005-2006, 2007-2009 m.) yra numatyta daug įvairaus pobūdžio prevencinių priemonių. Tačiau dėl jų veiksmingumo yra skirtingų nuomonių. Vieni mano, kad dauguma prevencinių priemonių, numatytų priemonių planuose yra nenaudingos ir nedaro jokio poveikio nusikalstamumui. Kiti mano, kad visos šios priemonės yra tikrai naudingos. Ar galėtumėte Jūs pateikti savo vertinimą. Žemiau pateiktas sąrašas Nacionalinėje programoje numatytų priemonių (skirtų atskirų nusikaltimų rūšių prevencijai) ir aprašymas apie jų įgyvendinimo laukiamus rezultatus.

- **Jeigu manote, kad šios priemonės įgyvendinimas leis žymiai sumažinti nusikalstamumą (ji bus labai veiksminga), pažymėkite ženklu du plius „++“**
- **Jeigu manote, kad priemonė gali sumažinti nusikalstamumą, tačiau nežymiai, pažymėkite „+“**
- **Jeigu manote, kad priemonė nemažins nusikalstamumo (ar netgi didins), ar apskritai nėra susijusi su nusikaltimų prevencija pažymėkite ženklu „ – “**
- **Jei visiškai neaiški priemonės esmė ir dėl to nežinote kaip vertinti, tiesiog nieko nežymėkite.**

Priemonės pavadinimas	Laukiami rezultatai	Jūsų įvertinimas		
		„++“	„+“	„–“
I. JAUNIMO POLITIKA, VAIKŲ IR JAUNIMO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJA				
1. Parengti ir išleisti leidinį vaikams apie nusikaltimų prevenciją	bus sudarytos sąlygos geriau informuoti mokyklinio amžiaus vaikus apie neigiamus reiškinius visuomenėje, sumažinti riziką vaikams tapti nusikaltimų auka ar teisės pažeidėju	☐	☐	☐
2. Siekiant spręsti nepilnamečių buvimo viešosiose vietose naktį problemą, per žiniasklaidą ar kitais būdais (mokyklose, per masinius renginius ir panašiai) teikti gyventojams informaciją apie galimą žalą ir pavojus vaikams, informaciją apie vaikų, tėvų, kitų už vaikų gerovę atsakingų asmenų teises ir pareigas, kurias nustato teisės aktai, atsakomybę už jų nevykdymą	šviečiamojo, informacinio, rekomendacinio pobūdžio priemonėmis bus atkreiptas asmenų, atsakingų už vaikų priežiūrą, dėmesys į vaikų nepriežiūros problemą, sumažės neprižiūrimų nepilnamečių naktį, sumažės rizika jiems tapti nusikaltimų aukomis, bus ribojamos galimybės nepilnamečiams nusikalsti	☐	☐	☐
III. BAUSMĘ ATLIKUSIŲ ASMENŲ RESOCIALIZACIJOS POLITIKA				
9. Organizuoti įdarbinimo muges pataisos inspekcijų įskaitoje esantiems asmenims	bus sudarytos papildomos galimybės pataisos inspekcijų įskaitoje esantiems asmenims, ypač lygtinai paleistiems iš laisvės atėmimo vietų, susirasti darbą	☐	☐	☐
10. Konsultuoti asmenis, kurie rengiasi išeiti į laisvę, skatinti juos susirasti darbą – rengti darbo rinkos dienas kiekvienuose pataisos namuose	asmenys, išeinantys į laisvę, turės daugiau informacijos, paskatų dirbti	☐	☐	☐
11. Organizuoti išėjusių į laisvę asmenų integraciją į darbo rinką: 11.1. visiems išėjusiems į laisvę ir užsiregistravusiems teritorinėse darbo biržose asmenims rengti teritorinių darbo biržų darbo klubuose tikslinius užsiėmimus pagal Adaptacijos visuomenėje ir darbo rinkoje programą; 11.2. įtraukti išeinančius ir išėjusius į laisvę asmenis į Europos Sąjungos socialinio fondo projektus	padidės asmenų, išėjusių į laisvę, galimybės sugrįžti į darbo rinką, jie įgis daugiau paskatų dirbti, siekti profesinės karjeros	☐	☐	☐
VII. SMURTINIŲ NUSIKALTIMŲ PREVENCIJA IR KONTROLĖ				
38. Skleisti per visuomenės informavimo priemones informaciją apie apsisaugojimo nuo nusikalstamų veikų būdus ir priemones, ypač skirtas kovai su smurtu, taip pat šeimoje	visuomenei bus sistemingai teikiama profesionali informacija apie tai, ko reikėtų vengti, kad nebūtų tampama nusikaltimo auka, kokių veiksmų imtis siekiant nutraukti nusikalstamą veiką ar užkirsti jai kelią, sustiprės pilietinė savisauga	☐	☐	☐

Priemonės pavadinimas	Laukiami rezultatai	Jūsų įvertinimas		
39. Organizuoti priemones, skirtas apsaugoti nuo smurto rizikos grupei priklausančius asmenis (atlikti reiškinio paplitimo ir smurto šeimoje aukų padėties analizę, parengti socialiniams partneriams rekomendacijas, kaip nustatyti smurtautojus, problemines šeimas, asmenis, kuriems reikia pagalbos, kad nesusidurtų su smurtu, kokių veiksmų imtis siekiant valdyti situaciją)	bus sudarytos sąlygos nustatyti asmenis, kuriems reikia pagalbos, kad nesusidurtų su smurtu, nedarnias šeimas, asocialius asmenis, tarp kurių dažnai kyla konfliktai, numatyta, kaip kontroliuoti situaciją ir tinkamai reaguoti į smurto grėsmę ar jo proveržį	❑	❑	❑
40. Plėtoti teismo medicinos sistemą Lietuvoje: 40.1. parengti Teismo medicinos sistemos plėtros Lietuvoje koncepciją ir jos įgyvendinimo priemones; 40.2. įgyvendinti numatytas priemones	bus plėtojama teismo medicinos sistema Lietuvoje, rengiami specialistai – teismo medikai, tinkamiau organizuojami ikiteisminiai tyrimai	❑	❑	❑
VIII. TURTINIŲ NUSIKALTIMŲ PREVENCIJA IR KONTROLĖ				
41. Atlikti situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros Lietuvoje galimybių analizę, parengti ir pateikti Komisijai atitinkamus pasiūlymus	mažės galimybių nusikalsti teritorijų, pastatų planavimo, architektūros dizaino, prekių dizaino ar kitomis priemonėmis, bus plėtojamos nusikaltimų prevencijos iniciatyvos gerinti gyvenamąją aplinką, prekių ir paslaugų kokybę, didinti atsparumą nusikalstamam poveikiui, stiprinti turtinių, smurtinių ir kitų nusikaltimų prevenciją	❑	❑	❑
42. Numatyti rengiamuose statinių projektavimą reglamentuojančiuose teisės aktuose techninių priemonių įgyvendinimą siekiant apsaugoti asmenų nuosavybę nuo grobimo ir vandalizmo	statinių projektavimą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatyti reikalavimai leis geriau apsaugoti asmenų nuosavybę nuo grobimo ir vandalizmo	❑	❑	❑
IX. NUSIKALTIMŲ, DAROMŲ VIEŠOSIOSE VIETOSE, PREVENCIJA IR KONTROLĖ				
43. Rengti bendras nusikalstamų veikų, daromų viešosiose vietose, prevencijos programas	viešosiose vietose bus padaroma mažiau nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų, gerės bendradarbiavimas tarp teisėsaugos, savivaldybių ir kitų institucijų	❑	❑	❑
45. Modernizuoti policijos pajėgų operatyvų valdymą, aprūpinti policijos padalinius reikiama technine ir programine įranga	bus sudarytos materialinės ir techninės sąlygos policijai greičiau reaguoti į teisės pažeidimus; pagerės policijos veikla, ypač nusikalstamų veikų viešosiose vietose užkardymas; gyventojams bus teikiamos geresnės kokybės paslaugos, jie labiau pasitikės policija	❑	❑	❑

Ačiū už Jūsų atsakymus!

Jie bus labai svarbūs vertinant nusikaltimų prevencijos padėtį mūsų šalyje.

13. Ar sutiktumėte su šiais teiginiais apie nusikaltimų prevenciją mūsų šalyje?

	Visiškai sutinku (1)	Iš dalies sutinku (2)	Iš dalies nesutinku (3)	Visiškai Nesutinku (4)
13.1. Žmonės, kurie rengia tas nacionalines programas, numato, kokias nusikaltimų prevencines priemones reikia vykdyti visoje Lietuvoje, neturi supratimo apie padėtį vietose	☐	☐	☐	☐
13.2. Manau, kad visas dabartinis prevencinis darbas egzistuoja tik popieriuje	☐	☐	☐	☐
13.3. Tie, kas vykdo prevencines priemones, patys netiki, kad jos gali padėti spręsti nusikalstamumo problemas	☐	☐	☐	☐
13.4. Nusikaltimų prevenciją mūsų šalyje reikia organizuoti visai kitaip, negu daroma dabar	☐	☐	☐	☐

III DALIS – PREVENCINĖS VEIKLOS VEIKSMINGUMO UŽTIKRINIMAS VIETOSE (LOKALINIU LYGIU)

14. Ar Jūsų mieste/rajone yra „karštų taškų“- vietų (gatvių, namų), kuriose įvyksta daugiausiai nusikaltimų?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Nežinau

JEI TAIP → **14.1. Ar kas nors daroma, bandant spręsti šių „karštų taškų“ problemas?**

☐ 1. Taip, labai daug
☐ 2. Daug
☐ 3. Pakankamai
☐ 4. Nedaug
☐ 5. Nieko nedaroma
☐ 6. Nežinau
☐ 7. Kita (*parašykite*): _____
_____
_____
_____

15. Ar Jūsų mieste/rajone yra „probleminių“ gyventojų grupių, tai yra tokių, kurie padaro didelę dalį visų nusikaltimų?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Nežinau

JEI TAIP → **15.1. Ar kas nors daroma, sprendžiant problemas, susijusias su šią „probleminių“ gyventojų grupe?**

☐ 1. Taip, labai daug
☐ 2. Daug
☐ 3. Pakankamai
☐ 4. Nedaug
☐ 5. Nieko nedaroma
☐ 6. Nežinau
☐ 7. Kita (*parašykite*): _____
_____
_____
_____

16. Jūsų manymu, kokių <u>pirmiausiai</u> priemonių reiktų imtis sprendžiant nusikalstamumo problemas Jūsų mieste/rajone *(parašykite)***?**

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. Nežinau ☐

16.1 Ar šios priemonės vykdomos Jūsų mieste/rajone?

☐ 1. Taip, plačiai ir aktyviai vykdomos
☐ 2. Tik epizodiškai
☐ 3. Nieko nedaroma
☐ 4. Nežinau
☐ 5. Kita (*parašykite*): _____
_____
_____
_____

Norėtume sužinoti Jūsų nuomonę apie taip vadinamas ***situacines prevencijos priemones****. Prie situacinės prevencijos priemonių priskiriamos tokios priemonės, kaip: signalizacijos įrengimas, patruliavimo sustiprinimas masinių renginių metu, organizavimas nepilnamečių stebėjimo jų susibūrimo vietose, prekybos alkoholiniais gėrimais uždraudimas vietose, kur dažnai įvyksta tvarkos pažeidimai ir pan.*

Yra nuomonių, kad šios konkrečios ir tiksliai nukreiptos į atitinkamas kriminogenines situacijas priemonės kur kas veiksmingiau ir patikimiau užkerta kelią nusikaltimams, negu bet kokios kitos.

17. Ką Jūs manote apie situacinės prevencijos priemones (*pažymėkite tik vieną atsakymo variantą*)? **Ar jos yra:**

☐ 1. Žymiai veiksmingesnės už kitas prevencines priemones
☐ 2. Kažkiek (nelabai didele dalimi) veiksmingesnės
☐ 3. Jų veiksmingumas toks pats kaip ir visų kitų priemonių
☐ 4. Mažiau veiksmingos
☐ 5. Visai neveiksmingos
☐ 6. Sunku pasakyti
☐ 7. Kita (*parašykite*): _____
_____
_____
_____

18. Žemiau pateikiame sąrašą populiarių ir nepopuliarių Lietuvoje nusikaltimų prevencijos priemonių. Norėtumėme sužinoti Jūsų nuomonę apie šių priemonių veiksmingumą, t.y. Kaip Jūs manote, kiek jos realiai padeda sumažinti nusikaltimų skaičių? Pažymėkite savo vertinimus 10 balų skalėje, kurioje 0 balų reiškia „visiškai neveiksminga“, o 10 – „labai veiksminga“.

PREVENCIJOS PRIEMONĖS:	**JŪSŲ ĮVERTINIMAS (nuo 0 iki 10 balų)**
1. **Įvairios paskaitos**, pvz., apie teisės pažeidimų žalą, apie alkoholio, narkotikų žalą ir pan.	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
2. **Nepilnamečio „lydėjimas“**, pvz., didysis brolis ir pan. (mentorystės programos)	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
3. **Apšvietimo gerinimas viešosiose vietose**	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
4. **Saugi kaimynystė** – kaimynai prižiūri vienas kito namus/aplinką	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
5. **Nepilnamečių sulaikymas/ areštas** už nesunkius pažeidimus	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
6. **Socialinių-psichologinių įgūdžių** ugdymo užsiėmimai (pvz., užsiėmimai nukreipti į savikontrolės, situacijų įvertinimo, agresijos valdymą, bendravimo darbo įgūdžių vystymą ir pan.)	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
7. **Ryšio su šeima stiprinimas** (pvz., bendrų paauglių ir jų šeimų švenčių, išvykų organizavimas ir pan.)	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
8. **Popamokinio vaikų užimtumo** organizavimas	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
9. **Rizikos grupės šeimų vizitavimas** (priešgimdyminiu laikotarpiu ar vizitavimas nuo pat vaiko gimimo iki 3 metų)	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10

10. **Mokyklos personalo apmokymai** identifikuoti ir spręsti įvairaus pobūdžio mokyklos problemas (mokyklos problemų spendimo meno mokymai)	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
11. **Tėvų sugebėjimų lavinimas** (fokusuojasi ties tėvų veiksmais vaikų auklėjime)	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
12. **Šeimos psichoterapijos kursai**, kuriose tėvai ir vaikai apmokami kartu spęsti šeimos problemas	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
13. **Mokinių pergrupavimas** (į kitą klasę/mokyklą)	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
14. **Nepilnamečių moksleivių diskusijų** apie tai, kaip reikia elgtis probleminėse situacijose, organizavimas	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
15. **Policijos organizuojamos užimtumo priemonės su jaunimu**	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
16. **Mokyklos gyvenimą reguliuojančių socialinių normų** nustatymas ir stiprinimas	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
17. **Užimtumo organizavimas** per kūrybinę, techninę, sportinę ar socialinę veiklą: filmų, spektaklių kūrimas, dailė, muzika, motociklų ar automobilių taisymas, sporto varžybos ar treniruotės, dalyvavimas socialinėse akcijose ir pan.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
18. **Individuali socialinė-psichologinė pagalba**	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
19. **Prevencinės informacijos sklaida** (lankstinukai, filmai, stendai ir pan.)	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
20. **Vasaros stovyklų rizikos grupės vaikams organizavimas**	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10

19. Įsivaizduokite, mokykloje N daug probleminių mokinių, kurie daro daug pažeidimų, kai kurie iš jų jau turėjo reikalų su policija. Teisės pažeidimų padarymo tikimybė ypač padidėja vasaros atostogų metu. Reaguojant į tai, mokykloje buvo parengtas prevencinis mokinių užimtumo vasaros metu planas\programa. Numatyta, kad jiems bus organizuojami būreliai mokykloje, veiks sporto sekcijos, bus vykdomi susitikimai su įdomiais žmonėmis, policijos pareigūnai skaitys paskaitas teisine tema, bus organizuojamos ekskursijos. Programa gavo finansavimą ir visos priemonės buvo sėkmingai įgyvendintos.

Kaip Jūs manote, koks labiausiai tikėtinas šios prevencijos programos rezultatas?

☐ 1. TIKRIAUSIAI NEIGIAMAS, probleminiai mokiniai rinksis ir aktyviai bendraus tarpusavyje. Jie darys vienas kitam neigiamą poveikį, dalinsis savo „chuliganiška" patirtimi, kaip neklausyti mokytojų ir tėvų, apgaudinėti, gerti ir pan. Tai juos suburs į draugų grupę bendrai neteisėtai veiklai vykdyti (paauglių grupuotę).
☐ 2. TIKRIAUSIAI TEIGIAMAS, probleminiai mokiniai užsiims prasminga veikla (žais, kultūringai leis laiką), todėl neturės laiko blogiems\neteisėtiems poelgiams.
☐ 3. JOKIO POVEIKIO. Nei teigiamo nei neigiamo. Situacija nepasikeis. Kas buvo geras, toks bus ir toliau. Kas buvo blogas, toks ir liks.
☐ 4. SUNKU PASAKYTI. Gali būti ir taip ir taip. Tai priklauso nuo įvairiausių veiksnių.

20. Įsivaizduokite, kad būtent Jums reikia spręsti klausimą, ar finansuoti aukščiau aprašytą projektą. Sprendžiant šį klausimą, Jums pirmiausia reikia tiksliai žinoti, ar priemonės, kurios numatytos programoje, tikrai galės sumažinti probleminių vaikų teisės pažeidimų skaičių\pagerinti situaciją.

Kaip nustatytumėte, ar tikrai šis prevencijos projektas pasieks numatomą efektą (t. y. iš ko galima būtų tikėtis, kad šis projektas bus veiksmingas)?

PARAŠYKITE: _____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Jei neturite atsakymo, tiesiog nieko nerašykite

Ačiū!

IV DALIS – APIE NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS INFORMACINĮ APRŪPINIMĄ

Gerai prevencijai organizuoti reikia nemažai žinių. Keletas klausimų apie tai. Prisiminkite savo patirtį dalyvaujant prevencijoje ir atsakykite:

21. Ar dažnai rengiant prevencijos projektą pritrūksta kokios nors informacijos/žinių?

☐ 1. Taip
☐ 2. Kartais
☐ 3. Ne

22. Kokie klausimai dažniausiai kyla (kokios informacijos trūksta)?

UŽRAŠYKITE SAVO ATSAKYMĄ:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

23. Įsivaizduokite, kad Jūs sužinojote apie tikrai veiksmingą prevencinę priemonę ir norėtumėte ją įgyvendinti. Tačiau šios priemonės įgyvendinimas brangiai kainuoja, jos organizavimui reikia papildomų lėšų. Ar žinotumėte iš kur galima būtų gauti lėšų jūsų projekto finansavimui?

☐ 1. Taip
☐ 2. Apytiksliai
☐ 3. Ne

JEI TAIP/APYTIKSLIAI → **23.1. Nurodykite, prašome, galimus projekto finansavimo šaltinius** (*nebūtinai labai tiksliai įvardinti*)**?**

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

24. Įsivaizduokite, kad rengiant prevencijos projektą Jums reikalinga prevencijos specialisto pagalba. Ar žinotumėte, kur galima būtų jį surasti?

☐ 1. Taip, žinau
☐ 2. Taip, maždaug įsivaizduoju kur galima būtų kreiptis
☐ 3. Nežinau

JEI TAIP (t.y. 1 arba 2 atsakymo variantai) → **24.1. Į ką kreiptumėtės (į kokia instituciją ar konkretų žmogų)?**

PARAŠYKITE:_____

_____

_____

_____

24.2. Jeigu tikrai prašytumėte to specialisto/institucijos pagalbos, Jusų manymu, kokios reakcijos greičiausiai sulauktumėte (kaip reaguotų į Jūsų prašymą)?

☐ 1. Kategoriškai atsisakytų
☐ 2. Iškeltų tokias sąlygas (pvz., finansines), kurių nesugebėčiau patenkinti
☐ 3. Padėtų, tik jeigu reikėtų nedidelės pagalbos (pvz., atsakymo į vieną-du klausimus; kad neužimtų daug laiko ir pan.)
☐ 4. Padėtų, kiek reikėtų
☐ 5. Kita (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

O dabar keletas klausimų apie tai, iš kur pats galite gauti reikalingą informaciją apie nusikaltimų prevenciją.

25. Ar teko girdėti/matyti kokia nors mokomąją, metodinę ar informacinę literatūrą apie tai, kaip parengti nusikaltimų prevencijos projektą, kaip pasiekti kuo didesnį prevencinį poveikį ir pan.?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne

JEI TAIP → **25.1. Gal galėtumėte prisiminti pavadinimus ar apitiksliai apie ką tai buvo medžiaga?**

*UŽRAŠYKITE SAVO ATSAKYMĄ:*_____

_____

_____

_____

25.2. Ar teko praktiškai pritaikyti žinias, skaitytas Jūsų nurodytoje metodinėje literatūroje?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

25.3. Jūsų manymu, ar tai iš tiesų naudinga medžiaga?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

26. Ar teko matyti/susipažinti su „Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų ir priemonių veiksmingumo vertinimo metodika“ (http://www.vrm.lt./index.php?id=1044)**?**

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne

JEI TAIP → **26.1. Ar teko praktiškai ją pritaikyti rengiant ar vertinant prevencijos projektą?**

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

_____

26.2. Jūsų manymu, ar tai iš tiesų naudinga medžiaga?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

27. Ar teko matyti/susipažinti su kriminologijos ir prevencijos vadovėliu: Justickis V. Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija: vadovėlis. 2 dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne

JEI TAIP → **27.1. Ar teko praktiškai pritaikyti žinias, skaitytas šiame vadovėlyje?**

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

27.2. Jūsų manymu, ar tai iš tiesų naudingas vadovėlis ?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

28. Užsienio šalyse taip pat yra sukurta nemažai įvairių metodikų (vadovų) apie nusikaltimų prevencijos planavimą, sprendimų priėmimą šioje srityje ir pan. Pavyzdžiui, ar Jums teko girdėti/susipažinti su Europoje plačiai taikoma metodika „SARA model“ (Scanning, Analysis, Response, Assessment)**?**
žr.: http://www.crimereduction.homeoffice.gov.uk/learningzone/sara.htm

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne

JEI TAIP → **28.1. Ar teko praktiškai pritaikyti šios metodikos žinias?**

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____
_____
_____
_____

28.2. Jūsų manymu, ar tai iš tiesų naudinga medžiaga?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____
_____
_____
_____

29. Ar Jums teko girdėti/susipažinti su Europoje plačiai taikoma metodika „THE PROBLEM ANALYSIS TRIANGLE“ ?

Plačiau žr.: http://www.popcenter.org/about/?p=triangle

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne

JEI TAIP → **29.1. Ar teko praktiškai pritaikyti šios metodikos žinias?**

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____
_____
_____
_____

29.2. Jūsų manymu, ar tai iš tiesų naudinga medžiaga?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne
☐ 3. Kita (*parašykite*):_____
_____
_____
_____

30. Ar rengiant prevencinius projektus naudojatės informaciniais duomenų bankais/šaltiniais apie nusikaltimų prevencijos gerąją praktiką (*good practice*). Pavyzdžiui, tokiais kaip ES Nusikaltimų prevencijos tinklo duomenų baze http://upload.eucpn.org/goodpractice/index.asp **ar panašaus pobūdžio?**

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne

JEI TAIP → **30.1. Ar galite prisiminti kokį nors gerosios praktikos pavyzdį, kurį sužinojate naudodamiesi tokiais informaciniais šaltiniais?**

UŽRAŠYKITE SAVO ATSAKYMĄ:_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

31. Geriausi užsienio šalių prevencinių projektų pavyzdžiai yra lengvai prieinami internete, tačiau dažniausiai jie aprašyti anglų kalba. Siūloma, kad tą informaciją būtų verčiama į lietuvių kalbą ir skelbiama, pavyzdžiui, atskirame Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje centro internetiniame puslapyje. Kaip Jūs manote, koks būtų rezultatas, jeigu pavyktų realizuoti šį pasiūlymą (*galimi keli atsakymo variantai*)**?**

☐ 1. Vis tiek niekas nesinaudotų
☐ 2. Viena kartą pažiūrėtų, nustatytų, kad nieko naujo (panašiai daroma ir Lietuvoje) ir toliau darytų taip, kaip darė
☐ 3. Laikas nuo laiko, kai reikia sudalyvauti projekte, pasidomėtų, ar yra ko įdomaus
☐ 4. Susipažinimas su geriausiais Europos projektais paskatintų pakelti kokybės kartelę ir mūsų prevencijos projektams
☐ 5. Žmonės tiesiog pasakytų, kad mums tai netinka (čia Lietuva, o ne Vokietija)
☐ 6. Padėtų surasti daug įdomios informacijos, kuria galima būtų panaudoti savo veikloje (rengiant projektus ir pan.)
☐ 7. Pagaliau prevencinėje veikloje nustotumėme išradinėti dviratį, galėtumėme panaudoti gerus užsienio projektus ir pritaikyti juos Lietuvoje

32. Ar norėtumėte pakelti savo kvalifikaciją nusikaltimų prevencijos srityje?

☐ 1. Taip
☐ 2. Ne

JEI TAIP → **32.1. Kokių manote Jums trūksta žinių, ką norėtumėte sužinoti?**

UŽRAŠYKITE SAVO ATSAKYMĄ:_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

JEI NE → **32.2. Kodėl?**

☐ 1. Nėra poreikio, nes retai tenka rengti projektus
☐ 2. Apskritai tai visai ne mano turėtų būti darbas (užsiėmimas prevencine veikla nepatenka į mano funkcines pareigybes)
☐ 3. Esu pakankamos kvalifikacijos
☐ 4. Neturiu tam laiko
☐ 5. Kita (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

33. Kaip vertintumėte pasiūlymą, kad būtų organizuojami kasmetiniai mokymai, skirti specialistams, dirbantiems nusikaltimų prevencijos srityje?

☐ 1. Teigiamai, norėčiau dalyvauti tokiuose mokymuose.
☐ 2. Teigiamai, tačiau abejoju ar pats dalyvaučiau
☐ 3. Abejočiau (jų ir taip pakanka / neduoda jokios naudos/ nėra poreikio)
☐ 4. Neigiamai
☐ 5. Kita (*parašykite*)_____

_____

_____

_____

34. Taip pat siūloma sukurti specialistų, dirbančių nusikaltimų prevencijos srityje, kvalifikacinių laipsnių/kategorijų/pakopų sistemą. Visų pirma apibrėžti tikslius kvalifikacinius reikalavimus kiekvienai pakopai (numatant kokias būtinas kriminologijos ir nusikaltimų prevencijos žinias bei gebėjimus reikia turėti kiekvienai kategorijai). Antra, sudaryti prevencijos dalyviams galimybes įgyti atitinkamas teorines ir praktines kompetencijas bei norintiems patvirtinti savo kvalifikaciją, tai padaryti laikant egzaminą atitinkamai kategorijai.

Siūloma kvalifikacinių pakopų sistema nekelia tikslo kokiu nors būdu apriboti dalyvavimą prevencinėje veikloje asmenų, neturinčių atitinkamos kvalifikacijos. Atvirkščiai, šios sistemos sukūrimu norima padėti kiekvienam iš karto rasti savo vietą prevencinėje veikloje bei padėti sudaryti aiškią viziją, kaip galima tobulėti toliau dalyvaujant šioje veikloje.

Kaip Jūs vertinate pasiūlymą sukurti specialistų, dirbančių nusikaltimų prevencijos srityje, kvalifikacinių laipsnių/kategorijų sistemą. Jūsų manymu, ar tai gera idėja?

☐ 1. Taip, palaikyčiau šią idėją, kadangi (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

_____

_____

☐ 2. Ne, nepalaikyčiau šios idėjos, kadangi (*parašykite*):_____

_____

_____

_____

_____

_____

AČIŪ JUMS UŽ SKIRTĄ LAIKĄ IR BENDRADARBIAVIMĄ!

PRIEDAS Nr. 5

Veiksmingumo „garantai“/ rodikliai. Anketinės apklausos respondentų atsakymai:

I grupė	
Betarpiškas susipažinimas su projekto rengėjais	(1) Kai yra daug kalbama ir nieko nedaroma (ypač motyvuojant tuo, kad toji prevencija niekam nereikalinga ir neturi jokios reikšmės), net menkiausias kitų žmonių pastangas reikia skatinti ir vertinti (2) Aplankyčiau įstaigą ir susipažinčiau su jų organizuojama veikla. Išvadą padaryčiau ne iš parašytos paraiškos, o iš vykdomos veiklos. Daug įstaigų gražiai gali aprašyti apie savo veiklą, bet dažnai informacija neatitinka tikrovei (76) Šiame projekte nesimato, kaip patys mokiniai bus įtraukiami į organizuojamas veiklas. Manau, poveikis nebus toks efektyvus, jei viską organizuos mokyklos darbuotojai, o mokiniai tik dalyvaus, tai neskatina jų pačiu kūrybiškumo ir atsakomybės už savo veiklą. Be to, tokios veiklos neturėtu būti organizuojamos tik probleminiams vaikams, jos turi būti organizuojamos visiems.
II grupė	
Išsami esamos situacijos analizė	(5) Iš veiklos plano bei ar teisingai atlikta situacijos analizė (6) Išsamus esamos situacijos analizavimas; Tinkamas tikslo ir uždavinių išsikėlimas; Žmogiškųjų išteklių įvertinimas; Priemonių parinkimas; Projekto tęstinumas (14) Statistiniai duomenys, tėvų anketavimas (19) Reikėtų ištirti situaciją, išanalizuoti mokinių problemas ir poreikius bei užtikrinti programos kokybę. (41) Individualūs pokalbiai, projekto dalyvių anketavimas, situacijos analizė.
III grupė	
„Garantų“ nereikia, nes tai savaime efektyvi priemonė	(7) Manau, kad bet koks probleminių vaikų užimtumas prasminga veikla turi teigiamą efektą (11) Tai įtakoja labai daug šalutinių veiksnių,ir priklauso nuo kiekvieno individualiai žmogaus, o tikėtis apie efektą kad padės reikia (16) Jeigu vaikai ir po užsiėmimų užsiima prasminga veikla, kartu leidžia laiką – tikslas pasiektas, kadangi nusiženginama įstatymams neturint prasmingo užsiėmimo. Sėkmingai vystant popamokinę veiklai, vaikai patys prašosi leidimo dalyvauti papildomuose užsiėmimuose.

	(29) Mano nuomone projekto sėkmingumas garantuotas, nes vykdant nepilnamečių prevencines priemones, labai svarbus vaikų užimtumas. daugelis tokio amžiaus vaikų didžiąją dalį praleidžia gatvėje, nieko neveikdami, valkataudami, užsiimdami neteisėta veikla. Todėl užimtumas ir gebėjimas įtraukti vaikus į organizuota sportinę, burelinę ar kitokio pobūdžio veiklą užtikrintų šių vaikų kryptingą savirealizaciją, padėtų patiems vaikams geriau pažinti save, atrasti savo pomėgius ir kt. taip pat labai svarbu, kad organizuojant tokią veiklą vaiką būtų įtraukti į šį procesą ir kaip dalyviai ir kaip organizatoriai ir jų nuomonės būtų paisoma. nes kai vaikas jaučiasi, jog yra aktyvus proceso dalyvis, jam atsiranda didesnė atsakomybė (33) Kadangi jau kelinti metai organizuoju socializacijos projektą "Saulės namai", tikrai pastebėjau, kad vaikai bendraudami tampa mandagesni, nuoširdesni,mažiau mušasi tarpusavy (43) Veikla užimanti vaikus vasaros metu, jei ji organizuota ne spontaniškai, bet numatyta visai vasarai, gerai išstudijavus susidariusią situaciją ir numačius atitinkamą veiklą, visada sumažins probleminių vaikų nusikalstamumą; (65) Vaikai įsitraukia į kūrybinę veiklą geba tinkamai spręsti iškilusias problemas, gali pasakyti "Ne"žalingiems įpročiams. (69) Jei projektas ir nepasieks absoliučiai teigiamų rezultatų jis tikrai reikalingas, nes net ir nors vienam probleminiam vaikui į širdį kritę žodžiai ar prasminga veikla gali pakeisti visą jo gyvenimą.Ir ne tik jam, bet ir mums visiems, nes šis vaikas galbūt nepadarys nusikaltimo , kuris gali būti nukreiptas prieš mane, mano vaiką ar kitą mūsų visuomenės narį.
IV grupė	
Garantas – asmeninė profesinė patirtis	*(a) abstrakčiai, nenurodant iš ko būtų sprendžiama apie projekto veiksmingumą*: (8) Iš darbo patirties (77) iš darbo patirties *(b) patikslinant:* (18) Kadangi prevencinių programų rezultatyvumas – sunkiai, ne tuojau pat apčiuopiamas dalykas, tai sunku įvertinti ir jų veiksmingumą, bet iš patirties galiu teigti, kad labiau vaikų mėgiama (tada ir veiksmingesnė) programa, kai jie patys gali aktyviai dalyvauti. Todėl tikėtina, kad prevencinėje programoje vaikams turėtų būti taikoma daug aktyvių ugdymo metodų, skatinančių bendravimą, bendradarbiavimą, kūrybiškumą, konfliktų, streso valdymą, savęs pažinimo ir pan. Įgūdžius. (20) Mano sprendimą lemtų du faktoriai – kuo daugiau ugdomosios veiklos bei paties jaunimo aktyvaus įsitraukimo, o ne tik pasyvus dalyvavimas kažkieno sugalvotose veiklose (26) Pasiūlyčiau šį projektą įgyvendinti ne mokyklose, o bendrai su mokykla, policija, NVO kitoje vietovėje- tik tokie projektai turi sėkme ir pasieks teigiamus rezultatus iki 100 procentų. (Mokyklose tai beveik neįmanoma, arba įmanoma iš dalies);

	(35) Kadangi ne vieni metai mokykloje įgyvendinu panašias programas, kiekvienais metais numatome prevencinio darbo planus, manau, kad apie projekto veiksmingumą galima spręsti pirmiausia iš dalyvių skaičius. Mūsų programos daugiausiai grindžiamos savanoriškumo principu ir dalyvių skaičius kasmet auga, ypač vasaros poilsio stovykloje (apie 50 proc. dalyvių būna iš socialiai remiamų, rizikos grupių šeimų). Labai svarbu ir numatytų priemonių planas (renginiai). Iš patirties žinau, kaip nenoriai moksleiviai (ypač paaugliai) klausosi paskaitų ir pamokymų. Jiems reikia aktyvios ir įdomios veiklos, pvz. tai galėtų būti sportinė veikla, įvairios akcijos, žygiai, ekspedicijos, susitikimai su įdomiais žmonėmis ir kt.
V grupė	
Darbo organizavimo kriterijai	(23) Patikrinčiau, kiek tai aktualu vietinei bendruomenei, ar suinteresuotos vietinės socializacijos institucijos, ar iškelti realūs uždaviniai, kokia dirbančių patirtis? (24) Manau, kad projektą reikia nors dalinai finansuoti, nes vis tik daromas bent kažkoks darbas. Užplanuota įvairi veikla, tik rezultatas priklausys nuo to kas organizuoja veiklą (tai žmonės, kurie tiki savo darbu ar tie kurių tikslas gauti lėšas ir padaryti bet kaip), kokie bus kviečiami "įdomūs žmonės" kam jie įdomūs veiklų organizatoriams ar tikslinei grupei. Kokie bus organizuojami sportiniai renginiai, paskaitų skaitymas teisine tema- priklauso nuo pareigūno kompetencijos, dažnai jis būna "sausas" ir nuobodus kalba senai nuvalkiotas frazes, kurie linkę nusikalsti apie tai puikiai išmano. (30) Prevenciniame projekte turėtų dalyvauti didžioji dalis motyvuotų mokinių, tik tokiu atveju nusikalsti linkęs jaunas žmogus galės susiorientuoti šiandienoje. 1. Ar projekto vadovas turi autoritetą mokinių tarpe, labai gerai, jei dirba profesionalas, pvz., socialinis darbuotojas. 2. Ar projektas trunka visus mokslo metus. 3. Ar projektas tęstinis, turi patrauklų mokiniui užimtumo planą. 4. Kokia yra projekte dalyvavusių mokinių, tėvų (globėjų) išsakyta nuomonė apie projektą. 5. Geras projektas, kaip ir pamokų ruošimas, turi vykti sistemingai, nuosekliai. Tai geras finansavimas, atsakomybė, profesionalūs etatiniai darbuotojai, o atskirus projekto etapus gali padėti įgyvendinti entuziastai (nors šiais laikais jų yra vis mažiau) (32) Atsižvelgčiau į vykdomas veiklas, jų pobūdį. Jei dominuotų paskaitos, tikrai nefinansuočiau. Tikrai negalėčiau pasakyti, ar šis projektas bus veiksmingas, nes nepažįstų žmonių, kurie dirbs su vaikais, nežinau, kaip jie dirbs, ar vaikams bus įdomu. Bet manyčiau, kad finansuoti verta, nes nors šiokia tokia veikla yra geriau, nei jokios (38) Projektų vykdytojų kompetencijos (40) Partnerių geranoriškumo, realios pagalbos, gero komandinio darbo organizuojant šį projektą

(46) Na visų pirmą jame turėtų jaunuoliai savo noru dalyvauti, o ne būti paskirti į jį, nes buvo "blogi". Sekantis aspektas – tai projekto metu organizatoriai turėtų kuo objektyviau įvertinti jaunimo nusikalstamumo priežastis, taip pat jų svajones, norus, kad nebūtų pilną veiklų ar paskaitų, kuriose jie nelabai įžvelgia prasmės dalyvauti. Dalyvauti tik žinant, jog ten eiliniai užsiėmimai apie buvimą geresniu piliečių nelabai paperką jauną pramogas mėgstančią dūšią. Parinktos veiklos turi būti jiems įdomios ar bent jau žadančios minimalią pažintį su dalykais, apie kurios jie svajoja, ar bent jau taip nedrąsiai pamąsto (ieškojimų fazėje juk norai keičiasi :). Ir manau nesvarbu kas tai ar paskaita, ar sportas, ar žygiai ar šiaip pažintis. Po kiekvienos iš tokių veiklų labai svarbu susižinoti kiek jaunimui tai buvo įdomu naudingą ir smagu. Tai pats objektyviausias būdas surinkti kritiką, kuri padėtų tobulinti busimus projektus. Išgirdus dalyvių pasisakymus būtina užfiksuoti tai. Kas buvo veiks
(48) Spręsčiau ne tik pagal tai, kas sutelpa į skaičius, t.y. kiek paauglių įsitraukė į nusikalstamą veiklą vasaros metu. Bet ir apie skaičių jaunuolių, kuriems organizuojama veikla pasirodė prasminga, naudinga, galima padaryti specialias anketas. Galima spręsti ir pagal dalyvaujančių veikloje paauglių skaičių, juk jeigu jiems yra neįdomu ir nemato prasmės, niekas neprivers jų dalyvauti. Taip pat svarbus tęstinumas, kiek iš jų norėtų ir mokslo metais įsitraukti į panašius būrelius
(51) Kiek rizikos grupės mokinių dalyvaus. Svarbu, kad jie ateitų, bet kuriuo atveju jie gaus teigiamo pastiprinimo iš aplinkinių. Bent jau tuo metu nesišlaistys gatvėje.
(61) Veikla neturėtų būti nukreipiama tik į epizodinių prevencinių priemonių taikymą (nors ir jos kartais veiksmingos) – jei teisingai supratau klausimą?
(63) Itin svarbi vykdytojų kompetencija; naudojami patrauklūs metodai; teorinių ir praktinių užsiėmimų proporcija
(64) Svarbu žinoti, ar užimtumas vyks visą vasarą, nes, esant tik epizodiniam, pvz., mėnesį laiko, likusią vasaros dalį mokiniai ir toliau galės nusikalsti. Svarbu ir tai, kad veikla būtų įvairiapusė, vykdoma ne keletą valandų per dieną, o visą dieną. Be to, reikėtų atsižvelgti, koks skaičius probleminių mokinių bus užimamas, ar bus įtraukti ir šeimos nariai (tai duotų didesnę naudą)
(67) Pirmiausiai vertinčiau ar tai tęstinis projektas, nes tyk sistemingai vykdant priemones galima tikėti teigiamesnio rezultato. Antrą, kiek projekte dalyvaus socialinių partnerių, būtinas komandinis darbas, taip pat ir įvairių institucijų, organizacijų, judėjimų, net ir atskirų fizinių asmenų. Taip pat kokia pasirinktų priemonių įvykdymo užtikrinimo saugikliai, bei kokios konkrečiai bus vykdomos priemones
(70) Kokiomis priemonėmis tie probleminiai mokiniai bus įtraukti į šį projektą, t. y. kaip organizatoriai užtikrins jų šimtaprocentinį lankomumą projekto vykdymo metu.
(75) Šiame projekte nesimato, kaip patys mokiniai bus įtraukiami į organizuojamas veiklas. Manau, poveikis nebus toks efektyvus, jei viską organizuos mokyklos darbuotojai, o mokiniai tik dalyvaus, tai neskatina jų pačiu kūrybiškumo ir atsakomybės už savo veiklą. Be to, tokios veiklos neturėtu būti organizuojamos tik probleminiams vaikams, jos turi būti organizuojamos visiems.
(78) Manau, kad vienkartiniai-epizodiniai projektai nieko ypatingo neduoda. Jeigu projekte dalyvauja tik rizikos grupės vaikai, tai aš irgi nelabai tikiu veiksmingumu. Aš manau, kad veiksmingiausi projektai tie, kai projektuose šalia rizikos grupės vaikų yra geri vaikai (tie "blogiukai" turi į ką lygiuotis"). Atkreipčiau dėmesį, kas projektu vadovauja.

	(79) Svarbu, kad rinktųsi integrali grupė – ne tik probleminiai mokiniai. Vienas iš veiksmingumo rodiklių – neformalaus ugdymo vieta programoje, jaunuolių įgalinimo lygis ir ekspertų kompetencija.
VI grupė	
Bandomieji/papildomi tyrimai ir konkretūs rezultatai	(21) Prašyčiau įvykdyti bandomąjį neapmokamą projektą ir pateikti argumentuotą ataskaitą su jau realiais rezultatais. (31) Jeigu po programos įgyvendinimo sumažęs probleminių vaikų, tai programa buvo sėkminga (37) Iš mokinių teigiamo elgesio pokyčių (44) Reikėtų įvesti projekto laukiamų rezultatų rodiklių pagrindimo (įrodymo) reikalavimus. Pvz. jei pareiškėjas įsipareigoja, jog pagerės vaikų pažangumas – pateikia ataskaitą apie pažangą per ateinančius pusę metų ir pan. (45) Iš paauglio elgesio, paauglių tarpusavio bendravimo ir mokytojų-mokinių santykių pagerėjimo (53) Reikia atsirinkti kokie prevencijos būdai yra veiksmingi. Būtinas, visu institucijų bendradarbiavimas. Reikalinga pakankama finansinė bazė. (73) Mokinių apklausa-anketavimas, individualūs pokalbiai. Apie pasikeitusia situaciją informaciją gali pateikti mokyklą prižiūrinti nepilnamečių inspektorė, socialiniai seniūnijos darbuotojai, mokyklos socialinis pedagogas ir psichologas, kiti specialistai.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Simonas Nikartas

BENDRUOMENIŲ DALYVAVIMAS NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2008–2012 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

doc. dr. Rokas Uscila (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. dr. Aurelijus Gutauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

prof. dr. Rima Ažubalytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Alfredas Kiškis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Remigijus Merkevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Oponentai

prof. habil. dr. Viktoras Justickis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Ilona Michailovič (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. gruodžio 14 d. 10 val. Mykolo Romerio universitete (II-230 aud.).

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. lapkričio 14 d.

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20 ir Valakupių g. 5, Vilnius; V. Putvinskio g. 70, Kaunas) bibliotekose.

Simonas Nikartas

BENDRUOMENIŲ DALYVAVIMAS NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE

Santrauka

Temos aktualumas.

Bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo[411] prevencijoje – sritis, kuriai daug dėmesio skiriama įvairiose valstybėse. Išryškėjus teisėsaugos institucijų įgyvendinamos ir vertikaliuoju organizavimo principu pagrįstos prevencijos neveiksmingumui,[412] pradėta dairytis alternatyvų šiai tradicinei nusikalstamumo prevencijos formai. Viena iš pagrindinių alternatyvių nusikalstamumo prevencijos krypčių buvo pagrįsta idėja prevencinę veiklą orientuoti į vietines bendruomenes. Ši idėja grindžiama prielaida, kad privatūs piliečiai vaidina svarbiausią vaidmenį užtikrinant tvarką laisvoje visuomenėje[413] ir dėl to turi būti padrąsinti prisiimti daugiau atsakomybės nusikalstamumo prevencijoje. Remiantis šia prielaida, pradėtos organizuoti įvairios programos, kuriomis siekiama piliečius, jų grupes ir savanoriškas organizacijas įtraukti į veiklą, skirtą mažinti nusikalstamumą savo gyvenamajame rajone ir gerinti gyvenimo kokybę. Įvairiose valstybėse ši idėja sulaukė didelės visuomenės, žiniasklaidos bei politikų paramos. Nacionalinės nusikalstamumo prevencijos sistemos pradėjo orientuotis į horizontalųjį prevencijos organizavimą, paremtą bendradarbiavimo ir prevencijos subjektų lygiateisiškumo principais. Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje aktualumas ir reikšmingumas užsienio valstybėse paprastai grindžiamas šiais pagrindiniais argumentais:

- vietinės bendruomenės geriausiai suvokia vietos problemas, tarp kurių yra ir nusikalstamumas, todėl gali geriausiai parinkti jų sprendimo priemones;
- kiekviena vietovė skiriasi savo nusikalstamumo būkle, lygiu ir struktūra, todėl ir prevencinės priemonės turi būti skirtingos, pritaikytos konkrečios vietovės

[411] Šiame darbe dažniau naudojamas nusikalstamumo, o ne nusikaltimų prevencijos terminas. Tokį autoriaus pasirinkimą lėmė tai, jog nusikalstamumo sąvoka savo apimtimi yra platesnė nei nusikaltimai. Tiek teoriškai, tiek praktiškai bendruomeninės prevencijos veikla skiriama ne tik nusikaltimų mažinimui, bet ir tokiems reiškiniams, kaip socialinė ir fizinė netvarka, alkoholio ir psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, nedarbas, taip pat nusikaltimų baimė, nesaugumo jausmas ir kt. Atsižvelgiant į tai, dažnai kriminologinėje literatūroje vartojamas nusikaltimų prevencijos terminas šio darbo kontekstu būtų per siauras.

[412] Čia turima galvoje reaktyvioji prevencija, kuria reaguojama į jau padarytas nusikalstamas veikas ir kuri visų pirma susijusi su baudžiamosios atsakomybės ir kitų teisinių prievartos priemonių taikymu pažeidėjams. Pastaraisiais dešimtmečiais įvairiose pasaulio šalyse atlikta daugiau kaip šimtas tyrimų, siekiant išaiškinti baudžiamojo įstatymo sankcijų ir taikomų bausmių vaidmenį vykdant nusikaltimų prevenciją. Visi jie gan vienareikšmiškai parodė, kad baudžiamosios atsakomybės priemonės (ir ypač jų sugriežtinimas) apskritai neturi prevencinio efekto. Vieną iš plačiausių ir svarbiausių baudžiamųjų priemonių poveikio tyrimų apibendrino žymus vokiečių kriminologas P. A. Albrechtas. Jo pagrindinė išvada tokia: geriausiu atveju bausmės nedaro jokio prevencinio poveikio, o blogiausiu atveju daro priešingą poveikį – padidina recidyvo tikimybę.

[413] *Skogan W.* (ed.) Community policing: can it work? Belmont CA: Wadsworth Publishing Co, 2003, p. XX.

nusikalstamumui. Prevencija yra orientuota į konkrečių lokalinių problemų sprendimą;

- itin svarbus prevencijos subjektų lygiateisiškumo ir bendradarbiavimo principas – prevencijos sistema turi būti grindžiama ne hierarchiniu paklusnumu ir vadovavimu iš aukščiau, o lygiateise bendra prevencine veikla, jos koordinavimu ir organizavimu;
- bendruomenės telkimas, socialinių ryšių stiprinimas: bendruomenės narių įtraukimas į prevencinę veiklą, sprendžiant bendras problemas, stiprina bendruomeniškumo jausmą, atitinkamai didinama socialinė kontrolė ir jos prevencinė įtaka nusikalstamumui.

Atsižvelgiant į esamas nusikalstamumo prevencijos įgyvendinimo bei jos veiksmingumo užtikrinimo problemas Lietuvoje,[414] vis dažniau žvalgomasi į bendruomeninę nusikalstamumo prevenciją kaip esamos prevencijos sistemos alternatyvą. Mūsų šalyje atsiranda vis daugiau saugios kaimynystės iniciatyvų.[415] Bendruomeninės prevencijos apraiškų galima rasti įvairiuose kituose lokaliniuose teisės pažeidimų prevencijos projektuose.[416] Apie šias veiklas dažniausiai sužinome iš žiniasklaidos pranešimų ar aprašomojo pobūdžio policijos ir kitų institucijų bei organizacijų pranešimų. Vis dėlto apie šias veiklas nėra atlikta nė vieno mokslinio tyrimo. Pagrindinis bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos skatinimo argumentas mūsų šalyje – gerosios užsienio valstybių praktikos pavyzdžiai. Neabejotina, jog siekiant veiksmingo prevencijos įgyvendinimo, yra svarbus išsamus esamos situacijos bei bendruomenių galimybių ir gebėjimų dalyvauti prevencinėje veikloje ištyrimas.

Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje moksliniai tyrimai turi gilias tradicijas Vakarų valstybėse, ypač JAV ir Jungtinėje Karalystėje. Visų pirma paminėtini Čikagos sociologijos mokyklos atstovų darbai, o ypač C. R. Shaw ir H. D. Mckey socialinės dezorganizacijos teorija, kuri teigia, jog viena pagrindinių nusikalstamumo priežasčių – vietos bendruomenių socialinių institucijų ir jų įgyvendinamos neformalios socialinės kontrolės susilpnėjimas. Ši teorija davė pradžią

---

[414] Nusikalstamumo prevencijos sistemos problemas Lietuvoje atskleidžia įvairūs atlikti tyrimai. Pavyzdžiui, 2005 m. Teisės instituto atliktas tyrimas parodė, kad nusikaltimų prevencijos įgyvendinimas Lietuvoje susiduria su įvairiomis problemomis tiek planuojant bei organizuojant prevencinę veiklą, tiek atliekant prevencinių priemonių monitoringą, tiek veiksmingumo vertinimą (plačiau žr.: Nusikaltimų prevencijos programų rengimo ir administravimo metodologija. Vilnius: Teisės institutas, 2005). Nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo ir kryptingumo problemas taip pat atskleidžia V. Justickio, R. Uscilos ir kt. (žr.: *Justickis V., Uscila R. ir kt.* Situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros galimybių Lietuvoje analizė ir pasiūlymų parengimas. Vilnius. 2008), S. Justickajos ir S. Nikarto tyrimai (*Justickaja S., Nikartas S.* Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.). Taip pat atskirų nusikaltimų rūšių prevencijos įgyvendinimo problematika buvo atskleista T. Rudzkio, A. Paukštės, A. Petkaus, G. Jurgėlaitienės, S. Zaksaitės darbuose.

[415] Policijos departamento duomenimis, 2011 m. mūsų šalyje veikė 1083 saugios kaimynystės grupės (Žr.: Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2011 m. veiklos ataskaita. 2012 m. vasario 17 d. Nr. 5-1N-9).

[416] Lietuvos valstybės ir savivaldos institucijų skelbiamuose nusikaltimų prevencijos projektų konkursuose dažnai dalyvauja ir prevencines veiklas įgyvendina įvairios vietinės nevyriausybinės organizacijos ar įstaigos, kurios siekia į prevencines veiklas, orientuotas į bendruomeninių ryšių stiprinimą, įtraukti savo vietos bendruomenės gyventojus.

nusikalstamumo prevencijos programoms, nukreiptoms į bendruomenių stiprinimą ir vietos gyventojų dalyvavimą įgyvendinant nusikalstamumo prevencijos priemones. Didelį indėlį bendruomenių dalyvavimo tyrimuose davė ir Socialinio kapitalo teorijos atstovai (pvz., J. Coleman, R. Putnam, M. Woolcock), kurie taip pat daug dėmesio skyrė socialinių ryšių, socialinių normų ir neformalios socialinės kontrolės, kaip bendruomenių socialinio kapitalo elementų vaidmeniui, užkertant kelią nusikaltimams, užtikrinant saugią aplinką bei gyventojų saugumo jausmą.

JAV buvo atlikta daug empirinių tyrimų, kuriais buvo siekiama patikrinti socialinės dezorganizacijos ir socialinės teorijos teiginius apie neformalios socialinės kontrolės poveikį nusikalstamumui. Šioje srityje išskirtinas mokslininkų R. J Sampson, J. Cohen, R. J. Bursik ir H. G. Grasmick, S. R. Schneider, S. W. Greenberg, D. R. Rose ir T. Clear, W. G. Skogan, R. Stark, B. D. Warner ir P. R. Wilcox, T. Hope ir kt. indėlis.

Kita svarbi tyrimų kryptis – nusikaltimų prevencijos programų veiksmingumo vertinimo tyrimai. Čia paminėtini R. Martinson, L. W. Sherman, D. P. Farrington ir jų pasekėjų darbai.

Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijos praktikai bei jos veiksmingumui daug dėmesio savo darbuose taip pat skyrė T. Hope, D. Gilling, D. P. Rosenbaum, W. G. Skogan, A. Crawford. Kritiniu kriminologiniu ir sociologiniu požiūriu bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje klausimus nagrinėjo G. Hughes, W. G. Carson, A. Amin, A. Crawford.

Užsienio mokslinėje literatūroje taip pat daug dėmesio skiriama bendruomeninės policijos (*community policing*) tyrimams, kuriuose nagrinėjami bendruomenių įtraukimo į prevencinę veiklą aspektai bendradarbiavimo su policija kontekste. Žymiausi šios srities tyrėjai: M. Innes, W. G. Skogan, R. Hughes, M. Rowe, Klockars C. B., Easton M., Moor L. G., Hoogenboom B., Stokkom B. P. Ponsaers. L. Holmberg ir kt. Paminėtini visuomenės reakcijų į nusikalstamumą (saugumo jausmo, nusikaltimų baimės) tyrimai, pavyzdžiui, M. Innes, V. Jones tyrė gyventojų reakcijas į nusikaltimus bei į jas orientuotas prevencines programas.

Lietuvoje bendruomenių dalyvavimui nusikaltimų prevencijoje skiriama mažai dėmesio. Teoriniais aspektais bendruomenės dalyvavimą teisėtvarkoje ir baudžiamajame persekiojime tyrė V. Justickis, Laurinavičius, P. Ancelis. Visuomenės ir policijos bendradarbiavimo aspektus savo darbuose palietė R. Kalesnykas, A. Laurinavičius, A. Šakočius. Šiuose darbuose bendruomenių dalyvavimas teoriniu aspektu nagrinėjamas labiau administracinės teisės, policijos veiklos teisinio reglamentavimo kontekstu. Kriminologijos mokslo požiūriu, bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos teorinius aspektus plačiau nagrinėjo tik V. Justickis, kuris daug dėmesio skiria užsienio valstybių patirties, įgyvendinant bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos programas ir užtikrinant jų veiksmingumą, analizei.[417]

Lietuvoje atlikta nemažai mokslo darbų, kuriuose nagrinėjami įvairūs nusikalstamumo prevencijos aspektai. Šio darbo kontekstu reikšmingas V. Justickio ir S. Justickajos mokslinis įdirbis nusikaltimų prevencijos veiksmingumo užtikrinimo klausimais. Bendrus nusikaltimų prevencijos koncepcinius aspektus nagrinėjo G. Babachinaitė,

[417] *Justickis V.* Prevencinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu. Vilnius, Lietuvos Teisės akademija, 2000; *Justickis V.* Kriminologija. II dalis. Vilnius, 2004.

A. Dapšys, G. Sakalauskas, J. Bluvšteinas, V. Justickis. Viktimologiniu požiūriu, nusikalstamumo prevenciją tyrė G. Babachinaitė, R. Uscila, I. Michailovič. Recidyvinio nusikalstamumo prevenciją – G. Jurgėlaitienė. Informacinę nusikalstamumo prevencijos sistemą nagrinėja A. Kiškis. Atskirų nusikaltimų rūšių prevencijos klausimus nagrinėjo T. Rudzkis, A. Paukštė, A. Petkus, G. Zaksaitė, G. Babachinaitė. Pabrėžtina, kad Lietuvoje daug dėmesio skiriama nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai, kurią kriminologiniais ir teisiniais aspektais nagrinėjo G. Babachinaitė, A. Dapšys, A. Čepas, S. Justickaja, I. Michailovič, A. Jatkevičius, G. Sakalauskas ir kt.

Lietuvoje nėra mokslinių darbų, kuriuose būtų išsamiai nagrinėjami bendruomenės (arba bendruomeniškumo) vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje, bendruomenių dalyvavimo veiksniai. Labai mažai tirta ir bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje praktika. Pabrėžtina, kad bendruomenės (bendruomeniškumo) elementas sąlygoja ir specifinę bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sampratą, kuriai reikalingas išsamus mokslinis pagrindimas.

Dėl mokslinių tyrimų trūkumo šioje srityje bendruomenių dalyvavimu pagrįstos prevencijos programos įgyvendinamos gana stichiškai, jos dažnai neturi mokslinio pagrįstumo, jas įgyvendindami prevencijos subjektai paprastai remiasi savo nuožiūra ir pan. Šis eklektiškumas persikelia ir į valstybės institucijų strategijų bei programų lygmenį. Tai gali sukelti tam tikrus pavojus, pavyzdžiui, gali būti įgyvendinamos neveiksmingos priemonės, o tai reikštų visuomenės finansinių ir žmogiškųjų resursų švaistymą. Tuo tarpu klaidingas prevencijos krypčių pasirinkimas gali apsunkinti veiksmingos nusikaltimų prevencijos sukūrimą.

Minėtos praktikos problemos paskatino atlikti šį tyrimą ir leido suformuluoti mokslinę **problemą** – prieštaravimą tarp mokslinių žinių trūkumo ir jų poreikio mokslinio bei praktinio pažinimo lygmenyse.

Tyrimo objektas: socialiniai santykiai, susiklostantys bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos srityje.

Tyrimo tikslas – kompleksiškai ištyrus bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje ypatumus, sukurti prielaidas moksliškai pagrįstai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sistemai Lietuvoje.

Disertacijoje suformuluotam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Pateikti bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos sampratą bei atskleisti bendruomenės vaidmenį nusikalstamumo prevencijoje – išnagrinėti bendruomenės vidinių struktūrinių charakteristikų ir neformalios socialinės kontrolės sąveikos aspektus.
2. Išanalizuoti užsienio šalių pagrindinius bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo užtikrinimo aspektus bendruomenių vidinių charakteristikų ir nusikalstamumo prevencijos santykio kontekste.
3. Išnagrinėti bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje praktiką, aptarti pagrindines jos formas.
4. Ištirti pagrindinius bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje veiksnius.
5. Išanalizuoti pagrindinius bendruomenių dalyvavimu pagrįstos prevencinės veiklos Lietuvoje įgyvendinimo probleminius aspektus.

Tyrimo šaltiniai.

Lietuvos Respublikos teisės aktai nusikalstamumo prevencijos ir piliečių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijos srityje, kriminologinių, sociologinių empirinių tyrimų duomenys, mokslinė literatūra, disertacijos autoriaus atliktų kriminologinių empirinių tyrimų duomenys. Rengiant disertaciją taip pat naudotasi informacija gauta susitikimuose ir seminaruose su užsienio ekspertais, disertantui dalyvaujant tarptautiniame projekte „Bendruomenės įsitraukimas į viešosios tvarkos palaikymą, priežiūrą ir saugumo užtikrinimą" (angl. „*Community Engagement for Civic Order, Policing and Security*" (CECOPS)).

Tyrimo metodai.

Darbe buvo panaudoti teoriniai literatūros analizės, antrinės statistinių duomenų analizės, lyginimo, apibendrinimo, dedukcijos ir indukcijos teoriniai metodai bei vienas kitą papildantys empiriniai kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai.

Siekiant ištirti bendruomenių dalyvavimo problemas ir veiksnius buvo atliktas empirinis kokybinis tyrimas, kuriame buvo naudojami sutelktos grupinės diskusijos (*focus group*) ir giluminio interviu tyrimo metodai. Iš viso empiriniame kokybiniame tyrime dalyvavo 83 respondentai.[418]

Empirinis kokybinis tyrimas buvo atliekamas laikotarpiu nuo 2010 m. rugsėjo mėn. iki 2011 m. lapkričio mėn.[419]

*Sutelktos grupinės diskusijos (*angl. *focus group)*.[420] Tiriamieji – Lietuvos vietos bendruomenių lyderiai. Vykdyta tikslinė respondentų atranka. Apklausti bendruomenių lyderiai (bendruomenių pirmininkai, vietos organizacijų vadovai ar kiti aktyvūs vietos bendruomenės veikėjai). Tokio atrankos kriterijaus motyvas – prielaida dėl šių žmonių didelio informuotumo apie vietos problemas bei patirties jas sprendžiant. Iš viso atliktos 6 apklausos. Siekiant užtikrinti miestų ir miestelių bei kaimų reprezentatyvumą, apklausose dalyvavo Vilniaus (6), Marijampolės (4), Druskininkų (8) miestų, Telšių miesto ir rajono (13), Kauno rajono (12), Kupiškio rajono bendruomenių atstovai (6).

Sutelktų grupinių diskusijų dalyvių skaičius – 49 asmenys.

---

[418] Pažymėtina, kad respondentų vardai ir pavardės ar kiti juos leidžiantys identifikuoti duomenys disertacijos tekste nepateikiami. Bendruomenės atstovai tekste koduojami raide B ir skaičiumi (pvz., B1), policijos pareigūnai – raide P ir skaičiumi (pvz., P2).

[419] Interviu buvo atliekami dviem etapais. Pirmajame etape, kuris vyko 2010 m. rugsėjo mėn., buvo atlikta 11 interviu: 4 su policijos pareigūnais, 7 su bendruomenių atstovais ir policijos rėmėjais. Šio etapo tikslas – susipažinti su pagrindiniais bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijos bruožais bei nustatyti tolesnio tyrimo kryptis. Antrasis tyrimo etapas buvo įgyvendinamas laikotarpiu nuo 2011 m. balandžio iki 2011 m. lapkričio mėn. Buvo atliekamos interviu ir sutelktų grupinių diskusijų apklausos, kurių tikslas surinkti pagrindinius disertacijos tyrimo empirinius duomenis. Dalis interviu (daugiausia pirmajame etape) atlikta dalyvaujant tarptautiniame projekte CECOPS („*Community Engagement for Civic Order, Policing and Security*"), kuriame atliekant interviu disertantui talkino dr. A. Pocienė bei VU sociologijos magistrantūros studijų studentės R. Tumilaitė, D. Maleckaitė ir S. Idkinaitė, kurioms disertantas yra labai dėkingas.

[420] Sutelktų grupinių diskusijų klausimynas pateiktas priede Nr. 1.

Bendruomenių atstovų interviu apklausa naudota kaip sutelktas grupines diskusijas papildantis metodas.[421] Interviu specifika leidžia gauti išmanesnės ir gilesnės informacijos apie tyrėją dominančius tiriamo reiškinio aspektus. Šiuo metodu buvo apklausta 19 bendruomenių atstovų: 9 Vilniaus mikrorajonų bendruomenių atstovai, 7 Vilniaus policijos rėmėjai, 2 Lietuvos miestelių bendruomenių atstovės, Šiauliuose veikiančios visuomeninės organizacijos, aktyviai dalyvaujančios prevencinėje veikoje, atstovas.[422]

Policijos pareigūnų interviu.[423] Siekiant ištirti policijos pareigūnų požiūrį į bendruomenių dalyvavimą teisės pažeidimų prevencijoje ir policijos vaidmenį šioje srityje bei atskleisti pagrindinius bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos probleminius aspektus Lietuvoje, atlikta 15 giluminių interviu su policijos pareigūnais, atsakingais už prevencinę veiklą. Tyrime dalyvavo visų Lietuvos apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų prevencijos skyrių arba poskyrių pareigūnai.[424] Taip pat interviu buvo atliktas su kai kuriais teritorinių policijos įstaigų prevencijos poskyrių pareigūnais. Vienas interviu atliktas su Policijos departamento atstovu.

Tarp kokybinio empirinio tyrimo metodų paminėtini ir pokalbiai su užsienio ekspertais – kriminologais. Disertantas 2011 m. vasario – kovo mėnesiais atliktos mokslinės stažuotės Danijos Orhuso universitete metu susitiko ir rengiamos disertacijos tematika kalbėjo bei diskutavo su 4 ekspertais: 2 mokslininkais ir 2 nusikalstamumo prevencijos praktikais.

Anketinė apklausa buvo atlikta 2009 m. birželio – rugpjūčio mėn. tyrimo „Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje“ metu. Apklausa vyko elektroniniu būdu (elektroniniu paštu buvo išsiųsti kvietimai dalyvauti apklausoje ir pats klausimynas) pagal standartizuotą klausimyną (žr. priedą Nr. 4). Respondentams atrinkti naudotas tikslinės atrankos metodas. Tikslinę grupę sudarė asmenys,[425] kurie dalyvavo Vidaus reikalų ministerijos organizuojamame kasmetiniame nacionaliniame Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų (programų) konkurse per 2006-2009 metus. Pasirinkimą lėmė tai, kad šiame konkurse dalyvauja prevencijos projektų rengėjai iš įvairių Lietuvos regionų, atstovaujantys įvairias įstaigas ir organizacijas (tiek valstybines, tiek nevyriausybines). Apklaustųjų sąrašą taip pat papildė asmenys, kurie įgyvendina prevencinę veiklą pagal kitus projektus (pvz., Švietimo ar Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos) arba vykdo

---

421 Bendruomenių atstovų interviu klausimyno gairės pateiktos priede Nr. 3

422 Jie atstovavo įvairaus tipo Vilniaus mikrorajonų bendruomenes: Justiniškių, Viršuliškių, Šnipiškių, Naujosios Vilnios, Užupio, Fabijoniškių, Riešės (pastarasis miestelis priklauso Vilniaus rajonui, tačiau laikomas Vilniaus priemiesčiu).

423 Policijos pareigūnų interviu klausimyno gairės pateiktos priede Nr. 2.

424 8 iš jų viršininkai arba laikinai einantys pareigas, vienas respondentas – buvęs prevencijos poskyrio viršininkas, tačiau tyrimo metu jau ėjęs kitas pareigas. Šis informantas pasirinktas dėl didelės patirties ir ekspertinių žinių policijos prevencinės veiklos srityje.

425 Apklaustųjų grupę sudarė keturių pagrindinių nusikaltimų prevencijoje dalyvaujančių įstaigų atstovai: (1) mokyklų ir kitų ugdymo ar globos įstaigos darbuotojai (mokytojai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai); (2) policijos prevencijos padalinių darbuotojai; (3) Valstybinės ir savivaldybių institucijos darbuotojai ir (4) nevyriausybinių organizacijų atstovai. Aktyviausiai atsakinėjo policijos pareigūnai ir savivaldybių institucijų atstovai (atsakomumas atitinkamai 85,7 ir 75 proc.) Iš mokyklų gauta 65,1 proc. anketų. Mažiausias aktyvumas tarp NVO – užpildyta 56 proc. anketų.

neprojektinę prevencinę veiklą. Iš viso buvo atrinkta ir išsiusta 117 anketų, gražinta 79 anketų (grįžtamumas 67 proc.).[426]

Darbo mokslinis naujumas.

Šiame darbe pirmą kartą Lietuvoje kompleksiškai kriminologiniu aspektu buvo nagrinėtas bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje. Darbe:

- pateikta bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos samprata;
- išnagrinėtas bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje – atskleisti pagrindiniai bendruomenės elementų (charakteristikų) prevencinio poveikio nusikalstamumui aspektai;
- išsamiai analizuojami piliečių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje kiekybiniai rodikliai;
- naudojant empirinius tyrimo metodus: (1) atskleisti ir išnagrinėti bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje veiksniai; (2) atskleistos ir išanalizuotos pagrindinės bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje įgyvendinimo bei veiksmingumo užtikrinimo problemos.
- Darbas naujas taip pat ir metodologiniu požiūriu – jame pirmą kartą, tiriant nusikalstamumo prevenciją kriminologiniu aspektu, buvo atliktas kokybinis empirinis tyrimas, tarpusavyje derinant sutelktos grupinės diskusijos (*focus group*) ir interviu metodus.

Darbo praktinė reikšmė.

Darbo rezultatai naudingi teisėsaugos, valstybės valdymo ir savivaldos institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms, kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims, kurių veikla yra susijusi su nusikalstamumo prevencija vietos bendruomenėse, gerinant prevencinės veiklos veiksmingumą, organizuojant gyventojų įsitraukimą, tobulinant teisinį nusikaltimų prevencijos sistemos reglamentavimą. Darbe pateikti duomenys gali būti naudingi ir pritaikyti rengiant įvairias metodines priemones bei mokymus nusikalstamumo prevencijos subjektams. Disertanto tyrimais gauti duomenys taip pat gali būti naudingi kitiems mokslininkams, atliekantiems palyginamuosius tyrimus. Remiantis disertacijoje pateiktais kokybinio empirinio tyrimo rezultatais, gali būti formuluojamos hipotezės kiekybiniams kriminologiniams bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje tyrimams atlikti.

Disertacijos rezultatų aprobavimas.

Autorius parengė ir publikavo 2 mokslinius straipsnius nagrinėjama tema. Dirbant Teisės institute atliktas tyrimas „Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiks-

[426] Iš visų 38 negrįžusių anketų, 6 respondentai papildomai nurodė atsisakymo dalyvauti apklausoje priežastis: laiko trūkumas (3), nusikaltimų prevencija nepatenka tarp subjekto pagrindinių veiklos funkcijų (nėra jo kompetencijoje) (2), taip pat dėl ligos (1).

mingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje“ (2010), dalyvauta įgyvendinant tarptautinį projektą „Bendruomenės įsitraukimas į viešosios tvarkos palaikymą, priežiūrą ir saugumo užtikrinimą” (angl. *„Community Engagement for Civic Order, Policing and Security*“ (CECOPS)). Skaityti pranešimai nacionalinėse ir tarptautinėse konferencijose.

Disertacijos struktūra.

Darbo struktūrą sudaro disertacijos įvadas, 3 dalys, 7 skyriai, tyrinėjimo pagrindu suformuluotos išvados ir siūlymai bei priedai. Darbo pabaigoje pateiktas literatūros ir autoriaus publikuotų straipsnių sąrašas.

Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjama bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos samprata, atskleidžiami pagrindiniai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos požymiai bei formos, nagrinėjamas bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje ir pagrindiniai veiksmingumo aspektai.

Pirmajame šios dalies skyriuje, remiantis užsienio šalių moksliniais tyrimais, analizuojamas bendruomenės (bendruomeniškumo) prevencinis poveikis nusikalstamumui. Vadovaujantis kriminologinėje literatūroje vyraujančia vietos bendruomenės samprata, bendruomeniškumo vaidmuo vertinamas per neformalios nusikalstamumo socialinės kontrolės prizmę. Nagrinėjama įvairių bendruomenėje egzistuojančių socialinių ir kultūrinių veiksnių sąveika su neformalia socialine kontrole. Pateikiama užsienio mokslininkų tyrimais grįsta analizė, atspindinti kritinį ir alternatyvų požiūrius į vyraujančias teorines prielaidas dėl bendruomeniškumo vaidmens, mažinant nusikalstamumą ir netvarką.

Trečiame šios dalies skyriuje, remiantis užsienio autorių atliktais moksliniais tyrimais, analizuojamos objektyvios bei subjektyvios bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo sąlygos, akcentuojant bendruomenių socialinės struktūros ir prevencinės veiklos tarpusavio adekvatumo santykį.

Antroje darbo dalyje nagrinėjama bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje praktika Lietuvoje. Pirmajame šios dalies skyriuje analizuojami piliečių individualaus ir kolektyvinio dalyvavimo nusikalstamumo prevencijos veiklose rodikliai. Individualaus dalyvavimo kontekstu nagrinėjami kiekybiniai rodikliai, parodantys gyventojų dalyvavimo praktikos tendencijas bei dalyvavimo potencialą. Taip pat nagrinėjami individualaus piliečių dalyvavimo socialiniai-demografiniai veiksniai, įsitraukimo motyvai ir kliūtys. Nagrinėjant kolektyvinį piliečių dalyvavimą, daroma prielaida apie kur kas mažesnį piliečių įsitraukimą į nusikalstamumo prevenciją bei išskiriami pagrindiniai požymiai, kurie atskleidžia šios dalyvavimo formos problematiką bei specifiką Lietuvoje. Antrajame šios dalies skyriuje apžvelgiamos pagrindinės bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje formos Lietuvoje (policijos rėmėjai, šauliai, saugių kaimynysčių bendruomenės ir savisaugos grupės), aptariami pagrindiniai teisiniai ir socialiniai jų požymiai bei praktikos ypatumai.

Trečioje darbo dalyje, daugiausia remiantis disertanto atliktų empirinių tyrimų duomenimis, nagrinėjami bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje veiksniai ir pagrindiniai praktinio įgyvendinimo probleminiai aspektai. Pirmajame skyriuje analizuojamos bendruomenių vidinės psicho-socialinės charakteristikos kaip gyventojų kolektyvinio (bendruomeninio) dalyvavimo veiksniai. Nagrinėjami horizontaliųjų socialinių ryšių ir bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje są-

veikos ypatumai, bendruomenės socialinės struktūros ir organizuotumo įtaka įsitraukimui į neformalios socialinės kontrolės veiklas, išorinių, socialinių-ekonominių veiksnių bei politinių sprendimų poveikis bendruomenės socialinei organizacijai ir neformaliai socialinei kontrolei. Taip pat analizuojami nusikalstamumo problemos aktualumo aspektai, pabrėžiant subjektyviojo problemos aktualumo įtaką gyventojų apsisprendimui dalyvauti bendruomenės prevencinėse veiklose. Daug dėmesio skiriama bendruomenės ir policijos santykio analizei, bendruomenių ir policijos nusikalstamumo prevencijos vaidmenų ir funkcijų sąveikai, taip pat paliečiami bendruomenių ir savivaldos institucijų santykio, įgyvendinant nusikalstamumo prevenciją vietos bendruomenėse, aspektai.

Antrajame šios dalies skyriuje nagrinėjamos pagrindinės bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos įgyvendinimo probleminiai aspektai Lietuvoje. Remiantis disertanto atliktais empiriniais tyrimais atskleidžiama bendruomenių pasyvumo/abejingumo problema ir pateikiamas jos vertinimas, nagrinėjami prevencijos subjektų (ypač policijos) žmogiškųjų ir laiko resursų (ne)pakankamumo klausimai, analizuojami bendruomenių įtraukimo į sprendimų priėmimą, policijos pareigūnų požiūrio į bendradarbiavimą su bendruomenėmis, prevencinės veiklos kryptingumo, prevencinių priemonių ir tikslo santykio, rengiant nusikaltimų prevencijos programas, probleminiai aspektai. Taip pat šiame skyriuje nagrinėjamos pagrindinės nusikalstamumo prevencijos projektų vietos bendruomenėse veiksmingumo užtikrinimo prielaidos: prevencijos subjektų požiūris į nusikalstamumo prevencijos priemonių veiksmingumo užtikrinimą ir jo garantus, teisiniai reikalavimai prevencijos projektams ir žinių bei informacijos ir metodinių priemonių apie nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo užtikrinimą prieinamumo aspektai.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Vakarų šalių nusikaltimų prevencijos teorijoje ir praktikoje daug dėmesio skiriama bendruomenės vaidmeniui, užkertant kelią nusikalstamumui, deviacijoms, socialinei ir fizinei netvarkai. Pateikiant lokalinės stiprių socialinių ryšių bendruomenės sampratą, vakarų valstybių mokslininkų darbuose daugiausia dėmesio buvo kreipiama į tokius struktūrinius bendruomenės elementus: (1) neformali socialinė kontrolė, (2) ją palaikantys stiprūs bendruomeniniai (socialiniai) ryšiai (3) ir vidinių bendruomenės resursų potencialas (savaiminis jų pakankamumas).
2. Darbe nustatyta, kad stiprūs socialiniai ryšiai ne visada lemia neformalią socialinę kontrolę nusikalstamumo (kaip įstatymu uždrausto elgesio) atžvilgiu. Nepagrįstai neįvertinamas bendruomenės kultūrinis vertybinis elementas ir pervertinamas socialinių ryšių vaidmuo socialinio kapitalo struktūroje (socialiniai ryšiai veikia kaip bendruomenės vertybių ir normų, kurios ir yra neformalios socialinės kontrolės indikatoriai, laidininkai). Tokio struktūrinių bendruomenės elementų tarpusavio santykio kontekste valstybės įstatymais draudžiamas elgesys neformalios socialinės kontrolės objektu gali tapti tuomet, kai konkrečios bendruomenės vertybės ir normos sutampa su valstybės ir plačiosios visuomenės vertybėmis ir įstatymų reikalavimais.

3. Stiprių socialinių ryšių bendruomenės koncepcija, ypač jos realizavimas praktiniame nusikalstamumo prevencijos lygmenyje, gali lemti tam tikras problemas ir pavojus: moksliniai tyrimai atskleidė, kad tam tikrais atvejais stiprūs bendruomeniniai ryšiai skatina socialinį uždarumą, netolerenciją ir diskriminacinį elgesį skirtingų socialinių grupių atžvilgiu, konkrečios teritorijos ir su ja susietų socialinių, ekologinių, politinių ir ekonominių resursų savinimąsi, tam tikros vietovės gyventojų interesų redukavimą, tapatinant juos su mažesnės gyventojų grupės, kuri įvardija save kaip bendruomenę, interesais.
4. Darbe išskirtos teorinės ir praktinės problemos sukuria prielaidas bendruomenės ir jos elementų vaidmens permąstymui ir alternatyvaus požiūrio pateikimui.
    1) Moksliniais tyrimais buvo atskleista, kad silpnesni socialiniai ryšiai gali padėti užtikrinti veiksmingą socialinę kontrolę ir palengvinti ekonominių bei socialinių resursų cirkuliaciją tarp vietos gyventojų.
    2) Pagrindinis neformalios socialinės kontrolės veiksnys – ne tiek stiprūs socialiniai ryšiai, kiek gyventojų (kaimynų) tarpusavio pasitikėjimas ir noras kartu veikti sprendžiant iškilusias vietos problemas.
    3) Siekiant veiksmingos neformalios socialinės kontrolės ir atitinkamai nusikalstamumo prevencijos, reikia vertikaliųjų ryšių, kuriais perduodami platesni socialiniai ir ekonominiai visuomenės resursai. Čia taip pat paminėtina ir neformalios bei formalios socialinės kontrolės santykio svarba: remiantis moksliniais tyrimais galima daryti prielaidą apie neformalios kontrolės priklausomybę nuo formalios kontrolės institucijų veiklos kokybės ir orientacijos į vietos gyventojų problemų sprendimą.
5. Nepaisant bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos populiarumo ir deklaruojamos sėkmės, egzistuoja nedaug moksliškai pagrįstų įrodymų apie šios prevencijos formos veiksmingumą. Bendruomeninės prevencijos veiksmingumas sąlygojamas daugiau ar mažiau objektyvių ir subjektyvių veiksnių. Objektyvieji – tai (a) makroveiksniai – platieji visuomenės ar globaliniai ekonominiai, socialiniai-demografiniai, politiniai procesai ir sąlygos, taip pat (b) vidinės konkrečios bendruomenės socialinės bei kultūrinės charakteristikos. Subjektyvieji veiksniai – tai prevencijos įgyvendinimo kokybė, pasireiškianti prevencinių priemonių ir bendruomenės vidinių psichosocialinių charakteristikų tarpusavio atitikimu.
6. Nors kiekybinių piliečių dalyvavimo prevencinėje veikloje tyrimų nėra daug, jie leidžia darytį prielaidą, kad apie pusė Lietuvos gyventojų yra linkę aktyviai reaguoti į nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų situacijas, o dauguma gyventojų yra linkę palankiai vertinti savo galimybės padėti policijai užtikrinant viešąją tvarką. Pastebėta tendencija, jog piliečių individualiam aktyvumui užtikrinant visuomenės saugumą, svarbūs bendri pilietinio aktyvumo socialiniai demografiniai veiksniai: amžius, išsilavinimas, pajamos, socialinė padėtis, gyvenamoji vieta – kuo asmuo socialiai ir ekonomiškai silpnesnis, tuo jis pasyviau įsitraukia į prevencinę veiklą.
7. Nusikalstamumo prevencija – specifinė pilietinės veiklos sritis, įsitraukimą į ją riboja taip pat kai kurie daugiau psichologiniai veiksniai, kaip didesnės

veiklos grėsmės suvokimas, šios veiklos nepatrauklumas, požiūris, jog tai ne savanoriškos veiklos sritis, o valstybės institucijų prerogatyva.

8. Darbe nustatyta, kad kolektyvinio dalyvavimo lygis yra kur kas mažesnis nei individualaus. Tokią tendenciją visų pirma lemia tai, kad kolektyvinio dalyvavimo formos paprastai yra labiau formalios ir tikslinės, – tokiom veiklom reikalinga žmonių iniciatyva, jų organizavimas, bendruomenės telkimas. Tai reikalauja daug didesnio asmens resursų panaudojimo nei individualiems spontaniškiems neformalios socialinės kontrolės veiksmams.
9. Kolektyvinis dalyvavimas yra priklausomas ir nuo visuomenėje esamos prevencinės veiklos infrastruktūros, t. y. galimybių įvairiomis formomis įsitraukti į organizuotą kolektyvinę veiklą. Lietuvoje egzistuoja daugiausia policijos inicijuojamos ir organizuojamos pilietinio dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje formos, kurių pagrindinės – policijos rėmėjai ir saugių kaimynysčių bendruomenės. Kita organizuoto bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje forma – savisaugos grupės, daugiausia inicijuojamos bendruomenių iniciatyva.
10. Policijos rėmėjai – labiau individuali piliečių dalyvavimo forma. Tai policijos talkininkai, įgyvendinant kai kurias jos funkcijas, ypač susijusias su viešosios tvarkos užtikrinimu. Šiai piliečių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje formai būdingas detalus ir griežtas teisinis reglamentavimas. Tai veikla daugiau kylanti iš policijos struktūros ir jos poreikių nei iš pačios visuomenės – policijos rėmėjų įstatymas vertintinas kaip savanorių įtraukimo į policijos veiklą instrumentas. Siekiant tobulinti policijos rėmėjų veiklą siūlome:
    a) atsisakyti praktikos policijos rėmėjų statusą suteikiant asmenims, remiantiems policijos prevencines veiklas materialiai. Išorės finansavimo šaltiniai turėtų būti pasiekiami oficialiu, teisiškai reglamentuotu keliu, pavyzdžiui, per finansavimo fondus, prevencinių projektų konkursus ir pan.
    b) skatinti įvairias proaktyvias prevencines-socialines policijos rėmėjų veiklas, atsisakant siauro požiūrio į policijos rėmėjus kaip talkininkus, užtikrinant viešąją tvarką.
    c) atsisakyti praktikos, kai policijos rėmėjai privalomai turi talkininkauti policijai visoje policijos įstaigai priskirtoje teritorijoje. Tokia praktika prieštarauja policijos rėmėjų savanoriškos veiklos principui bei tampa kliūtimi į policijos rėmėjų veiklą įsitraukti tiems žmonėms, kurie yra prisirišę prie savo vietos bendruomenės ir siekia rūpintis savo gyvenamosios vietovės saugumu.
11. Saugios kaimynystės bendruomenių veikla Lietuvoje vertintina kaip bandymas perkelti vakarų valstybių patirtį. Vis dėlto pačios bendruomenės gana vangiai pradeda tokių grupių kūrimąsi, pagrindinis jų iniciatorius ir organizatorius yra policija, kuri labiau pajėgi pritraukti tik stipresnes, palankiau teisėsaugą vertinančias bendruomenes. Dėl resursų stokos ir dėl, palyginus nedidelio visuomenės pasitikėjimo bei tam tikro vyraujančio požiūrio, jog saugumo užtikrinimas – policijos prerogatyva, saugios kaimynystės plėtra vyksta lėtai.
12. Savisaugos grupės, skirtingai nuo daugelio saugios kaimynystės grupių, dažniausiai įkuriamos stipresniais socialiniais ryšiais pasižyminčių vietos

bendruomenių iniciatyva – neretai spontaniškai reaguojant į bendruomenės teritorijoje iškilusias aktualias nusikalstamumo problemas. Paprastai bendruomenės saugumui užtikrinti tokios grupės naudoja policijai būdingas funkcijas, t.y. patruliavimus, budėjimus ir pan. Viena pagrindinių tokių iniciatyvų priežasčių – mažas policijos paslaugų prieinamumas ir/arba nepasitenkinimas policijos veikla. Praktinė savisaugos grupių veikla iškelia klausimus dėl jos teisėtumo bei jos teisinio reglamentavimo tikslingumo. Formuluojama išvada, kad teisinis reglamentavimas nėra tikslingas, kadangi neatitiktų neformalių savisaugos grupių narių poreikių bei įteisintų ir paskatintų prievartinio pobūdžio piliečių savisaugos organizacijų steigimąsi bei veiklą, kuri būtų mažiau priklausoma nuo policijos struktūros ir kontrolės. Policijai ir savivaldos institucijoms siūlytina įgyvendinti tokių savisaugos grupių kontrolę, vystant tarpusavio bendradarbiavimą ir pasitikėjimą.

13. Atliktas empirinis kokybinis tyrimas leidžia daryti prielaidą apie bendruomeniškumo, kaip stiprių socialinių ryšių, išraiškos silpnumą Lietuvos (didžiuosiuose) miestuose bei stipresnius socialinius ryšius miestelių ir kaimų bendruomenėse. Šiuos skirtumus lemia architektūros, gyvenimo ritmo ir spartos, gyventojų pastovumo ir kaitos, socialinės, turtinės diferenciacijos ryškumo faktoriai, kurie yra skirtingi miestuose ir kaimuose.
14. Išskirtini šie socialinio ryšių ir neformalios socialinės kontrolės sąveikos ypatumai Lietuvos vietos bendruomenėse:
    1) Socialiniai ryšiai, bendruomenių atstovų suvokimu, atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant saugią gyvenamąją aplinką: artimųjų ir kaimynystės tinklai naudojami kaip neformalios socialinės kontrolės instrumentas.
    2) Stiprūs draugiški kaimynystės socialiniai ryšiai veikia kaip gyventojų saugumo jausmą bei jų įtraukimą į prevencines veiklas skatinantis bei gyventojus drąsinantis veiksnys.
    3) Stiprūs socialiniai ryšiai veikia kaip gynybinio pobūdžio socialinės kontrolės mechanizmas – visų pirma siekiama apsaugoti bendruomenei subjektyviai priklausančius (t.y. bendruomenės narių suvokimu, kas yra bendruomenės nariai) asmenis ir jų turtą.
    4) Socialiniai ryšiai priklausomai nuo bendruomenėje dominuojančių vertybių, gali veikti tiek kaip nusikalstamumo neformalios socialinės kontrolės, tiek jai priešingų reiškinių, kaip nusikaltimų baimę ir gyventojų uždarumą bei pasyvumą skatinantis veiksnys.
15. Bendruomenių aktyvumas, užtikrinant neformalią nusikalstamų veikų ar kitokio nepageidautino elgesio kontrolę, priklauso nuo bendruomenės socialinės struktūros. Darytina prielaida, jog, atitinkamai kiekybinių pilietinio aktyvumo tyrimų duomenimis, bendruomenėse, kurių santykinai didelė gyventojų dalis yra socialiai ir ekonomiškai stiprūs, labiau tikėtinas jų aktyvus dalyvavimas nusikalstamumo prevencijos veiklose, nei tų bendruomenių, kurių didelė dalis gyventojų yra socialiai ir ekonomiškai silpnesni, pavyzdžiui, bendruomenės, kurių daugumą gyventojų sudaro vyresnio amžiaus asmenys ir/ar bedarbiai. Tai rodo, jog neformalios socialinės kontrolės veiksnumas priklauso nuo to,

ar įstatymams paklūstantys gyventojai turi pakankamai didelę socialinę galią bendruomenėje.

16. Kokybiniu empiriniu tyrimu atskleisti vietos bendruomenių socialinės istorijos pavyzdžiai rodo svarbų socialinės architektūros sprendimų vaidmenį bendruomenės socialinės struktūros formavimuisi bei atitinkamai neformalios socialinės kontrolės infrastruktūros kūrimuisi.
17. Tyrimas patvirtino prielaidą apie bendruomeninių organizuotumą, kaip svarbų bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje veiksnį. Lietuvoje vis daugėja bendruomeninių organizacijų, o tai vertintina bendruomenių įsitraukimo į nusikalstamumo prevenciją potencialo augimu. Kita vertus, neretai tokios bendruomeninės organizacijos yra gana uždaros, linkusios atstovauti siauros grupės (organizacijos narių), o ne platesnės vietos bendruomenės interesus ir poreikius. Tyrimas atskleidė tendenciją, jog daugeliu atvejų bendruomenės prevencinės ir kitos socialinės-kultūrinės veiklos organizuojamos mažos gyventojų grupės – bendruomenės aktyvo iniciatyva. Viena vertus, keletas ar netgi vienas asmuo gali sutelkti didelę žmonių grupę bendrai veiklai, antra vertus, iškyla veiklos laikinumo rizika tokiems asmenims pasitraukus.
18. Kiekybinių ir empirinio kokybinio tyrimo duomenų analizė parodė, kad bendruomenių dalyvavimą nusikalstamumo prevencijoje skatina subjektyvusis nusikalstamumo problemos aktualumas. Išskirtinos šios tyrimu atskleistos tendencijos:
    1) Fizinio gyventojų saugumo problemos bendruomenėse nėra pačios aktualiausios, lyginant su kitomis socialinėmis, ekonominėmis, materialinių gyvenimo sąlygų problemomis.
    2) Saugumo problemos paprastai gyventojams itin aktualios tik tam tikrose pavienėse seniūnijose ar miestų mikrorajonuose. Kiekybinių tyrimų duomenimis, tokios bendruomenės paprastai išsiskiria ir kitų problemų aktualumu.
    3) Gyventojai paprastai imasi aktyvios prevencinės veiklos, kai jų bendruomenę stipriai paliečia nusikalstamų veikų įvykiai. Pabrėžtina, kad lygiai taip pat aktyvų bendruomenių įsitraukimą paveikia ir kiti grėsmę bendruomenei keliantys įvykiai, pavyzdžiui, planai bendruomenės teritorijoje statyti gamyklą. Manytina, kad bendruomenių įsitraukimui yra svarbus bendras tam tikros grėsmės pajautimo laipsnis.
19. Tyrimas patvirtino „Signalinių nusikaltimų“ teorijos prielaidas, jog gyventojams aktualiausi yra pastebimiausi, tačiau ne pavojingiausi teisės pažeidimai, kurie sąlygoja gyventojų saugumo jausmą, bei saugumo lygmens vietos bendruomenėje vertinimą. Atitinkamai gyventojai yra labiau linkę aktyviai reaguoti į smulkesnius teisės pažeidimus. Kita vertus, tai susiję ir su ribotais jų resursais, ir kompetencija bei nerimu, susidūrus su pavojingesnių nusikalstamų veikų atvejais.
20. Kokybinis empirinis tyrimas atskleidė, kad nusikalstamumo prevencija ir saugumo užtikrinimas informantų suvokime yra glaudžiai siejami su policijos veikla. Vienas svarbiausių bendruomenių lūkesčių – policijos matomumas, kurį atskleidžia kiekybiniai tyrimai. Darbe nustatyta, kad svarbiau nei fizinis ir/ar kiekybinis policijos matomumas bendruomenėms yra policijos paslaugų

prieinamumas ir kokybė, policijos veiklos artumas bendruomenės problemoms bei atgalinis ryšys. Kokybišką policijos veiklą galima vertinti bendruomenių pasitikėjimą ir bendradarbiavimą skatinančiu veiksniu.

21. Daugelis tyrime dalyvavusių informantų mano, kad pagrindinis prevencijos ir saugumo užtikrinimo subjektas turi būti policija. Bendruomenei teikiamas bendruomeniškumo skatinimo, kaip saugumo užtikrinimo prielaidos, vaidmuo. Įgyvendinant tiesiogines prevencines veiklas bendruomenei teikiama talkininkavimo funkcija. Bendruomenėms priimtinos į savisaugą orientuotos prevencinės priemonės: gyvenamosios aplinkos stebėjimas, stebėjimo vaizdo kamerų įrengimas, iškabos apie saugią kaimynystę ir pan. Pažymėtina, kad, atitinkamai „signalinių nusikaltimų" teorijos teiginiams, tarp bendruomenių atstovų egzistuoja įsitikinimas apie vizualių priemonių-ženklų, indikuojančių jog ši bendruomenės teritorija yra saugoma, veiksmingumą.
22. Nors savivaldos institucijoms priklauso nemažai prevencijos ir saugumo vietos bendruomenėse užtikrinimo funkcijų, tyrimas atskleidė, kad savivaldos institucijos nėra suvokiamos kaip svarbūs saugumo užtikrinimo ir prevencijos subjektai. Šių funkcijų įgyvendinimo visų pirma tikimasi iš policijos.
23. Praktiniame bendruomenių dalyvavimu pagrįstos nusikalstamumo prevencijos įgyvendinimo lygmenyje išryškėjo šios problemų grupės:
    - Objektyvios kliūtys: policijos kaip prevencijos subjekto resursų stoka, žemas bendras visuomenės pilietinis aktyvumas ir pan.
    - Subjektyvios kliūtys – prevenciją įgyvendinančių asmenų požiūris ir suvokimas.

    Tyrimas išryškino šias pagrindines problemas:

    1) Egzistuoja bendruomenių dalyvavimo ir jų bendradarbiavimo su policija įgyvendinant nusikalstamumo prevenciją, sureikšminimo tendencija – dalyvavimo kiekybė suvokiama kaip būtina bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos funkcionalumo prielaida. Tokia prielaida vertintina klaidinga, – dėl visuomenės heterogeniškumo, gyventojų poreikių ir interesų bei užimtumo sričių pliuralumo, praktiškai neįmanoma užtikrinti visuotinio arba didžiosios dalies gyventojų dalyvavimo specifinėje nusikalstamumo prevencijos srityje.
    2) Bendruomenių pasyvumo ir abejingumo, kaip pagrindinės praktinio lygmens problemos akcentavimas tarp tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų ir bendruomenių atstovų, vertintinas tam tikra bendruomenių „patologizavimo" bei „kaltinimo" pavojaus išraiška. Siekiant išvengti šių problemų keliamų pavojų, svarbu atsisakyti tam tikro požiūrio į bendruomenes kaip problemines dėl prevenciją įgyvendinančių asmenų įvardijamo bei suvokiamo pasyvumo ir abejingumo:
        a) *Pirma* bendradarbiavimas su policija – turėtų būti vertinamas kaip laisvas, savanoriškas žmonių pasirinkimas.
        b) *Antra*, svarbu atsižvelgti į tai, kad bendruomeninėje nusikalstamumo prevencijoje greičiausiai aktyviai dalyvaus tik maža gyventojų dalis.

c) *Trečia*, svarbu vengti bendruomenių klasifikavimo atsižvelgiant į jų aktyvumą bei siekti vienodai kokybiško policijos paslaugų teikimo neatsižvelgiant į tai, ar gyventojai aktyviai bendradarbiauja su policija, ar ne.

24. Policijos institucija turi ribotas galimybes veiksmingai įgyvendinti bendruomenių dalyvavimu pagrįstą nusikalstamumo prevenciją. Išskirtinos šios pagrindinės priežastys:
    1) Policija yra hierarchinio pobūdžio, formali, griežtai teisiškai reglamentuota institucija, savo socialine prigimtimi visiškai priešinga natūraliai susiformavusiom vietos bendruomenėm. Šis požymis ypač apsunkina policijos siekiamo bendruomenių įtraukimo bei telkimo funkcijos įgyvendinimą.
    2) Policija susiduria su resursų stokos problemomis tiek kiekybiniame (darbuotojų skaičius), tiek kokybiniame (darbuotojų kvalifikacija ir požiūris) lygmenyje. Pažymėtina, kad pareigūnai nebuvo vieningos nuomonės dėl didelio darbo krūvio problemos: dalis pareigūnų pažymėjo šią problemą, kiti nebuvo linkę jos sureikšminti, tvirtindami, kad darbo krūvis yra normalus.
25. Sprendimai dėl nusikalstamumo prevencijos daugeliu atveju priimami vadovaujantis vertikaliuoju („iš viršaus į apačią“) principu. Tai prieštarauja vienam esminių bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos požymių – sprendimų priėmimas vadovaujantis bendruomenės problemų ir poreikių identifikavimu, t.y. „iš apačios į viršų“ principu.
26. Policijos bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veikloje tik dalinai orientuojamasi į didžiausio objektyvaus (faktinio) ir subjektyvaus nusikalstamumo problemų aktualumo identifikavimą vietos bendruomenėse. Susitikimuose su gyventojais kai kada atsižvelgiama į jų nuomonę, tačiau pagrindinis prevencinės veiklos kryptingumo nustatymo šaltinis – registruoto nusikalstamumo statistika, o pagrindinės priemonės – reaktyvaus pobūdžio. Tyrimas leidžia daryti išvadą, kad pastovaus prevencinio reagavimo į bendruomenių „karštus taškus“ ar problemines socialines grupes sistema neegzistuoja.
27. Policija neįgyvendina bendruomenių, su kuriomis siekiama bendradarbiauti, atrankos atsižvelgiant į objektyvųjį ir subjektyvųjį vietos nusikalstamumo problemos aktualumą. Paprastai vadovaujamasi „patogumo“ principu – bendradarbiaujama su stipresnėmis, aktyvesnėmis, tačiau nebūtinai su saugumo problemomis susiduriančiomis bendruomenėmis.
28. Įgyvendinant bendruomeninę nusikalstamumo prevenciją, Lietuvoje egzistuoja stipresnių socialinių grupių vietos bendruomenėse interesų dominavimo pavojus. Siekiant to išvengti, svarbu užtikrinti įvairių bendruomenės socialinių grupių interesų atstovavimą.
29. Nusikalstamumo prevencijos priemonių turinio ir tikslo santykio kontekstu išskirtini šie pagrindiniai probleminiai aspektai Lietuvoje įgyvendinamoje bendruomeninėje nusikalstamumo prevencijoje:
    1) Egzistuoja klaidinga prielaida apie bendruomenės telkimo ir nusikalstamumo prevencijos tikslų tapatumą.

2) Bendruomeninės nusikalstamumo prevencinės veiklos Lietuvoje išsiskiria tikslų įvairove – viena ar keliomis priemonėmis siekiama kuo įvairiausių ir tarpusavyje skirtingų tikslų.
3) Nusikalstamumo prevencijos priemonių tikslai neatitinka jų turinio ir pobūdžio, pavyzdžiui, priemone, kuri savo turiniu labiau atitinka gyventojų saugumo jausmo didinimo tikslą, siekiama nusikalstamų veikų skaičiaus mažinimo ir pan.

30. Įgyvendinant bendruomeninę nusikalstamumo prevenciją nėra vadovaujamasi moksliškai pagrįstais veiksmingumo užtikrinimo metodais. Viena pagrindinių to priežasčių – „tradicinis" pasenęs požiūris į nusikaltimų prevenciją, kaip savaimę veiksmingą. Kita vertus, prevenciją įgyvendinantys asmenys suvokia prevencijos veiksmingumo užtikrinimo ir įvertinimo poreikį. Pagrindinės išorinės kliūtys veiksmingumo užtikrinimui įgyvendinti: teisinis reglamentavimas, nustatantis reikalavimus, kurie nėra orientuoti į veiksmingumo užtikrinimą, žinių bei atitinkamai – mokymų ir mokslinio-metodinio asistavimo stoka. Atsižvelgiant į tai, siūlome:
a) Teisės pažeidimų prevencijos projektų finansavimo konkursų nuostatuose kaip projekto vertinimo kriterijų numatyti – projekto parengimą ir vykdymą pagal veiksmingumo užtikrinimo metodinius reikalavimus.
b) Organizuoti mokymus nusikalstamumo prevencijos subjektams apie nusikaltimų prevencijos priemonių veiksmingumo užtikrinimo metodus.

MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

1. Nikartas S. Pagrindiniai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai // Teisės problemos, 2010, Nr. 1(67) ISSN 1392-1592. P. 95-118.
2. Nikartas S. Bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje: užsienio šalių patirties analizė // Teisės problemos, 2011, Nr. 2 (72) ISSN 1392-1592. P. 63-94.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija	Simonas Nikartas
	Gimimo data 1982 m. kovo 30 d.
Išsilavinimas	
2008 m.	Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros doktorantas.
2006–2008 m.	Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, teisės magistro laipsnis, baudžiamosios teisės ir kriminologijos specializacija.
2000–2005 m.	Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, teisės bakalauro laipsnis.
Darbo patirtis	
2006 12–dabar	Teisės institutas, Kriminologinių tyrimų skyrius, tyrėjas.
Užsienio kalbos	Italų, anglų, rusų.

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Simonas Nikartas

COMMUNITIES INVOLVEMENT IN CRIME PREVENTION

Summary of the Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2012

The dissertation was written during the period of 2008-2012 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Assoc. Prof. Rokas Uscila (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

The Doctoral Dissertation will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman of the Council:

Prof. Dr. Aurelijus Gutauskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

Members:

Prof. Dr. Rima Ažubalytė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);
Assoc. Prof. Alfredas Kiškis (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);
Assoc. Prof. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);
Assoc. Prof. Remigijus Merkevičius (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Opponents:

Prof. Habil. Dr. Viktoras Justickis (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);
Assoc. Prof. Ilona Michailovič (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

The public defense of the Doctoral Dissertation will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris university on December 14, 2012 at 10:00 AM (Room II-230).

Address: Ateities str. 20, Vilnius, Lithuania.

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on November 14, 2012.

The Doctoral Dissertation is available at the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius, Lithuania) and Mykolas Romeris University libraries (Ateities str. 20 and Valakupių str. 5, Vilnius; V. Putvinskio str. 70, Kaunas).

Simonas Nikartas

COMMUNITIES INVOLVEMENT IN CRIME PREVENTION

SUMMARY

Topic relevance.

Community involvement in crime prevention is the area which has received a lot of attention in various countries. After the failure of ineffective law enforcement prevention program based on vertical organization structure, it seemed necessary to seek for the alternatives to this traditional form of crime prevention. One of the main directions of alternative crime prevention was based on the idea of conscious orientation of local communities to prevent crime on their own accord. This idea is based on the assumption that the private citizens play a crucial role in ensuring order in a free society and should, therefore, be encouraged to be more responsible for crime prevention.

Relying on this assumption, various programmes have been launched aiming to involve citizens, their groups and voluntary organizations in the activities reducing crime and improving the quality of life in their residential area. This idea has attracted a lot of considerable support from the society, the media and politicians. National crime-prevention systems have begun to reorganise into the horizontal organization structure of cooperation and prevention based on the principles of equality. Relevance and significance of community participation in crime prevention in foreign countries have been usually based on the following basic arguments:

- local communities are fully aware of any local problems, including crime, so, they could be able to decide most wisely on the matter;
- each area differs in crimes condition, rate and structure, therefore, prevention measures should be different too, adapted to suit the particular crime area. Prevention is oriented towards solutions of specific local problems;
- the equality and cooperation between the subjects of prevention are the key principles for: prevention – prevention system should not be based on hierarchical obedience and top-down leadership but on a participative prevention activity, its coordination and organisation ;
- community mobilization, strengthening social network: involvement of community members in prevention activities in order to solve common problems boosts the sense of community, respectively, increases the role of social control and its preventive effect on crime.

In view of existing crime prevention problems and ensuring the effectiveness of their implementation in Lithuania,[427] the community crime prevention is starting to be

[427] Crime prevention system problems in Lithuania are revealed in a wide range of studies. For example, the study conducted by Law Institute in 2005 showed that the implementation of crime prevention in Lithuania has confronted various problems while planning and organizing prevention practices, as well as monitoring the effectiveness of the preventive measures and assessing them (for more information see: Methodology of Crime prevention programmes arrangement and administration. Vilnius: Law Institute, 2005). The problems of effectiveness and purposefulness of crime prevention are also studied by: V. Justickis, R. Uscila and

considered an alternative to the current system of prevention. More and more neighborhood security initiatives have emerged in our country. Community-based prevention manifestations can be found in various other local crime prevention projects. We have become aware of them mostly due to the media reports. However, no scientific research in this field has not been carried out so far. The best practices of foreign countries are the main argument for the promotion of community-based crime prevention. There is no doubt that for the effective implementation of prevention it is important to examine the current situation and both possibility and ability of communities to participate in the effective implementation of prevention activities.

Researches on community involvement in crime prevention have a long-established tradition in Western countries, particularly in the United States and the United Kingdom. First of all, it is worth mentioning the works of the representatives of The Chicago School of sociology, particularly C. R. Shaw and H. D. Mckey's Social Disorganization theory which states that one of the main causes of crime is decline of local communities institutional performance and impotent implementation of their informal social control. This theory generated the creation of crime prevention programmes aimed at strengthening communities and the implementation of involvement of local population in crime prevention.

Significant contributions to the studies of community participation were also made by the representatives of the Social Capital theory who paid great attention to social communication, social norms and informal social control, that, as key elements of social capital of communities, create a safe and secure environment for population and prevent crime. There has been a lot of empirical research in the USA aimed to test the theses of social disorganization and social theories about the impact of informal social control on crime and deviance. A substantial contribution to this area of research was made by the scientists such as R. J. Sampson, J. Cohen, R.J. Bursik, H. G. Grasmick, S.R. Schneider, S. W. Greenberg, D. R. Rose, T.Clear, W.G. Skogan, R. Stark, B. D. Warner, P.R. Wilcox, T. Hope and others.

Another important research direction is the studies on evaluation of effectiveness of crime prevention programmes. At this point the works of R. Martinson, L. W. Sherman, D. P. Farrington and their followers are worth mentioning.

Practice of community involvement in crime prevention and its effectiveness were also widely analysed by T. Hope, D. Gilling, D.P. Rosenbaum, W. G. Skogan, A. Amin, A. Crawford. The issues of community participation in crime prevention from the critical criminological and sociological perspective were examined by G. Hughes, W. G. Carson, A. Amin, A. Crawford.

Furthermore, in foreign scientific literature there has been a strong focus on the community policing studies which analyse the aspects of community involvement in preventive action within the context of cooperation with the police. Notable researchers

---

others (see: Justickis V., Uscila R., etc. Analysis of the Application of Situational Crime Prevention Practices and Development possibilities and Preparation of Proposals. Vilnius. 2008), S. Justickaja and S. Nikartas (Justickaja S., Nikartas S. Problems of Crime Prevention Programmes/Projects effective performance in Lithuania. Research report. Law Institute, 2010). Of the few studies done in this field, following authors are worthy of a mention: research on problems of implementation of the individual types of crime prevention was carried out by T. Rudzkis, A. Paukštė, A. Petkus, G. Jurgėlaitienė, S. Zaksaitė.

in this area: M. Innes, W. G. Skogan, R. Hughes, M. Rowe, C. B. Klockars, M. Easton, L. G. Moor, B.P. Stokkom , B. Hoogenboom, B. P. Ponsaers, L. Holmberg and others. In addition, some researchers (e.g., M. Innes) not only analysed public reactions to the crime such as a sense of security, the fear of crime, but also investigated the programmes oriented to them (e.g., V. Jones).

However, in Lithuania there has been paid little attention to community participation in crime prevention. Theoretical aspects of community involvement in law enforcement and prosecution were analysed by V. Justickis, A. Laurinavičius, P. Ancelis, while R. Kalesnykas, A. Laurinavičius, A. Šakočius in their studies focusing on the aspects of cooperation between the public and the police. In these studies the theoretical aspect of community participation is analysed more within the context of administrative law and the legal framework of police operations. Only V. Justickis, who has paid most attention to the analysis of foreign experience in implementation of community prevention programmes, more broadly examined the theoretical aspects of community crime prevention from the criminology perspectives.

A number of scientific works has been carried out in Lithuania, which deal with the various aspects of crime prevention. Considering this context, it is worth mentioning V. Justickis and S. Justickaja's scientific advancement in ensuring the effectiveness of crime prevention. The general conceptual aspects of crime prevention have been studied by G. Babachinaitė, A. Dapšys, G. Sakalauskas, J. Bluvšteinas, V. Justickis. G. Babachinaitė, R. Uscila, I. Michailovič crime prevention examined from a victimological point of view, while G. Jurgėlaitienė has focussed on the topic of preventing criminal recidivism. An information system of crime prevention has been under study of A. Kiškis. The issues of individual types of crime prevention have been considered by T. Rudzkis, A. Paukštė, A. Petkus, G. Zaksaitė, G. Babachinaitė. Speaking about Juvenile delinquency prevention, that has got much attention in Lithuania, the research works of G. Babachinaitė, A. Dapšys, A. Čepas, S. Justickaja, I. Michailovič, A. Jatkevičius, G. Sakalauskas and others are worth mentioning. They have focussed on the criminological and legal aspects of this issue.

In Lithuania there have been no scientific works which would closely examine the role of the community in crime prevention, community engagement factors. Moreover, there have been a few research on the practice of community participation in crime prevention. It should be noted that the element of community leads to the specific community crime prevention concept which needs an exhaustive scientific justification.

Because of the lack of research in this field, prevention programmes based on community participation have been implemented quite spontaneously or usually using prevention subjects' discretion, often without any scientific validity and so on. This eclecticism transfers on to the level of state institutional strategies and programmes. This can cause certain dangers such as the implementation of the inefficient measures which would mean a waste of society's financial and human resources. Meanwhile, an incorrect choice of prevention policies can complicate the establishment of effective crime prevention.

These practice problems have encouraged to conduct this research and formulate a scientific **problem** – contradiction between the lack of scientific knowledge and demand for them in terms of scientific and practical cognitive level.

The research object: social relationships developing in the crime prevention sphere based on community participation.

The research objective: after comprehensive examination of characteristics of community participation in crime prevention, to make premises for scientific community crime prevention system in Lithuania.

To achieve stated dissertation objective the following **tasks** are formulated**:**

6. To study community-based crime prevention concept and the role of the community in crime prevention – to analyse the aspects of the interaction between internal structural characteristics of community and informal social control, as an essential crime prevention element.
7. Using foreign scientific literature to analyse the main aspects ensuring the effectiveness of community crime prevention within the context of relation between internal characteristics of the communities and crime prevention.
8. To study the practice of community participation in crime prevention in Lithuania, to discuss their main forms.
9. To analyse the main factors of community participation in crime prevention in Lithuania.
10. To study the main problematic aspects of implementation of community participation in crime prevention in Lithuania.

Research sources.

Crime Prevention and Citizen Participation in Crime Prevention acts of law of the Republic of Lithuania, sociological empirical research data, scientific literature, the author's dissertation data on empirical criminological studies.

Research methodology.

Several research methods were selected to conduct this study: a theoretical analysis of literature, secondary statistical data analysis, theoretical comparison, generalization, deduction and induction methods as well as complementary empirical qualitative and quantitative research methods.

In order to investigate the problems and factors of community participation, has been conducted an empirical qualitative study using *focus-group* discussions and in-depth interviewing survey methods. In total, in empirical qualitative study were involved 83 respondents.

The empirical qualitative study was carried out from September 2010 untill November 2011.

Focus-group discussions. Target group – Lithuanian local community leaders. Target respondents sampling was conducted and interviewed community leaders (community chairmen, the leaders or other active men of the local communities). The criteria motive of such a selection – the premise that these people are fully aware of local problems and highly experienced in solving them. In total, six focus group were interviewed. In order to ensure the representativeness of the cities, villages and towns, were interviewed rep-

resentatives from Vilnius city (6), Marijampolė (4) and Druskininkai (8) towns, Telšiai town and its region (13), Kaunas region (12), Kupiškis region (6).

The number of focus-group participants – 49 persons.

Community representatives' interview survey was used as a supplementary method to the focus-group surveys. Interview specificity allows to get more detailed and more in-depth information about the aspects of investigated phenomenon which is of great interest to researcher. Using this method were interviewed 19 community representatives actively involved in prevention: 9 from Vilnius districts communities, 7 Vilnius Police supporters, 2 from Lithuanian towns communities, 1 from the public organization in Šiauliai.

Police officers' interview. In order to investigate the police officers' attitude towards community participation in crime prevention, the police role in this sphere and also to reveal the main problematic aspects of community participation in crime prevention in Lithuania, there were held 15 in-depth interviews with the police officers responsible for preventive activities. During the study officers from all the prevention divisions and subdivisions of County Police Headquarters were involved. Also, the interviews were conducted with some police officers from territorial police prevention units. One of the interviews was done with the representative of Police Department.

Speaking about the qualitative empirical research methods, should be also mentioned the discussions with foreign experts – criminologists. The dissertation author during the science research internship held in February – March 2011 at the Aarhus University in Denmark, met and had discussion on the topic of prepared dissertation with four experts: two scientists and two crime prevention practitioners.

Questionnaire survey was conducted in June – August 2009 during the research on topic: „The problems of assurance of effectiveness of crime prevention programs (projects) in Lithuania". Survey was conducted electronically (e-mail inviting to participate in the survey were sent as well as the questionnaire as such), according to a standardized questionnaire (see Appendix No. 4). Target respondents sampling was conducted. The target group consisted of individuals who had participated in the annual national Crime and other offenses prevention projects (programmes) competition held by Ministry of Home Affairs during the 2006-2009 year. The choice was determined by the fact that the competition involved project managers from different regions of Lithuania, representing various institutions and organizations (both governmental and non-governmental). To the list of interviewees also were added those who implement prevention activities through other projects (e.g., the Ministry of Education and Science or the Ministry of Social Security and Labour) or performing non-project preventive activities. In total, 117 questionnaires were selected and sent, 79 questionnaires were returned (the return – 67 %).

The research novelty.

In this paper, for the first time in Lithuania has been conducted a comprehensive research on criminological aspects of community participation in crime prevention.

In the paper:

- It has been presented the concept of community participation in crime prevention;
- It has been studied the role of community in crime prevention – revealed the aspects of effects of key community elements (characteristics) of crime;

- It have been analysed in details quantitative indicators of citizen participation in crime prevention;
- By using empirical research methods it has been: revealed and analysed factors of community participation in crime prevention in Lithuania; revealed and analysed problems of assurance the effectiveness of community involvement in crime prevention implementation in Lithuania.
- The work has novelty value from the methodological point of view – for the first time in research on criminological aspects of crime prevention there was conducted a qualitative empirical study combining focus-group discussions and interview methods.

The practical importance of the research.

The research results are useful for law enforcement, government and municipal institutions, non-governmental organizations, other juridical and natural persons whose activities associated with crime prevention in local communities, improving the effectiveness of preventive activities, organizing people's involvement, improving the legal system of crime prevention regulations. The data presented in this paper can be relevant and useful both for preparation of various methodological material and training crime prevention subjects. Doctoral research data can also be useful for other researchers to perform comparative studies. According to the thesis of the qualitative empirical study results can be formulated hypotheses to conduct quantitative criminological research on community participation in crime prevention.

Approval of the dissertation results.

The author has prepared and published two research papers on this topic. While working in Law Institute he has conducted a study "Problems of assurance the effectiveness of crime prevention programs (projects) in Lithuania (2010), participated in the implementation of the Project "Community Engagement for Civic Order, Policing and Security"(CECOP). The reports were read in the national and international conferences.

The dissertation structure.

The paper structure consists of introduction, 3 parts, 7 chapters, conclusions and proposals, appendixes. At the end there is the list of the literature and author's published articles.

The first part deals with the concept of community-based crime prevention, identifies the main features and forms of community crime prevention (1 chapter), analyses community role in crime prevention (2 chapter) and main aspects of community crime prevention effectiveness (3 chapter).

The analysis of the community role in crime prevention is focused on structural elements of the community, such as (1) informal social control, (2) strong community-based (social) relations, (3) and internal potential of community resources (self-sufficiency) within the framework of a concept of strong social ties in a community. Infor-

mal social control is an element of society directly related to crime and consequently is a central scientific research topic. The effectiveness of informal social control depends on different factors in the community. Presumption that strong social bonds in the community ensure an effective social control had prevailed in academic literature for a long time. However, the latest studies have shown that informal social control is often weak in communities that are characterized by strong social cohesion. Misinterpretation of the role of social relations was caused by abstracting the social bonds, inaccurate perception of their role in a structure of social capital and oblivion of cultural sphere as a factor of social control. Research has revealed that in certain cases strong community ties may foster social isolation, intolerance and discriminatory behaviour regarding different social groups, disregarding interests of local population in favour of the goals of a smaller group that identifies itself as a community.

These theoretical and practical problems led us to reconsideration of the role of community or its elements and to provision of alternative approach which has also been discussed in this part of work.

The 3 chapter focuses on analysis of the objective and subjective conditions of the effectiveness of community crime prevention, emphasizing the interrelation balance between communities' internal characteristics and the form of prevention activities.

The second part deals with community participation in crime prevention practice in Lithuania. The first chapter of this part analyses the indicators of individual and collective citizen participation in crime prevention. The quantitative indicators in the context of individual participation are analysed to show trends and potential of the public participation practice. This chapter also examines the socio-demographic factors of the individual citizen participation, engagement motives and challenges. While analysing the collective civic participation, research suggests a far less engagement and identifies the main features that reveals the problems and specificity of this cooperation form in Lithuania. The second chapter of this part discusses the main forms of community participation in crime prevention in Lithuania: The Police supporters, Riflemen's union, safe neighbourhoods communities and self-defence groups. Additionally, the legal and regulatory aspects of these forms of participation are analysed and their main legal and social features as well as their practice characteristics are identified.

The third part, mainly on the basis of the empirical data of this study, examines the factors of community participation in crime prevention in Lithuania and the main problematic aspects of its practical implementation. The first chapter of this part examines the social factors of community involvement in crime prevention activities in Lithuania. The research in this chapter also analyses an internal psycho-social characteristics of the local Lithuanian communities: the characteristics of interaction between horizontal social bonds and community involvement in crime prevention; the impact of community social structure and organizational capacity on community involvement in informal social control activities; the impact of external, socio-economic factors and political decisions on the community social organization and informal social control; the relevance of crime problem aspects, emphasizing the impact of subjective factor's problem relevance on people's decision to be involved in community preventive activities. Much attention is also paid to the analysis of relationship between the community

and the police, to the interaction between the community and police roles and functions in crime prevention. This chapter also touches on the aspects of communities and local institutions cooperation in implementing crime prevention in local communities. The second chapter of this part examines the main implementation and effectiveness problems and factors of community-based crime prevention in Lithuania. Based on the empirical research conducted by the doctoral candidate, the study: reveals the problem of communities passivity/indifference and provides its assessment; analyses the issues concerning the (in)sufficiency of human and time recourses of prevention subjects (especially the police); analyses the problematic aspects of community involvement in decision-making, the police officers attitude towards cooperation with communities, purposefulness of prevention activities and the relationship between preventive measures and purpose while preparing crime prevention programmes. This chapter also studies the main preconditions for the assurance the effectiveness of crime prevention projects in local communities: the attitude of prevention subjects towards the assurance the effectiveness of crime prevention measures and its guarantees, legal requirements for prevention projects, and the issues of accessibility to knowledge, information and methodological measures regarding the assurance the effectiveness of crime prevention.

CONCLUSIONS AND PROPOSALS

1. In Western countries on the prevention theory and practice much attention has been paid to the role of the community in crime prevention, deviances, social and physical disorder. By presenting the concept of local community with the strong social relations, these countries scientists‘ research works focus on the following structural elements of the community: (1) informal social control, (2) strong community (social bonds) supporting it (3) and potential of internal community resources (their self-sufficiency).
2. The subsequent researches revealed that strong social relationships do not always determine an informal social control in terms of crime (as the prohibited behaviour by law). It has been often forgotten the community cultural values element and overestimated the role of social bonds in the social capital structure (social bonds act as conductors of community values and norms, which are the indicators of the informal social control). In the context of such relationships among structural elements of the community, the prohibited behaviour can become the object of informal social control only if values and norms of a particular community agree with the state and public values as well as the law requirements.
3. The concept of community with strong social bonds, especially its realisation in practical crime prevention level can lead to the certain problems and risks: scientific researches have shown that in some cases strong community relationships promote social isolation, intolerance and discrimination against different social groups, the appropriation of the specific area and its relevant social, environmental, political and economic resources, jeopardizing interests of inhabitants of the certain area identifying them as a smaller population group, which names itself as a community.

4. These theoretical and practical problems encouraged to reconsider the role of community and its elements and to present an alternative point of view:
   1) Scientific studies have revealed that the weaker social relationships can contribute to ensuring of effective social control and facilitating the circulation of economic and social resources among the local population.
   2) Strong social bonds are less important factor of an informal social control than residents‘ (neighbours‘) mutual trust and willingness to work together in solving the local problems.
   3) In order to achieve effective informal social control and crime prevention should be vertical hierarchy of communication through which wider social and economic resources of society would be delegated. It should be also mentioned the importance of relationships between formal and informal social control: on the basis of researches it can be suggested that an informal control depend on the quality of the work of formal control institutions and their attitude towards solution of the local residents problems.
5. Despite the popularity of community-based crime prevention and declared success, there is a few scientific evidences about the effectiveness of this form of prevention. The effectiveness of community prevention more or less is determined by objective and subjective factors. Objective factors or (a) macro factors – broad social or global economic, social, demographic, political processes and conditions, as well as (b) internal social and cultural characteristics of a particular community. Subjective factors – the quality of implementation of prevention manifesting itself when preventive measures and community internal psycho-social characteristics correspond with each other.
6. Although there have been few quantitative researches regarding citizens participation in the prevention. They allow to make assumption that about half of the Lithuanian population tend to actively respond to the criminal offenses or other violations of law and most people tend to welcome their possibilities to help the police in policing law and order. It has been noted that such general social demographic factors of civic activity as age, education, income, social status, place of residence, have been of importance in policing public safety with the help of active participation of individual citizens. The carried out analysis allows to suggest that the older person, the lower his socio-economic status in the society, the less he tends to be socially active.
7. Crime prevention is a specific sphere of civic activity, involvement in which is limited not only by its common barriers, but also by such, more psychological factors, as a higher operational risk perception, unattractiveness of this activity, the attitude that this is not a voluntary activity but the prerogative of government institutions.
8. The study suggests that the collective participation rate is much more lower than the individual one. This is primarily due to the fact that the collective forms of participation are usually more formal and purposive – these activities require people initiative, their organization, community mobilization. This, consequently, requires much more employment of human resources than actions of spontaneous informal social control.

9. Collective participation also depends on existing infrastructure of preventive action, that is on possibilities to engage in various forms in organized collective activities. In Lithuania civic participation in crime prevention have mainly been initiated and organized by the police, for example in the forms of Police supporters or safe neighbourhoods communities. Other organized form of community participation in crime prevention is self-defense groups, mainly initiated by communities.
10. Police supporters – more individual form of civic participation. They are the police assistants performing some of their functions, particularly as regards the community policing. This form of citizens participation in crime prevention is characterized by detailed and strict legal regulation. This activity has been mostly initiated by the police and their needs rather than by the society – the Law of Police Supporters has been regarded as an instrument of volunteers' involvement in the police activities.

In order to improve the police supporters activities we propose to:

a) refuse the practice of giving the police supporters status to individuals who support the police preventive activities financially.
b) encourage a variety of pro-active preventive social activities of police supporters, refusing the narrow approach to the police supporters as helpers to ensure public order.
c) refuse the practice of police supporters activities only in the police agency assigned territory. This practice opposes the principle of police supporters activities as voluntary work and becomes an obstacle to involve people who are attached to their local communities and want to take care of the safety in their residential area.

11. Safe neighbourhood community activities in Lithuania have been regarded as an attempt to transfer the western countries' experience. Nevertheless, the communities themselves have been slow in joining such groups, their main initiator and organizer has been the police, which is more capable of attracting stronger communities and those that have been more positively assessing law enforcement. Naturally, due to a lack of resources and a relatively low public trust as well as prevailing attitude that the security is the prerogative of the police, safe neighbourhood development has been slow.
12. Self-defence groups, unlike most safe neighbourhood groups have been often established by the initiative of local communities with stronger social bonds, sometimes emerging spontaneously in response to the urgent crime problems in the community area. Typically, such community groups to ensure security perform the police characteristic functions such as, patrolling, watching and so on. One of the main reasons for such initiatives is unavailability of police services, and/or dissatisfaction with the police.
13. Conducted empirical qualitative research suggests that communities considered as a powerful expression of social relationships, in Lithuania cities can be characterised as weak ones, while in smaller towns and rural communities they are stronger. These dissimilarities are caused by such factors as architecture, life

rhythm and pace, population stability and change, social and income differentiation, which contrast in urban and rural areas.

14. Has been highlighted following characteristics of interaction between social relationships and informal social control in Lithuanian local communities:
    1) Social relationships in community representatives‘ perception, plays an important role in ensuring a safe living environment: relatives, friends and neighbourhood interconnected system has been used as an instrument of informal social control.
    2) Strong friendly neighbourhood social relationships act as a factor enhancing sense of security and residents involvement in prevention activities as well as encouraging them.
    3) Strong social relationships act as a defensive mechanism of social control, in particular, to protect the people subjectively (i.e., community members' perception of who are members of the community) belonging to the community, and their property.
    4) The research has intensified the assumption about social relationships as a conductor of community values and social norms. Social relationships depending on the dominant community values, can enhance both an informal social control of crime, and, otherwise, fear of crime and the resident's reticence and passivity.
15. Community involvement in ensuring informal control of criminal offenses or other deviant behaviour depends on the social structure of the community. It has been assumed that, according to quantitative studies of civic engagement, in the communities with a relatively high proportion of socially and economically strong residents is more likely their active participation in crime prevention activities in comparison with the communities whose a large part of the population is socially and economically weaker, for example community consisting mostly of the elderly and the unemployed. This shows that informal social control capacity depends on whether law-abiding citizens have enough significant social power in the community.
16. Qualitative empirical study findings regarding the examples of local communities social history illustrate the importance of social architecture decisions to formation of community social structure and, consequently, the development of informal social control infrastructure.
17. The study has confirmed the assumption about community organization importance as a significant factor of community participation in crime prevention. The growing number of community organizations in Lithuania has been evaluated as the growth of potential of community involvement in crime prevention. On the other hand, often such community organizations appear being relatively closed, tend to represent a narrow group, only organization members, rather than the wider interests and needs of local communities. The study has displayed a tendency that community prevention and other socio-cultural activities in many cases have been initiated by small residents groups – community activists. On the one hand, a few or even one person can mobilize a large

group of people for cooperation, on the other hand, there is the risk of temporary interruptions to activity in case of withdrawal of such activists.

18. Quantitative and qualitative empirical data analysis has indicated that communities participation in crime prevention has been enhanced by subjective relevance of the crime problem. Can be underlined following revealed trends:
    1) Problems of physical security of the population in the communities are not the most relevant in comparison with other social, economic and material life conditions issues.
    2) Security issues are usually highly relevant to people in certain individual neighbourhoods or urban districts. Quantitative studies of such communities have shown that they usually undergo other relevant problems too.
    3) People generally participate actively in preventive activities when their community had been strongly affected by the serious offences. It should be noted that community active involvement has been boosted by other threats to community, for example plans to build a plant in the territory of the community. It has been considered that the common sense of certain threat to some degree is very important to the community involvement.
19. The research has confirmed Signal crime theory's assumptions that people are mostly concerned about the most noticeable but not the most serious offenses that condition the residents' sense of security as well as an assessment of the security level in the local community. Consequently, people are more likely to actively respond to minor offenses. On the other hand, it is related to their limited resources and competence as well as anxiety while facing dangerous offenses.
20. Qualitative research has confirmed that crime prevention and security in informants perception is closely linked to the police. One of the main expectations of communities is police visibility, which has been revealed by the quantitative research. Qualitative research suggests that the police service availability and quality, its closeness to the community problems and feedback are more important than the physical and/or quantitative its visibility. Qualitative activity of police activity can be considered as enhancing factor of community trust and cooperation.
21. The major part of study informants suppose that the main subject of prevention and security policing should be the police. The community is supposed to be the precondition for its members' cooperation and security. While implementing direct preventive activities the community plays assistant's role. Communities accept following self-protection preventive measures: neighbourhood watch, surveillance cameras installation, neighbourhood safety posters and so on. It should be noted that according to the 'Signal crimes' theory, it has been a deep conviction among the representatives of communities about the effectiveness of visual aids, indicating that this community is a protected area.
22. Although the number of functions of assurance of prevention and safety in local communities belong to the local authorities, the study has revealed that local authorities have not been considered as important subjects in assurance of safety and prevention. The implementation of these function, in particular, have been expected to be performed by the police.

23. At the practical level of the implementation of community-based participation in crime prevention there have been revealed several problems groups:
    - Objective barriers such as a lack of the police, as a preventive subject, resources, a low level of public civic engagement in general, and so on.
    - Subjective – attitudes and perceptions of people implementing prevention 'attitudes and perceptions.

    The study has highlighted the following key problems:
    1) There has been a tendency for community involvement and cooperation with the police in implementing crime prevention to be overrated – the quantity of participation has been perceived as a necessary precondition for the functionality of community crime prevention. Such a precondition has been evaluated as incorrect. Because of the plurality of such spheres as heterogeneity of society, the needs and interests of residents, employment, it is practically impossible to ensure participation of a total or a substantial part of the population in a specific area of crime prevention.
    2) Community passivity and indifference, as the main practical level problem, has been assessed as a certain expression of the risk of community "pathologisation" and "accusation". In order to avoid the consequences caused by these problems, it is important to reject a certain view of communities, as a problematic ones because of their perceived passivity and indifference:
        a) *Firstly*, cooperation with the police should be seen as a free and voluntary decision made by the people.
        b) *Secondly*, it is important to take into consideration the fact that only a small part of the population is likely to be actively involved in the community prevention activities.
        c) *Thirdly*, it is important to avoid communities classification according to their activity and to seek for the same quality of police services regardless of whether the residents cooperate actively with the police or not.
24. The police institution has limited possibilities effectively to implement community-based participation in crime prevention. The police are facing problems related to a lack of resources both in quantitative (number of employees) and qualitative levels (employees' skills and attitudes). It should be noted that the officials did not agree on a heavy workload problem: some officials pointed out this problem while others did not tend to stress its importance stating that the workload is normal.
25. Decisions on crime prevention have been made in many cases following vertical (top-down) principle. This contradicts the major community-based crime prevention characteristic – the principle of decision-making in the light of the community problems and needs identification, that is bottom-up approach.
26. Community crime prevention performed by the police only partially oriented to the identification of the greatest objective (factual) and subjective relevance of crime problems in local communities. During the meetings with the residents has been sometimes taken into account their views, but the determining of preventive actions direction has been mainly based on registered crime

statistics and its basic measure that is reactive in nature. The study leads to the conclusion that there has not been constant preventive system reacting to the community "hot spots" or problematic social groups.

27. The police have not made a selection based on objective and subjective relevance of crime problem in the communities with whom they are going to cooperate. Usually this has been done by following "convenience" principle that means – collaboration with stronger and more active, but not necessarily with the communities facing security challenges.
28. While implementing community-based crime prevention in Lithuania there has existed the risk of domination of stronger social groups interests in the local communities. In order to avoid this, it is important to ensure the representation of interests of all community social groups.
29. In order to ensure the effectiveness of crime prevention should be acknowledged the importance of the ratio between preventive measures and goal, considered as a preventive measure corresponding by its nature the desired goal. In this regard it should be emphasis on the following main problematic aspects of implementation of community crime prevention in Lithuania:
    1) There has existed an incorrect assumption about the community mobilization resemblance to crime prevention.
    2) Community crime prevention activities in Lithuania can be distinguished by diversity goals – with the help of one or more measures it has been pursued the widest variety of different and interrelated goals.
    3) The content of crime prevention measures differ from their content and character, for example, the measure supposed to be improving sense of security, actually has been used to reduce crime and so on.
30. The community crime prevention is not based on the scientific methods for the ensuring its effective implementation. One of the main reasons is a 'traditional' outdated approach to crime prevention as an effective by itself. On the other hand, the people implementing prevention are aware of the need for the assurance the effectiveness of prevention and its assessment. The main external barriers to ensure the effective implementation: the legal requirements that are not focused on ensuring the efficiency, knowledge as well as a lack of training and scientific assistance. According to this, we offer to:
    a) Establish the crime prevention effectiveness assurance as requirement for funding of crime prevention projects.
    b) Organize trainings for crime prevention subjects on methods of crime prevention effectiveness assurance and evaluation.

LIST OF ACADEMIC PUBLICATIONS

1. Nikartas S. The main aspects of the effectiveness of community crime prevention // Legal issues, 2010, Nr. 1(67) ISSN 1392-1592. P. 95-118.
2. Nikartas S. Community role in crime prevention: foreign practice // Legal Issues, 2011, Nr. 2 (72) ISSN 1392-1592. P. 63-94.

CURRICULUM VITAE

Personal information	Simonas Nikartas
	Birth date March 30, 1982
Education	
2008 –	Doctoral Studies at Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Mykolas Romeris University.
2006 – 2008	Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Master Degree of Law, Specialization of Criminal Law and Criminology.
2000 – 2005	Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Bachelor's Degree of Law.
Work experience	
2006 12 –	Law Institute of Lithuania, Criminological Research Department, Researcher.
Foreign languages	Italian, English, Russian

Nikartas, Simonas

BENDRUOMENIŲ DALYVAVIMAS NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE: Daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba. 254 p.
Bibliogr. 175–185 p.
ISBN 978-9955-19-481-1

Disertacijoje kriminologiniu aspektu nagrinėjami bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje teoriniai ir praktiniai ypatumai. Pirmojoje darbo dalyje, remiantis užsienio moksliniais tyrimais, pateikiama bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos samprata, analizuojamas bendruomenės vaidmuo nusikalstamumo prevencijoje ir pagrindiniai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai. Antroje darbo dalyje nagrinėjama bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje praktikos situacija Lietuvoje: analizuojami piliečių individualaus ir kolektyvinio dalyvavimo nusikalstamumo prevencijos veiklose rodikliai bei aptariamos pagrindinės bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje formos. Trečioje dalyje, daugiausia remiantis disertanto atliktų empirinių tyrimų duomenimis, tiriami bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje Lietuvoje veiksniai ir pagrindiniai praktinio įgyvendinimo probleminiai aspektai.

In the dissertation the theoretical and practical aspects of communities involvement in crime prevention from a criminological perspective are studied. The first part of the work deals with the concept of community-based crime prevention, identifies the main features and forms of community crime prevention, analyses community role in crime prevention and main aspects of community crime prevention effectiveness. The second part deals with the situation of community participation in crime prevention practice in Lithuania. Firstly, it analyses the indicators of individual and collective citizen participation in crime prevention. Secondly, it discusses the main forms of community participation in crime prevention in Lithuania. The third part, mainly on the basis of the empirical data of this study, analyses the factors of community participation in crime prevention in Lithuania and the main problematic aspects of its practical implementation.

Simonas Nikartas

COMMUNITIES INVOLVEMENT IN CRIME PREVENTION

Doctoral Dissertation

Maketavo *Daiva Šepetauskaitė*

SL 585. 2012 10 27. 19,76 leidyb. apsk. l.
Tiražas 20 egz. Užsakymas 17 688
Išleido Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu
Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt
Spausdino UAB „Vitae Litera“
Kurpių g. 5–3, Kaunas
Puslapis internete www.bpg.lt
El. paštas info@bpg.lt

ISBN 978-9955-19-481-1

